

Львівський національний університет імені Івана Франка
Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

СМЕРЕЧИНСЬКА ОКСАНА ВСЕВОЛОДІВНА

УДК 81'37 [112.2-161.2]:81-115

ДИСЕРТАЦІЯ

**ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ ГРАНИЧНОСТІ ДІЇ В
НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ**

10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ О. В. Смеречинська

Науковий керівник: **Струк Тетяна Миколаївна**, кандидат філологічних наук,
доцент

Львів – 2019

АНОТАЦІЯ

Смеречинська О. В. Функціонально-семантичне поле граничності дії в німецькій та українській мовах. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство. – Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2019.

Дисертація присвячена проблематиці вираження акціональної семантики в німецькій та українській мовах. **Актуальність** теми полягає у необхідності контрастивного дослідження функціонально-семантичного поля граничності дії, що складається з низки інших мікрополів, у німецькій та українській мовах для виявлення спільних та відмінних рис з огляду на те, що ці дві мови мають різну граматичну структуру.

Основна **мета** дисертаційного дослідження – зіставлення та аналіз різнорівневих засобів вираження семантики граничності дії, а саме досягнення межі дії, у німецькій та українській мовах. *Об'єктом* дослідження виступають різнорівневі мовні засоби вираження граничності дії у німецькій та українській мовах і їх взаємодія. *Предмет* дослідження – семантика граничності дії, зокрема семантика початковості, обмеженої тривалості, завершеності, одноразовості та результативності дії.

Матеріалом дослідження слугували твори художньої літератури “Amerika” F. Kafka, “Der Vorleser” B. Schlink, “Поклоніння ящірці” Л. Дереша з їх перекладами українською та німецькою мовами відповідно із загальним обсягом 1439 сторінок, завдяки чому виокремлено 8498 прикладів, а також словники: Академічний тлумачний словник української мови (1970–1980), Великий тлумачний словник СУМ (2009), Wahrig Universalwörterbuch. Rechtschreibung (2002), DUDEN Universalwörterbuch (2004), Österreichisches Wörterbuch (2009), duden online та DUDEN Redewendungen. Wörterbuch der deutschen Idiomatik (2002). Для дослідження використовувалися також емпіричні дані з роботи А. Камбера “Funktionsverbgefüge

– empirisch. Eine korpusbasierte Untersuchung zu den nominalen Prädikaten des Deutschen” (2008).

Наукова новизна дослідження полягає у виділенні окремих семантичних сфер обмеженої тривалості, завершеності та одноразовості дії в німецькій та українській мовах та аналізі функцій контекстуальних засобів, що сприяють вираженню семантики граничності дії у зіставлюваних мовах. У роботі вперше виокремлені ядра, приядерні зони та периферії функціонально-семантичних мікрополів, що виражають семантику граничності дії в обох мовах. Новизна дисертаційного дослідження полягає у зіставленні досліджених мікрополів із виділенням спільних та відмінних рис в німецькій та українській мовах.

Теоретичне значення дисертації пов’язане з визначенням та аналізом функцій різнорівневих засобів вираження семантики граничності дії у мовах, що зіставляються, а також у порівнянні досліджених функціонально-семантичних полів (ФСП) граничності дії в німецькій та українській мовах. Отримані результати дослідження є внеском у розвиток контрастивних досліджень у галузі аспектології.

Практичне значення отриманих результатів. Результати проведеного дослідження можна використовувати для підготовки та читання курсів та спецкурсів із контрастивної лінгвістики та теорії і практики перекладу.

Перший розділ “Теоретико-методологічні засади дослідження” присвячено обґрунтуванню теоретичного підходу та методів аналізу, використаних у роботі. Категорія акціональності виступає як функціонально-семантичне макрополе, у яке входять функціонально-семантичні поля граничності та неграничності дії. Граничність та неграничність дії, відповідно, не є чітко протиставленими в дієслівній семантиці, часто необхідно розрізняти інваріантне значення дієслова та його лексико-семантичні варіанти, щоб встановити однозначне трактування. Загалом акціональну семантику розглядаємо у вигляді динамічної шкали, де граничне та неграничне значення виступають крайніми полюсами. В її основу ставимо класифікацію, розроблену З. Вендлером, окремі класи якої виступають складовими шкали граничності/неграничності. Граничність дії, що охоплює

значення досягнення межі та лише прагнення до неї, складається з низки мікрополів, що часто накладаються одне на одного. Сюди входять зокрема фазові мікрополя початковості, обмеженої тривалості та завершеності дії, а також мікрополя одноразовості та результативності дії в німецькій та українській мовах. На основі семантики, яку виражають різнорівневі засоби вираження граничності дії, та частоти їх використання у кожному мікрополі в німецькій та українській мовах потрібно розрізняти ядро, приядерну зону та периферію.

У другому розділі **“Функціонально-семантичні засоби вираження початковості, обмеженої тривалості та завершеності дії в німецькій та українській мовах”** розглянуто ФСП, пов’язані з початковою, серединною та кінцевою фазами дії.

Із трьох виділених ФСП із фазовою семантикою найкраще розбудовані ФСП початковості дії в обох мовах. До ядер та приядерних зон ФСП початковості дії у двох мовах зараховуємо дієслівні лексеми, що вказують на початок дії (напр., *beginnen, aufbrechen/ почати(ся), рушити*), окремі семантичні групи дієслів у поєднанні з низкою префіксів та дієслівних часток (напр., *ansprechen, auflachen, losrennen/ засміятися, побігти, розплакатися*) та синтаксичні конструкції з фазовими дієсловами (напр., *anfangen/ sich daran machen + zu + неграничне дієслово; взятися/ заходитися + дієслово у формі недоконаного виду (НДВ)*). У німецькій мові у приядерній зоні перебувають також обставини часу (напр., *plötzlich, gleich*) та ряди зв’язаних у послідовності дій, серед яких можна виділити багатокomпонентні речення з одним або різними підметами та синтаксичні структури, що складаються з двох суміжних речень. До периферійних засобів вираження початковості дії в обох мовах належать сполучники часу, що можуть активізувати значення початку дії в головному або підрядному реченні (напр., *kaum dass, bis, ehe/ щойно, відколи, перш ніж*). До периферії в німецькій мові зараховуємо також сталі дієслівно-іменникові словосполучення (СДІС) із “функціональними” дієсловами *kommen, geraten, ausbrechen, sich setzen, nehmen*, а в українській – обставини часу (напр., *раптом, незабаром, саме*).

ФСП обмеженої тривалості дії у німецькій та українській мовах містять найменшу кількість засобів вираження відповідної семантики. Якщо ядро ФСП обмеженої тривалості дії в німецькій мові залишається порожнім через практичну відсутність префіксів чи дієслівних часток, у поєднанні з якими дієслівні основи могли б виражати відповідне значення, то в українській мові в ядрі цього мікрополя перебувають дієслова з префіксами *po-* та *pro-* (напр., *poходити, пробути*). У приядерній зоні мікрополів обмеженої тривалості дії в обох мовах розташовані обставини часу (напр., *ein wenig, bis zum Ende des Sommers/ трохи, до кінця літа*). До приядерної зони в німецькій мові відносимо також ряди зв'язаних у послідовності дій (багатокомпонентні речення з одним підметом та синтаксичні структури, до яких зараховуємо два суміжні речення та реакції на слова прямої мови). Периферії ФСП обмеженої тривалості дії включають лише сполучники часу (напр., *bis, ehe, während/ заки, поки, перед тим як*).

ФСП завершеності дії у німецькій та українській мовах, які охоплюють значення повного завершення дії та значення втручання у перебіг певної дії, мають найменш чіткі контури через значні накладання із ФСП результативності дії. У ядрах та приядерних зонах у двох мовах перебувають фазові дієслова (напр., *enden, unterbrechen/ закінчати(ся), перервати*), дієслова з низкою префіксів та дієслівних часток (напр., *ablaufen, auffressen, ausnutzen/ відкрити, договорити, перепочити*) та синтаксичні конструкції (напр., *aufhören + zu + неграничне дієслово; перестати/припинити + дієслово у формі НДВ*). У німецькій мові до приядерної зони відносяться також обставини часу (напр., *da, schließlich, zu Ende*). На периферію ФСП завершеності дії в обох мовах відносимо сполучники підрядних речень часу (напр., *bis, als, ehe/ поки, раніше ніж, відколи*). Окрім цього, в німецькій мові на периферії перебувають також СДІС із “функціональними” дієсловами *kommen, führen, bringen, setzen, stellen, machen* та безсполучникові ряди зв'язаних у послідовності дій. Натомість в українській мові до периферійних засобів вираження семантики завершеності дії зараховуємо додатково обставини часу (напр., *зненацька, зрештою, остаточно*).

У третьому розділі “Функціонально-семантичні засоби вираження одноразовості та результативності дії у німецькій та українській мовах” досліджено структури мікрополів з відповідною семантикою в обох мовах. Якщо в німецькій мові ядро ФСП одноразовості дії залишається незаповненим, то в українській мові тут розташовані дієслова з суфіксами *-ну/-ону-* (напр., *стукнути, рвонуту*). У приядерних зонах в обох мовах перебувають дієслова мовлення, що вводять пряму та непряму мову (напр., *sagen, bestätigen; спитати, сказати*). У німецькій мові сюди відносяться також ряди зв’язаних у послідовності дій, а саме багатокомпонентні речення або синтаксичні структури, де мова йде переважно про реакцію на слова прямої мови. На периферії мікрополів одноразовості дії в німецькій та українській мовах перебувають СДІС та сталі словосполучення, у склад яких переважно входять віддієслівні іменники у формі однини (напр., *eine Forderung stellen, jmdm. eine scheuern; дати розпорядження, дати в зуби*), а також обставини часу та міри і ступеня (напр., *einmal, vor einem Augenblick; раз, хвилину тому*). Окрім цього, на периферії мікрополя одноразовості дії в німецькій мові перебуває сполучник *als*, який у поєднанні з граничними дієсловами вказує на одноразову минулу дію.

ФСП результативності дії в німецькій та українській мовах відносяться до найбільш розбудованих. До ядер цих ФСП у двох мовах зараховуємо дієслова з великою кількістю префіксів та дієслівних часток, в яких акцент падає на дію, що веде до певного результату (напр., *erblinden, entkommen; випаруватися, затягнути*). У приядерних зонах ФСП результативності дії у німецькій та українській мовах перебувають: партиципи II та дієприкметники/дієприслівники минулого часу у формі доконаного виду (ДВ) у різних функціях (напр., *aufgeweichte Erde, hereingerannt kommen, ins Nachdenken verfallen, Wohl gesprochen!; захмарене світло, почуватися ошуканим, утямивши*); пасив стану (напр., *bedeckt sein, beschäftigt sein; бути збудованим, сказано*); низка результативних конструкцій, що позначають вторинні стани, які виникли внаслідок чиеїсь свідомої дії (напр., *leertrinken, böse machen, jmdn. unter den Tisch saufen, vorbei sein; зробитися нестерпним, стати*

чоловіком, зробити служником). До периферії мікрополя результативності дії в німецькій мові відносимо СДІС із “функціональними” дієсловами *bringen, stellen, setzen, rufen*.

На основі проведеного аналізу зроблено **висновок**, що в обидвох мовах часто використовуються схожі засоби для вираження граничної семантики. При цьому в українській мові центральне місце займає дієслово у формі ДВ, яке за допомогою свого лексичного значення, зокрема під впливом низки префіксів, виражає відповідну семантику (напр., *напишу, посиджу*). Функції інших засобів зводяться або до активізації фазової семантики чи семантики одноразовості або результативності дії серед різних лексико-семантичних варіантів дієслова у формі ДВ (напр., *раптом заспіваю*), або лише до її підсилення (напр., *доїм до кінця*). Натомість у німецькій мові дієслово хоч і займає центральне місце при вираженні граничної семантики досягнення межі, проте вирішальну роль відіграє контекст, зокрема обставини та ряди зв'язаних у послідовності дій (напр., *Die Kerzen erloschen (Prät.) eine nach der anderen, endlich erlosch (Prät.) die Letzte. – Свічки гасли (мин. ч., НДВ) одна по одній, нарешті згасла (мин. ч., ДВ) остання*). Таким чином, незважаючи на те, що українська мова має форми граматичної категорії виду, а німецька мова належить до граматично неаспектуальних мов, семантика досягнення межі може реалізуватися в обох мовах.

Перспектива подальших досліджень полягає в ґрунтовному аналізі використання різнорівневих засобів вираження семантики граничності дії в різних сферах використання німецької та української мов, а також у виокремленні та дослідженні інших мікрополів у межах функціонально-семантичного поля граничності дії в обох мовах.

Ключові слова: акціональність, функціонально-семантичне поле, акціональна семантика, дієслівний аспект, рід дієслівної дії, граничність дії, початковість, обмежена тривалість, завершеність, одноразовість, результативність.

ABSTRACT

Smerechynska O. V. Functional-semantic field of telicity of an action in German and Ukrainian. – Qualification research paper. Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Philology: Speciality 10.02.17 “Comparative-Historical and Typological Linguistics”. – Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, 2019.

This dissertation focuses on the expression of the actional semantics in the German and Ukrainian languages. The **necessity** of the thesis is stipulated by the need for contrastive research into the functional-semantic field of telicity of an action that consists of a number of other microfields in German and Ukrainian to find common and distinctive features even though these two languages have a different grammar structure.

The main **purpose** is to compare and analyze different leveled means of expression of the semantics of telicity of an action, namely the reaching of the bound of an action, in German and Ukrainian languages. **The object** of this research are different leveled means of expression of telicity of an action in German and Ukrainian and their interaction. The subject of the analysis is the semantics of telicity of an action, namely semantics of the beginning, bounded durativeness, ending, semelfactivity and resultativity of an action.

The research material consists of the novels “Amerika” by F. Kafka, “Der Vorleser” by B. Schlink, “Pokloninnia yashchirzi” by L. Deresh and their translations into the Ukrainian and German languages respectively with the total amount of 1439 pages, on the basis of which there were separated 8498 examples. Dictionaries are also used, for example the Academic Explanatory Dictionary of Ukrainian (1970–1980), Big Explanatory Dictionary of the Modern Ukrainian Language (2009), Wahrig Universalwörterbuch. Rechtschreibung (2002), DUDEN Universalwörterbuch (2004), Österreichisches Wörterbuch (2009), duden online and DUDEN Redewendungen. Wörterbuch der deutschen Idiomatik (2002). There was also used the empirical data from “Funktionsverbgefüge – empirisch. Eine korpusbasierte Untersuchung zu den nominalen Prädikaten des Deutschen” (2008) by A. Kamber.

The scientific novelty of the research lies in singling out the separate spheres of bounded durativeness, ending and semelfactivity of an action in the German and Ukrainian languages and in analysis of functions of contextual means that help express the semantics of telicity of an action in the compared languages. For the first time, there were singled out the cores, the near-core zones and the peripheries of the functional-semantic microfields that express the semantics of telicity of an action in both languages. The novelty of the thesis is determined by comparing the researched microfields by highlighting the common and different features in the German and Ukrainian languages.

The theoretical value includes the determination and analysis of functions of different leveled means of expression of telicity of an action in the compared languages and the comparison of the researched functional-semantic fields of telicity of an action in German and Ukrainian. The gained data is a contribution to the development of contrastive studies in the sphere of aspectology.

The practical value of the gained findings. The findings of the conducted research are relevant for preparation and teaching the courses and special courses on Contrastive Linguistics and Theory and Practice of Translation.

The first chapter “Theoretical-Methodological Basis of the Research” is devoted to the reasoning of the theoretical approach and the methods of analysis that were used. The category of actionality is a functional-semantic macrofield and the functional-semantic fields of telicity and atelicity of an action are parts of it. The telicity and atelicity of an action are not contradistinguished in the verbal semantics, very often one should distinguish between the invariant meaning of the verb and its lexical-semantic variants to find out the actual meaning. Altogether the actional semantics is considered as a dynamic scale, where the telic and atelic meanings are its two different poles. The Zeno Vendler's classification is used as its basis and the distinct classes are considered to be obverses of the scale of telicity/atelicity. The telicity of an action includes the meanings of achieving a bound and just moving towards it and consists of a number of microfields which are frequently overlapping each other. Among them are the phasal microfields of the beginning, the bounded durativeness and the ending of an action and the microfields of the

semelfactivity and the resultativity of an action. Based on semantics that different leveled means of expression of telicity of an action have and the frequency of its use in each microfield in German and Ukrainian, one should distinguish between the core, the near-core zone and the periphery.

The second chapter “The Functional-Semantic Means of Expression of the Beginning, the Bounded Durativeness and the Ending of an Action in German and Ukrainian” describes functional-semantic microfields related to the initial, median and final phases of an action.

Among three functional-semantic microfields with the phasal semantics the functional-semantic microfields of the beginning of an action are best built up in both languages. The cores and the near-core zones of the functional-semantic microfields of beginning of an action in both languages include the verbal lexemes that denote the beginning of an action (e.g. *beginnen, aufbrechen/ почати(ся), рушити*), the particular semantic groups of verbs combined with a number of prefixes and verbal particles (e.g. *ansprechen, auflachen, losrennen/ засміятися, побігти, розплакатися*) and the syntactic constructions with the phasal verbs (e.g. *anfangen/ sich daran machen* + atelic verb; *wzятися/ заходитися* + imperfective (impf) verb). The near-core zone in German also includes adverbials of time (e.g. *plötzlich, gleich*) and sequences of the successive actions where it is possible to single out compound sentences with one or several subjects and syntactic structures that consist of two adjacent sentences. To the peripheral means of expression of beginning of an action in both languages belong temporal subordinating conjunctions (e.g. *kaum dass, bis, ehe/ щойно, відколи, перш ніж*). The periphery in German also includes fixed verb-nominal phrases with “functional” verbs *kommen, geraten, ausbrechen, sich setzen, nehmen* and the periphery in Ukrainian contains additionally adverbials of time (e.g. *раптом, незабаром, саме*).

The functional-semantic microfields of the bounded durativeness of an action in German and Ukrainian contain the smallest number of means of expression of the respective semantics. The core of the functional-semantic microfield of the bounded durativeness of an action in German is empty due to the practical absence of the prefixes

or verbal particles that combined with the verbal basis could express the respective meaning. In Ukrainian, on the contrary, the core of this microfield includes verbs with prefixes *no-* and *про-* (e.g. *походити, пробути*). The near-core zones of the functional-semantic microfields of the bounded durativeness in both languages consist of adverbials of time (e.g. *ein wenig, bis zum Ende des Sommers/ трохи, до кінця літа*). In the near-core zone in German, there are also sequences of the successive actions (compound sentences with one subject and syntactic structures that consist of two adjacent sentences or contain the reaction to the direct speech). The peripheries of the functional-semantic microfields of the bounded durativeness of an action include only temporal conjunctions (e.g. *bis, ehe, während/ заки, поки, перед тим як*).

The functional-semantic microfields of the ending of an action in German and Ukrainian cover the meaning of the full completing of an action as well as the meaning of the interference in the course of an action and have the least clear contours because of their overlapping with functional-semantic microfields of resultativity of an action. In the cores and the near-core zones in both languages there are phasal verbs (e.g. *enden, unterbrechen/ закінчити(ся), перервати*), verbs with a number of prefixes and verbal particles (e.g. *ablaufen, aufressen, ausnutzen/ відкрити, договорити, перепочити*) as well as syntactic constructions (e.g. *aufhören + zu + atelic verb; перестати/ припинити + impf verb*). The near-core zone in German also includes adverbials of time (e.g. *da, schließlich, zu Ende*). The peripheries of the microfields of the ending of an action in both languages contain temporal subordinating conjunctions (e.g. *bis, als, ehe/ поки, раніше ніж, відколи*). On the periphery in English there also are fixed verb-nominal phrases with “functional” verbs *kommen, führen, bringen, setzen, stellen, machen* and conjunctionless sequences of successive actions. The peripheral means of expression of the semantics of the ending of an action in Ukrainian, on the contrary, include additionally adverbials of time (e.g. *зненацька, зрештою, остаточно*).

The third chapter “The Functional-Semantic Means of Expression of the Semelfactivity and the Resultativity in the German and Ukrainian Languages” deals with structures of the microfields with the respective semantics in both languages. The

core of the functional-semantic microfield of the semelfactivity of an action in German is empty, but in Ukrainian it consists of verbs with suffixes *-ну/-ону-* (e.g. *стукнути, рвонуту*). The near-core zones in both languages include *verba dicendi* which introduce the direct or indirect speech (e.g. *sagen, bestätigen; снугати, сказати*). In German here also are sequences of successive actions, i.e. compound sentences or syntactic structures that mostly include reactions to the direct speech. The peripheries of microfields of the semelfactivity in the German and Ukrainian languages contain fixed verb-nominal phrases and fixed phrases that consist of denominal nouns in singular (e.g. *eine Forderung stellen, jmdm. eine scheuern; дати розпорядження, дати в зуби*) as well as adverbials of time and degree adverbials (e.g. *einmal, irgendwann, vor einem Augenblick; раз, колісь, хвилину тому*). The periphery of semelfactivity in German includes additionally the conjunction *als* that combined with telic verbs denotes the semelfactive past action.

The functional-semantic microfields of the resultativity of an action in German and Ukrainian are ones of the best built up. The cores of these microfields include verbs with many different prefixes and verbal particles that combined with particular groups of verbs where the meaning of an action leading to a particular result is emphasized (e.g. *erblinden, entkommen; випаруватися, затягнути*). The near-core zones of the microfield of the resultativity in German and Ukrainian contain: Partizip II and past participles of the perfective verbs in different functions (e.g. *aufgeweichte Erde, hereingerannt kommen, ins Nachdenken verfallen, Wohl gesprochen!; захмарене світло, почуватися ошуканим, утямивши*); passive of the state (e.g. *bedeckt sein, beschäftigt sein; бути збудованим, сказано*); different resultative constructions denoting secondary states as results of someone's conscious actions (e.g. *leertrinken, böse machen, jmdn. unter den Tisch saufen, vorbei sein; зробитися нестерпним, стати чоловіком, зробитися служником*). The periphery of the microfield of the resultativity in German includes fixed verb-nominal phrases with "functional" verbs *bringen, stellen, setzen, rufen*.

On the basis of the conducted analysis the conclusion has been made that in the two languages there are often being used similar means of expression of the telic semantics. In the Ukrainian language the central position holds the verb in the form of perfective aspect

which expresses the respective semantics with the help of its lexical meaning, in particular being influenced by a number of prefixes (e.g. *напишу, посиджу*). Functions of other means of expression are narrowed to either activation of the phasal semantics, the semantics of the semelfactivity and the resultativity of an action among different lexical-semantic variants of a verb in the form of the perfective aspect (e.g. *рантом засніваю*) or just its strengthening (e.g. *доїм до кінця*). The situation in German is different: though the verb holds here the central position by expressing the telic semantics of achieving the bound, nevertheless the decisive role plays the context. i.e. adverbials and sequences of successive actions (e.g. *Die Kerzen erloschen (Prät.) eine nach der anderen, endlich erlosch (Prät.) die Letzte. – Свічки згасли (Past, imperfective) одна по одній, нарешті згасла (Past, perfective) остання.*). This leads to the conclusion that despite the fact that Ukrainian possesses forms of the grammatical category of the aspect and German relates to grammatically nonaspectual languages, the semantics of achieving the bound may be realised in both languages.

The perspective of further research lies in thorough analysis of the use of different leveled means of expression of the semantics of telicity of an action in different spheres of the use of the German and Ukrainian languages as well as in singling out and studying of other microfields inside of the functional-semantic field of telicity of an action in both languages.

Key words: actionality, functional-semantic field, actional semantics, verbal aspect, Aktionsart, telicity of an action, beginning, bounded durativeness, ending, semelfactivity, resultativity.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Смеречинська О. В. Вплив контексту на акціональну семантику німецького речення. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки: Мовознавство*. 2010. № 7. С. 54–58 (0,25 д.а.)

2. Смеречинська О. В. Дієслівні лексеми з фазовою семантикою завершеності дії в українській та німецькій мовах. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія “Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов”*. 2017. Вип. 85. С. 152–157 (0,25 д.а.)

3. Смеречинська О. В. Обставини як засіб вираження одноразовості дії (на прикладі української та німецької мов). *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: “Філологічні науки” (мовознавство)*: зб. наук. пр. 2018. № 10. С. 134–138 (0,21 д.а.)

4. Смеречинська О. В. Проблематичність поділу німецьких дієслів за ознакою граничності/неграничності. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград, 2013. Вип. 118. С. 577–580 (0,17 д.а.)

5. Смеречинська О. В. Результативні конструкції типу: адвербіальна частка/ прийменниковий додаток + *sein/ haben/* модальне дієслово. *Наукові записки Національного університету “Острозька академія. Серія “Філологічна”*. 2013. Вип. 34. С. 220–223 (0,17 д.а.)

6. Смеречинська О. В. Роль сполучників часу при вираженні фазового значення початку дії в українській та німецькій мовах. *Філологічні трактати*: наук. журн. 2016. Т. 8. № 1. С. 62–68 (0,29 д.а.)

7. Смеречинська О. В. Сталі дієслівно-іменникові словосполучення із семантикою завершеності дії в німецькій мові. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*: зб. наук. пр. Одеса, 2017. Вип. 30. Т. 2. С. 52–54 (0,13 д.а.)

8. Смеречинська О. В. Сталі дієслівно-іменникові словосполучення зі значенням початковості дії в німецькій мові. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2015. № 1155. С. 176–180 (0,21 д.а.)

9. Смеречинська О. В. Сталі словосполучення та сталі дієслівно-іменникові словосполучення із семантикою одноразовості дії в українській та німецькій мовах. *Філологічні трактати*: наук. журн. 2018. Т. 10. № 2. С. 116–121 (0,25 д.а.)

10. Смеречинська О. В. Засоби вираження початковості дії в українській та німецькій мовах. *SWorld*: сб. науч. тр. Іваново: МАРКОВА АД, 2014. Вип. 1. Т. 22. С. 61–65 (0,21 д.а.)

11. Смеречинська О. В. Аспектологічний контекст як засіб вираження обмеженої тривалості дії в українській та німецькій мовах. *Молодий вчений*. 2016. № 9 (36). С. 233–238 (0,25 д.а.)

12. Смеречинська О. В. Морфологічні засоби вираження завершеності дії в українській та німецькій мовах. *Молодий вчений*. 2017. № 8 (48). С. 140–143 (0,17 д.а.)

13. Смеречинська О. В. Ядра функціонально-семантичних мікрополів початковості дії в українській та німецькій мовах. *Молодий вчений*. 2014. № 12 (15). С. 253–255 (0,13 д.а.)

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

14. Смеречинська О. В. Контекст як засіб вираження початковості дії у німецькій мові. *Сучасна філологія: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 12–13 верес. 2014 р.). Одеса: Південно-укр. організація “Центр філол. досліджень”, 2014. С. 33–34 (0,08 д.а.)

15. Смеречинська О. В. Розмежування акціональної семантики початковості та завершеності дії на основі німецької та української мов. *Сучасний вимір філологічних наук*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 30–31 трав., 2014 р.). Львів: Наук. філол. організація “Логос”, 2014. С. 91–93 (0,13 д.а.)

16. Смеречинська О. В. Сполучники підрядних речень як засіб вираження семантики завершеності дії в українській та німецькій мовах. *Мови професійної комунікації: лінгвокультурний, когнітивно-дискурсивний, перекладознавчий та методичний аспекти*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 28 лют., 2018 р.). Київ: КПІ ім. І. Сікорського, 2018. С. 223–225 (0,13 д.а.)

17. Смеречинська О. В. Сполучники підрядних речень часу як засіб вираження семантики завершеності дії (на прикладі німецької та української мов). *Науковий потенціал та перспективи розвитку філологічних наук*: матеріали Міжнар. наук.-

практ. конф. (м. Київ, 8–9 груд. 2017 р.). Київ: Таврійський нац. ун-т ім. В. І. Вернадського, 2017. С. 157–159 (0,13 д.а.)

18. Смеречинська О. В. Сполучники підрядних речень як засоби вираження семантики обмеженої тривалості дії в українській та німецькій мовах. *Таврійські філологічні наукові читання: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 27–28 січ., 2017 р.)*. Київ: Таврійський нац. ун-т ім. В. І. Вернадського, 2017. С. 173–176 (0,17 д.а.)

19. Смеречинська О. В., Тимняк З. С. Морфологічні засоби вираження початковості дії в українській та німецькій мовах. *Актуальні проблеми філологічної науки: сучасні наукові дискусії: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 20–21 берез. 2015 р.)*. Одеса: Міжнар. гуманітар. ун-т, 2015. С. 63–67. *Особистий внесок: аналіз та порівняння морфологічних засобів вираження початковості дії* (0,18 д.а./0,21 д.а.)

20. Смеречинська О. В., Тимняк З. С. Обставини, що вказують на завершення дії в німецькій та українській мовах. *Мова та культура: сучасні аспекти співвідношення: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 24–25 листоп., 2017 р.)*. Одеса: Міжнарод. гуманітар. ун-т, 2017. С. 96–97. *Особистий внесок: аналіз та класифікація обставин часу на основі виділених прикладів* (0,06 д.а./0,08 д.а.)

21. Смеречинська О. В., Тимняк З. С. Обставинні слова, що вказують на обмежену тривалість дії в українській та німецькій мовах. *Мова та культура: сучасні аспекти співвідношення: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 25–26 листоп. 2016 р.)*. Одеса: Міжнарод. гуманітар. ун-т, 2016. С. 116–120. *Особистий внесок: аналіз та класифікація обставин часу на основі зібраних прикладів* (0,18 д.а./ 0,21 д.а.)

22. Смеречинська О. В., Тимняк З. С. Обставинні слова як засіб вираження фазового значення початковості дії в українській та німецькій мовах. *Мова, література і культура: актуальні питання взаємодії: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 9–10 жовт., 2015 р.)*. Львів: Наук. філол. організація “ЛОГОС”,

2015. С. 123–125. *Особистий внесок*: аналіз та класифікація обставин часу на основі виявлених прикладів (0,09 д.а. /0,13 д.а.)

23. Смеречинська О. В., Тимняк З. С. Ряд зв'язаних у послідовності дій як актуалізатор семантики початковості дії в німецькій мові. *Актуальні проблеми філологічної науки: сучасні наукові дискусії*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 25–26 берез. 2016 р.). Одеса: Міжнарод. гуманітар. ун-т, 2016. С. 64–68. *Особистий внесок*: аналіз та класифікація рядів у послідовності дій, що вказують на початковість дії (0,19 д.а. /0,21 д.а.)

24. Смеречинська О. В., Тимняк З. С. Синтаксичні конструкції з фазовим значенням завершеності дії в українській та німецькій мовах. *Сучасні наукові дослідження представників філологічних наук та їхній вплив на розвиток мови та літератури*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 7–8 квіт. 2017 р.). Львів: Наук. філол. організація “ЛОГОС”, 2017. С. 38–39. *Особистий внесок*: порівняльний аналіз синтаксичних конструкцій зі значенням завершеності дії (0,06 д.а. /0,08 д.а.)

25. Смеречинська О. В. Реалізація акціональної семантики в діловому стилі німецької мови. *Тези звітної наукової конференції професорсько-викладацького складу факультету іноземних мов за 2010 р.* Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2011. С. 82–83 (0,08 д.а.)

26. Смеречинська О. В. Результативні предикати в німецькій мові. *Дискурсні стратегії лінгвістики XXI століття*: зб. матеріалів конф. (укр., англ., рос., нім., франц., пол. мовами) / укл. А. І. Радю. Львів: Вид-во ЛНУ ім. Івана Франка, 2011. С. 208–209 (0,08 д.а.)

27. Смеречинська О. В. Результативність у німецькій та українській мовах. *Актуальні проблеми германо-романської філології та освітній соціокультурний процес*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 4–5 жовт., 2013 р.). Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. С. 138–139 (0,08 д.а.)

28. Smerechynska O. Realisationsmöglichkeiten der aktionalen Bedeutung der Telizität im Deutschen. *Deutsch lehren und lernen in der interkulturellen Welt*: materialien der 17. UDGW-Tagung (Lwiw 22–23. Oktober, 2010). Lwiw: Universitätsverlag, 2010. S. 145–147 (0, 13 д.а.)

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	22
ВСТУП	23
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ...	30
1.1. Поняття аспекту/виду в мовознавстві	30
1.1.1. Визначення поняття дієслівного аспекту/виду	30
1.1.2. До історії поняття аспекту/виду	32
1.1.3. Значення доконаного та недоконаного видів та поняття	
видової пари	34
1.2. Категорія акціональності	38
1.2.1. Категорії родів дії	38
1.2.2. Субкатегорії родів дії: граничні/ неграничні дієслова	41
1.2.3. Класифікація З. Вендлера (1957/1967)	44
1.2.4. Проблематичність поділу німецьких дієслів за ознакою граничності/	
неграничності	46
1.3. Понятійні, функціонально-семантичні категорії та функціонально-	
семантичні поля	51
1.4. Функціонально-семантичне поле аспектуальності/акціональності.....	53
Висновки до розділу 1	55
РОЗДІЛ 2. ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ	
ПОЧАТКОВОСТІ, ОБМЕЖЕНОЇ ТРИВАЛОСТІ ТА ЗАВЕРШЕНОСТІ ДІЇ В	
НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ	58
2.1. Понятійна категорія початковості дії	58
2.1.1. Дієслівні лексеми зі семантикою початковості дії	59
2.1.2. Префікси та дієслівні частки як засоби вираження початковості дії у	
німецькій та українській мовах	63

2.1.3. Синтаксичні конструкції з фазовими дієсловами	68
2.1.4. Сталі дієслівно-іменникові словосполучення зі семантикою початковості дії у німецькій мові	69
2.1.5. Обставини часу, що позначають початок дії	74
2.1.6. Аспектологічний контекст: зв'язаність дій у послідовності	82
2.1.6.1. Сполучники підрядних речень часу	83
2.1.6.2. Безсполучникові ряди зв'язаних у послідовності дій	90
2.2. Понятійна категорія обмеженої тривалості дії	95
2.2.1. Префікси як засоби вираження обмеженої тривалості дії в німецькій та українській мовах	96
2.2.2. Обставини, що вказують на обмежену тривалість дії	98
2.2.3. Аспектологічний контекст як засіб вираження обмеженої тривалості дії	104
2.2.3.1. Сполучники підрядних речень часу	104
2.2.3.2. Безсполучникові ряди зв'язаних у послідовності дій	107
2.3. Понятійна категорія завершеності дії	112
2.3.1. Дієслівні лексеми з семантикою завершеності дії	113
2.3.2. Префікси та дієслівні частки як засоби вираження завершеності дії у німецькій та українській мовах	117
2.3.3. Синтаксичні конструкції з фазовим значенням завершеності дії	122
2.3.4. Сталі дієслівно-іменникові словосполучення зі семантикою завершеності дії у німецькій мові	125
2.3.5. Обставини, що вказують на завершення дії	129
2.3.6. Аспектологічний контекст як засіб вираження завершеності дії	136
2.3.6.1. Сполучники підрядних речень часу	136
2.3.6.2. Безсполучникові ряди зв'язаних у послідовності дій	143
Висновки до розділу 2	147

РОЗДІЛ 3. ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ОДНОРАЗОВОСТІ ТА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ДІЇ У НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ 152

3.1. Понятійна категорія одноразовості дії 152

3.1.1. Суфікси *-ну/-ону-* як засіб вираження одноразовості дії в українській мові 153

3.1.2. Дієслова мовлення як носії семантики одноразовості дії 155

3.1.3. Сталі словосполучення та сталі дієслівно-іменникові словосполучення зі семантикою одноразовості дії 157

3.1.4. Обставини часу та міри і ступеня як засіб вираження одноразовості дії в німецькій та українській мовах 162

3.1.5. Аспектологічний контекст як засіб вираження семантики одноразовості дії 167

3.1.5.1. Роль сполучників підрядних речень часу 168

3.1.5.2. Безсполучникові ряди зв'язаних у послідовності дій 172

3.2. Понятійна категорія результативності дії 176

3.2.1. Префікси та дієслівні частки як засоби вираження результативності дії в німецькій та українській мовах 177

3.2.2. Результативні конструкції 193

3.2.2.1. Результативні конструкції: повнозначне дієслово + прикметник 193

3.2.2.2. Результативні конструкції: *machen/ werden* + прикметник та *стати/ зробитися* + прикметник/прислівник 199

3.2.2.3. Результативні конструкції: дієслово + іменник/ прийменниковий додаток 202

3.2.2.4. Результативні конструкції типу: адвербіальна частка/ прийменниковий додаток + *sein/ haben/* модальне дієслово/ повнозначне дієслово 205

3.2.3. Партицип II та дієприкметник/ дієприслівник минулого часу 210

3.2.4. <i>Sein</i> + партицип II та <i>бути</i> + дієприкметник минулого часу у формі ДВ/ предикативна форма на <i>-но, -то</i>	217
3.2.5. СДІС із семантикою результативності в німецькій мові	220
Висновки до розділу 3	222
ВИСНОВКИ	225
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	232
ДОДАТКИ	258

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ДВ – доконаний вид

Знах. в. – знахідний відмінок

КН – комунікативна надійність

НДВ – недоконаний вид

РДД – рід дієслівної дії

Род. в. – родовий відмінок

Ор. в. – орудний відмінок

СДІС – стале дієслівно-іменникове словосполучення

ФСП – функціонально-семантичне (мікро)поле

Акк. – акузатив

Nom. – номінатив

ÖWB – Österreichisches Wörterbuch (2009)

ВСТУП

Акціональна та аспектуальна семантика, пов'язана зі способом перебігу дії та виділенням її окремих фаз, вже понад століття перебуває в центрі уваги лінгвістів різних країн. Цією тематикою зокрема займалися: С. О. Агрелль, Б. М. Балін, А. В. Бондарко, Є. Кошмідер, Ю. С. Маслов, З. Вендлер, Б. Комрі, А. В. Ісаченко, М. А. Шелякін, Н. С. Авілова, М. Я. Гловинська, Є. В. Падучева, Анна А. Залізняк, В. Абрагам, С.-Г. Андерсон, О. Даль, Т. Чарнецькі, А. Контни, М. Кріфка, М. Егт, К. Фабріціус-Ганзен, С. Ротштайн, Г. Шлегель, Е. Ляйсс, Р. Штайніц, Р. Тірофф, М. І. Калько, С. О. Соколова, Т. М. Струк, А. Й. Паславська, О. М. Белих, Н. І. Добжанська та багато інших. Хоч за останні десятиліття з'явилося дуже багато публікацій, проте на багато питань і досі не знайдено однозначної відповіді. Дослідження з проблематики акціональної та аспектуальної семантики є важливими не тільки в так званих аспектуальних мовах, де категорія аспекту є граматичною, але і в неаспектуальних, до яких зокрема відноситься й німецька мова. У неаспектуальних мовах увага здебільшого приділяється дослідженню засобів різних рівнів мови та їх взаємодії для вираження акціональної/аспектуальної семантики.

Актуальність дослідження. У другій половині ХХ ст. та вже у ХХІ ст. з'явилася низка контрастивних досліджень засобів вираження аспектуальної/акціональної семантики в різних мовах (напр., Б. М. Балін, Л. А. Бурмістрова, Л. П. Колосова, Н. В. Малишкіна, В. Д. Нефьодов, А. В. Ісаченко, О. П. Пророченко, Ю. О. Жлуктенко, Х. Р. Меліг, С.-Г. Андерсон, Дж. Л. Байбі, Т. Чарнецькі, А. Контни, О. Даль, У. Енгель, Ш. Файль, М. Гулавська, В. Кляйн, Г. Фатер, В. П. Літвінов, В. П. Недялков, Ю. С. Маслов, Г. Неспіталь, П. Патровіч, В. Гладров, Й. Ставніцка, М. Г. Гашкова, С. О. Соколова, Т. М. Струк, А. Й. Паславська, Н. Б. Іваницька, С. В. Сорокін). Однак, до цього часу практично відсутні контрастивні дослідження щодо вираження семантики аспектуальності/акціональності дії в німецькій та українській мовах. Пропоноване контрастивне дослідження функціонально-семантичного поля граничності дії, що складається з низки інших мікрополів та

входить у макрополе акціональності/аспектуальності, важливе в обох мовах для виявлення спільних та відмінних рис з огляду на те, що ці дві мови мають різну граматичну структуру: українська мова має граматичну категорію виду дієслова, натомість німецька мова такої граматичної категорії немає.

Мета цього дисертаційного дослідження полягає у зіставленні та аналізі різнорівневих засобів вираження семантики граничності дії, а саме досягнення межі дії, у німецькій та українській мовах.

Досягнення мети передбачає виконання таких **завдань дослідження**:

- проаналізувати різні теоретичні підходи до вивчення аспектуальної та акціональної семантики в лінгвістиці;
- випрацювати власний метод поділу дієслів та ситуацій на граничні та неграничні;
- визначити та проаналізувати функції різнорівневих засобів вираження фазової семантики у мовах, що зіставляються;
- окремо дослідити засоби вираження семантики одноразовості та результативності дії в обох мовах;
- порівняти досліджені функціонально-семантичні поля (ФСП) і виділити спільні та відмінні риси у порівнюваних мовах.

Об'єктом дослідження виступають різнорівневі засоби вираження граничності дії у німецькій та українській мовах і їх взаємодія. *Предмет дослідження* – семантика граничності дії, зокрема семантика початковості, обмеженої тривалості, завершеності, одноразовості та результативності дії.

Матеріалом дослідження слугували твори художньої літератури [258; 259; 260; 261; 262; 263] з їх перекладами українською та німецькою мовами відповідно із загальним обсягом 1439 сторінок, завдяки чому виокремлено 8498 прикладів (в українській мові розглядалися тільки приклади з дієсловами доконаного виду), а також словники: Академічний тлумачний словник української мови (1970–1980), Великий тлумачний словник СУМ (2009), Wahrig Universalwörterbuch. Rechtschreibung (2002), DUDEN Universalwörterbuch (2004), Österreichisches

Wörterbuch (2009), duden online та DUDEN Redewendungen. Wörterbuch der deutschen Idiomatik (2002). Для дослідження використовувалися також емпіричні дані, отримані з роботи А. Камбера “Funktionsverbgefüge – empirisch. Eine korpusbasierte Untersuchung zu den nominalen Prädikaten des Deutschen” (2008).

Для досягнення визначених мети та завдань у дослідженні використовувалися різні **методи** та прийоми. Серед загальнонаукових методів використовувалися методи індукції, дедукції, аналізу та синтезу. У процесі дослідження застосовувалися такі лінгвістичні методи та прийоми: прийом суцільної вибірки для виокремлення прикладів із граничною семантикою з творів художньої літератури німецькою та українською мовами, а також для виокремлення сталих дієслівно-іменникових словосполучень (СДІС) із граничною семантикою і результативних конструкцій на основі словників; за допомогою описового методу проведено визначення, інтерпретацію та класифікацію різнорівневих одиниць аналізу, що передають або сприяють вираженню акціональної семантики початковості, обмеженої тривалості, завершеності, одноразовості та результативності дії у німецькій та українській мовах; на основі парадигматичної методики виділені та класифіковані лексичні засоби вираження граничної фазової акціональної семантики та семантики одноразовості та результативності дії; завдяки синтагматичній методиці виявлені контекстуальні засоби вираження та їх сполучуваність із різними класами дієслів для передачі досліджуваної семантики; дистрибутивний метод використано для аналізу оточення мовних одиниць; трансформаційний аналіз застосовано для дослідження дієслів та конструкцій із різною акціональною семантикою; за допомогою статистичного аналізу встановлено частотність використання окремих засобів або їх комбінацій для вираження граничної семантики в обох мовах; метод польового моделювання застосовано для побудови окремих акціональних мікрополів та ФСП граничності дії в двох порівнюваних мовах; зіставний метод використовувався задля виявлення спільних та відмінних рис щодо вираження граничної семантики у німецькій та українській мовах.

Методологія дослідження базується на розумінні руху як однієї з форм існування матерії, а саме як будь-яку зміну чи перетворення, що пов'язані з простором та часом, на основі чого можемо говорити про якісну та кількісну характеристику руху (див. [209]). У роботі використані також принципи номінативного синтаксису (Н. Хомський), а саме виділення глибинних структур при аналізі результативних конструкцій у німецькій мові. До методологічних основ відноситься протиставлення “інваріант – варіант”, тобто розрізнення інваріантних та варіантних значень при аналізі акціональної семантики дієслів. В основу роботи покладена теорія А. В. Бондарка про функціонально-семантичні поля. У межах дослідження використовується класифікація предикатів З. Вендлера та модифікована класифікація обставин Є. Г. Булигіної.

Наукова новизна дослідження полягає у:

- виділенні окремих семантичних сфер обмеженої тривалості, завершеності та одноразовості дії в німецькій та українській мовах,
- аналізі функцій контекстуальних засобів, що сприяють вираженню досліджуваної семантики у зіставлюваних мовах,
- виокремленні ядра, приядерної зони та периферії відповідних функціонально-семантичних мікрополів у німецькій та українській мовах,
- зіставленні досліджених мікрополів із виділенням спільних та відмінних рис.

Основні положення, що виносяться на захист:

1. Виходимо з того, що акціональність – це універсальна категорія, пов'язана із поняттями простору, часу та руху. Ця категорія відноситься до внутрішньої часової структури дії, до того, як вона інтерпретується мовцем.

2. Граматична категорія виду – специфічний феномен, властивий тільки для слов'янських мов, який виражає універсальні значення, що так чи інакше знаходять свою реалізацію також в інших мовах.

3. Граничність та неграничність дії не є чітко протиставленими в дієслівній семантиці. У цьому плані потрібно говорити про “семантичну невизначеність”

(Vagheit) окремих груп дієслів, коли необхідно розрізняти інваріантне значення дієслова та його лексико-семантичні варіанти.

4. Акціональну семантику розглядаємо у вигляді динамічної шкали, де граничне та неграничне значення виступають крайніми полюсами такої шкали. В її основу ставимо класифікацію, розроблену З. Вендлером, окремі класи якої виступають складовими шкали граничності/неграничності.

5. Граничність дії визначаємо як ФСП, яке поруч із неграничністю входить у макрополе акціональності. Граничність дії складається, у свою чергу, із низки мікрополів, що часто накладаються одне на одного. У межах роботи розглянуто три фазові мікрополя початковості, обмеженої тривалості та завершеності дії, а також мікрополя одноразовості та результативності дії в німецькій та українській мовах.

6. В обидвох мовах часто використовуються схожі засоби для вираження граничної семантики початковості, обмеженої тривалості, завершеності, одноразовості та результативності дії. При цьому в українській мові центральне місце займає граматична форма дієслова у формі доконаного виду, яка за допомогою свого лексичного значення, зокрема під впливом низки префіксів, виражає відповідну семантику. Функції інших засобів зводяться або до активізації фазової семантики чи семантики одноразовості або результативності дії серед різних лексико-семантичних варіантів дієслова у формі доконаного виду, або лише до її підсилення. Натомість у німецькій мові дієслово хоч і займає центральне місце при вираженні граничної семантики досягнення межі, проте вирішальну роль відіграє контекст, зокрема обставини та ряди зв'язаних у послідовності дій (напр., *Die Kerzen erloschen (Prät.) eine nach der anderen, endlich erlosch (Prät.) die Letzte.* – *Свічки гасли* (мин. ч., НДВ) *одна по одній, нарешті згасла* (мин. ч., ДВ) *остання.*).

7. Незважаючи на те, що українська мова має форми граматичної категорії виду, а німецька мова належить до граматично неаспектуальних мов, семантика досягнення межі може реалізуватися в обох мовах.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаним, завершеним науковим дослідженням. Теоретичні положення та наукові результати,

викладені у дисертації, відображені в опублікованих працях. Серед наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертації використано лише ті наукові положення, які є результатом особистих досліджень здобувача.

Практичне значення отриманих результатів. Результати проведеного дослідження можна використати для підготовки та читання курсів та спецкурсів із контрастивної лінгвістики та теорії і практики перекладу.

Апробація матеріалів дисертації. Основні результати дисертаційного дослідження представлено та обговорено на двадцяти конференціях: IV Міжнародна наукова конференція «Пріоритети германського і романського мовознавства» (Луцьк, 2010); 17-та Міжнародна конференція Асоціації українських германістів (Львів, 2010); Міжнародна науково-практична конференція, присвячена пам'яті академіка АН ВШ України, док. філ. н., проф., Заслуженого професора Львівського національного університету ім. Івана Франка Катерини Яківни Кусько (Львів, 2011); VII Міжнародна науково-практична конференція «Мови і світ: дослідження та викладання» (Кіровоград, 2013); VII Міжнародна науково-практична конференція «Міжкультурна комунікація: мова – культура – особистість» (Острог, 2013); Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми германороманської філології та освітній соціокультурний процес» (Тернопіль, 2013); Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція “Современные направления теоретических и прикладных исследований '2014” (2014); Міжнародна науково-практична конференція “Сучасний вимір філологічних наук” (Львів, 2014); Міжнародна науково-практична конференція “Сучасна філологія: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень” (Одеса, 2014); Міжнародна науково-практична конференція “Актуальні проблеми філологічної науки: сучасні наукові дискусії” (Одеса, 2015); Міжнародна науково-практична конференція “Мова, література і культура: актуальні питання взаємодії” (Львів, 2015); Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми філологічної науки: сучасні наукові дискусії» (Одеса, 2016); Міжнародна науково-практична конференція «Мова та культура: сучасні аспекти співвідношення» (Одеса, 2016); Міжнародна науково-

практична конференція «Таврійські філологічні наукові читання» (Київ, 2017); Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні наукові дослідження представників філологічних наук та їхній вплив на розвиток мови та літератури» (Львів, 2017); Міжнародна науково-практична конференція «Мова та культура: сучасні аспекти співвідношення» (Одеса, 2017); Міжнародна науково-практична конференція «Науковий потенціал та перспективи розвитку філологічних наук» (Київ, 2017); Міжнародна науково-практична конференція «Мови професійної комунікації: лінгвокультурний, когнітивно-дискурсивний, перекладознавчий та методичний аспекти» (Київ, 2018); Звітні наукові конференції факультету іноземних мов Львівського національного університету імені Івана Франка (Львів, 2010, 2011); *а також* на наукових семінарах та колоквіумах: Українсько-німецький докторантський колоквіум (Славськ, 2010); Українсько-німецький докторантський колоквіум (Львів, 2011); Семінар для магістрів та докторандів (Ерлянген/Німеччина, 2012); Українсько-німецький докторантський колоквіум «Молода германістика в Україні та закордоном: Актуальні проблеми німецької мови та літератури з погляду молодих германістів» (Івано-Франкове, 2012); Наукові семінари кафедри іноземних мов ІГСН НУ «Львівська політехніка» (Львів, 2012, 2018).

Публікації. Основні положення дисертації висвітлено у дев'яти фахових виданнях і чотирьох виданнях, що входять до наукометричних баз даних, а також у п'ятнадцяти матеріалах та тезах конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційне дослідження складається зі вступу, трьох розділів (Розділ 1. Теоретико-методологічні засади дослідження; Розділ 2. Функціонально-семантичні засоби вираження початковості, обмеженої тривалості та завершеності дії в німецькій та українській мовах; Розділ 3. Функціонально-семантичні засоби вираження одноразовості та результативності дії в німецькій та українській мовах), висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 330 сторінок, основного тексту – 209 сторінок. Список використаних джерел охоплює 264 позиції, з них спеціальної літератури – 246 позицій.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Поняття аспекту/виду в мовознавстві

1.1.1. Визначення поняття дієслівного аспекту/виду. У лінгвістичній літературі немає єдиного визначення поняття виду. Загалом воно пов'язане з онтологічними поняттями часу, простору та руху, що є формами існування матерії. Час трактується у філософії як послідовність станів чи дій, які повинні існувати в певному просторі. Така послідовність передбачає, в свою чергу, рух. Таким чином, рух – це будь-які зміни чи перетворення, пов'язані із простором та часом [209]. На основі цього можемо говорити про якісні та кількісні характеристики руху. Лінгвістичний енциклопедичний словник (1990), посилаючись на А. М. Пешковського, підкреслює, що дієслівний вид (в міжнародній термінології – аспект – лат. *aspectus* «погляд, вигляд, зір») загалом вказує на те, як протікає у часі, або як розподіляється у часі дія, позначувана дієсловом [57, с. 83]. Г. Бусманн дає подібне визначення у своєму “Лексиконі” і зазначає, що аспект відноситься до внутрішньої часової структури чи інших змістових ознак дієслівного значення [139, с. 99]. При цьому зазначається, що, «на відміну від категорії дієслівного часу, вид пов'язаний не з дейктичною темпоральною локалізацією дії, а з її внутрішньою «темпоральною структурою», з тим, як вона інтерпретується мовцем» [55, с. 83; 175, с. 17]. У різних мовах світу можуть виділятися різні аспектуальні протиставлення. У слов'янських мовах граматично протиставлені доконаний та недоконаний вид (в міжнародній термінології – перфектив : імперфектив) [57, с. 83]. Кількість можливих аспектів може бути різна, але їх має бути щонайменше два, щоб була можливою певна граматична опозиція¹ [239, с. 71]. Так, іншими прикладами категорії аспекту називають тричленну кореляцію презентного, аористичного і перфектного виду в давньогрецькій мові. Аспектами називають також інші граматичні опозиції в латинській мові, у

¹ Слідом за О. І. Москальською розглядаємо граматичну категорію як закриту кореляцію граматичних форм і змістів [64, с. 72], яка може мати не менше, ніж дві грамеми, щоб було забезпечене відношення *загальне – конкретне*.

семітських мовах, також форми *continuous* і *не-continuous* в англійській мові та ін. Аспектуальними відношеннями часто називають також протиставлення, які виникають тільки на основі форм минулого часу – перфект : аорист в давніх і деяких сучасних слов'янських мовах, а також *imparfait* : *passé simple* у французькій мові та ін. [59, с. 7–8; 196, с. 63]. Подібність між наведеними опозиціями функціонально-семантична, внутрішня. Е. Кошмідер, як і багато інших вчених, пояснює цю відмінність різних опозицій у неслов'янських мовах від слов'янського виду тільки у ступені охоплення ними дієслівної парадигми – у всіх цих випадках протиставлення має граматичний характер і, якщо й охоплює не всю дієслівну лексику, то принаймні більшу її частину [59, с. 9, 28; 239, с. 71]. У цій роботі, натомість, підтримуємо думку Ю. С. Маслова, який відзначає, що такі опозиції як аористичне минуле : імперфект, «прогресив» : «непрогресив» та ін. не можна повністю ототожнювати з категорією слов'янського виду [59, с. 29–30]. Г. Неспіталь, наприклад, відстоює радикальну думку, що в неаспектуальних мовах дійсно аспектуальне значення не може передаватись ані дієслівними формами, ані за допомогою контексту, завдяки чому виникає нічим не компенсований семантичний дефіцит [203, с. 375]. А О. Даль зазначає, що слов'янська видова система є специфічним утворенням універсальної категорії аспекту, і ставить питання, чи слов'янську видову систему взагалі можна підпорядкувати універсальним категоріям перфективу та імперфективу [147; 149, с. 69].

На даний момент мовознавці погоджуються в тому, що про аспект як граматичну категорію можна говорити тільки в тих мовах, де аспектуальні значення є граматичними, тобто виступають у більшій частині дієслівної лексики як протиставлення словоформ одного дієслова [61, с. 9–10; 37, с. 3; 55, с. 105–106]. Такі мови називають у сучасній лінгвістиці «аспектуальними» і сюди відносять українську, російську, польську, грецьку та ін. «Неаспектуальними» називають, наприклад, німецьку та латинську мови. Головним критерієм зарахування мови до числа аспектуальних називають граматикалізацію бінарної опозиції доконаності й недоконаності із чітким морфологічним вираженням відповідної аспектуальної функції [179, с. 22; 239, с. 26; 131, с. 175–178; 167, с. 1861; 198, с. 59–60; 20, с. 5; 222, с. 2].

Таким чином, вважаємо граматичну категорію виду специфічним утворенням, властивим тільки для слов'янських мов, яка, проте, виражає універсальні значення, що так чи інакше знаходять своє вираження також в інших мовах.

1.1.2. До історії поняття аспекту/виду. Загалом поняття «виду» виникло у XVII столітті та мало дещо інше значення, ніж зараз. М. Смотрицький розрізняв два види: «первообразный»/«совершенный» і «производный» з двома підвидами – «начинательным» і «учащательным». Проте всі дієслова, які М. Смотрицький наводив як приклади «совершенного», «начинательного» і «учащательного» видів, насправді є недоконаного виду, для яких краще би підходили назви: «непохідні», «похідні» та «повторюваної дії» [123, с. 64]. Термін М. Смотрицького більше відповідає поняттю *eidos* Діонісія Фракійця з грецької граматики (II ст. до н.е.), яке означає «вигляд, форма виявлення» і позначає морфологічне відношення основної форми і похідної [181].

Що стосується проблеми походження та історичного розвитку виду, то Ю. С. Маслов підтверджує функціональну подібність між доконаним (ДВ) і недоконаним (НДВ) видами у слов'янських мовах та давньогрецькими основами аориста і презента, проте стверджує, що сучасних даних замало, щоб стверджувати те саме про індоєвропейську прамову [59, с. 22–23]. Н. Ван-Вейк висунув і обґрунтував гіпотезу, згідно з якою ДВ та НДВ є як у формальному, так і в функціональному відношенні, слов'янським новоутворенням [25, с. 244]. За Ю. С. Масловим, «питання про походження доконаного і недоконаного видів є питанням про початкові, «довидові» функції формальних засобів, які в історичну епоху виступали як носії видових значень, і про шляхи переосмислення цих функцій у функції видові» [59, с. 23]. Безпосередньою попередницею кореляції доконаність : недоконаність такі науковці, як Н. Ван-Вейк, К. Ренгелл, І. Немец та ін. розглядали кореляцію детермінованість : індетермінованість, яка включає кореляції граничність : неграничність, та визначеність : невизначеність [59, с. 23–24].

У XIX ст. мовознавці ототожнювали явища префіксації, які надають значення граничності як у слов'янських, так і в германських мовах (напр. *прочитати* – *durchlesen*) і помилково вважали, що і для германських мов притаманна граматична категорія виду. Це відбулось тому, що поняття виду було недостатньо відоме і зрозуміле неславістам, завдяки чому граничність ототожнили з доконаним видом і назвали одним терміном [59, с. 26; 11, с. 3; 65, с. 97]. Ю. С. Маслов відзначає, що ще в часи Я. Грімма і А. Шляйхера та в епоху молодогограматиків сформувалося вчення про «дієслова доконаного виду» (*verba perfectiva*) в германських та багатьох неслов'янських мовах. Зокрема В. Штрайтберг приписував дієслівним формантам здатність надавати дієсловам перфективного значення [60, с. 249–266]. По аналогії до безпрефіксних основ ДВ говорили про «*perfectiva simplicia*» в готській, давньоверхньонімецькій мовах² та ін. [59, с. 26; пор. також 47; 111, с. 12–18].

Загалом варто зазначити, що в індоєвропейській прамові дієслівні форми виражали не стільки часове значення, як аспектуальне (дослідники виділяють тут 3 аспекти: презент, аорист і перфект) [166, с. 139–140]. Цікавими є теорії П. Патровіча та Е. Ляйсс щодо зникнення граматичної категорії аспекту в німецькій мові. П. Патровіч пояснює зникнення аспекту розбудовою складної часової системи. Він відстоює думку, що у слов'янських мовах відбувся прямо протилежний процес – зі спрощенням часової системи тут з'явилася граматична категорія виду. П. Патровіч вказує на те, що мови з добре розвиненою аспектуальною системою переважно не мають добре розвиненої часової системи. Якщо ж у мові наявні обидві категорії, то одна з них сильніша, а друга – слабша. Він стверджує також, що мови з розвиненими системами аспекту і відмінку не потребують категорії артикля, щоб показати референційний статус (визначеність чи невизначеність) прямого дієслівного додатка (напр., *Він заслужував нагороди* (Род.в.)/ *Він заслужив нагороду* (Знах.в.)). Цю функцію виконує вид дієслова у поєднанні з відмінком прямого додатка [208, с. 74–81; 167, с. 14]. Е. Ляйсс підтримує цю думку – головна

² До префіксів, що надавали дієсловам перфективного значення, зараховують зокрема *ga-*, *af-*, *uf-*, *bi-*. Часом занепаду дієслівної аспектуальної парадигми називають період середньовісньонімецької мови [208, с. 70–72; 188].

теза її роботи «Артикль і аспект» (2000): «Аспект і артикль є реалізаціями однієї і тієї ж граматичної функції», а саме універсальної категорії визначеності (Definitheit). Аспект/вид виражає дієслівну, а артикль – номінальну визначеність [187, с. 14] (напр., *Вона з'їла яблуко; Sie hat den Apfel gegessen*).

Таким чином, діахронні дослідження німецької та української мов свідчать про їхній циклічний розвиток. Із послабленням однієї форми чи категорії її функції виражаються у відповідній мові за допомогою інших форм та категорій на комунікативному рівні.

1.1.3. Значення доконаного та недоконаного видів та поняття видової пари. У тлумаченні значень доконаного та недоконаного виду дослідників можна загальною поділити на декілька груп. З одного боку, поняття доконаного виду багато вчених пов'язують із поняттям межі дії, або з ознакою обмеженості/необмеженості [2, с. 23; 77, с. 2; 24, с. 4; 66, с. 4; 123, с. 64; 14, с. 191; 150, с. 583; 195, с. 48]. Проте тут потрібно відрізнити значення межі, притаманне ДВ, від граничності (зокрема потенційної), яка проявляється у слов'янських мовах у двох видах, а також у неслов'янських мовах [59, с. 20]. ДВ виражає не просто межу, а подолання цієї межі, після досягнення якої дія повинна, вичерпавшись, припинитись (напр., *перев'язати, прочитати, дописати*). НДВ характеризується відсутністю ознак доконаного виду, тобто відсутністю якості подолання межі (напр., *перев'язувати, читати, дописувати*) [2, с. 23; 77, с. 2; 24, с. 4; 66, с. 4; 150, с. 586]. Дуже поширеним є також погляд, згідно з яким загальне значення ДВ визначається як цілісність дії, її комплексне, синтетичне представлення, а НДВ – як процесна нецілісна дія [59, с. 20; 28, с. 224]. У цьому дослідженні дотримуємося визначення ДВ та НДВ, запропонованого Лінгвістичним енциклопедичним словником, що об'єднує у своєму трактуванні два погляди і називає видом протиставленість двох форм дієслова, досягнення межі, а тому і цілісність дії з одного боку та нейтральне ставлення до цих ознак з іншого боку [57, с. 83] (напр., *відкривати – відкрити, починати – почати*). А. В. Бондарко та А. П. Грищенко також приписують доконаному виду як

ознаку обмеженості, так і ознаку цілісності. При цьому А. В. Бондарко стверджує, що ці дві ознаки є первинними і базовими на рівні категоріальних значень видових форм, а також, що вони не тотожні [20, с. 6, 12; 19, с. 485; 118, с. 407–408]:

(1) *Вона повністю/ за годину/ *дві години прочитала книжку. – Вона *повністю/ *за годину/ дві години читала книжку.* (Sie hat das Buch völlig/ in einer Stunde/ zwei Stunden gelesen.)³

Крім цих основних тлумачень слов'янського виду існують також інші. Так, наприклад, Е. Кошмідер розробив свою концепцію виду, при якій недоконаний вид виражає «спрямовану віднесеність» із минулого у майбутнє, а доконаний – із майбутнього у минуле [59, с. 110, 137–138, 149; пор. також 213, с. 269]. Проте ця теорія не охоплює всіх значень виду. А. В. Ісаченко, Е. Ляйсс та ін. говорять про зовнішню та внутрішню перспективи. При зовнішній перспективі мовець ніби знаходиться за межами дії і бачить її як неподільне ціле. Натомість при внутрішній перспективі він не може сприймати дію як ціле, для нього вона поділене ціле без тієї тоталізації, що присутня при зовнішній перспективі⁴ [41, с. 131–133; 188, с. 32–45; 144, с. 16]. Г. Бусманн стверджує, що головна відмінність між ДВ і НДВ полягає в тому, чи процес зображається як часово більше неструктурований неперервний перебіг, чи як поділений на фази перебіг із виділенням кінцевої фази [139, с. 99]. Слідом за А. В. Бондарком вважаємо, що поняття перспективи та ділення процесу на фази тісно пов'язані із поняттями цілісності та обмеженості, а тому не є якимись іншими визначеннями виду, але такими, що впливають із основного [20, с. 8].

Оскільки категорія виду тісно пов'язана із часовою системою, для трактування доконаного та недоконаного видів застосовують також модифіковану термінологію Г. Райхенбаха [212, с. 273–281; 177; 240; 206; 207; 74, с. 296–297; 73, с. 285], згідно з якою розрізняють час події (E – “point of the event”), час мовлення (S – “point of the

³ Як показує приклад (1), дієслово *lesen* у німецькій мові може позначати в реченні як цілісну або обмежену дію, так і тривалу незавершену дію, на відміну від української мови, де ці значення закріплені граматично за різними видами дієслова.

⁴ А. В. Ісаченко як наочний приклад наводить демонстрацію: особа на трибуні бачить демонстрацію ззовні в її цілісності, натомість особа, яка перебуває посеред натовпу людей, не бачить ні початку, ні кінця демонстрації [41, с. 132–133].

speech”) час референції (R – “point of reference”)⁵. На відміну від Г. Райхенбаха, який говорив у цих випадках про точки в часі, сучасні дослідники говорять про інтервали [159; 240; 177; 206; 207 та ін.]. Якщо категорія часу пов’язана із відношенням між часом мовлення та часом референції (фокусним часом), то категорія аспекту пов’язана із відношенням між часом референції та часом події [177, с. 99; 240, с. 97]. Відповідно, якщо час події повністю включений у час референції, йдеться про ДВ (перфективне значення), коли дія розглядається як цілісна. Натомість, якщо час референції охоплює лише частину часу події, мова йде про НДВ (імперфективне значення), коли дія зображена незавершеною [240, с. 97]. За допомогою форм ДВ у слов’янських мовах може виражатися також перфектне значення, коли час події передує часу референції [206, с. 14].

У цій роботі підтримуємо поширене у слов’янській аспектології твердження, що два види утворюють привативну опозицію, в якій ДВ є маркованим, а НДВ – немаркованим членом опозиції [28, с. 224; 20, с. 5–6; 19, с. 485; пор. натомість 2, с. 27–28]. При цьому, хоча категорія виду охоплює всю дієслівну лексику, не всі дієслова мають відповідні видові кореляти, з якими можуть утворити видову пару, в якій дієслова відрізняються тільки наявністю чи відсутністю семи завершеності, доконаності [2, с. 5; 239, с. 70; 28, с. 225; 150, с. 583; 185, с. 11–12]. Лише близько 1/3 всіх дієслівних лексем в українській мові мають видові пари [28, с. 227]. Загалом дослідники слов’янських мов розділяють всі дієслова на 3 групи: 1) парновидові (*переходити – перейти, закривати – закрити*), 2) непарновидові (інший термін – одновидові: *спати, ходити*), 3) двовидові (біаспективи, напр., *женити, розслідувати, ампутувати*) [28, с. 226; 80, с. 218–219; 123, с. 64–65; 118, с. 410; 57, с. 83; 150, с. 586; 71, с. 39]. Більшість дослідників сходяться на тому, що семантичним підґрунтям протиставлення ДВ : НДВ виступають граничні дієслова (вказують на спрямованість дії чи процесу до певної межі). Якщо граничні дієслова НДВ можуть формувати видові пари (напр., *переписувати – переписати*), то

⁵ В. Кляйн та Г. Фатер використовують дещо модифіковані терміни: час висловлювання («time of utterance»), час ситуації («time of the situation»), фокусний час, про який йде мова («topic time») [177; 178; 240].

неграничні дієслова такої здатності не мають (*стояти* – *постояти* хоч і відрізняються видом, проте не утворюють видової пари) [57, с. 83; 28, с. 225; 122, с. 112; 112, с. 17; 118, с. 408–409; 69, с. 89–90; 197; 74, с. 248]. У видовій парі один член «виражає дію як незавершену, нерезультативну, а другий – як завершену, результат» (напр., *підбирати* – *підібрати*, *давати* – *дати*, *будувати* – *збудувати*) [28, с. 225]. Дієслова, що не утворюють видової пари, називаються відповідно *imperfectiva tantum* і *perfectiva tantum* [150, с. 583], використовуються також терміни «перфективи» та «імперфективи» [80, с. 218]. Важливим джерелом формування підкласу непарновидових дієслів А. П. Грищенко називає багатозначність дієслівних лексем: «У багатьох випадках спостерігається протиставлення парновидових і непарновидових лексико-семантичних варіантів» [118, с. 411]. Слідом за Є. С. Падучевою, вважаємо доцільним розрізняти лексико-семантичні значення дієслова, щоб уникнути труднощів при віднесенні дієслів до видових пар. Таким чином, об'єктом дослідження мають бути не слова, а лексеми, тобто слова, взяті в одному з його значень [69, с. 99–105].

Для визначення видових пар існує тест, запропонований Ю. С. Масловим, який можна застосовувати до слов'янських мов. Цей тест полягає у тому, що дієслово НДВ повинне автоматично замінити дієслово у формі ДВ у контексті обов'язкової імперфективації, а саме в контексті розповіді в теперішньому історичному та в контексті багатократності:

(2) *Тут він відчув гострий біль, схопився за серце і впав.* – *Тут він відчуває гострий біль, хапається за серце і падає.*⁶ (Da spürte er brennende Schmerzen, fasste das Herz an und fiel. - Da spürt er brennende Schmerzen, fasst das Herz an und fällt.)

Загалом значення як ДВ, так і НДВ реалізується в залежності від різних умов в одній із привативних функцій (одному з часткових значень видів – В. Гладров говорить у даному випадку про елементарні та спеціальні значення дієслівного виду [218, с. 45]). У ДВ виділяють: 1) конкретно-фактичну (*Я закрила двері*), 2) наочно-

⁶ Приклад взятий із статті Зализняк Анна А., Микаэлян И. Л., Шмелев А. Д. Видовая коррелятивность в русском языке: в защиту видовой пары. *Вопросы языкознания*, 2010. № 1. с. 6

зразкову (*Тетяна то охне, то ахне*), 3) потенційну (*Не скрізь зустрінеш таких людей*) та 4) сумарну (*Я зустріла його там двічі*) функції. Основною функцією треба вважати конкретно-фактичне значення, а всі інші – похідними від нього [20, с. 15]. Простий семантичний інваріант ДВ полягає у тому, що він «описує ситуацію зміни, тобто передбачає момент, коли певний стан речей не існував, і момент, коли він існує (або навпаки)». Форма НДВ натомість описує ситуацію в її розвитку у часі, тобто як таку, яка проходить через низку послідовних часових фаз [69, с. 29].

1.2. Категорія акціональності

1.2.1. Категорії родів дії. Вперше на відмінність понять аспекту/виду та родів дії (нім. *Aktionsart*) на прикладі польської мови вказав у 1908 р. З. Агрелль. Родами дій він назвав семантичні функції префіксованих дієслів (а також деяких непрефіксованих дієслів та суфіксованих утворень), які уточнюють, як відбувається дія, позначають спосіб здійснення цієї дії [3, с. 36].

У роботах українських мовознавців можна зустріти два терміни на позначення акціональності дії: способи (дієслівної) дії та роди (дієслівної) дії. У цій роботі використовується термін «роди дієслівної дії» (РДД), оскільки поняття «способів дії» в українській мові позначає іншу категорію – воно використовується для позначення дійсного, наказового та умовного способів дієслова.

Категорія родів дії пов'язана із внутрішньою часовою структурою або певними іншими аспектами дієслівного значення чи значення речення. При цьому категорію родів дії називають “об’єктивною” на відміну від категорії виду, яку вважають “суб’єктивною”, “інтерпретаційною” [139, с. 59; 22, с. 47; 65, с. 89]. У слов’янських мовах основна відмінність між видовими парами та РДД полягає у тому, що дієслова, які входять до видових пар, становлять єдину лексичну одиницю (напр., *переробити – перероблювати*), а дієслова, протиставлені за РДД, є різними лексемами (напр., *робити – переробити*). Одна з цих лексем має додаткову сему, яка характеризує дію за певною ознакою (напр., у парі *робити – переробити*

останнє дієслово має додаткову сему повторного виконання дії) [28, с. 235; 122, с. 517].

Загалом існує два підходи до розгляду РДД: дериваційно-морфологічний та лексично-семантичний, завдяки чому з'являються контрверсійні пропозиції їх систематизації та термінологічні перетинання [139, с. 99–100]. Перший підхід ґрунтується на позиції О. О. Потебні та В. В. Виноградова, які представляють вчення про структурно-семантичні типи дієслів, що виражають модифікацію дії, яка представлена простим дієсловом [пор. також 40, с. 209–300; 2, с. 259–310; 38, с. 104–127; 8, с. 90; 49, с. 137; 69, с. 108; 26, с. 32; 5, с. 178; 118, с. 413–415; 83, с. 59; 28, с. 235–236; 150, с. 551; 165, с. 1860; 214, с. 22; 230; 180, с. 103 та ін]. Прихильники цього підходу тлумачать РДД як «лексико-семантичні розряди, кількісно-часові модифікації первинного дієслова, які позначають окремі моменти вияву чи реалізації дії, названої твірною основою, у поєднанні з словотвірним формантом» [83, с. 59]. Г. Бусманн вживає тут термін «роди дії у вужчому розумінні» [139, с. 59].

Основними представниками другого підходу виступають Ю. С. Маслов [61, с. 70–79], А. В. Бондарко [18, с. 12–28], М. О. Шелякін [126, с. 19–26], С. О. Соколова [113, с. 44], В. Флеміг [163, с. 377] та ін. В основі цього підходу лежить семантичний принцип класифікації. Роди дії тут – це семантичні розряди дієслова, тобто кожне дієслово належить до певного РДД [83, с. 60]. Спільні особливості дієслівного значення не обов'язково повинні бути виражені словотвірними засобами [61, с. 71]. А. В. Бондарко розробив свою класифікацію, за якою він розрізняє характеризовані (напр., починальний, делімітативний РДД: *заспівати, посидіти*), непослідовно характеризовані (напр., загальнорезультативний РДД: *зареєструвати, зіснути, проаналізувати*) та нехарактеризовані (напр., статальний РДД: *спати, існувати*) РДД [18, с. 14–28]. За цією класифікацією нехарактеризовані РДД позначають акціональність самої дії «за її природою», характеризовані РДД не утворюють дієслів із новим предметно-поняттєвим змістом і позначають узагальненість характеру їх вияву й розподілу у часі [125, с. 9].

А. М. Ломов використовує схожу класифікацію і називає експліцитно виражені модифікації перебігу дієслівної дії **акціональними модифікаторами дієслова**, а формально нефіксовані значення – **базисними акціональними значеннями**. Акціональні модифікатори (роди дії) інтерпретують видові поняття граничності/неграничності та цілісності/нецілісності, а базисні акціональні значення (твірні основи) враховуються при аналізі конкретних акціональних модифікаторів дієслова [58, с. 30–37]. Подібну позицію відстоює також Г. Ціфонун, яка, слідом за Е. Ляйсс, відносить до РДД тільки префіксовані дієслова, а базові розглядає під терміном «дієслівних характерів» (*Verbalcharaktere*) [167, с. 1860; 188].

Загалом словотвірні форманти конкретизують значення твірної лексики, виокремлюють певний аспект дії, представлений вихідною основою (напр., *за-* вказує на початок дії у дієсловах *заспівати, заходити, засміятися*). Врахування цих значень словотвірних показників визначає розподіл дієслів або їх лексико-семантичних варіантів за певними семантичними полями, залежно від того, яка домінанта взята за основу [83, с. 62]. Дієслова, які за класифікацією А. В. Бондарка відносяться до нехарактеризованих родів дії, повинні враховуватися тільки тоді, коли їх значення впливає на характер трансформації значення префіксального дієслова, що належить до певного РДД [83, с. 63]. У цьому дослідженні підтримуємо семантичний підхід до категорії РДД, серед яких, слідом за А. В. Бондарком, розрізняємо формально характеризовані, непослідовно характеризовані та формально нехарактеризовані РДД.

У залежності від підходу до розуміння родів дії, різними виступають семантичні критерії їх розрізнення. Використовуючи поділ родів дії на характеризовані, непослідовно характеризовані та формально нехарактеризовані, слідом за Г. Бусманн вважаємо за доцільне виділяти такі основні семантичні критерії розподілу РДД: „динаміку“ опису ситуації (тут розрізняють дієслова стану (напр., *besitzen/ володіти*), процесу (напр., *blühen/ цвісти*) або діяльності (напр., *schreiben/ писати*)); спосіб протікання процесу (динамічні дієслова – внутрішньо неструктуровані, тривалі (напр., *brennen/ горіти*) та нединамічні дієслова –

розкладений на фази процес (напр., *verbrennen/ згоріти*)); повторюваність та частота (напр., *flattern/ миготіти*); каузативність (процесу або дії: *färben, altern/ фарбувати, старіти*) [130, с. 59]. Серед характеризованих РДД основними групами виступають результативні (напр., *erblinden, zerstören/ осліпнути, знищити*), фазові (напр., *losrennen, ansprechen/ побігти, заговорити*), кількісні (напр., *streichen – streicheln; блискати – блиснути*) [пор. 122; 118, с. 414–415; 28, с. 236]. В. М. Русанівський називає ці значення універсальними [122, с.117; 123, с. 517].

Що стосується кількості РДД, то вона, а також позначення родів дії можуть коливатися у кожній мові залежно від підходу, який використовується. При цьому досить часто важко провести чіткі межі між окремими РДД (напр., дієслова переходу в інший стан *einschlafen, erblühen/ заснути, розцвісти* можна розглядати і як починальні, і як результативні дієслова). Крім того, деякі РДД відносяться до “самобутніх рис” окремих мов (напр., тільки для української мови характерні ітеративні дієслова ДВ, утворені префіксом *попо-*: *попоходити, попоїсти* та ін.) [123, с. 517; 122, с. 117; 80, с. 231]. Проте більшість із родів дії можна зарахувати до універсальних як, наприклад, інхоативний (починальний), егресивний (завершувальний) та результативний РДД.

1.2.2. Субкатегорії родів дії: граничні/ неграничні дієслова. Крім згаданих вище РДД мовознавці виділяють 2 основні семантичні класи дієслів: граничні та неграничні дієслова⁷. Крім названих термінів для позначення пари основних класів дієслів можна зустріти також [239, с. 24–26]:

енергейя	кінезис (Арістотель)
імперфективні	перфективні (напр., К. Фабріціус-Ганзен)
курсивні	сукцесивні
іррезультативні (процесуальні)	результативні (напр., Д. Бодо)
дуративні	недуративні/ статальні (напр., В. Юнг,

⁷ Р. З. Мурясов називає граничність/неграничність «універсальною аспектологічною дихотомією» [65, с. 109]

дуративні (непунктуальні)	Г. Бусманн)
нетрансформативні	пунктуальні (напр., П. Айзенберг)
ателічні	трансформативні (напр., Г. Ціфонун)
атермінативні/ курсивні	телічні (напр., Р. Тірофф, М. Кріфка)
іммутивні	термінативні (Г. Бусманн, В. Адмоні)
гомогенні	мутативні (В. Адмоні)
адитивні	гетерогенні (Г. Меліг)
не-подія	неадитивні (Е. Ляйсс)
	подія (Ф. Леманн)

При цьому перелічені терміни позначають схожі, проте не завжди ті самі поняття. Наприклад, у протиставленні трансформативність та нетрансформативність мова йде про наявність чи відсутність значення зміни стану у дієслові [167, с. 1861–1866]. У протиставленні дуративних та недуративних дієслів важливі ознаки тривалості та неструктурованості дії з одного боку, та поділу на фази – з другого [139, с. 181]. Натомість у парі дуративні/пунктуальні дієслова йдеться про те, чи дія триває довший період часу, чи вона моментальна [157, с. 117]. Таким чином, більшість із перелічених пар термінів позначають вужчі поняття, ніж розуміння граничності/неграничності у цій роботі. Слідом за Р. Тіроффом найвдалішими парами вважаємо терміни «телічні/ателічні» та «граничні/неграничні» дієслова [239, с. 26]. Перша пара термінів, утворена від грецького слова *télos*, що означає «ціль», найчастіше використовується у сучасних роботах германістів [239, с. 26; 151, с. 415 та ін.]. Зокрема граматики Duden спирається на терміни *telisch/atelisch* і пояснює свій вибір тим, що часто вживані терміни перфективність/імперфективність використовуються сьогодні для позначення аспекту, а термін «термінативність» ще не зовсім прижився [151, с. 415]. Другу пару термінів граничність/неграничність найчастіше можна зустріти у русистиці та україністиці (російський відповідник – «предельные/непредельные глаголы») [58; 19; 20; 21; 69 та ін.]. У цій роботі використовуємо терміни «граничність/неграничність», оскільки вони більш звичні і

вживані у славистиці, ніж «телічність/ателічність». Дієслова, які позначають пунктуальні події або процеси чи дії, що передбачають певний кульмінаційний чи кінцевий пункт, без якого подія даного типу не відбулась би, називають **граничними** (напр., *lösen, öffnen, sterben; вирішувати/вирішити, відкривати/відкрити, вмирати/вмерти*). Ці дієслова можуть також відноситись до початкової або кінцевої фази певної дії чи процесу або описувати завершені процеси без зміни стану (напр., *aufblühen/erblühen, aufessen; зацвісти, доїсти*). **Неграничні** дієслова описують незмінні стани чи відношення або динамічні процеси чи дії, що не передбачають кульмінаційного чи кінцевого пункту (напр., *sein, liegen, arbeiten; бути, лежати, працювати*)⁸ [151, с. 408–409].

Загалом у цій роботі до поняття граничності зараховуємо не тільки перехід із одного стану в інший, обмеженість певної дії на початку чи в кінці, але і лише прагнення до певної межі. Дієслова, що вказують лише на прагнення до певної межі, а не на її подолання, називаємо **потенційно** граничними [пор. 35] (таке значення реалізується переважно у сполучі з контекстуальними засобами, напр.: *ein Haus bauen, einen Apfel essen; будувати будинок, їсти яблуко*).

Розрізняємо також зовнішню і внутрішню межі дії. **Внутрішня** межа закладена у семантиці самого дієслова (напр., *leertrinken, kommen; випити, прийти*), натомість **зовнішня** межа виражається лише за допомогою додаткових контекстуальних засобів (напр., *2 Stunden arbeiten; працювати 2 години*) [70, с. 38; 15; 35].

У мовах, які мають граматичну категорію аспекту, дослідники переважно наголошують на тісному зв'язку між ДВ : НДВ та граничністю : неграничністю [139, с. 99–100; 234, с. 200; 184, с. 143]. Граничність/неграничність дієслів виступає тут перехідною ланкою між «нижчими» РДД та граматичною категорією виду (напр., *походити* → ДВ → граничність → делімітативний РДД) [18, с. 29; 66, с. 8, 201; 35, с. 5; 222, с. 14]. При цьому велика кількість досліджень показала, що у слов'янських

⁸ Інші визначення граничності подають, наприклад, М. Егг [153; 154], Б. Капелле [141, с. 1] та Г. Ціфонун [167, с. 1861–1866].

мовах граничним дієсловом властиві форми ДВ і НДВ (напр., *вирішувати* – *вирішити*, *перекладати* – *перекласти*), а неграничним – тільки НДВ (напр., *спати*, *сидіти*, *вирити*) [61; 21; 20; 69 та ін.]. Натомість у неаспектуальних мовах власне категорія граничності/неграничності є ключовою, коли йдеться про відношення дії до її межі [пор. 79, с. 50–51].

Складним є питання можливості поділу всіх дієслів на граничні та неграничні. Частина мовознавців стверджує, що граничність/неграничність охоплює всю дієслівну лексику [121, с. 2–3; 11, с. 5; 76, с. 5; 63, с. 3–4]. Інші, поруч із граничними та неграничними виділяють також нейтральні щодо ознаки «граничність» дієслова [77, с. 4; 132, с. 34; 159, с. 325; 167, с. 1868; 15, с. 5–6; 78; 79, с. 51–52]. У рамках цього дослідження підтримуємо трактування категорії граничності/неграничності як певної шкали, де граничність та неграничність дії є крайніми полюсами (детальніше це питання розглядатиметься у пункті 1.2.4) [35, с. 4; 141, с. 7].

1.2.3. Класифікація З. Вендлера (1957/1967). Класифікація З. Вендлера, розроблена на основі англійської мови, має важливе значення і для інших мов, зокрема слов'янських, оскільки вона конкретизує ознаки, за допомогою яких дії чи ситуації можна класифікувати як граничні чи неграничні [пор. 69; 45; 137; 206; 207; 74, с. 248]. Загалом лінгвісти стверджують, що класифікація З. Вендлера універсальна, але у різних мовах можуть бути свої особливості, оскільки у кожній окремій мові універсальне співдіє із граматичними особливостями цієї мови [137, с. 30; 207]. Ця класифікація складається із чотирьох типів («time schemata»): *states*, *activities*, *accomplishments* та *achievements* (стани, дії, діяльності та події) [241, с. 120]. До першого типу він зараховує відношення/ релятиви та стани, які є нединамічними, тривалими і неграничними (*Die Wand ist grün/ Стіна зелена; Zwei plus zwei gleicht vier/ Два плюс два дорівнює чотири*), до другого – процеси і дії, які є динамічними, тривалими, але неграничними (*Oleh arbeitet in der Schule/ Олег працює у школі*). До класу діяльностей відносяться дії і граничні процеси, які мають ознаки [+ динам.], [+ тривалість] і [+ гранич.] (напр., *leeressen, ein Haus bauen/ з'їсти, будувати/збудувати будинок*), а до подій – моментальні події з ознаками

[+ динам.], [- тривалість] та [+ гранич.] (напр., *platzen, verlieren/ вибухнути, втратити*). Віднесеність до певного класу визначається не так самим дієсловом, як дієсловом у певному контексті.

Є. В. Падучева вказує на важливість зв'язку граничності із класифікацією З. Вендлера та на те, що в основі поняття граничної пари в російській мові (як і в інших слов'янських мовах) лежить та ж ознака «процесність», яка регулює допустимість форми *continuous* в англійській мові [69, с. 93]. Неграничні ситуації є аддитивними – дві або більше такі ситуації є тією ж ситуацією: дві або більше ситуацій, що позначають дію *essen/їсти* або стан *schlafen/спати* залишаються тією ж дією *essen/їсти* чи тим же станом *schlafen/спати*. Натомість окремі частини граничних ситуацій не можуть бути позначені тим же дієсловом і не можуть бути тією ж ситуацією, що і ціла ситуація: так, *den ersten Stock eines 5-stöckigen Hauses bauen/збудувати перший поверх 5-поверхового будинку* не означає *ein 5-stöckiges Haus bauen/збудувати 5-поверховий будинок* [134, с. 70; 162, с. 14].

Серед лінгвістів існують різні погляди на те, до яких класів З. Вендлера відносяться дієслова ДВ та дієслова НДВ у слов'янських мовах. Цим питанням займалися зокрема Р. Д. Брехт [138], Є. В. Падучева [69], П. Брагінські та С. Ротштайн [137], Г.-Й. Швенк [222], М. Калько [45]. У цьому дослідженні використовуємо підхід, за яким до класів релятивів, станів та дій в українській мові відносяться тільки дієслова НДВ, клас подій включає тільки дієслова ДВ, а клас діяльностей охоплює граничні дієслова двох видів, що утворюють видові пари [69, с. 91–94; пор. також 45, с. 19–20; 137, с. 30]. Видається вдалою пропозиція Є. В. Падучевої розглядати в рамках класифікації З. Вендлера тільки первинні дієслова в слов'янських мовах (в українській мові зокрема), а вторинні залишати поза цією класифікацією⁹ [69, с. 103–104, 108–109; пор. 222, с. 28]. Таким чином, у перфектних парах дієслів *гуляти – погуляти, говорити – поговорити* дієслова

⁹ А. фон Штехов та А. Й. Паславська, натомість, відстоюють думку, що в українській та російській мовах до аспектуальних класів З. Вендлера можна віднести практично всі дієслова [207].

гуляти, говорити є первинними і відносяться до класу дій, а *погуляти, поговорити* – вторинними і знаходяться поза класифікацією З. Вендлера.

1.2.4. Проблематичність поділу німецьких дієслів за ознакою граничності/неграничності. Для визначення приналежності окремих дієслів чи то до граничних, чи до неграничних мовознавці розробляли різні тести. До таких відноситься зокрема тест, суть якого полягає у поєднуваності дієслів із різними обставинами часу [239; 167; 151; 35]. Згідно з цим тестом, якщо дієслово може вживатися з такими обставинами, що позначають невизначену повторюваність дії, як *immer, oft, von Zeit zur Zeit* (завжди, часто, час від часу) та под., то воно неграничне. Якщо ж дієслово поєднується з обставинами, які позначають закритий інтервал часу, як наприклад, *in zwei Stunden* (за дві години), – воно граничне. Г. Філіп, з іншого боку, пропонує тест, суть якого полягає у визначенні, чи певне дієслово може поєднуватися з різними обставинами місця: якщо дієслово поєднується із обставиною, що позначає місце знаходження і відповідає на питання *de?*, воно неграничне (*auf der Straße gehen*). Натомість, якщо дієслово вживається із обставиною, що позначає напрям руху і відповідає на питання *куди?*, то воно граничне (*nach Berlin fahren*)¹⁰ [162]. Досить поширеним є також підхід Р. Тіроффа, який використовує тест, що складається із питань: *Скільки часу він потребував, щоб x-ти? Скільки часу пройшло, поки він від-x? (Wie lange hat er gebraucht, um zu xen? Wie lange hat es gedauert, bis er gext hatte?)* та *Як довго він x? (Wie lange xte er/ hat er gext?)*. Якщо перші два питання підходять до речення, то за твердженням Р. Тіроффа, це речення є граничним, якщо останнє – неграничним. Відповідними відповідями будуть: *Йому потрібні були 3 години, для того щоб x* та *Він x впродовж 3 годин (Er brauchte 3 Stunden, um zu xen; Er xte 3 Stunden lang)* [239, с. 27]. Проте такі тести не розв'язують цілковито проблеми розрізнення граничних та неграничних дієслів. По-перше, є багато випадків, коли або дієслово/ речення

¹⁰ К. Фабріціус-Ганзен також зараховує обставини, що позначають напрям руху, до «перфективуючих операцій» [159, с. 326].

можливе з двома тестами, або некоректне з двома з них¹¹: *ich gehe oft spazieren, ich gehe in 20 Minuten spazieren*. Тест Г. Філіп обмежується тільки дієсловами, які містять семи руху чи розташування у просторі. По-друге, тест Р. Тіроффа визначає не граничність чи неграничність, а перфективність та імперфективність (доконаність/недоконаність), тобто чи дія зображена у її тривалості чи завершеною (фраза *drei Stunden lang* і їй подібні відносяться до засобів вираження зовнішньої межі дії чи стану і тому запропонований тест суперечить визначенню поняття граничності). Відповідно, тест Р. Тіроффа для визначення неграничності дії буде виконувати свою функцію тільки тоді, коли відповідь на питання *Wie lange xte er/hat er gext?* передбачатиме певний невизначений відрізок часу або невизначену кількість повторів певної ситуації: *oft, manchmal, immer* і т. д. Таким чином, у багатьох випадках необхідне додаткове тестування дієслів на сумісність із різними обставинами часу або на наявність у вислові значення часової обмеженості/необмеженості. Це, в свою чергу, приводить нас до третьої проблеми – запропоновані тести вимагають переважно контексту, отже, ми аналізуємо не дієслова як такі, а лише їх конкретні реалізації в тексті [151, с. 1868; 157, с. 122].

Проблема зарахування конкретних дієслів до граничних чи неграничних пов'язана також із багатозначністю дієслів і передбачає два підходи до її вирішення [пор. 79, с. 55–60]. Одні з дослідників виступають за те, щоб розглядати тільки інваріантне значення дієслова, тобто те, яке вимагає найменшого контексту [63, с. 8; 66, с. 7], інші, натомість, закликають брати до уваги окремі лексико-семантичні варіанти дієслів [напр. 112, с. 17]. Використовуючи перший підхід, отримуємо неповну картину, оскільки враховується тільки основне значення дієслова. За допомогою другого підходу отримуємо мозаїку із різних лексичних значень одного дієслова і при цьому неможливо однозначно віднести певне дієслово як таке чи то до граничних, чи до неграничних дієслів¹² (напр., *arbeiten, essen*). Таким чином,

¹¹ Про проблематичність різних тестів для визначення граничності/неграничності дієслів у своїй роботі говорив також Б. Х. Різаєв [79, с. 56–57].

¹² У таких випадках можемо говорити про т. зв. семантичну або прагматичну невизначеність (*Vagheit*), що передбачає співіснування протилежних значень в одній дієслівній лексемі [138, с. 824; 197, с. 741–742].

жоден із цих підходів не є досконалим розв'язанням проблеми, проте вони можуть взаємодоповнювати один одного. Проблематичним є, наприклад, віднесення до певного класу таких дієслів як:

1) *fahren, essen, trinken* та под. – такі дієслова або позначають певний неспрямований рух як, напр., *fahren, laufen*, і при цьому внутрішньо передбачають проходження/подолання певної відстані за певний відрізок часу, або дію, що зі своїм перебігом у часі піддає впливу певний об'єкт (affiziertes Objekt): *essen, trinken, schreiben*. Якщо до таких дієслів використовувати підхід, який враховує лише інваріантне значення, то їх потрібно зараховувати до неграничних: *er läuft/ fährt/ schreibt/ isst/ trinkt* як одновалентні дієслова виражають лише дію, не вказуючи на будь-яку межу. Якщо ж розглядати різні лексико-семантичні значення цих дієслів, то потрібно розрізняти такі дієслова, зокрема, за кількістю валентних зв'язків: одновалентні виражатимуть при цьому неграничне значення (напр., *er trinkt*), а двовалентні можуть, у залежності від визначеності чи невизначеності об'єкта, виражати як граничну (*eine Flasche Wein trinken*), так і неграничну (*Wein trinken*) семантику [пор. 180].

2) *nicken, schütteln, klingeln, schießen* та под. в залежності від ширшого контексту можуть, з одного боку, виражати ітеративну, повторювану дію, з іншого – відноситись до семельфактивів та позначати одноразову моментальну подію. Якщо брати тільки інваріантне значення, то ці дієслова відноситимуться швидше до неграничних дієслів, але якщо використовувати інший підхід, то в таких дієсловах потрібно виділяти також граничне значення: *Ich kam zur üblichen Stunde und klingelte.* (Schlink, 79) – *Я прийшов, як і завжди, й подзвонив.* (Шлінк, 78). У наведеному реченні дієслово *klingeln* позначає одноразову моментальну подію завдяки безпосередній послідовності дій. Таким чином, для перелічених дієслів немає однозначної відповіді щодо приналежності до конкретного роду дії.

3) німецькі дієслова, що позначають стани, за умови відповідного контексту можуть позначати граничні ситуації. Тут мова йде в першу чергу про пунктуальну подію, що позначає початок певного стану: якщо речення *Peter versteht die Tat seines*

Bruders nicht позначає неграничний стан, то у реченні *Sie sah mich an, als habe sie alles verstanden.* (Schlink, 62) – *Вона подивилась на мене, немов все зрозуміла.* (Шлінк, 60) дієслово *verstehen* має значення граничної, моментальної події, що позначає початок стану розуміння.

4) дієслова мовлення: *sagen, fragen, bitten, schreien, erwidern* і т. п. також відносяться до проблематичних, оскільки вони, з одного боку, можуть позначати конкретний мовленнєвий акт і відноситись, відповідно, до граничних (*Zuerst wollte ich sagen: Ich liebe dich.* (Schlink, 37) – *Спершу я хотів сказати: «Я люблю тебе».* (Шлінк, 36)) або дію з неграничною семантикою (*Ehe ich antworten konnte, redete er weiter.* (Schlink, 145) – *Перше, ніж я відповів, він говорив уже далі.* (Шлінк, 138)).

Як показують наведені приклади, при визначенні приналежності певного дієслова до конкретного класу важливу роль відіграє власне контекст [35, с. 23, 30]. Таким чином, у випадку необхідності віднесення дієслів до певних класів на парадигматичному рівні потрібно брати інваріантне значення цих дієслів, усвідомлюючи при цьому недосконалість та недостовірність такого підходу.

Граничність та неграничність відповідно не є двома явищами, що чітко розмежовуються в дієслівній семантиці, де кожне дієслово із певністю можна віднести до граничних чи неграничних. Пропонуємо розглядати дієслівну акціональну семантику у вигляді динамічної шкали, де граничне та неграничне значення виступають крайніми полюсами такої шкали. В її основу ставимо класифікацію, розроблену З. Вендлером [241], окремі класи якої виступають складовими шкали дієслівної граничності/неграничності: релятиви (relatives: *gleich, ähneln, enthalten* → [– динамічність; + тривалість; – межа]), стани (statives: *lieben, hassen, schlafen* → [– динамічність; + тривалість; – межа]), дії (activities: *fahren, essen, trinken, laufen* → [+ динамічність; + тривалість; – межа]), діяльності (accomplishments: *2 km laufen, einen Apfel essen, leeressen* → [+ динамічність; + тривалість; + межа]) та події (achievements: *finden, sterben, blitzen* → [+ динамічність; – тривалість; + межа]). Таку шкалу можна зобразити у вигляді схеми:

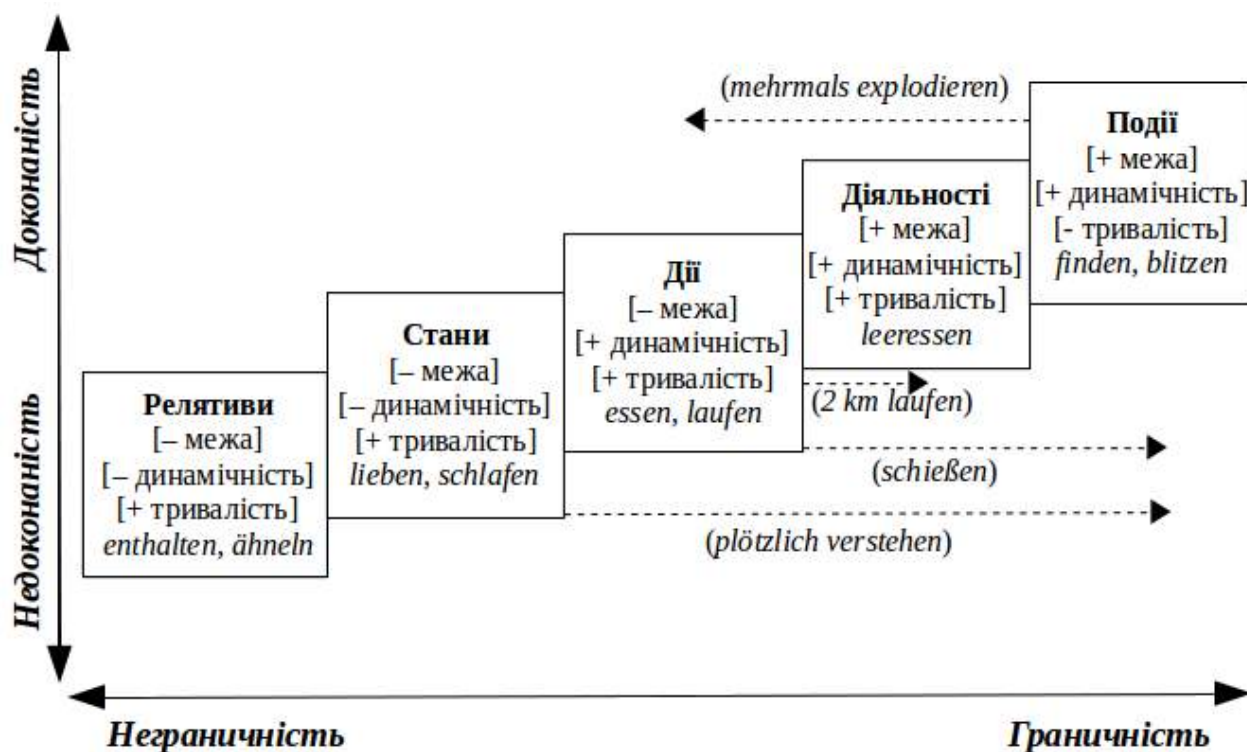

Рис. 1.1. Шкала дієслівної граничності/неграничності

Таким чином, на крайньому лівому полюсі шкали по горизонталі розташоване значення неграничності дії, а на крайньому правому полюсі – граничності дії. Серед класів З. Вендлера на крайньому лівому полюсі перебувають релятиви, а на крайньому правому – події. Інші класи дієслівного значення, що знаходяться між цими двома полюсами, з рухом зліва направо все більше втрачають значення неграничності та все більше набувають семантики граничності. Іншими словами, із рухом у праву сторону на запропонованій шкалі збільшується ймовірність вираження дієсловом значення граничності. Якщо релятиви характеризуються практично повною відсутністю можливості виражати семантику граничності (напр., *Die Wand ist weiß*), то у станів така можливість збільшується (напр., *Er sitzt im Zimmer*), у дій вона ще більша (напр., *Sie arbeitet im Büro*) і т. д. Така шкала вирішує проблему т. зв. нейтральних у своїй семантиці дієслів щодо категорії граничності/неграничності [91]. Проте тут важливо зазначити, що будь-яке німецьке неграничне дієслово може набути у реченні граничної семантики (приклад (3)), а граничне дієслово може позначати неграничну ситуацію (приклад (4)) завдяки впливу різнорівневих контекстуальних засобів:

(3) “*Seht einmal*”, **hörte** er da die Stimme des Delamarche.” (Kafka, 274) – “А подивіться-но лишень”, – **почув** він нараз Делямаршів голос.” (Кафка, 225)

(4) “*Die Erwiderungen mißlangen regelmäßig, und regelmäßig sanken die Schultern herab.*” (Schlink, 96) – “Заперечення раз по раз **не мали** успіху, і раз по раз **опускалися** її плечі.” (Шлінк, 96)

Відповідно, цілі ситуації можна класифікувати за запропонованою шкалою. При цьому акціональне значення ситуації часто може відрізнитись від акціональної семантики, яке виражає інваріантне значення дієслова [пор. 66; 151, с. 416; 159, с. 260; 167, с. 1868; 239, с. 32; 116, с. 19; 223, с. 2; 153; 244, с. 39–40; 243; 85]. Тому, слідом за Н. І. Добжанською, вважаємо за доцільне розрізняти позаконтекстну граничну або неграничну тенденцію дієслова та контекстну граничність дії [35, с. 5]. Відповідно, запропонована шкала відображає тенденцію окремих класів передавати на синтагматичному рівні семантику досягнення межі (вертикальна вісь).

1.3. Понятійні, функціонально-семантичні категорії та функціонально-семантичні поля

Загалом система певної мови складається з різних категорій: фонологічних, лексичних, граматичних, понятійних тощо. При цьому граматичні категорії становлять основу, ядро граматичної побудови мови і тісно пов’язані з універсальними понятійними (семантичними, мисленнєвими, когнітивними) категоріями. Останні лежать в основі мовних семантичних функцій [21, с. 60–62; 210, с. 17–20; 144, с. 9–10; 51]. Завдяки взаємодії понятійних та граматичних категорій у певній мові відображаються явища та предмети об’єктивної дійсності [21, с. 20–22]. Важливо наголосити, що понятійні категорії є ширшим поняттям у відношенні до мовних категорій і не завжди отримують у конкретних мовах обов’язкове експліцитне мовне вираження [51, с. 48].

Поруч із граматичними існують також функціонально-семантичні категорії, які, на відміну від понятійних (семантичних) категорій, прив’язані до певної конкретної мови. Як критерій виділення таких категорій А. В. Бондарко пропонує

використовувати «спільність семантичної функції взаємодіючих елементів різних мовних рівнів, наявність відомого семантичного інваріанта в диференційних семантичних ознаках цих елементів» [18, с. 18; 227, с. 4; 226, с. 9]. Як відомо, функціонально-семантичні категорії можуть виражатися за допомогою як морфологічних, синтаксичних, словотвірних та лексичних засобів, так і завдяки комбінації всіх цих засобів або контекстуально [221, с. 100; 226, с. 18].

Функціонально-семантична категорія може ґрунтуватися на певній граматичній категорії, як, наприклад, функціонально-семантична категорія темпоральності базується на граматичній категорії часу. Загалом функціонально-семантичні категорії характеризуються взаємодією їхніх засобів вираження в конкретній мові, яка відображається у відношеннях між різними рівнями мови [21, с. 42–44; 221, с. 100].

Функціонально-семантичні категорії розглядають переважно у вигляді функціонально-семантичних полів (ФСП). В. Г. Адмоні пов'язує із теорією поля поняття «проекції», яке він визначає як здатність граматичних категорій і форм «випромінювати» граматичні ознаки на інші граматичні форми та лексичний матеріал. Таке «випромінювання» спрямоване тут від категорій, які формують ядро, до периферії [4, с. 82; 128, с. 162]. Такий підхід дає змогу виділяти різноманітні поля, напр.: понятійні, семантичні, лексичні, лексико-граматичні та ін. Усі поля тією чи іншою мірою є «конституентами складної і специфічної для кожної мови картини світу» [44, с. 61]. У цій роботі окремо виділяємо в функціонально-семантичних полях ядра, приядерні зони та периферії.

В основі функціонально-семантичних полів перебувають певні понятійні поля. ФСП виступають у вигляді двосторонньої, змістово-формальної єдності, в яку входять засоби вираження різних мовних рівнів з певним семантичним інваріантом [21, с. 40–51; 226, с. 9; 218, с. 15]. При аналізі певного ФСП важливі структурування цього поля в системі мови (виділення ядра, приядерної зони та периферії), реалізація його елементів в мовленні та їх взаємодія з іншими полями [21, с. 43–45].

М. П. Кочерган підкреслює важливість наявності основи для порівняння при контрастивному дослідженні [54, с. 12–13; 75]. Використання теорії функціонально-семантичного поля для контрастивного аналізу повинно пройти такі послідовні етапи: 1) визначення семантичної категорії, на основі якої здійснюватиметься зіставлення; 2) встановлення засобів вираження даної семантичної категорії в межах ФСП у зіставлюваних мовах; 3) зіставлення ФСП досліджуваних мов для того, щоб виділити ізоморфні та аломорфні ознаки; 4) встановлення міжмовних кореляцій [54, с. 15–16; 21, с. 78]. Найбільша цінність теорії функціонально-семантичних полів полягає в тому, що за допомогою такого підходу можна виявити всі засоби вираження досліджуваної семантичної категорії у порівнюваних мовах. При контрастивному аналізі порівнюються функції різнорівневих одиниць, завдяки чому можна виявити приховані граматичні категорії, що заховані у значеннях слів і синтаксичних зв'язках слів у реченні [54, с. 15–18]. Поняття ФСП виступає у ролі *tertium comparationis*, завдяки чому контрастивне дослідження охоплює всі три рівні ФСП: а) план вираження, б) план змісту, в) план функціонування. У результаті такого підходу отримуємо: особливості структурування ФСП у різних мовах, розподіл значень такого поля між різними рівнями мови та індивідуальні риси кожної окремої мови [54, с. 18–19].

1.4. Функціонально-семантичне поле аспектуальності/акціональності

Утвердження теорії функціональної граматики проходило в процесі вивчення категорії дієслівного виду в російській та інших слов'янських мовах як граматицізованої частини ширшого понятійного поля, а саме поля аспектуальності [21]. Про функціональне поле аспектуальності в німецькій мові говорила зокрема Т. Н. Александрова, яка виділяла тут мікрополя граничності і неграничності та стверджувала, що в сучасній німецькій мові значення аспектуальності може бути виражене засобами різних рівнів мови [6, с. 3–4]. Є. С. Башкирцева, С.-Г. Андерссон, У. Швалль та інші говорять про функціонально-семантичну категорію аспектуальності, яка притаманна багатьом мовам і охоплює різні мовні

засоби, що повинні виражати характер протікання дії [13, с. 6; 133, с. 10; 221, с. 97–100; 189, с. 779; 199, с. 101]. Про аспектуальність як певну надкатегорію говорять також В. М. Русанівський [122, с. 112–113], О. К. Безпояско [14, с. 191–192], Д. Бодо [136, с. 165], Е. Ляйсс [188, с. 26], Т. Чарнецькі [146], І. Пете [71, с. 30] [пор. також 24, с. 5–9; 195, с. 51; 135, с. 36]. Згідно з В. Д. Нефьодовим значення ДВ/НДВ проявляється на парадигматичному рівні, а доконаності/недоконаності – на синтагматичному рівні. Відповідно для вираження доконаності/недоконаності дії в німецькій мові важливим є взаємозв'язок різних компонентів, оскільки граматичної категорії виду в німецькій мові немає, але на функціональному рівні вона виражається [66, с. 4–7]. Т. М. Струк також відстоює думку, що ті семантичні відношення, які виражаються видом, можуть бути виражені в кожній мові, не залежно від того, чи ця мова має відповідну морфологічну форму, як українська мова, чи ні, як, наприклад, німецька [234, с. 204; 233, с. 49; 232, с. 237]. Тобто, вслід за В. Н. Ярцевою, Е. Ляйсс та ін., аспект можна віднести до універсальних категорій [57, с. 75; 188, с. 26; 35, с. 4; 222, с. 3; 187, с. 18].

Якщо славісти у своїх роботах говорять про аспектуальність, то германісти використовують переважно термін “акціональність” [146, с. 12]. У плані семантики аспектуальність і акціональність є ідентичними поняттями, але різними в плані вираження (при аспектуальності мова йде в першу чергу про граматичні засоби вираження категорії аспекту). Домінантою ФСП аспектуальності/акціональності називають семантичну категоріальну ознаку “внутрішній час” (за Г. Гійомом), або “характер перебігу та розподілу дії в часі” (за А. М. Пешковським) [120, с. 40; 146, с. 21; 79, с. 7–15]. Теорія ФСП¹³ надає змогу досліджувати різні мовні засоби вираження акціональності та їх взаємодію: крім дієслівних категорій виду/аспекту та РДД, до цього поля належать також недієслівні лексичні, синтаксичні та текстуальні засоби у різних мовах [21; 221, с. 102; 9, с. 102; 145, с. 24–38].

¹³ Цікавою є пропозиція М. І. Калько, який пропонує свою польову модель, розроблену на основі теорії візуального сприйняття, як аналог просторово-візуального поля, що було розроблене Р. Аргеймом у праці «Мистецтво і візуальне сприйняття» [44, с. 63].

Отже, у цій роботі граничність розглядаємо як ФСП, яке поруч із неграничністю входить у макрополе акціональності. Граничність, відповідно, складається із інших мікрополів або накладання цих мікрополів одне на одного. Накладання мікрополів може, за Н. І. Добжанською [35, с. 3], “спричиняти посилення комунікативної надійності (КН) дії” або “нейтралізацію граничності/неграничності мікрополя з нижчим ступенем КН” [35, с. 3]. У межах цієї роботи розглянемо фазові функціонально-семантичні мікрополя початковості, обмеженої тривалості та завершеності дії, а також мікрополя одноразовості та результативності дії.

Висновки до розділу 1

Теоретико-методологічні засади цього дослідження можна сформулювати таким чином:

1. Категорія дієслівного виду пов’язана із внутрішнім темпоральним структуруванням дії. Слов’янський вид є одним із різних аспектуальних протиставлень, де членами кореляції виступають ДВ та НДВ.

2. ДВ імплікує досягнення межі дією та її цілісність, а НДВ характеризується нейтральним ставленням до цих ознак. Основне значення ДВ – конкретно-фактичне, первинне значення НДВ – актуально-тривале.

3. Категорія РДД пов’язана із внутрішньою часовою структурою або іншими аспектами дії (акціональною семантикою дії).

4. Родами дії називають семантичні розряди дієслів, серед яких за можливістю вираження на морфологічному рівні розрізняють характеризовані (напр., починальний РДД: *ansprechen, anschreien/ заговорити, закричати*), непослідовно характеризовані (напр., загально-результативний РДД: *umgehen, verderben/ обійти, зіпсути*) та нехарактеризовані РДД (напр., статальний РДД: *leben, schlafen/ жити, спати*).

5. Такі РДД як, наприклад, інхоативний, егресивний та результативний, зараховують до універсальних.

6. Субкласами акціональної семантики виступають граничні та неграничні дієслова. Гранична семантика охоплює такі значення, як перехід з одного стану в інший, обмеженість дії на початку чи в кінці або лише прагнення до певної межі. Неграничність характеризується натомість відсутністю таких ознак.

7. Термін межа охоплює поняття внутрішньої та зовнішньої межі. Якщо внутрішня межа міститься в семантиці самого дієслова (*kommen, aufblühen/ прийти, розцвісти*), то зовнішня виражається за допомогою додаткових текстуальних засобів (*2 Tage arbeiten/ працювати 2 дні*).

8. Категорії граничності та неграничності дії пропонуємо розглядати у вигляді динамічної шкали, де граничність та неграничність виступають крайніми полюсами. Така шкала базується на класифікації З. Вендлера (1957/1967), де окремі класи релятивів, станів, дій, діяльностей та подій із рухом зліва направо все більше набувають семантики граничності.

9. Для визначення приналежності окремих дієслів до класу граничних чи неграничних пропонуємо на парадигматичному рівні враховувати тільки інваріантне значення відповідного дієслова, а на синтагматичному – брати до уваги різні лексико-семантичні варіанти дієслова.

10. Універсальні понятійні (семантичні) категорії лежать в основі мовних семантичних функцій. Понятійні категорії можуть виражатися за допомогою різних засобів, а в конкретних мовах не мати експліцитного мовного вираження.

11. На відміну від понятійних категорій, функціонально-семантичні категорії прив'язані до певної конкретної мови і виділяються на основі спільної семантичної функції елементів різних мовних рівнів та характеризуються взаємодією своїх засобів вираження в конкретній мові.

12. Функціонально-семантичні категорії мовознавці розглядають переважно у вигляді ФСП, в основі яких лежать понятійні поля.

13. Порівняння ФСП при контрастивних дослідженнях дозволяє визначити особливості їх структурування в різних мовах та індивідуальні риси окремих мов.

14. ФСП граничності дії входить у ФСП акціональності як мікрополе, що охоплює різні мовні засоби, які повинні виражати характер протікання дії.

15. Якщо ДВ та НДВ виражаються на парадигматичному рівні в аспектуальних мовах, то доконаність/недоконаність дії виявляється на синтагматичному рівні. Завдяки цьому семантичні відношення, що виражаються видом, можуть бути виражені в кожній мові.

РОЗДІЛ 2

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ФАЗОВОЇ СЕМАНТИКИ ПОЧАТКОВОСТІ, ОБМЕЖЕНОЇ ТРИВАЛОСТІ ТА ЗАВЕРШЕНОСТІ ДІЇ В НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Початок, середину і кінець зараховують до універсальних фаз будь-якої дії чи процесу. Можливість виділити окремі фази пов'язана із позамовною реальністю, де фаза виступає певним моментом у зміні стану чи форми чогось [пор. 23, с. 9; 74, с. 303]. М. Г. Божеску визначає фазовість, відповідно, як “вираження обмеження процесності певною часовою межею в діапазоні від моменту виникнення (початку) до завершення (закінчення)” [16]. Таким чином, можна виділити початкову, серединну та кінцеву фази певної дії чи процесу¹⁴, які прямо пов'язані із поняттями граничності/неграничності дії.

2.1. Понятійна категорія початковості дії

Категорія початковості дії позначає як настання раптової моментальної дії, так і початок певної тривалої дії чи стану. Початок певного гомогенного процесу чи стану відносять до інхоативного РДД (*losrennen, einschlafen; заходити, засяяти*), а початок певної моментальної дії із вказівкою на дію в цілому – до інгресивного РДД (*aufmachen, erklirren; поплентатися, розревітися*) [139, с. 296, 306; 39, с. 89–92; 115, с. 81–82].

Для цієї категорії характерними є семи: граничності; визначеності її межі зліва (з початку дії чи стану); одноразовості (багаторазовість у межах цього дослідження не розглядається). Значення початковості може виражатися різними мовними засобами: 1) семантикою дієслівних лексем (напр., *beginnen, aufbrechen; почати, рушити*), 2) за допомогою префіксів та дієслівних часток (напр., *auf-, er-, ein-; за-, по-*), 3) синтаксичними конструкціями (напр., *anfangen/ beginnen* + неграничне дієслово; *взятися/ почати* + дієслово у формі НДВ), 4) сталими дієслівно-

¹⁴ Дещо інші фази виділяє, наприклад, Ю. П. Князев [пор. 50, с. 225]

іменниковими словосполученнями (напр., *ins Rollen kommen, in Brand geraten*), 5) контекстуальними засобами (напр., *plötzlich, sofort, danach/ несподівано, відразу, потім; sobald, bis/ відразу ж як, доки*) [87]. Таким чином, початковість дії розглядаємо як функціонально-семантичне мікрополе зі своїми ядром, приядерною зоною та периферією (див. п. 1.3). Важливо зазначити, що семантика початковості є складовою частиною фазових значень також продовження та закінчення певної дії, а також результату дії, оскільки навіть завершення може трактуватись як природний перехід до певного нового стану чи ситуації, і цей факт є причиною труднощів, які можуть виникати при віднесенні певних мовних одиниць до одного з родів дії (напр., *erblinden, anspringen; заснути, почервоніти*) [16; 56, с. 57; 93].

2.1.1. Дієслівні лексеми зі семантикою початковості дії. Таким чином, серед різних засобів вираження семантики початковості дії необхідно в першу чергу назвати дієслівні лексеми, т. зв. фазові дієслова, значення яких власне полягає у позначенні початку певної дії чи ситуації і які утворюють ядро функціонально-семантичного мікрополя початковості дії [101]. Завдяки суцільній вибірці зі словників *duden online* та Великого тлумачного словника СУМ (2009) у німецькій мові виявлено 41 дієслівну лексему із фазовою семантикою початку дії, в українській – 53 лексеми з такою семантикою. Аналіз прикладів із творів художньої літератури показує, що у німецькій мові початок дії позначають насамперед *anfangen (mit etw.)* і *beginnen*. В українській мові до таких дієслівних лексем відносяться найчастіше дієслова *почати/початись, розпочати/розпочатись*¹⁵. Семантика цих німецьких та українських дієслівних лексем сигналізує значення інгресивності. Вони поєднуються переважно з іменниками, що позначають певні події, стани або види діяльності. Наприклад:

(5) “*Das Seminar **begann** im Winter (...)*” (Schlink, 87) – “*Семінар **почався** взимку (...)*” (Шлінк, 87)

¹⁵ Українські дієслова НДВ *починати/починатись* і *розпочинати/розпочинатись* не беруться тут до уваги, оскільки вони виражають або ітеративне, або актуально-процесне значення, а тому знаходяться поза межами цього дослідження.

(6) “*Es hat damit **angefangen**, dass Brunelda mich ausgezankt hat (...)*” (Kafka, 257) – “**Почалося** все з того, що Брунельда на мене визвірилася (...)” (Кафка, 211)

У (5) реченні дієслово *beginnen* та його відповідник *початися* виступає у поєднанні з іменником *das Seminar/семінар*, що позначає обмежену в часі подію, де легко можна визначити початкову, серединну або ж кінцеву фазу перебігу. У (6) прикладі дієслово *anfangen* та його український відповідник *початися* пов’язані з підрядними додатковими реченнями, в яких описаний тривалий процес.

Аналіз зібраних прикладів показує, що німецькі дієслова *anfangen* і *beginnen* завдяки контексту можуть виражати крім семантики початку також додаткове значення. Так, у (7) і (8) прикладах дієслова *beginnen* і *anfangen* вживаються в якості дієслів мовлення зі семантикою початковості, що підтверджує вихідний український текст, у якому використано дієслово у формі ДВ *заговорити*:

(7) “– *Знаєш, Міську, – **заговорив** Хінні після довгої мовчанки (...)*” (Дереш, 30) – “– *Weisst du, Misko, – **begann** Hippie nach langem Schweigen (...)*” (Deresch, 36)

(8) “*(...) спробував його **втішити**, відчуваючи, що ой-не-спроста **заговорив** рантом Хінні про Федю.*” (Дереш, 31) – “*(...) versuchte ich ihn zu beruhigen, denn ich spürte, dass Hippie nicht einfach-nur-so davon **angefangen hatte**.*” (Deresch, 37)

Натомість у (9) реченні дієслово *anfangen* використовується у якості редукованої форми від предиката *anfangen zu arbeiten*, де дієслово *arbeiten* відсутнє. Це підтверджує український переклад, де використано конструкцію з семантикою початковості *стати працювати*:

(9) “*Ich ließ mir eine Weile Zeit; Gertrud **fang** sofort als Richterin **an**, hatte alle Hände voll zu tun (...)*” (Schlink, 171) – “*Я дав собі трохи часу: Гертруд одразу **стала працювати** суддею, мала повні руки роботи (...)*” (Шлінк, 164)

Серед виявлених дієслівних лексем в українській мові на позначення початковості дії активно використовуються також інгресивні дієслова *взятися за щось*, *взятися до чогось*, які вживаються з віддієслівними іменниками, що позначають певні тривалі процеси:

(10) “(...) *тепер же для нього найважливіше **взятися** до роботи (...)*” (Кафка, 126) – “(...) *jetzt sei für ihn das Wichtigste, mit der Arbeit **anzufangen** (...)*” (Кафка, 154)

(11) “(...) *хоча за перебудову вже **взялися**, але рухається вона дуже поволі.*” (Кафка, 70) – “(...) *man **hat** zwar mit dem Umbau schon **angefangen**, aber es geht sehr langsam.*” (Kafka, 85)

У німецькій мові існує також низка дієслів, що в певних контекстах заміняють інгресивні *anfangen* і *beginnen*: *einsetzen* (“[в певний момент часу раптово або знову] почати”), *anlaufen* (“почати”), *einleiten* (“поставити щось на початок і розпочати з цього”), *eingreifen* (“рішуче у щось включитись”) [255] тощо, напр.:

(12) “*Höre, Karl, so wie ich die Sache übersehe, bin ich noch froh, dass der Oberkellner keine Untersuchung **einleiten** will (...)*” (Kafka, 205) – “*Послухай, Карле, як я бачу цю справу, Ти мав би тільки тішитися, що надкельнер не хоче **розпочати** розстеження (...)*” (Кафка, 169)

(13) “*Karl dachte gern, wenn er irgendwohin kam, darüber nach, was hier verbessert werden könnte und welche Freude es sein müsste, sofort **einzugreifen** (...)*” (Kafka, 335) – “*Карл любив, заходячи кудись, поміркувати, що би тут можна було поліпшити і яку радість могло би справити відразу за це **взятися** (...)*” (Кафка, 254)

Окремо варто також згадати дієслівні лексеми, що позначають початок руху суб'єкта: *aufbrechen* у німецькій мові та, наприклад, *рушити*, *вирушити*, а також більш інтенсивні *кинутись*, *рвонути* в українській мові, які разом із початковістю виражають тут також значення одноразовості, одноактності. Результат цього спостереження підтверджують тлумачні словники. Так, одним із значень дієслова *aufbrechen* є «вирушати в дорогу» [255]. А згідно з Великим тлумачним словником сучасної української мови одним із значень дієслова *рвонути* є «поривчасто, раптово рушити, різко почати рух»; *кинутися* – «поспішно, із завзяттям, запалом братися за що-небудь»; *рушити* – «починати рух, пересування, переміщення»; *вирушити* – «починати йти, їхати» [248]. Наведемо кілька прикладів із художньої літератури:

(14) “*Wir brachen am Ostermontag auf.*” (Schlink, 52) – “*Ми вирушили в понеділок.*” (Шлінк, 57)

(15) “*Igorich уже хотів першим кинутись на пошук нас у чагарнику (...)*” (Дереш, 40) – “*Ihorytsch wollte sich auf der Suche nach uns schon ins Unterholz stürzen (...)*” (Deresch, 46)

(16) “*Позаду мене рвонуло відразу троє – Федя, косий Серий і третій покидьок, Вася.*” (Дереш, 101) – “*Gleich zu dritt stürzten sie mir nach – Fedja, der schiefe Sery und noch eine Mißgeburt, Wasja.*” (Deresch, 105–106)

У (15) та (16) прикладах початковість дії передається в німецьких реченнях лише завдяки контексту. У (15) реченні це ширший контекст, що вказує на початковість дії, а в (16) – одноразовість події, що передається фразою *відразу троє* – *gleich zu dritt*, а також ширшим контекстом, завдяки якому зрозуміло, що початок руху відбувся після низки інших подій.

Частотність вживання дієслівних лексем, що позначають початок певної дії чи процесу, у проаналізованих художніх творах зображені у вигляді таблиць (див. Додаток Б, Таблиці Б.1 і Б.2). Таким чином, аналіз показує, що як в українській, так і в німецькій мовах існує ціла низка дієслівних лексем, що виражають семантику початковості і становлять ядра функціонально-семантичних мікрополів початковості дії у двох мовах. У німецькій мові виділено 40 дієслів (напр., *beginnen, anfangen, eintreten, einleiten, eingreifen, einsetzen, anlaufen*), що є носіями семантики початку дії/процесу, в українській – 47 (напр., *початися, почати, взятися за, взятися до, розпочати, розпочатися*). Як у німецькій, так і в українській мовах ці дієслівні лексеми поєднуються з іменниками, що позначають певні тривалі процеси чи події, в яких логічно можна виділити початкову, серединну і кінцеву фази. Окремо також виділяємо дієслова, що позначають початок руху суб'єкта: у німецькій мові знайдене 1 дієслово із цією семантикою (*aufbrechen*), в українській – 6 дієслівних лексем (напр., *рушити, кинутися, рвонути*). Проведений аналіз вказує також на значно частіше використання дієслів зі семантикою початковості дії в українській мові (50 прикладів із 665 сторінок), ніж у німецькій (22 приклади із 744 сторінок).

2.1.2. Префікси та дієслівні частки як засоби вираження початковості дії у німецькій та українській мовах. Префікси в ширшому значенні цього терміну відіграють дуже важливу роль при вираженні початковості дії як у німецькій, так і в українській мовах. Первинним для переважної більшості префіксів у двох мовах виступає позначення простору [46, с. 162; 164]. Просторове значення пов'язане із фазовим, оскільки воно позначає вихідний, кінцевий пункти руху або ж шлях руху, а це, в свою чергу, пов'язане з нашим лінійним розумінням протікання часу з напрямом із минулого у майбутнє [29, с. 194]. Таким чином, більшість українських дієслівних префіксів утворені від прийменників із просторовим значенням [249–253]. Також у німецькій мові префікси пов'язані з локальною семантикою – М. Фрітц виділяє 4 етапи розвитку німецьких префіксів від прислівника зі семантикою локальності через адпозицію до префікса (преверба), які можуть надавати дієслову вже іншого семантичного забарвлення, не пов'язаного з просторовим уявленням про його перебіг [164, с. 45–46].

У німецькій мові до засобів вираження початковості дії відносяться такі дієслівні префікси (Verbpräfixe) та дієслівні частки (Verbalpartikeln), як: *an-*, *auf-*, *er-*, *ein-*, *los-*, *ent-*¹⁶ [пор. 150, с. 576–577; 191, с. 234–249; 32]. Дієслівна частка *an-* використовується досить рідко для вираження початковості дії, а саме в дієсловах, в яких сема “початок дії” тісно пов'язана зі семою “контакт”. Тут мова йде значною мірою про дієслова мовлення, напр. *anschreien*, *ansprechen*, але також і про такі дієслова як, напр., *anrauchen*, *anzünden*. Частина дієслів, утворена за допомогою дієслівної частки *an-*, позначає перехід в інший стан і перебуває на межі перетину мікрополів початковості та результативності дії (напр., *sich anstrengen*, *anspannen*). Напр.:

(17) “(...) *ich erinnere mich an einen Lehrer, der das durchschaute, mich darauf ansprach* (...)” (Schlink, 84) – “(...) *пригадую одного вчителя, що помітив у мені ці риси й заговорив про них* (...)” (Шлінк, 84)

¹⁶ Слідом за сучасними граматиками німецької мови невідокремлювані словотворчі елементи називаємо дієслівними префіксами (напр., *ent-*, *er-*), а відокремлювані – дієслівними частками (напр., *an-*, *auf-*) [пор. 151; 191; 155; 156].

(18) “*Karl hatte sie noch gar nicht **angeredet**, sondern nur ein wenig belauert (...)*” (Kafka, 130) – “*Карл навіть не встиг іще **заговорити** до неї, а просто лиш подивився в її бік (...)*” (Кафка, 107)

Дієслівна частка *auf-* надає значення початковості дії, а саме значення раптової, короткої дії, у поєднанні з дієсловами, що позначають переважно емоції (напр., *auffaulen*, *aufmachen*, *aufschreien*) та світлові ефекти (напр., *aufblitzen*, *aufglänzen*):

(19) “*Федя жалібно **завив**, тримаючись за ніс.*” (Дереш, 161) – “*Fedja heute kläglich **auf** und hielt sich die Nase.*” (Deresch, 165)

(20) “*Ich sah die Erwartung in ihrem Gesicht, sah es in Freude **aufglänzen**, als sie mich erkannte (...)*” (Schlink, 185) – “*Я побачив чекання на її обличчі, побачив, як воно **запроменіло** радістю, коли вона впізнала мене (...)*” (Шлінк, 177)

Дієслівна частка *ein-* вживається для вираження початку процесу в першу чергу з дієсловами, що позначають сон (напр., *einschlafen*, *eindösen*). Таким чином, за допомогою цієї дієслівної частки утворюються інхоативні дієслова:

(21) “*(...) und mit einem angenehmen Gefühl **schlief er ein.***” (Kafka, 114) – “*(...) і з милим серцю відчуттям **заснув.***” (Кафка, 94)

Найчисельніша група інхоативних дієслів, утворених за допомогою дієслівної частки *los-* і дієслів класу дій. Серед дієслівних основ можна виокремити кілька груп: а) дієслова руху (напр., *losrennen*, *lospreschen*), б) дієслова, що позначають емоції (напр., *losheulen*, *losflennen*, *loslachen*), в) дієслова мовлення (напр., *losschreien*, *losbrüllen*):

(22) “*An der Haltestelle fuhr gerade die Straßenbahn an und ich rief “Tschüß” und **rannte los** (...)*” (Schlink, 170) – “*Та з зупинки тільки-но рушив трамвай, я гукнув “Бувай!” і **помчав** (...)*” (Шлінк, 163)

(23) “*Xinni **rozregomavся.***” (Дереш, 18) – “*Hippie **brüllte los.***” (Deresch, 24)

Er-, що має статус префікса, надає значення початковості дієсловам, які позначають передусім звуки або світлове сприйняття (напр., *ertönen*, *erblicken*, *erklirren*, *erstrahlen*). Цей префікс надає таким дієсловам відтінку раптовості,

моментальності. Тут також існує група трансформативних дієслів, що позначають перехід з одного стану в інший і знаходяться на перетині мікрополів початковості та результативності: *erblinden, erwachen, erstarren*:

(24) “*Karl öffnete die Tür, die ohne seine Schuld laut **erklirrte** (...)*” (Kafka, 87) – “Карл відчинив двері, які без його провини голосно **задеренчали** (...)” (Кафка, 72)

(25) “Глянув через плече, ніби шукаючи щось поглядом, і знову **завмер**.” (Дереш, 161) – “*Er blickte über die Schulter nach hinten, als suchte er etwas mit den Augen, und **erstarrte** wieder.*” (Deresch, 165)

Дуже мала кількість дієслів із семами “початок дії” та “раптовість” утворюються в німецькій мові за допомогою префікса *ent-*, що вже відноситься до неактивних [32; 146, с. 225]. У проаналізованих творах виявлено тільки одне таке дієслово:

(26) “(...) Сєрий схопив мене за руку й професійно заламав її за спину, від чого в моїй голові **замерехтів** цілий феєрверк іскор.” (Дереш, 154) – “(...) *Sery schnappte meine Hand und drehte sie mir professionell auf den Rücken, was ein Funkenfeuerwerk in meinem Kopf **entfachte**.*” (Deresch, 158)

В українській мові значення початковості дієсловом можуть надавати префікси *за-* і *по-*, а також циркумфікс *роз-...-ся*. Як і в німецькій мові, для вираження семантики початковості дії тут релевантним є значення дієслівної основи. Префікс *за-* передає значення початковості в українській мові у поєднанні з дієсловами, що позначають стани, дії та діяльності, тобто гомогенні ситуації [115, с. 81]. Загалом можна виділити такі групи дієслів: а) дієслова неспрямованого руху (напр., *закивати, замахати, заходити*); б) дієслова стану (напр., *завагатися, замовкнути*); в) дієслова мовлення (напр., *заговорити, заверещати, зашепотітися*); г) дієслова, що позначають емоції (напр., *забоятися, засміятися, захинькати*); ґ) дієслова, які позначають звуки та світлові ефекти (напр., *заскрекотати, задеренчати, засяяти*); д) дієслова, що пов’язані з поняттям сну (напр., *заснути, задрімати*). У всіх цих випадках мова йде про інхоативний РДД:

(27) “По багатих на незвичні вражіння Гицлях знову **заморосив** дощик.” (Дереш, 98) – “*Hinter Hyzli, das so reich an ungewöhnlichen Eindrücken gewesen war, **begann** es wieder zu nieseln.*” (Deresch, 102)

(28) “Тут **заговорила** Дзвінка, яка до цього дивилась в сторону міста (...)” (Дереш, 120) – “*Da **begann** Dswinka zu reden, die zuvor in Richtung Stadt gestarrt hatte (...)*” (Deresch, 123)

При цьому у деяких випадках важко визначити, чи віднести дієслово до починального, чи до результативного РДД – тут йдеться в першу чергу про так звані трансформативи (напр., *замовкнути, заснути, завмерти*), які позначають не тільки початок певного нового процесу чи стану, але і результат попереднього. Це пояснюється тим, що “будь-яка кількісна чи якісна зміна характеризується завершенням одного стану суб’єкта і початком нового” [56, с. 57]. Таким чином, такі дієслова з префіксом *за-* знаходяться на грані, де накладаються мікрополя початковості та результативності.

Префікс *по-* в українській мові надає значення початковості насамперед дієсловам, що позначають спрямований рух (напр., *побігти, погнати, попертися, поплентатися*). Проте важливо зазначити, що у багатьох випадках значення початковості мають тільки окремі лексико-семантичні варіанти дієслів (так, напр., дієслова *поїхати, побігти, піти* можуть виражати також тільки значення доконаності дії). Наприклад:

(29) “Відразу ж зірвався й **побіг** уперед (...)” (Дереш, 23) – “*Im Nu rappelte ich mich und **preschte los** (...)*” (Deresch, 29)

Ціла низка дієслів з префіксом *по-* перебуває на межі накладання двох мікрополів – їх можна віднести як до інгресивного, так і до результативного РДД, напр.: *похолодати, почервоніти, поколегувати, послабитися*. У таких дієсловах основою виступає відіменникове або відприкметникове дієслово, що позначає певний фізичний чи психологічний стан (*холодати* ← *холод*, *червоніти* ← *червоний*, *колегувати* ← *колега*, *слабувати* ← *слабий*), а самі префіксовані дієслова

позначають як початок нового стану, так і результат завершення процесу, що передував цьому станові [пор. 39, с. 92–93]:

(30) “Федя враз **посуворішав.**” (Дереш, 171) – “*Fedja schlug mit einem Mal einen rauheren Ton an.*” (Deresch, 176)

Для вираження семантики початковості в українській мові використовується також циркумфікс *роз-...-ся(-сь)*, що додатково надає дієслову сему інтенсивності¹⁷. Цей циркумфікс використовується в першу чергу з дієсловами, що позначають емоції та відносяться до класу дій (напр., *розреготатися, розплакатись, розревітись*):

(31) “(...) *war mir alles so traurig und ich habe zu heulen angefangen.*” (Kafka, 245) – “(...) *і такий сум мене поиняв, що я аж розридався.*” (Кафка, 201)

Таким чином, як у німецькій, так і в українській мовах використовуються префікси в ширшому розумінні цього терміну (тобто дієслівні префікси та дієслівні частки) для утворення дієслів, що позначають початок певної дії [102]. При цьому в двох мовах важливе значення базового дієслова. Різниця полягає у тому, що в українській мові префікси використовуються частіше для вираження початковості дії, ніж в німецькій мові, що підтвердив аналіз прикладів із творів художньої літератури та їх перекладів. Це унаочнюють Таблиці Б.3 і Б.4 (див. Додаток Б), укладені на основі проаналізованого матеріалу. Наведені дані демонструють, що у німецькій мові префікси використовуються для вираження акціональної семантики початковості дії вдвічі рідше, ніж в українській мові. Це підтверджує тезу, що акціональна та аспектуальна семантика виражається в німецькій мові більше за допомогою взаємодії різних засобів на синтаксичному, ніж на лексичному рівні. На основі отриманих даних відносимо дієслова із розглянутими префіксами та дієслівними частками також до ядер функціонально-семантичних мікрополів початковості дії в обох мовах.

¹⁷ Дієслова, утворені за допомогою цього циркумфікса, відносять до еволютивного/ еволотативного РДД. У цій роботі підтримуємо позицію авторів «Німецько-польської контрастивної граматики», які відносять цей рід дії до тих РДД, що позначають «початок інтенсивного процесу» [150, с. 553], на відміну від, наприклад, Сорокіна С. В., який стверджує, що дієслова з цим циркумфіксом «позначають кінцеву фазу поступового наростання інтенсивності дії», а сам РДД відносить до групи інтенсивно-результативних дієслів [115, с. 86].

2.1.3. Синтаксичні конструкції з фазовими дієсловами. Як у німецькій, так і в українській мовах для вираження акціональної семантики початковості дії широко використовуються синтаксичні конструкції, у склад яких входять т. зв. фазові дієслова. У процесі аналізу словників та творів художньої літератури виявлено 6 таких конструкцій в німецькій мові (*beginnen/ anfangen/ anheben/ darangehen/ sich daran machen/ sich daransetzen + zu + дієслово*) та 15 – в українській (напр., *почати/ стати/ взятися/ заходитися/ зайтися/ кинутися*¹⁸ + дієслово). Спільним для цих конструкцій у порівнюваних мовах є те, що вони вживаються тільки з неграничними дієсловами. Це пояснюється тим фактом, що лише у тривалих процесах чи діях ми можемо виділити різні фази їх перебігу, до яких відноситься також і початок дії. У німецькій мові йдеться про дієслова, які позначають тривалий гомогенний процес чи дію або граничну дію в ітеративному значенні. Тобто, мова йде про дієслова, що відносяться до класів дій або діяльностей чи класу подій із семою багаторазового повторення. Так, в (32) та (34) прикладах використано неграничні дієслова *heulen* і *untersuchen*, що позначають гомогенну дію, а у (33) – граничне на парадигматичному рівні дієслово *nennen*, яке в цьому реченні використане зі значенням багаторазово повторюваної дії, завдяки чому на синтагматичному рівні це дієслово виражає семантику неграничності:

(32) “*Der (...) fing dann aber, beide Hände am Kinn, so laut zu heulen an, dass von dem benachbarten Balkon ein Mann unter wildem Händeklatschen “Ruhe!” befahl.*” (Kafka, 262) – “*А той (...) завив так гучно, що якийсь чоловік із сусіднього балкона дико заплескав у долоні і закричав: “Тихо!”*” (Кафка, 215)

(33) “*Sie begann, mich nicht mehr nur Jungchen zu nennen (...)*” (Schlink, 68) – “*Вона стала називати мене не тільки хлопцем (...)*” (Шлінк, 69)

(34) “*Sofort machte sich der Kellner daran, Delamarche zu untersuchen (...)*” (Kafka, 140) – “*Кельнер негайно взявся обшукувати Делямарша (...)*” (115)

¹⁸ *Заходитися* і *зайтися* + дієслово у формі НДВ розглядаємо як два варіанти однієї і тієї ж конструкції слідом за Великим тлумачним словником сучасної української мови, де ці дієслова розглядаються як одна і та ж лексема.

В українській мові в наведених конструкціях використовуються неграничні дієслова, що вживаються переважно в актуально-тривалому (приклад (35)), континуальному та ітеративному значенні ((36) та (37) приклади відповідно):

(35) “*Ach ja*”, sagte Brunelda und **begann** in einer so hoffnungslosen Weise **zu suchen**, dass sie wirklich verdächtig erscheinen musste.” (Kafka, 332) – “*О, справді*”, сказала Брунельда і **заходилась шукати** так безнадійно, що їй справді мусила **виглядати підозріло**.” (Кафка, 251)

(36) “*Dann habe ich begonnen, sie zu verraten*.” (Schlink, 72) – “*І тоді я став зраджувати їй*.” (Шлінк, 71)

(37) “*Ще секунду Дзвінка насторожено прислухалася до моїх слів, а потім почала стукати мене кулаком по плечу*.” (Дереш, 77) – “*Noch eine Sekunde lauschte Dswinka alarmiert meinen Worten und begann mir dann mit der Faust gegen die Schulter zu boxen*.” (Deresch, 81)

Наведені вище конструкції використовуються для вираження семантики початковості дії досить часто як у німецькій, так і в українській мовах. Так, в процесі аналізу в німецькій мові синтаксичні конструкції *anfangen/ beginnen/ sich daran machen + zu + дієслово* використані 84 рази (із 744 проаналізованих сторінок). Відповідні конструкції зі семантикою початковості дії в українській мові виявлено у 103 прикладах із 665 сторінок (див. Додаток Б, Таблиці Б.5 та Б.6). Більша кількість прикладів із зазначеними конструкціями в українській мові пояснюється як більшою кількістю самих конструкцій, так і тим фактом, що в українській мові дієслово є основним носієм акціонального значення у реченні, у той час як у німецькій мові різні акціональні значення часто передаються не самим дієсловом, а завдяки взаємодії різних контекстуальних засобів із семантикою дієслова.

2.1.4. Сталі дієслівно-іменникові словосполучення зі семантикою початковості дії у німецькій мові. Через практичну відсутність у проаналізованих творах українською мовою сталих дієслівно-іменникових словосполучень із семантикою початковості дії, що пояснюється можливістю передати цю семантику на лексичному рівні, у цьому пункті зосередимося на матеріалі німецької мови.

Серед синтаксичних засобів вираження акціональної семантики початковості дії в німецькій мові стали дієслівно-іменникові словосполучення (Funktionsverbgefüge) посідають важливе місце [168, с. 90]. Згідно з П. Айзенбергом, власне головна функція таких словосполучень полягає у вираженні семантики певних РДД [158, с. 313; пор. 151, с. 425; 150, с. 549; 53]. Сталими дієслівно-іменниковими словосполученнями (СДІС) прийнято вважати поєднання “функціонального” дієслова з віддієслівним іменником у якості прямого додатка або з прийменниковим додатком, у склад якого входить віддієслівний іменник [159; 152, с. 418]. “Функціональним” виступає дієслово, чие власне значення є “ослабленим”¹⁹, десемантизованим (напр., *ins Zweifeln geraten, ins Stocken kommen*). При цьому ядром такого словосполучення виступає віддієслівний іменник, що несе основне смислове навантаження (пор. *in Brand geraten, in Verruf kommen*) [152, с. 418; 215, с. 23]. Ослабленість значення “функціонального” дієслова дослідники називають головним критерієм зарахування певної фрази до СДІС [159, с. 313; 152, с. 418; 168, с. 704; 175, с. 21; 247, с. 215]. Таким чином, у цій роботі розглядаємо СДІС як словосполучення, що складаються з т. зв. “функціонального” дієслова та віддієслівного іменника у формі прямого або прийменникового додатка і виступають у реченні як один предикат (*in Bewegung geraten, etw. ins Werk setzen*).

На основі аналізу джерел²⁰ виявлено 5 “функціональних” дієслів, за допомогою яких у німецькій мові будуються СДІС із семантикою початковості дії: *kommen, geraten, ausbrechen, setzen, nehmen* [100]:

1. Група СДІС із “функціональними” дієсловами *kommen* та *geraten* є однією з найчисельніших. Хоча *kommen* і *geraten* входять до складу багатьох СДІС із різними прийменниками, серед яких у першу чергу варто назвати *in* та *zu*, проте тільки СДІС із прийменником *in* виражають значення початковості дії. Використання прийменника *in* у СДІС зі семантикою початковості дії можна пояснити нашим

¹⁹ Мова йде про використання повнозначного дієслова в якості функціонального.

²⁰ В якості джерел використані дані з роботи А. Камбера «Funktionsverbgefüge – empirisch. Eine korpusbasierte Untersuchung zu den nominalen Prädikaten des Deutschen» (2008), а також словника DUDEN Redewendungen (2008) та творів художньої літератури.

лінійним розумінням перебігу часу з минулого у майбутнє і первинним просторовим значенням прийменника *in* + Akkusativ, якому властиве значення «контакту», «входу у щось», руху ззовні в середину [151, с. 601; 254]. Серед віддієслівних іменників, що входять у склад СДІС із семантикою початковості дії з “функціональними” дієсловами *kommen* та *geraten*, можна виділити дві групи: а) субстантивовані дієслова, що відносяться до класу дій та позначають рух, психічну або фізичну діяльність людини (напр., *ins Schwimmen kommen*, *ins Schwitzen kommen*, *ins Schwärmen geraten*, *ins Grübeln geraten*); б) віддієслівні іменники, утворені за допомогою деривації або ж морфологічної конверсії, що також позначають рух, психічний або емоційний стан (напр., *in Verdrückung kommen*, *in Gang kommen*, *in Umlauf kommen*, *in Streit geraten*, *in Vergessenheit geraten*). Значна частина СДІС із *geraten* та *kommen* утворюють синонімічну пару – всього виявлено 18 таких пар, зафіксованих у словниках, зокрема: *in Fahrt kommen/ geraten*, *in Verzug kommen/ geraten*, *ins Plaudern kommen/ geraten*, *ins Philosophieren kommen/ geraten* та ін.

Таким чином, саме завдяки взаємодії семантики прийменника та віддієслівного іменника СДІС з *kommen/ geraten* з прийменником *in* виражає значення «входження» в певний стан чи початок певного тривалого процесу чи дії:

(38) “(...) *die ganze Hoffnung, einen Posten gefunden zu haben, kam ins Wanken.*” (Kafka, 306) – “(...) *вся його надія отримати посаду захиталася (...)*” (Кафка, 268)

(39) “*Als ich auch die Schütte an den Griffen packte und den Koks am Boden aufnehmen wollte, kam der Berg in Bewegung.*” (Schlink, 24–25) – “*Та коли взяв за ручку друге відро й хотів брати з підлоги вугілля, купа заворушилася.*” (Шлінк, 24)

(40) “*Karl glaubte zu erkennen, dass keine Gefahr bestand, mit Klara wieder in Streit zu geraten.*” (Kafka, 98) – “*Карлові здалося, що небезпеки знову встрянути з нею в суперечку вже не було.*” (Кафка, 80)

Крім семантики початковості дії СДІС із *kommen* та *geraten* додатково виражають також, що певна дія чи процес починається не з волі виконавця [174, с. 317–353]. Це відображено зокрема у перекладі (40) прикладу українською мовою,

де використана фраза *встрянути в суперечку*, яка власне передає значення мимовільної, незапланованої дії.

2. Менш чисельною виступає група СДІС із “функціональним” дієсловом *setzen* та прийменниками *in* + Akkusativ або *an* + Akkusativ. Тут розглядаємо тільки СДІС із зворотною часткою *sich*, оскільки “функціональне” дієслово *setzen* надає переважній більшості СДІС у першу чергу семантики каузативності і тільки зі зворотною часткою *sich* на перший план виходить значення початку дії (*jmdn. in Trab setzen* → *sich in Trab setzen*; *jmdn. an die Arbeit setzen* → *sich an die Arbeit setzen*). Ядрами таких СДІС із інхоативною семантикою виступають віддієслівні іменники, утворені за допомогою морфологічної конверсії. У переважній більшості випадків вони позначають рух (напр., *sich in Bewegung setzen*, *sich in Trab setzen*, *sich in Lauf setzen*), рідше – процес (*sich an die Arbeit setzen*). На відміну від СДІС із *kommen* та *geraten*, СДІС із “функціональним” дієсловом *sich setzen* вказують на те, що певна дія чи процес відбуваються усвідомлено з волі виконавця:

(41) “*Ein magerer, kleiner Mann (...) begann sofort mit ausgestreckten nervösen Händen zu zeigen, wie sie sich (...) in Bewegung setzen sollten.*” (Кафка, 312) – “*Невисокий блаженський панок (...) відразу заходився показувати витягнутими нервовими руками, як усі мають (...) рушити до потяга.*” (Кафка, 273)

(42) “*Karl (...) setzte sich unter einigen großen Anfangssprüngen in Lauf.*” (Кафка, 232) – “*Карл (...) великими кроками кинувся бігти.*” (Кафка, 191)

3. СДІС із “функціональним” дієсловом *ausbrechen* позначає раптовий, інтенсивний початок певної дії чи процесу [254]. У цій групі можна виділити дві підгрупи: а) *ausbrechen* + *in* + віддієслівний іменник в акузативі (напр., *in Jubel ausbrechen*); б) віддієслівний іменник, що виступає як підмет + *ausbrechen* (напр., *ein Aufstand bricht aus*). Якщо у підгрупі (а) віддієслівні іменники позначають емоційні стани (напр., *in Weinen ausbrechen*, *in Schrei ausbrechen*), то у підгрупі (б) – різні процеси, зокрема соціального чи суспільного характеру (напр., *eine Schlägerei bricht aus*, *Streit bricht aus*). При цьому, для підгрупи (а) виконавець дії є релевантним, а СДІС підгрупи (б) безособові – тут на перший план виходить сам процес, а не

виконавець/виконавці. Ще однією особливістю групи СДІС із *ausbrechen* є можливість використання означення перед іменником, що входить у склад СДІС:

(43) “*Die Kinder brachen in einen einzigen Schrei aus (...)*” (Kafka, 232) – “*Діти в один голос заверещали (...)*” (Кафка, 191)

(44) “*Якщо розпочнеться бійка, серйозна бійка...*” (Дереш, 144) – “*Wenn eine Schlägerei ausbricht, eine ernsthafte Schlägerei...*” (Deresch, 149)

4. СДІС, що складаються з віддієслівного іменника в функції прямого додатка та “функціонального” дієслова *nehmen*. Із “функціональним” дієсловом *nehmen* семантику початковості дії виражають тільки ті СДІС, у склад яких входять віддієслівні іменники, що: а) власне позначають початок дії (*seinen Anfang nehmen, seinen Beginn nehmen*), б) утворені від дієслів руху (*seinen Lauf nehmen, einen Ablauf nehmen, seinen Gang nehmen*). СДІС із підгрупи (б) мають переважно переносне значення і позначають початок перебігу певного процесу чи ситуації, як, наприклад, *die Unannehmlichkeiten* або *das Unheil* у прикладах (45) та (46):

(45) “*Тоді неприємності і почались.*” (Дереш, 5) – “*In dem Moment nahmen die Unannehmlichkeiten ihren Anfang.*” (Deresch, 11)

(46) “*Dennoch, das Unheil hätte seinen Lauf genommen, wenn jetzt nicht Giovanni aufgesprungen wäre.*” (Duden. Redewendungen) – Тим не менше, біда **б** почалася, якби не з’явився Джованні.

Результати проведеного дослідження та кількісні дані виділених 4 груп СДІС із семантикою початковості дії подано у Таблиці Б.7 (див. Додаток Б). Таким чином, на основі проведеного аналізу в німецькій мові виявлено 86 СДІС із значенням початковості дії, що утворені за допомогою 5 “функціональних” дієслів *kommen, geraten, sich setzen, nehmen, ausbrechen* та віддієслівних іменників переважно в функції прямих або прийменникових додатків (у проаналізованих творах художньої літератури виявлено всього 10 прикладів з такими СДІС). Завдяки тому, що віддієслівні іменники, які утворюють ядро СДІС, позначають тривалі процеси або дії, СДІС із “функціональними” дієсловами *kommen, geraten, sich setzen, ausbrechen* і *nehmen* виражають інхоативну семантику. Розмітість критеріїв визначення СДІС

вказують зокрема на те, що сталі дієслівно-іменникові словосполучення є продуктивним типом у німецькій мові. Через невелику кількість прикладів, виявлених у проаналізованих творах художньої літератури, відносимо цей засіб вираження семантики початковості дії до периферії відповідного функціонально-семантичного мікрополя в німецькій мові.

2.1.5. Обставини часу, що позначають початок дії. На важливості обставин при вираженні аспектуальних та акціональних значень наголошували різні дослідники, зокрема і розробник аспектуальних класів З. Вендлер [241; 242]. Про їх роль у німецькій мові говорив ціла низка лінгвістів, серед яких варто назвати Б. М. Баліна [11], В. Д. Нефьодова [66], Т. Н. Александрову [6], Л. А. Бурмістрову [24], О. П. Пророченка [76], Н. В. Морковіну [63], Р. Тіроффа [239], К. Фабріціус-Ганзен [159] та ін. Як зазначає Є. Г. Булигіна, “наявність обставинних слів у висловлюванні відіграє важливу роль у вираженні його семантики в цілому і сприяє виявленню окремих фаз дієслівної дії” [23, с. 4]. Як відомо, обставини можуть відноситись як до певного слова, так і до цілого змісту речення [151, с. 783] та зараховуються до засобів зовнішньої характеристики дії [66, с. 5–6; пор. також 48, с. 210–211; 185, с. 22].

Слідом за Є. Г. Булигіною вважаємо, що для вираження семантики початкової фази дії релевантними є три групи обставин: 1) обставини зі значенням раптовості, 2) обставини, що позначають початок дії, підготовлений попередніми діями, та 3) обставини зі значенням початку дії, відмежованого певною точкою у часі [23, с. 12–13]:

1) До обставин, що надають висловлюванню значення раптового початку дії в німецькій мові, зараховуємо зокрема *plötzlich*, *da*, *mit einem Mal*, *mitten im Wort* тощо. У значній частині випадків ці обставини часу лише підсилюють значення раптовості, що виражається в реченні інгресивним дієсловом, як, зокрема, у (47) прикладі обставина часу *da* підсилює семантику інгресивного дієслова *ertönen*:

(47) “*Da ertönten aus der Ferne von der Gasse her stoßweise Trommeln und Trompeten.*” (Kafka, 262) – “*Нараз звідала, десь із завулка, наче окремими поштовхами залунали барабани та сурми.*” (Кафка, 215)

У німецькій мові перелічені обставини часу можуть виражати початковість дії також у взаємодії з неграничними дієсловами. Мова при цьому йде про дієслова, що позначають дії неспрямованого руху, процеси сприйняття тощо. У взаємодії з обставинами часу, що позначають раптовість, такі предикати виражають переважно інхотивність, тобто початок певної гомогенної дії. Так, у (48) прикладі в німецькому перекладі маємо неграничне дієслово *winken*, що позначає повторювану дію, а у (49) – неграничне за своїм інваріантним значенням дієслово мовлення *rufen*. Визначальним чинником для вираження значення початку дії в таких реченнях виступає саме обставина часу *plötzlich*, яка обмежує дію зліва на часовій прямій її перебігу:

(48) “*Rapptom iz natovnu zamaخالa chiasь ruка.*” (Дереш, 150) – “*Plötzlich winkte eine Hand aus der Menge.*” (Deresch, 155)

(49) “*Robinson!*” *rief sie dann plötzlich (...)*” (Kafka, 317) – “*Робінсоне, – покликала вона зненацька (...)*” (Кафка, 239)

В українській мові для позначення раптовості дії використовуються зокрема такі обставини часу, як *раптом*, *несподівано*, *зненацька*, *нараз/враз*, *миттєво*, *нагло* та ін. Переважно такі обставини підсилюють значення початковості, що міститься в семантиці дієслова (приклад (50)). Проте вони також використовуються з дієсловами, що стоять на перетині різних мікрополів. Так, взаємодіючи з трансформативами, що знаходяться на перетині мікрополів початковості та результативності дії, вони виводять на перший план фазове значення початку певного процесу чи стану, як, наприклад, *стати наляканим* та *посуворішати* у реченнях (51) і (52). Це підтверджує зокрема переклад німецькою мовою, де у (52) прикладі перекладачем було обрано інгресивне дієслово *anschlagen*:

(50) “*Несподівано почувся свист і “Дюк, ка мнє!”*” (Дереш, 26) – “*Plötzlich ertönte ein Pfiff und “Djuk, ka mnje – bei Fuss!”*” (Deresch, 32)

(51) “(...) його лице враз стало наляканим.” (Дереш, 105) – “(...) *auf seinem Gesicht erschien plötzlich Angst.*” (Deresch, 109)

(52) “Федя враз посуворішав.” (Дереш, 171) – “*Fedja schlug mit einem Mal einen rauheren Ton an.*” (Deresch, 176)

При використанні обставин часу зі значенням раптовості з моментативами/семельфактивами (напр., *скавульнути, скрикнути, сіпнути*) спостерігаємо накладання мікрополів початковості та одноразовості дії. Так, у (53) та (54) реченнях, що в українському тексті містять семельфактиви, для перекладу на німецьку мову було обрано дієслова з дієслівною часткою *auf-*, що виражають значення початковості дії, а саме значення раптової, короткої дії:

(53) “Раптом пес голосно *скавульнув* (...)” (Дереш, 44) – “*Plötzlich heulte der Köter laut auf* (...)” (Deresch, 50)

(54) “Несподівано Дзвінка голосно *скрикнула*.” (Дереш, 181) – “*Plötzlich schrie Dswinka laut auf.*” (Deresch, 186)

2) Група обставин, що позначають початок дії, підготовлений попередніми діями, є найбільшою за обсягом як у німецькій, так і в українській мовах. У реченнях вони використовуються з дієсловами та конструкціями як з інхоативною, так і з інгресивною семантикою. В обох мовах вважаємо за необхідне виділити 3 підгрупи обставин, що вказують на:

а) безпосередній початок дії після завершення іншої дії чи процесу. Дуже часто тут йде мова про безпосередню послідовність дій, коли одна дія чи процес починається зразу ж після завершення попередньої дії або процесу. У німецькій мові до цієї підгрупи належать *gleich, dann, sofort, weiter, im Anschluss daran* та ін. Тут послідовність подій виступає в більшості випадків додатковим чинником, що впливає на вираження семантики початковості дії. Завдяки згаданим обставинам часу речення можуть виражати початок дії, незважаючи на інваріантне значення неграничних дієслів, що відносяться до класу дій. У таких випадках мова йде про інхоативну семантику, тобто початок певної тривалої дії чи процесу. Так, зокрема, у прикладі (55) неграничне дієслово класу дій *schlafen* у претеритумі виражає значення

початковості завдяки як взаємодії з обставиною часу *sofort*, так і завдяки згадуванню в реченні попередньої дії, вираженої граничним дієсловом *sich niederlegen*, після завершення якої відразу ж почалася дія, виражена дієсловом *schlafen*:

(55) “*Der Kleinere von beiden (...) legte sich nieder und **schlief sofort** (...)*” (Kafka, 112) – “*Нижчий із тих двох (...) він знову влігся і **негайно заснув***” (Кафка, 92)

В українській мові сюди відносяться обставини *зараз, відразу (ж)/одразу, негайно, тут-таки, далі, тоді* та ін. На відміну від німецької мови, в українській мові обставини цієї підгрупи допомагають виражати початковість дії, тільки якщо дієслово чи конструкція, використані у реченні, мають інгресивну чи інхоативну семантику, напр.:

(56) “*Відразу ж перед очима **зароїлися** чорні мурашки, які все перемішали.*” (Дереш, 172) – “*Sofort **schwirrten** schwarze Fliegen vor den Augen los, ließen alles verschwimmen.*” (Deresch, 177)

б) початок дії чи стану через певний відрізок часу після завершення іншої дії. У німецькій мові обставини часу *endlich, in einigen Minuten, schließlich, etwas später, nach einer Weile* тощо, що відносяться до цієї підгрупи, можуть впливати на семантику цілого речення, коли завдяки взаємодії з ними неграничні дієслова виражають початок дії чи процесу. Так, у (57) і (58) прикладах завдяки впливу обставин часу *nach einer Weile, erst nach einem Weilchen*, які обмежують дію зліва на часовій прямій, тобто вказують на те, коли саме дія почалась, неграничні дієслова класу дій *meinen* і *schlagen*, що позначають мисленнєвий процес та необмежено повторювану дію відповідно, виражають інхоативне значення. Значення початковості дії також передано при перекладі на українську мову, де в першому випадку використано конструкцію з фазовим дієсловом *почати*, а в другому – інхоативне дієслово *затарбанити*:

(57) “*Nach einer Weile **meinte** ich, ein ähnliches Betäubtsein auch bei anderen beobachten zu können.*” (Schlink, 97) – “*Згодом мені **почало здаватися**, ніби таке саме заніміння й нечулість я бачу і в інших людях.*” (Шлінк, 97)

(58) “ (...) [*Delamarche*] zuerst blind mit den Händen fuchtete und erst nach einem Weilchen (...) mit den Fäusten auf Karls Rücken **schlug** (...)” (Kafka, 275) – “(...) [*Десямарш*] спершу наосліп замахав руками і щойно за хвилю затарабанив кулаками по спині Карла (...)” (Кафка, 226)

В українській мові до цієї підгрупи відносимо такі обставини часу як *ось-ось*, *за кілька хвилин*, *незабаром*, *врешті-решт*, *нарешті*, *потім*, *згодом*. Загалом такі обставини не мають жодного вирішального впливу на семантику речення і лише уточнюють час, коли почалася дія, виражена граничним дієсловом з інгресивною чи інхоативною семантикою – у (59) прикладі обставина часу *потім* уточнює, що дія, виражена ітеративним дієсловом *стукати*, почалася не відразу, а через короткий період часу після того, як відбулася попередня дія:

(59) “Ще секунду *Дзвінка* насторожено прислухалася до моїх слів, а потім почала стукати мене кулаком по плечу.” (Дереш, 77) – “*Noch eine Sekunde lauschte Dswinka alarmiert meinen Worten und **begann** mir dann mit der Faust gegen die Schulter zu boxen.*” (Deresch, 81)

в) повторний початок дії чи процесу. У німецькій мові до цієї підгрупи відносимо зокрема: *wieder*, *erneut*, *schon wieder*, *dann wieder*, *gleich wieder* тощо. Якщо такі обставини використовуються у реченні з дієсловом або конструкцією зі семантикою початковості дії, то вони лише вказують на те, що певна дія відбувалась певний період часу, а потім після перерви відновилась/ почалася знову. У таких випадках перелічені обставини часу не впливають на семантику, яка передається дієсловом:

(60) “Знову **почалися** похідні байки (...)” (Дереш, 86) – “*Wieder **fangen** wir mit Wandergeschichten **an*** (...)” (Deresch, 90)

Проте такі обставини можуть у певних контекстах допомагати виражати значення початковості дії у поєднанні з неграничними дієсловами, що відносяться до класу дій:

(61) “*Ich bin gleich wieder zurück*”, sagte Karl und ***lief wieder zurück an den Rand des Podiums.***” (Kafka, 297) – “Зараз повернуся”, – сказав Карл і знову **побіг** до краю подіуму.” (Кафка, 261)

(62) “*Ich zögerte, zog Pullover und Hemd aus und zögerte wieder.*” (Schlink, 25) – “Я завагався, зняв пуловер та сорочку і знову **завагався.**” (Шлінк, 25)

У (61) прикладі вагомим чинником, що впливає на семантику речення, крім обставини часу *wieder*, виступає безпосередня послідовність дій, виражена дієсловами *sagen* та *laufen*. Завдяки такій послідовності дій неграничне дієслово руху *laufen* виражає семантику початковості. У (62) реченні також маємо безпосередню послідовність трьох дій. При цьому обставина *wieder* відіграє дуже важливу роль, оскільки вона вказує на те, що дія, позначена неграничним дієсловом *zögern*, що виражає емоційний стан і відноситься до класу дій, припинилася перед початком другої дії і після її завершення почалася знову, унеможлививши при цьому таке розуміння речення, що передбачало б одночасність двох дій.

В українській мові до цієї підгрупи відносяться зокрема *знову*, (*вже*) *вкотре*, але також *потім далі*, *тут-таки знову*, *згодом знову*, *потім знову* тощо. Такі обставини часу вказують на те, що певна дія чи стан припинились у певний момент, а через якийсь час почали відбуватися знову. В українській мові при цьому визначальною є семантика самого дієслова – воно повинно відноситись або до інхоативного, або до інгресивного РДД – без такого дієслова речення не буде виражати семантику початковості дії. Так, наприклад, у (63) реченні використане інхоативне дієслово *заморосити*. Обставина *знову*, використана у цьому реченні, ніяким чином не впливає на семантику дієслова, не підсилює її, а тільки вказує на те, що вказана дія вже відбувалася раніше і тепер почалася не вперше, а повторно:

(63) “*По багатих на незвичні вражіння Гицлях знову **заморосив** дощик.*” (Дереш, 98) – “*Hinter Hyzli, das so reich an ungewöhnlichen Eindrücken gewesen war, **begann es wieder zu nieseln.***” (Deresch, 102)

3) Третя група охоплює обставини, що вказують на початок дії, відмежований певною точкою у часі. Це можуть бути як конкретні дата та час, зазначені в тексті,

так і інші обставини, що вказують на конкретний момент початку певної дії чи процесу (напр., *in diesem Moment, jetzt/ цієї миті, саме тоді*). Такі обставини чітко обмежують дію зліва, якщо розглядати її на просторово-часовій прямій, конкретно зазначаючи час, коли вона почалася. У німецькій мові на основі проведеного аналізу до цієї групи відносимо: *jetzt, nun, dann, in dem/diesem Moment, in diesem Augenblick, eines Tages* тощо, а також прийменникові фрази, напр.:

(64) “*Das Elend **begann** mit der Auflösung des Lagers und dem Aufbruch der Gefangenen nach Westen.*” (Schlink, 116) – “*Біда **почалася**, коли табір закрили і в’язнів відправили на захід.*” (Шлінк, 113)

У німецькій мові перелічені обставини часу переважно посилюють та уточнюють семантику дієслова, яке саме виражає початок дії чи процесу (напр., *in dem Moment (ihren) Anfang nehmen*). Такі обставини часу виконують у німецькій мові також іншу важливу функцію – вони вказують на те, що дія, виражена дієсловом чи конструкцією, що належать до інхоативного чи інгресивного РДД, є одноразовою, а не багаторазовою, що виключає можливість розгляду ситуації як ітеративної, тобто неграничної. Це важлива відмінність між українською та німецькою мовами, оскільки в останній для більшості дієслівних лексем не передбачена можливість розрізнення однократної та багатократної дії на морфологічному рівні – визначальним є контекст, в якому вжита відповідна лексема. Завдяки цій функції, а також тому, що обставини часу з цієї підгрупи вказують на певний конкретний момент/час, дієслова класу дій у взаємодії з такими обставинами та завдяки ширшому контексту виражають семантику початковості дії. Так, у (65) та (66) прикладах неграничні дієслова *pfeifen* та *reden* позначають початок тривалої дії, тобто виражають інхоативну семантику. У цих прикладах важливим чинником виступає також ширший контекст, зокрема у (65) прикладі таким чинником є підрядне речення зі сполучником *kaum*:

(65) “*Kaum war er zwei Sprünge weit gekommen (...), nun piff auch der zweite Polizeimann (...)*” (Kafka, 234) – “*Не встиг він іще пробігти два кроки (...), коли засвистів і другий поліцай (...)*” (Kafka, 192)

(66) “*Aber so war es gar nicht, und eines Tages **hat** sie doch eines **geredet** (...)” (Schlink, 112) – “*А насправді було не так, якось одна з них **заговорила** (...)” (Шлінк, 109)**

В українській мові такі обставини часу тільки посилюють семантику інхоативного або інгресивного дієслова в реченні. Сюди зараховуємо зокрема часові дейктичні прислівники *тоді, саме, тепер, цієї миті, тут, якось* тощо. Крім цього, таку ж функцію можуть також виконувати обставини, що складаються із прийменникової фрази або ж цілі підрядні речення часу, напр.:

(67) “*Тоді неприємності і почались.*” (Дереш, 5) – “*In dem Moment **nahmen** die Unannehmlichkeiten **ihren Anfang.***” (Deresch, 11)

(68) “*Із приходом тих протиприродних нашому світові Сил **наступить** повна труба.*” (Дереш, 114) – “*Mit der Ankunft dieser für unsere Welt antinaturalischen Kräfte **beginnt** der Anfang vom Ende.*” (Deresch, 118)

Підсумовуючи, підкреслимо, що обставини часу відіграють важливу роль у вираженні семантики початковості дії як у німецькій, так і в українській мовах [105]. В обох мовах можна виділити 3 семантичні групи таких обставин: 1) обставини зі значенням раптовості; 2) обставини, що позначають початок дії, підготовлений попередніми діями; 3) обставини зі значенням початку дії, відмежованого певною точкою у часі. Говорячи про німецьку мову, важливо зазначити, що розглянуті групи обставин часу можуть як просто підсилювати акціональне значення початковості дії, що виражається граничною семантикою дієслова, що виступає у функції предиката (напр., *plötzlich aufschreien*), так і надавати висловлюванню граничного значення початковості всупереч інваріантному значенню неграничного дієслова (напр., *sofort schwirren*) [пор. 66, с. 10–18; 23, с. 8]. Як показує аналіз виокремлених прикладів, мова йде при цьому про дієслова класу дій, які при взаємодії зі зазначеними обставинами виражають інхоативну семантику, тобто початок гомогенної дії. В українській мові такі обставини часу тільки підсилюють або конкретизують семантику початковості дії, що містить в собі вже саме дієслово. Винятками виступають трансформативи та семульфактиви, які, взаємодіючи із

обставинами часу, що позначають раптовість, на перший план виводять значення початку дії.

Кількісні підрахунки подано у Таблицях Б.8 та Б.9 (див. Додаток Б). Підсумовуючи отримані дані, варто зазначити, що в українській мові в процесі аналізу загалом 3932 виокремлених прикладів було виявлено 88 прикладів, де використано обставини часу, що вказують на початок дії. При цьому до уваги бралися тільки ті випадки, коли такі обставини зустрічалися з дієсловами у формі ДВ, оскільки в рамках цього дослідження нас цікавить лише ФСП граничності дії. У німецькій мові таких прикладів виявлено 89 (із загалом виокремлених 4566 прикладів), з них – у 39 значення початку дії було результатом взаємодії обставини часу з однієї з трьох вище описаних груп із неграничним дієсловом класу дій. Найчастіше при цьому мова йде про дієслова, що позначають неспрямований рух, певну повторювану дію або ж про дієслова мовлення. Якщо в українській мові розглянуті обставини відносимо до периферії функціонально-семантичного мікрополя початковості дії, то в німецькій – до приядерної зони відповідного мікрополя.

2.1.6. Аспектологічний контекст: зв'язаність дій у послідовності. Про ряд зв'язаних у послідовності дій можна говорити, коли присутні значення часової контактності та одноразовості цих дій. При цьому такі дії співвідносяться з конкретним моментом часу [13, с. 7]. Безпосередня послідовність дій у реченні/тексті є в українській мові другорядним засобом вираження аспектуального значення, що лише підсилює дієслівну семантику та виконує таксисну функцію, вказуючи на чітку послідовність дій. Натомість у німецькій мові, згідно з Т. Н. Александровою, зв'язаність дій у послідовності має «найбільшу силу аспектуального впливу» [6, с. 13]. Б. М. Балін першим почав говорити про зв'язаність дій у послідовності як про один із засобів вираження акціонального значення граничності дії в німецькій мові, та зазначив, що «найбільш поширеною ситуацією, що зумовлює значення доконаності у неграничному дієслові, слід

вважати з'єднаність дій у послідовності» [12, с. 90]. Слідом за Є. С. Башкирцевою [13, с. 8–12] виділимо тут у дещо видозміненому вигляді кілька підпунктів, де ряди з'єднаних у послідовності дій реалізуються завдяки: 1) використанню підрядних речень часу, та 2) самому ширшому контексту.

2.1.6.1. Сполучники підрядних речень часу. Німецько-польська контрастивна граматики зазначає, що підрядні речення часу можуть визначати початок або кінець дії, описаної у головному реченні [150, с. 431]. Так само й граматики DUDEN вказує на те, що сполучники підрядних речень часу можуть вказувати на початок, перебіг чи завершення дій по відношенню одних до одних [151, с. 1109]. М. Г. Гашкова відносить підрядні речення часу до засобів вираження вторинної початковості дії в німецькій мові, на противагу до первинної початковості, що виражається експліцитними засобами, які були описані у попередніх підпунктах, як, наприклад, префіксами, СДІС, конструкціями, дієсловами зі семантикою початковості тощо [32, с. 15].

До сполучників, які можуть вказувати на початок дії в головному реченні в німецькій мові відносять зокрема *als*, *kaum dass*, *nachdem* та *sobald*. Підрядні речення з такими сполучниками виступають у ролі обставин часу, що вказують на початок дії в головному реченні, відмежований певною конкретною точкою у часі. Їхніми українськими відповідниками виступають сполучники *коли*, *ледве що*, *відколи*, *щойно*, *одразу ж як* тощо, або дієприслівникові звороти минулого часу зі значенням доконаності:

(69) “(...) *sobald wir mit dem Frühstück zurückkommen, müssen wir zu ordnen anfangen.*” (Kafka, 322) – “(...) *одразу ж як принесемо сніданок, слід узятися до порядкування.*” (Кафка, 244)

Як відомо, підрядні речення часу зі сполучником *als* вирізняються в німецькій мові вказівкою на одноразовість дії. У більшості випадків в українських текстах відповідником німецьким підрядним реченням часу зі сполучником *als* виступають підрядні речення часу з *коли*, функція яких зводиться лише до часової локалізації дії зі семантикою початковості дії, вираженої присудком головного речення:

(70) “Я (...) **завив** від задоволення, коли Дзвінка розповіла про плівку.” (Дереш, 131) – “Als Dswinka mir von dem Film erzählte, **grunzte** ich zufrieden.” (Deresch, 135)

Серед виокремлених прикладів у частині випадків підрядне речення часу зі сполучником *als* тільки підсилює і конкретизує семантику початковості присудка головного речення, як, наприклад, СДІС *in Bewegung kommen* у формі претерітума у (71) прикладі. У підрядному реченні зі сполучником *als* використане дієслово з граничною семантикою *packen*, що конкретно локалізує початок дії, вираженої присудком головного речення:

(71) “Als ich auch die Schütte an den Griffen packte (...), **kam** der Berg *in Bewegung*.” (Schlink, 24–25) – “Та коли взяв за ручку друге відро (...), купа **заворушилася**.” (Шлінк, 24)

Проте у більшості виявлених прикладів із сполучником *als* семантику початковості в головному реченні отримують неграничні дієслова класу дій, що позначають багаторазову дію, рух, емоції тощо. При цьому в підрядному реченні з цим сполучником переважно перебувають граничні дієслова в претерітумі, що визначають на часовій осі конкретний момент початку дії, вираженої в головному реченні. Так, у (72) прикладі неграничне дієслово *verlangen* у головному реченні, що позначає тривалу дію, виражає акціональне значення початковості при взаємодії з підрядним реченням часу з дієсловом мовлення *fragen* у претерітумі. Завдяки сполучнику *als* це дієслово вказує на одноразовість акту мовлення, а тому на граничність. Ця семантика відображена також у перекладі українською мовою, де використано конструкцію з фазовим дієсловом у формі ДВ *стати просити* у формі минулого часу. У (73) прикладі підрядне речення часу містить неграничне дієслово *zuphaken* в українському тексті, у німецькому перекладі – неграничне дієслово *zwängen*, завдяки чому підрядне речення з *als* позначає не момент, а певний обмежений період часу, коли почалася дія, описана в головному реченні. Завдяки впливу підрядного речення часу та ширшому контексту послідовних дій німецьке неграничне дієслово *ächzen* описує ситуацію, що вказує на початок тривалої дії, яка

в українському вихідному тексті виражена інхоативним дієсловом у формі ДВ *захинькати*:

(72) “*Als ich meine kleine Schwester fragte, was sie haben wolle, (...) verlangte sie Jeans (...)*” (Schlink, 59) – “*Коли я запитав свою меншу сестру, що вона хоче мати (...), вона **стала просити** джинси (...)*” (Шлінк, 58)

(73) “*Стопи жалібно **захинькали**, коли я вкотре запахав їх у розігріту шкіру “мертензів”.*” (Дереш, 65) – “*Meine Füße **ächzten**, als ich sie zum wiederholten Mal in das aufgeheizte Leder der “Doc Martens” drängte.*” (Deresch, 70)

Німецькі сполучники *kaum dass* та *sobald* сигналізують у реченні про те, що певна дія чи процес у головному реченні почалися одразу ж після завершення попередньої дії, описаної у підрядному реченні часу. Таким чином, підрядні речення з цими сполучниками виступають моментом на часовій лінії, коли почалася дія або процес головного речення. Важливо зазначити, що семантику початковості в такому складнопідрядному реченні можуть отримати неграничні дієслова класу дій або станів, які, відповідно, виражають тривалу/ повторювану дію або стан. В українській мові схожу функцію виконують часові сполучники *щойно, як тільки, ледве що, одразу ж як* та ін., які вказують на те, що дія в головному реченні починається відразу після закінчення дії підрядного речення [248]. При цьому такі сполучники в українській мові або посилюють семантику початковості, виражену присудком головного речення (приклад (69)), або активізують інхоативне чи інгресивне значення у багатозначному дієслові, використаному в головному реченні:

(74) “*Erst nachdem er seine Umgebung ein wenig geprüft hatte, dachte Karl an sich.*” (Кafka, 276) – “*Щойно трохи обстеживши оточення, Карл **подумав** про себе (...)*” (Кafka, 227)

У (75) прикладі початковість дії, виражена неграничним дієсловом руху *hineilen*, зумовлена двома факторами. З одного боку, семантика цього дієслова зазнає впливу через безпосередню послідовність дій – з контексту зрозуміло, що в реченні йдеться про одноразові дії, з яких спершу відбулася дія, позначена граничним дієсловом *stecken*. З іншого боку, підрядне речення часу зі сполучником

kaum dass підсилює цей вплив, вказуючи на безпосередній момент початку руху. При цьому в українському перекладі також обрано дієслово зі значенням початку дії *кинутися*, додатково підсиленням обставиною *прожогом*. У (76) прикладі завдяки взаємодії із підрядним реченням зі сполучником *sobald* та обставиною часу *gleich* значення початковості, раптовості отримує неграничне дієслово *verstehen*, що виступає в реченні частиною конструкції *etw. zu machen verstehen*. Семантика раптового початку збережена також і в перекладі українською мовою – на нього вказують часовий сполучник із дієприслівниковим зворотом у формі ДВ *щойно помітивши це*, що позначають вихідний момент для присудка головного речення *зуміти обернути на свою користь*, та обставина часу *негайно*:

(75) “*Karl (...) steckte den Apfel eiligst in die Tasche und eilte, kaum dass er den Mann ansah, zum Aufzug hin.*” (Кafka, 173) – “*Карл (...) притьмом сховав яблуко до кишені й прожогом кинувся, ледве що глянувши на того чоловіка, до ліфта.*” (Кafka, 143)

(76) “*Sobald Brunelda dies merkte, verstand sie das (...) gleich auszunutzen.*” (Кafka, 335) – “*Щойно помітивши це, вона (...) негайно зуміла обернути це на свою користь.*” (Кafka, 254)

Німецький сполучник *nachdem* вказує на те, що спочатку відбувається дія в підрядному реченні і що вона завершується до того, як відбудеться наступна дія чи процес, описані в головному реченні. Таким чином, дія головного речення позиціонується на часовій осі пізніше, ніж дія в підрядному реченні. При цьому важливо, що обидві дії не накладаються одна на одну [151, с. 1079; 150, с. 435]. Вплив цього сполучника на вираження дієсловом головного речення значення початковості дії не є значним, підрядне речення з *nachdem* може просто уточнювати момент початку дії, вираженої дієсловом або конструкцією з семантикою початковості, як це відбувається у (77) прикладі, де використане інгресивне дієслово *anfangen* у перфекті. Таку саму функцію виконує в українському реченні підрядне речення часу зі сполучником *відколи*, яке конкретизує початок дії головного речення, виражений конструкцією *почати читати*:

(77) “*Nachdem Frau Schmitz lesen gelernt hat, **hat sie gleich angefangen, über KZs zu lesen.***” (Schlink, 194) – “*Відколи фрау Шміц навчилася читати, вона одразу почала читати про концтабори.*” (Шлінк, 186–187)

Завдяки взаємодії із ширшим контекстом підрядні речення зі сполучником *nachdem* можуть також сприяти тому, щоб неграничне дієслово класу дій у головному реченні описувало граничну ситуацію, вказуючи на її початок. Так, у (78) прикладі бачимо узгодження часових форм плюсквамперфекта та претерітума, які вказують на те, що одна дія знаходиться на часовій осі раніше, а друга – пізніше. Неграничне дієслово *lesen* отримує в цьому реченні сему граничності і позначає початок тривалої дії, оскільки підрядне речення з *nachdem* сигналізує про те, що ця дія почалася після розлучення, а ширший контекст дає нам зрозуміти, що в головному реченні йдеться в першу чергу про значення початку, а не тривалості дії. При цьому в українському перекладі значення початковості дії, виражене конструкцією з фазовим дієсловом *стати читати*, а підрядне речення зі сполучником *відколи* лише конкретизує час, коли почалася дія в головному реченні:

(78) “*Mit der Odyssee habe ich angefangen. Ich **las sie, nachdem Gertrud und ich uns getrennt hatten.***” (Schlink, 174) – “*З “Одіссеї” я й почав. Я став читати її, відколи ми Гертрудою розлучились.*” (Шлінк, 167)

Такі німецькі сполучники як *seit(dem)*, *solange* у більшості випадків вказують на те, що дві чи більше одночасних подій чи процесів мають свій початок або кінець [151, с. 1082]. Як зазначає Німецько-польська контрастивна граматики, сполучник *seit(dem)* у взаємодії з граничним дієсловом завжди вказує на те, що дія в підрядному реченні відбулася перед дією в головному реченні [150, с. 433]. Схоже значення мають українські сполучники *поки*, *доки* тощо, які можуть вживатися як при вираженні одночасності дії головного і підрядного речення, так і при вираженні межі дії головного речення в значенні “до того часу як” [248]:

(79) “*Я петляв поміж дерев, поки не почав конати (...)*” (Дереш, 24) – “*Solange ich nicht schlapp machte, schlug ich zwischen den Bäumen Hacken (...)*” (Deresch, 31)

Загалом вплив німецьких сполучників *seit(dem)*, *solange* на семантику речення в плані вираження значення початковості дії є невеликим. Зокрема у (80) реченні відповідником українській конструкції зі семантикою початковості *стати відчувати* в минулому часі перекладачем було обрано неграничне дієслово *brodeln* у претеритумі. Єдиним чинником у німецькому реченні, який вказує на конкретний момент початку процесу, позначений дієсловом *brodeln*, виступає підрядне речення часу зі сполучником *seit*. Проте через використання в підрядному реченні неграничного дієслова *wissen* допустиме також розуміння ситуації, описаної в головному реченні, як актуально-тривалої:

(80) “А найбільшу лють я **став відчувати** тепер, коли *vznav*, чим він пов’язаний з Дзвінкою.” (Дереш, 93) – “Aber das war nichts gegen die Wut, die in mir **brodelte**, seit ich wusste, was ihn mit Dswinka verband.” (Deresch, 97)

Підрядні речення часу зі сполучниками *ehe*, *bevor* чи *bis* позначають відрізок чи точку часу, після якого або в момент якого починається дія [66, с. 10; 151, с. 1080]. В українській мові їх відповідниками виступають зокрема часові сполучники *перш ніж*, *перед тим як*, *поки*, *заки*, *доки*. *Перш ніж* та *перед тим як* вказують на дію, що відбулась або має бути виконана після іншої дії, названої в головному реченні [248]. Проведений аналіз показує, що німецький сполучник *bis* може або підсилювати семантику інгресивного або інхоативного дієслова чи конструкції в підрядному реченні, або допомагати описувати початок певної дії чи процесу у взаємодії з неграничним дієсловом класу дій, що описує, до прикладу, емоційний стан, звукові/ світлові ефекти тощо. Так, у (81) прикладі завдяки взаємодії з ширшим контекстом та сполучником *bis* інхоативну семантику, а саме початок ітеративної дії, виражає неграничне дієслово *zittern*. В українському перекладі часовий сполучник *поки*, підсилений часткою *аж*, що вказує на досягнення далекої або крайньої межі [247], лише підкреслює, інтенсифікує значення початку дії, що міститься в інхоативному дієслові *затруситися*:

(81) “*Aber ich wurde innerlich immer unruhiger, bis ich auch äußerlich am ganzen Körper zitterte.*” (Schlink, 151) – “*Але в душі мені ставало дедалі тривожніше, аж поки я не **затрусився** всім тілом.*” (Шлінк, 144)

Таким чином, якщо німецькі часові сполучники *als, nachdem, sobald, kaum dass, seit* тощо, можуть бути засобами, що активізують значення початку дії в головному реченні, то сполучники *ehe, bevor* чи *bis* можуть виступати чинниками, що активізують акціональну семантику початковості в підрядному реченні. Відповідно, в українській мові серед розглянутих часових сполучників *коли, щойно, ледве, відколи/ одколи, одразу ж як* тощо вказують на початок дії в головному реченні, а *поки, заки, доки, перш ніж/перш як, перед тим як* можуть вказувати на початок дії в підрядному реченні [94]. Як показує зокрема проведений аналіз виявлених прикладів, підрядні речення часу відіграють в українській мові другорядну роль при передачі акціонального значення початковості дії, що виражається дієсловом, лише підсилюючи його. Якщо дієслово чи то в головному, чи в підрядному реченні, не містить у своєму значенні семантики початковості, то часові сполучники *коли, щойно, відколи, ледве що, поки, заки, перш ніж, перед тим як* та ін. вказують лише на те, в якій послідовності або в який саме час відбувалися дії. У німецькій мові підрядні речення часу мають також не такий сильний вплив на семантику цілого речення як, наприклад, СДІС чи обставини часу, описані раніше в цьому розділі. Для вираження семантики початковості дії тут важлива семантика присудків в головному та підрядному реченнях, а також ширший контекст. Відповідно до цього, вслід за М. Г. Гашковою, відносимо такі підрядні речення до засобів вираження потенційного початку дії [32, с. 13]. Зважаючи на це та враховуючи невелику кількість виявлених прикладів з творів художньої літератури (див. Додаток Б, Таблиці Б.10 та Б.11), підрядні речення часу зі сполучниками *als, kaum dass, nachdem, sobald, solange, seit, bis, bevor, ehe* в німецькій мові та *коли, щойно, відколи, ледве що, поки, заки, перш ніж, перед тим як* в українській мові розташовані на периферії функціонально-семантичних мікрополів початковості дії у цих двох мовах.

2.1.6.2. Безсполучникові ряди зв'язаних у послідовності дій. У цьому підпункті мова йтиме як про складні безсполучникові речення, що виражають часову послідовність дій чи явищ, які часто відносяться до одного підмета, та безсполучникові багатокомпонентні речення (з різними підметами), так і про синтаксичні структури, у межах яких можливі ряди зв'язаних в послідовності дій, що складаються із двох суміжних речень [13]. На відміну від обставин часу чи сполучників підрядних речень часу, ряди зв'язаних у послідовності дій Ф. Леманн відносить до імпліцитних засобів таксисної локалізації дій у тексті [185, с. 22–23].

У німецькій мові, як це вже зазначалося вище, ряд зв'язаних у послідовності дій має сильний вплив на аспектуальну та акціональну семантику речення. Важливо зазначити, що в німецькій мові в таких рядах з'єднаних у послідовності дій існують члени ряду, де границя дії вже досягнена, реалізована, і залежний член ряду, «аспектологічний характер якого визначається на основі порівняння його із іншою дією ряду» [13, с. 8]. Як показує проведене дослідження, значення початковості дії в німецькій мові в таких випадках можуть отримати тільки неграничні дієслова, що належать до класу дій. Найчисельнішою групою серед таких неграничних дієслів виступають дієслова односпрямованого руху, які в ряді зв'язаних у послідовності дій отримують інгресивне значення (напр., *hinauswandern*, *fahren*, *hingehen*). У (82) прикладі неграничне за своїм інваріантним значенням дієслово *wegeilen* в претерітумі виступає третім і останнім членом ряду зв'язаних у послідовності дій. Попередні два члени цього ряду, що теж стоять у часовій формі претерітума, мають у реченні граничну семантику і вказують на одноразовість: дієслово мовлення *sagen* після слів прямої мови, що виступають прямим додатком, позначає визначену, граничну дію; друге дієслово в цьому ряді – *sich strecken* – набуває в цьому реченні семантики одноразовості та граничності завдяки ширшому контексту, на основі якого зрозуміло, що дії відбуваються не одночасно, а в ланцюжковому порядку безпосередньо одна після одної. Завдяки цьому третій член цього ряду, неграничне дієслово *wegeilen*, отримує додаткову сему початковості дії, що збережено також у

перекладі українською мовою, де використане інгресивне дієслово у формі ДВ *posnišiti*:

(82) “*Ich?*”, *sagte Renell, streckte sich und eilte weg.*” (Kafka, 170) – “Я?” – сказав Ренель, потягнувся і **поснішив** геть.” (Кафка, 140)

Натомість німецькі неграничні дієслова, що позначають різноспрямований рух, у ряді зв'язаних у послідовності дій можуть отримувати граничну семантику інхоативності, тобто позначати початок тривалої дії. Так, дієслово *gehen* під впливом обставини *auf und ab* у (83) реченні виражає тривалу дію, що позначає різноспрямований рух, і в ряді двох зв'язаних у послідовності дій вказує на початок цієї дії та стає носієм граничної семантики, що також збережено в перекладі українською мовою, де це дієслово перекладене інхоативним дієсловом у формі ДВ *заходити*:

(83) “*Sie stand auf und ging mit großen Schritten im Zimmer auf und ab.*” (Schlink, 202) – “Моя співрозмовниця підвелася й широкими кроками **заходила** по кімнаті.” (Шлінк, 194)

Часто семантику початковості в ряді зв'язаних у послідовності дій отримують у німецькій мові дієслова, що позначають емоції, як, наприклад, *lachen*, *weinen*, *zögern* тощо. Проведений аналіз показує, що на початок дії в такому контексті послідовних дій можуть також вказувати дієслова, що позначають відчуття, мислення, звуки, людську діяльність чи процес мовлення (напр., *spüren*, *denken*, *tanzen*, *brüllen*). У всіх цих випадках мова йде про акціональне значення інхоативності. Зокрема у (84) прикладі неграничне за своїм інваріантним значенням дієслово класу дій *lachen* виступає третім у ланцюжку послідовних за своїм перебігом дій. Із контексту зрозуміло, що йдеться про одноразові дії, завдяки чому дієслова *rufen* з прямою мовою в якості додатка та *sich zurücklehnen* мають граничну семантику. Відповідно до цього, момент початку дії, позначеної дієсловом *lachen*, є визначеним і це дієслово виражає інхоативну семантику:

(84) “*Du Dingschen*”, *rief er, lehnte sich zurück und lachte (...)*” (Kafka, 71) – “Ах ти, штучко!” – вигукнув він, відкинувся на кріслі й **розреготався** (...)” (Кафка, 59)

Дієслово класу дій *denken*, що позначає процес мислення, є другим у ланцюжку послідовних дій у (85) реченні. Завдяки одноразовості, визначеності описаної ситуації та граничній семантиці першого члена цього ланцюжка – дієслова *schließen* – *denken* описує інхоативну ситуацію. Як у (84), так і у (85) прикладах, семантика початковості дії виражена також в українському перекладі: в першому випадку тут використано дієслово еволютивного РДД *розреготатися*, а у другому – конструкцію з фазовим значенням початку дії *стати думати*:

(85) “*Ich schloß die Augen und dachte an Tiere.*” (Schlink, 68) – “Я заплющив очі і став думати про тварин.” (Шлінк, 67)

Використання узгодження часових форм плюсквамперфекта та претерітума у (86) прикладі у взаємодії з граничною семантикою дієслова *treten*, що виступає першим членом ланцюжка, підкреслює факт завершення першої дії перед початком другої. Внаслідок цього неграничне дієслово *putzen* описує початок тривалої дії. В українській мові для його перекладу використано конструкцію зі семантикою початковості дії *заходитися відтирати*:

(86) “*Der Chauffeur war zu seinem Wagen getreten und putzte (...) mit einem Fetzen die Wagenlaternen.*” (Kafka, 224) – “Водій відійшов до своєї машини і (...) заходився відтирати ганчіркою фари.” (Кафка, 185)

Німецькі дієслова класу дій, що позначають невизначено багаторазову, ітеративну дію, можуть в контексті безпосередньої послідовності дій також описувати інхоативну ситуацію (напр., *schütteln*, *nicken*). Зокрема у (87) реченні дієслово класу дій *klatschen* виступає 3 членом у 4-членному ряді послідовних дій. Завдяки граничній семантиці перших двох дієслів *kommen* та *sich stellen* із цього ланцюжка та співвіднесеності до того самого підмета дієслово *klatschen* виражає в наведеному прикладі граничне значення початковості дії, а саме початок тривалої повторюваної дії:

(87) “*Eben wollte er zurückkehren, da kam der Personalchef, stellte sich auf eine der höher gelegenen Bänke, klatschte in die Hände und hielt eine kleine Ansprache (...)*” (Kafka, 311–312) – “(...) щойно він збирався повернутися, як підійшов начальник

персоналу, виліз на лаву, що була на ряд вище, **заплескав** у долоні й виголосив невеличку промову (...)” (Кафка, 273)

Окрім описаних вище прикладів, ряди зв’язаних у послідовності дій можливі в німецькій мові також у рамках синтаксичної структури, що складається із двох суміжних речень [13, с. 11–12]. Проведений аналіз показує, що граничну семантику початковості дії в таких синтаксичних структурах можуть отримувати в першу чергу дієслова класу дій, що позначають рух чи емоції, але також і процес мовлення або багаторазову повторювану дію (напр., *laufen, lachen, schütteln, brummen*). Важливо зазначити, що з таких двох суміжних речень одне може знаходитись наприкінці одного абзацу, а інше – стояти на початку наступного, проте при цьому ширший контекст вказує на часову контактність обох дій. У (88) прикладі для передачі значення українського інгресивного дієслова *кинутися* використане дієслово класу дій *nachstürzen*, що позначає спрямований рух. У цьому контексті *nachstürzen* виражає інгресивне значення завдяки безпосередній прив’язаності до трьох послідовних дій, описаних в попередньому реченні: *entgehen, sich hochrappeln* та *versuchen zu laufen*. При цьому на основі ширшого контексту зрозуміло, що тут мова йде про опис конкретної ситуації, де важлива саме послідовність дій, а не їх тривалість:

(88) “Я відкотився від чергового копняка й зірвався на ноги, пробуючи бігти. Незнайомий гонник **кинувся** за мною.” (Дереш, 155) – “*Ich entging einem weiteren Tritt, rappelte mich hoch und versuchte zu laufen. Ein unbekannter Hopnik **stürzte** mir **nach**.*” (Deresch, 159)

Іншою синтаксичною структурою може виступати послідовність прямої мови та речення, що містить реакцію на слова прямої мови. У такому контексті значення початку тривалої дії отримують переважно дієслова, що описують емоції (напр., *zögern, lachen*). У (89) прикладі неграничне дієслово *lachen*, що описує тривалу дію, вказує на початок цієї дії, оскільки ширший контекст вказує на те, що сміх є реакцією на слова прямої мови, що передують йому. У (90) реченні інхоативне значення отримує дієслово класу дій *schütteln*, що описує повторювану дію. Як і в

попередньому прикладі, речення з цим дієсловом вказує на часову контактність зі словами прямої мови, хоч ці два речення знаходяться у двох різних абзацах. Ширший контекст вказує на те, що дія, позначена дієсловом *schütteln*, є реакцією, відповіддю на поставлене питання. При цьому як в українському перекладі у (89) прикладі, так і у вихідному тексті у (90) реченні вжиті дієслова у формі ДВ з інхоативною семантикою – *засміятись* та *закивати*:

(89) “*Ich will deinen Namen wissen. Was ist daran...*” *Sie lachte. “Nichts, Jungchen, nichts ist daran falsch.”* (Schlink, 35) – “Я хочу знати твоє ім'я. Що тут, зрештою... – Нічого, хлопче, – **засміялась** вона, – тут немає нічого дивного.” (Шлінк, 34)

(90) “– *Tu знаєш чувака, який називається Ромком Корієм?*

*Я заперечливо **закивав** головою.”* (Дереш, 108) – “– *Kennst du Romko Korij?*

*Ich **schüttelte** den Kopf.”* (Deresch, 112)

Натомість в українській мові часова послідовність дій, що може виражатися складними безсполучниковими реченнями з однотипними частинами, безсполучниковими багатоконпонентними реченнями чи складними багатоконпонентними реченнями з різними типами зв'язку [119, с. 390–392, 395–406], не має впливу на семантику предикатів, що виступають складовими частинами таких речень. Якщо один із предикатів містить в собі семантику початковості дії, то в таких складних реченнях ця дія лише конкретно локалізується у часі, саме ж значення не зазнає жодних змін:

(91) “*Вона легесенько поцілувала мене в губи й **пішла** до виходу.”* (Дереш, 163) – “*Sie küßte mich zart auf die Lippen und **ging** zur Tür.”* (Deresch, 167)

Кількісні дані щодо того, які дієслова найчастіше змінюють своє акціональне значення під впливом рядів зв'язаних у послідовності дій і виражають значення початковості дії в німецькій мові, подано у Таблиці Б.12 (див. Додаток Б). У ній враховувались тільки ті випадки, коли окрім ланцюжка послідовних дій в реченні не було жодних інших засобів, які б могли впливати на його семантику, як, наприклад, обставини чи часові сполучники. Всього в процесі аналізу 4566 прикладів було

виявлено 93 випадки, коли ширший контекст, а саме ряд зв'язаних у послідовності дій, надавав дієслову класу дій, що виступало одним із членів такого ланцюжка, значення початковості дії. При цьому, як показують наведені дані, частіше мова йде про багатоконпонентні речення (72 приклади), рідше – про два суміжні речення (21 приклад). Найчастіше семантику початковості, а саме інгресивне значення, отримують дієслова, що позначають односпрямований рух (напр., *hineilen*, *wegeilen*) – всього виявлено 49 прикладів. Інхоативну семантику в ланцюжку послідовних дій найчастіше отримують дієслова, що позначають емоції (18 прикладів) та повторювану дію (8 прикладів) (напр., *zögern*, *schütteln*). На основі цих даних можна стверджувати, що ряди зв'язаних у послідовності дій виступають важливим засобом вираження фазового значення початку дії в німецькій мові і відносяться до приядерної зони функціонально-семантичного мікрополя початковості дії у цій мові [88; 106].

2.2. Понятійна категорія обмеженої тривалості дії

Обмежена тривалість дії теж відноситься до фазових значень [122, с. 118–119; 123, с. 517; 28, с. 235–242]. Проте, якщо загалом серединна фаза позначає неграничну дію чи процес, то значення обмеженої тривалості дії відноситься до ФСП граничності дії і позначає власне якийсь обмежений період, коли триває чи відбувається певна дія чи стан. Для категорії обмеженої тривалості дії характерними є семи: процесуальність/ тривалість; межа, а саме обмеження дії справа і зліва на часовій прямій; граничність.

Українська та німецька мови виявляють суттєві відмінності щодо способу вираження обмеженої тривалості дії. У німецькій мові семантика обмеженої тривалості дії може виражатись переважно лише на синтагматичному рівні за допомогою взаємодії різних засобів, серед яких важливу роль відіграють обставини та ряди з'єднаних у послідовності дій (напр., *ein bisschen schlafen*). Натомість в українській мові виділяють 2 РДД, які Ю. С. Маслов називає детермінативними РДД: делімітативний (обмежувальний), що утворюється за допомогою префікса *по-*

(*поспати, поїсти*), та пердуративний (тривало-обмежувальний)²¹, що будується за допомогою префікса *про-* (*проспати, проїхати*) [61, с. 13]. Делімітативний РДД описує певний “квант” дії, що оцінюється як незначна й обмежена певним відрізком часу, протягом якого вона здійснювалася. Пердуративний РДД позначає дії, що ніби повністю заповнюють певний відрізок часу [115, с. 83].

2.2.1. Префікси як засоби вираження обмеженої тривалості дії в німецькій та українській мовах. У німецькій мові, як на це зокрема вказує М. Гервег, делімітативний РДД не може бути виражений за допомогою префіксів чи дієслівних часток [172, с. 31]. Делімітативна семантика може передаватися тут лише за допомогою різних контекстуальних засобів у взаємодії з неграничними за своїм інваріантним значенням дієсловами класів станів чи дій, про які мова більш детально йтиме в наступних пунктах (напр., *ein wenig arbeiten*). Натомість в українській мові дієслова делімітативного РДД утворюються за допомогою префікса *по-*. Дієслова цього РДД можуть утворюватися від неграничних дієслів у формі НДВ класу дій або класу станів, що зокрема позначають: а) психічний та фізичний стан людини (напр., *поспати, постояти*), б) різноспрямований рух або переміщення об’єктів (напр., *похитати*), в) звукове та зорове сприйняття (напр., *послухати, помилуватися*), г) мовлення (напр., *побалакати*), ґ) фізичну та фізіологічну діяльність людини (напр., *потарабанити, покатувати*) тощо [122, с. 119–121; 28, с. 237]. Таким чином, делімітативні дієслова можуть позначати як певні обмежені в часі гомогенні процеси чи дії (напр., *полежати, поснівчувати*), так і ітеративні дії (напр., *поплескати, поторсати*), обмежені з двох боків на часовій осі. При цьому цей РДД вказує на те, що дія відбувалася певний короткий, нетривалий час [122, с. 119; 28, с. 229, 237]. М. Я. Гловинська описує делімітативи загалом як такі, що означають: “почати займатися діяльністю, займатися впродовж певного часу і перестати займатися” [33]. Важливим у значенні делімітативів є власне вказівка на

²¹ Використовуються також й інші терміни для цих РДД, як, наприклад, «неозначено-тривалі» та «означено-тривалі» дієслова [122, с. 119; 14, с. 205] або також «обмежувальні» для двох РДД [57, с. 105].

те, що дія після певного короткого часу закінчилася [69, с. 154; 137, с. 30]. Часто лише контекст визначає, чи йдеться в певному конкретному випадку про делімітативний РДД чи про члена видової пари ДВ [115, с. 83]:

(92) “(...) *тепер ми йшли на дитячий майданчик трохи покопати.*” (Дереш, 15) – “(...) *wir gingen auf den Kinderspielplatz, ein bisschen kicken.*” (Deresch, 22)

(93) “*Es **dauerte** aber nur einen Augenblick, denn Karl schüttelte gleich ihre Hände ab (...)*” (Kafka, 269) – “*Однак це **потривало** лише якусь мить, бо Карл відразу струсив її руки (...)*” (Кафка, 221)

Якщо делімітативи вказують на частковість, обмеженість дії у часі, то пердуративи – на часову визначеність, “що потребує введення у певні межі” [14, с. 203; пор. також 28, с. 237]. Як зазначає С. В. Сорокін, пердуративні дієслова “позначають дії, що начебто цілковито заповнюють певний відтинок часу” [115, с. 83]. У німецькій мові пердуративний РДД може виражатися за допомогою префікса *durch-* у поєднанні з дієсловами класу дій чи станів (напр., *durchleben*, *durchdenken*), проте кількість пердуративних дієслів, утворених за допомогою цього префікса, є невеликою і вони досить рідко використовуються в німецькій мові [182, с. 147, 277; 169, с. 124; 181, с. 258–259], що підтверджується відсутністю прикладів з емпіричного матеріалу, що досліджувався в рамках цієї роботи. Пердуративна семантика в німецькій мові передається переважно за допомогою контекстуальних засобів, що розглядатимуться детальніше в наступних пунктах (напр., *10 Stunden arbeiten*). В українській мові, як і в багатьох інших слов'янських мовах, дієслова цього роду дії утворюються за допомогою префікса *про-*. Пердуративи у своїй більшості можуть бути утворені від тих самих семантичних груп дієслівних основ класів станів чи дій, що і делімітативи, а саме від дієслів, що позначають: а) психологічний або фізичний стан (напр., *прожити*, *пробути*), б) одно- або різноспрямований рух (напр., *протинятись*, *пробігти*), в) звукове або зорове сприйняття (напр., *проглянути*), г) мовлення (напр., *проревіти*, *прокричати*), ґ) діяльність людини (напр., *прослужити*) тощо. Оскільки цей РДД для реалізації своєї семантики вимагає певного визначеного, тривалого відрізка часу, то

пердуративи в реченні завжди повинні супроводжуватися певними конкретизаторами, показниками тривалості [122, с. 119; 28, с. 237], напр.:

(94) “(...) я **пробуду** в Мідних Буках до середини серпня.” (Дереш, 6) – “(...) **bleibe ich bis Mitte August in Midni Buky**.” (Deresch, 12)

(95) “*Vor einem Monat ist ein Küchenmädchen (...) vierzehn Tage im Krankenheus gelegen.*” (Кафка, 151) – “Місяць тому одна дівчина з кухні (...) чотирнадцять днів пролежала в лікарні.” (Кафка, 124)

Кількісні дані щодо делімітативів та пердуративів, ужитих у проаналізованих творах художньої літератури, подані у Таблицях В.1 та В.2 (див. Додаток В). Отримані дані показують, що дієслова делімітативного та пердуративного РДД зустрічаються в проаналізованих творах набагато рідше, ніж дієслова зі семантикою початковості дії. Так, при аналізі 665 сторінок українською мовою виявлено всього 65 дієслів з семантикою обмеженої тривалості дії, з яких 48 – це делімітативи (*постояти, почитати*) і 17 – пердуративи (*пролежати, прожити*). При цьому, дієслова, що вказують на обмежену тривалість дії, можуть бути утворені від дієслівних основ, що відносяться як до класу дій (*постукати*), так і до класу станів (*пробути*), тобто від неграничних дієслів у формі НДВ, в яких легко виділити одну з трьох основних фаз. Серед виявлених прикладів дієслова делімітативного РДД утворені переважно від дієслів, що позначають діяльність людини (при цьому тут переважно йдеться про дієслова, що вказують на повторювану дію: *поплескати, покопати, потерти* тощо) та психічний чи фізіологічний стан (напр., *поплакати, поспати*). Виявлені пердуративні дієслова утворені в переважній більшості від дієслівних основ, що вказують на психологічний чи фізичний стан (напр., *пробути*) та на одно- або багатоспрямований рух (напр., *пробігти, прослужити*). Таким чином, в українській мові префікси *по-* та *про-* як засоби вираження семантики обмеженої тривалості дії перебувають в ядрі відповідного ФСП.

2.2.2. Обставини, що вказують на обмежену тривалість дії. Обставини відіграють при вираженні семантики обмеженої тривалості дії набагато важливішу

роль, ніж при вираженні значення початковості дії. Як це згадувалось у попередньому пункті, у німецькій мові за практичної відсутності префіксів та дієслівних часток як засобів вираження делімітативної та пердуративної семантики обставини є одними з найголовніших формальних засобів, що можуть надавати реченню значення обмеженої тривалості дії (напр., *ein paar Stunden arbeiten*). В українській мові обставини часу є бажаними при вираженні делімітативного значення і обов'язковими – для вираження пердуративного РДД (напр., *попрацювати, 2 години пропрацювати*).

Використовуючи частково модифіковану класифікацію обставин Є. Г. Булигіної [23, с. 14–15], розглянемо 4 групи обставин, що потенційно можуть активувати делімітативну чи пердуративну семантику і вказують на: 1) відносну тривалість, зокрема і короткочасну тривалість (*ein bisschen, ein wenig/ трохи, недовго*); 2) початкову точку (*da/ нараз*); 3) кінцеву точку (*bis zum Mittagessen/ до обіду*); 4) початкову та кінцеву точки (*von Morgen bis zum Abend/ зранку до вечора*). При аналізі виявлено 2 групи обставин, що підсилюють делімітативну семантику або вказують на неї:

1) обставини, що позначають відносну тривалість і не вказують на те, коли дія почалася чи закінчилася. Ця група охоплює обставини як невизначеної, так і визначеної тривалості. У німецькій мові на невизначену тривалість дії вказують обставини *ein paar Stunden, ein wenig, ein bisschen, ein Weilchen, mehrere Monate* та ін. До обставин невизначеної тривалості в українській мові зараховуємо зокрема *трохи, хвильку, кілька годин, недовго, лише якусь мить* тощо. В українській мові такі обставини підсилюють семантику обмеженої тривалості дії, що виражається дієсловом – так, у (96) прикладі у вихідному реченні, та у (97) реченні в українському перекладі обставини *трохи* та *хвильку* допомагають однозначно активувати в реченнях делімітативне значення серед різних лексико-семантичних варіантів дієслів у формах ДВ *покопати* і *помовчати*, яким вже притаманна внутрішня межа. Натомість у німецьких реченнях із неграничними дієсловами класу дій *kicken* та класу станів *schweigen* семантика обмеженої тривалості дії передається

лише завдяки обставинам міри та часу *ein bisschen* та *ein Weilchen*, що позначають зовнішню межу відповідних дії та стану:

(96) “(...) *тепер ми йшли на дитячий майданчик трохи покопати.*” (Дереш, 15) – “(...) *wir gingen auf den Kinderspielplatz, ein bisschen kicken.*” (Deresch, 22)

(97) “*Sie **schwiegen** ein Weilchen.*” (Kafka, 150) – “*Вони хвильку **помовчали.***” (Kafka, 123)

Обставини часу, що вказують на визначену тривалість дії, виконують в реченнях таку саму функцію: у (98) прикладі в українському реченні *зо чверть години* підсилює делімітативну семантику дієслова у формі ДВ *посидіти*, а в німецькому перекладі обставина *eine Viertelstunde* надає конкретні часові рамки для неграничної дії *sitzen bleiben*. Проте в німецькому реченні, як і в попередніх випадках, межа є не внутрішньою, а зовнішньою:

(98) “*Ми **посиділи** ще зо чверть години (...)*” (Дереш, 151) – “*Wir **blieben** noch eine Viertelstunde sitzen (...)*” (Deresch, 155)

Обставини, що вказують на невизначену тривалість, можуть також спричиняти в обох мовах накладання кількох акціональних значень у реченні – мова йде переважно про акціональну семантику початковості та тривалості дії, тобто, про першу та другу фази дії. Зокрема у (99) та (100) прикладах в українських реченнях семантика початковості, виражена інхотивними дієсловами *замислитися* та *завагатися*, взаємодіє зі семантикою обмеженої тривалості, що представлена у двох реченнях обставиною *на мить*, що позначає короткий період часу. У німецьких реченнях обставини часу *kurz* і *einen Moment* вказують на те, що неграничні дії, виражені дієсловами *nachdenken* і *zögern* відповідно, тривали лише певний короткий період часу, а потім завершилися. На семантику початковості в цих реченнях вказує тільки ширший контекст, завдяки якому відомо, що відповідні дії почали відбуватися після певних попередніх дій чи процесів. Схожі випадки підтверджують тезу про проблематичність проведення інколи чіткої межі між різними фазами дії в конкретних прикладах:

(99) “*На мить я **замислився.***” (Дереш, 32) – “*Ich **dachte** kurz nach.*” (Deresch, 37)

(100) “*Ich zögerte einen Moment.*” (Schlink, 201) – “*На мить я завагався.*” (Шлінк, 193)

2) обставини часу, що вказують на початкову точку – всього на основі проаналізованого матеріалу виявлено два приклади з такими обставинами: *da, nach dem reichhaltigen Mittagessen* в німецькій мові та *нараз, по ситному обіді* в українській мові. Так, у (101) реченні німецькою мовою з неграничним ітеративним дієсловом класу дій *klopfen* та обставиною *da*, що позначає раптовість дії, можливі два варіанти трактування його семантики – тут можна говорити як про інхоативне, так і про делімітативне значення. В українському реченні також наявні два значення – початку та тривалості дії, проте останнє є домінантним, оскільки воно закріплене в значенні дієслова *поплескати* завдяки префіксу *по-*:

(101) “*Da klopfte ihm jemand auf die Schulter.*” (Kafka, 173) – “*Нараз хтось поплескав його по плечу.*” (Кафка, 143)

З дієсловами пердуративного РДД у проаналізованому матеріалі були використані також 2 групи обставин, що вказують на:

1) відносну тривалість – як і у випадку вираження делімітативної семантики, тут використовуються обставини, що позначають визначену та невизначену тривалість. У німецькій мові до таких обставин відносяться зокрема *ein bisschen, ein kleines Momentchen, so lange* і т.п. На невизначену тривалість в українській мові вказують такі обставини, як *трохи, трішки* тощо. У (102) прикладі в українському реченні обставина *трохи* активізує лексико-семантичний варіант із пердуративною семантикою у дієслові *проволочитися*. У німецькому перекладі речення з неграничним дієсловом класу дій *sich schlagen* описує обмежену по тривалості дію завдяки взаємодії з обставиною *ein bisschen*, що вказує на певний короткий проміжок часу, але й також завдяки обставинам *dann noch*, за допомогою яких зрозуміло, що пропозиція *sich ein bisschen durch dichte Brombeersträucher schlagen* мала відбутися після завершення попередніх описаних дій і завдяки чому ця пропозиція виражає граничну семантику:

(102) “(...) Дзвінка впевнено сказала, що треба трішки спуститися, трішки знову піднятися, і ще трохи проволочитися непролазними хащами ожини.” (Дереш, 68) – “(...) Dswinka erklärte überzeugt, wir müssten noch ein Stück bergab, danach kurz bergauf und **uns** dann noch ein bisschen durch dichte Brombeeresträucher **schlagen**.” (Deresch, 72)

До обставин, що виражають визначену тривалість, зараховуємо зокрема *acht Jahre, den Sommer nach dem Prozeß, den halben Tag/ 8 років, літо після процесу, пів дня* в німецькій та українській мовах відповідно. Так, у (103) прикладі неграничне за своїм інваріантним значенням дієслово *verbringen*, яке вже у своїй дієслівній семантиці містить сему тривалості дії, у поєднанні з обставиною *den Sommer nach dem Prozeß*, що позначає визначений тривалий період часу, виражає обмежену тривалість, а тому і граничність дії. В українському перекладі обставина *літо після процесу* лише надає конкретні часові рамки для дієслова у формі ДВ з пердуративною семантикою *просидіти*:

(103) “Den Sommer nach dem Prozeß **verbrachte** ich im Lesesaal der Universitätsbibliothek.” (Schlink, 159) – “Літо після процесу я **просидів** у читальні університетської бібліотеки.” (Шлінк, 153)

2) кінцеву точку дії, процесу чи стану – у німецькій мові це значення передає прийменник *bis (zu)*: *bis Mitte August, bis zum Ende des Sommers* і т.п., а в українській мові на це значення вказують різні обставини з прийменником *до*, як, наприклад, *до кінця літа, до середини серпня* тощо. У (104) прикладі у вихідному реченні українською мовою обставина часу *до середини серпня* активує семантику пердуративності в дієслові у формі ДВ *пробути* та конкретизує момент, до якого ця дія триватиме. У німецькому реченні обставина *bis Mitte August* виступає зовнішньою межею та правою границею на часовій прямій для дії, вираженої неграничним дієсловом *bleiben*, завдяки чому ця дія стає граничною:

(104) “Якщо мій здоровий глузд не дасть тріщини від дощу та Феді, я **пробуду** в Мідних Буках до середини серпня.” (Дереш, 6) – “Wenn mein gesunder

Menschenverstand vom Regen und von Fedja keine Risse bekommt, bleibe ich bis Mitte August in Midni Buky.” (Deresch, 12)

Загалом кількісні дані, отримані на основі проведеного аналізу, відображено у Таблиці В.3 (див. Додаток В). Проаналізований матеріал показує, що найчастіше для вираження семантики обмеженої тривалості дії як у німецькій, так і в українській мовах використовуються обставини відносної тривалості дії (напр., *eine Viertelstunde, ein wenig/ чверть години, трохи*), рідше – обставини, що вказують на початкову (напр., *da/ нараз*), кінцеву (напр., *bis Mitte August/ до середини серпня*) або ж на початкову та кінцеву точки дії одночасно (під час аналізу прикладів з останніми виявлено не було). При цьому для делімітативного РДД більш характерне використання обставин, що вказують на невизначену тривалість дії (напр., *ein bisschen/ трошки*), а для пердуративного РДД більш притаманне використання обставин визначеної тривалості (напр., *8 Jahre/ 8 років*). Відмінність між двома мовами полягає у тому, що в українській мові обставини виступають підсилювачами або активізаторами делімітативної та пердуративної семантики у дієслів у формі ДВ (рідше – спричиняють накладання мікрополів початковості та тривалості дії), яким вже властива внутрішня межа, у той час коли в німецькій мові обставини взаємодіють з неграничними дієсловами в якості зовнішньої межі, переважно при використанні таких дієслів у формі претерітума. Цей факт пояснює більшу необхідність у контекстуальних засобах для вираження обмеженої тривалості дії в німецькій мові, що підтверджується значно більшою кількістю обставин для передачі делімітативної семантики в німецькій мові у порівнянні з українською у проаналізованих творах. Проте часто такі обставини не дозволяють однозначно трактувати семантику речення і для визначення того, чи речення виражає потенційну межу чи її досягнення, потрібно залучати ширший контекст. На основі отриманих даних відносимо обставини до приядерних зон функціонально-семантичних мікрополів обмеженої тривалості дії в українській та німецькій мовах [104].

2.2.3. Аспектологічний контекст як засіб вираження обмеженої тривалості дії. Оскільки обмежена тривалість дії відноситься до фазових значень, то тут, як і при вираженні семантики початковості дії, контактність окремих дій, їх послідовність, іншими словами – аспектологічний контекст – відіграють важливу роль. Обмежена тривалість дії може також виражатись як за допомогою сполучників часу, так і за допомогою контексту безсполучникових рядів зв'язаних у послідовності дій.

2.2.3.1. Сполучники підрядних речень часу. Невелика кількість прикладів, де часові сполучники сприяють вираженню семантики обмеженої тривалості дії, пояснюється незначною кількістю прикладів загалом, де б виражалось таке значення. Всього виокремлено 10 таких прикладів як в українській, так і в німецькій мовах. Підрядні речення часу переважно встановлюють кінцеву межу, що обмежує певну тривалу дію справа на часовій лінії. У німецькій мові таку функцію виконують зокрема *bis*, *ehe* та *bevor*, а в українській – сполучники (аж) поки, заки, після чого, перед тим як. На відміну від випадків, де такі сполучники вказують на початковість дії в підрядному реченні, тут такі підрядні речення часу сприяють вираженню значення обмеженої тривалості дії в головному реченні:

(105) “(...) *es dauerte ein Weilchen, ehe bei ihnen Ruhe eintrat (...)*” (Kafka, 298) – “(...) і, заки все вгамувалося, збігла якась хвилька (...)”

(106) “Перед тим як зникнути за рогом, Дзвінка озирнулася і **помахала** рукою.” (Дереш, 152) – “*Bevor Dswinka hinter der Ecke verschwand, drehte sie sich um und winkte.*” (Deresch, 156)

При цьому в німецькій мові присудком в головному реченні завжди виступає неграничне дієслово класу дій, де семантика обмеженої тривалості, тобто граничності дії, з'являється тільки на синтаксичному рівні (*ein paar Stunden schafen, ein Weilchen dauern*). Підрядні речення часу з переліченими сполучниками можуть у німецькій мові або лише додатково підсилювати вплив обставини часу, яка вжита з відповідним неграничним дієсловом (приклад (105)), або виступати єдиним чинником, що вказує на обмежену тривалість (приклад (106)). Натомість в

українській мові в таких випадках у головному реченні у функції присудка виступає дієслово у формі ДВ, яке вже саме по собі містить сему обмеженої тривалості дії, належачи зокрема до делімітативного або пердуративного РДД. Так, у (105) прикладі підрядне речення *ehe bei ihnen Ruhe eintrat*, що позначає початок нового стану, виступає додатковим чинником, який вказує на те, що період часу, позначений обставиною *ein Weilchen*, є закритим, а не відкритим. Відповідно до цього, неграничне за своїм інваріантним значенням дієслово класу дій *dauern*, в якому сема тривалості дії закладена на лексичному рівні, позначає граничну дію. В українському перекладі підрядне речення *заки все вгамувалося* також виступає крайньою межею для тривання дії, вираженої присудком головного речення. Проте головна відмінність полягає в тому, що в українському реченні така дія вже позначена дієсловом у формі ДВ *збігти*, тобто семантика граничності, обмеженої тривалості, закладена вже у формі доконаного виду дієслова. У (106) реченні схожа ситуація, коли підрядні речення часу зі сполучниками *перед тим як/ bevor* виступають крайньою межею для дій, виражених у головному реченні. Завдяки безпосередній послідовності дій у цьому реченні в німецькому перекладі неграничне ітеративне дієслово класу дій *winken* позначає обмежену тривалість дії як і делімітативне дієслово *помахати* у вихідному реченні українською мовою, оскільки з контексту зрозуміло, що для цієї дії відведений невеликий період часу між двома іншими граничними діями, позначеними дієсловом *sich umdrehen* та пропозицією *hinter der Ecke verschwinden*.

Варте уваги також (107) речення, де функцію кінцевої межі для дії, вираженої делімітативним дієсловом *почекати*, виконує підрядне речення мети зі сполучником *щоби*. Для перекладу на німецьку мову тут використано сполучник часу *bis*, який у взаємодії з обставиною *ein wenig* сприяє тому, щоб неграничне дієслово класу дій *warten* позначало граничну дію:

(107) “*Давайте **почекаємо трохи, щоби засутилося.***” (Дереш, 177) – “*Am besten, wir **warten noch ein wenig, bis es zu dämmern beginnt.***” (Deresch, 183)

У процесі аналізу також виокремлений один приклад зі сполучником *коли* в українській мові, що підсилює семантику делімітативності в підрядному реченні, виражену дієсловом *поспати*. У німецькій мові тут використаний сполучник *wenn*, який завдяки узгодженню часових форм у головному та підрядному реченнях вказував на їх неодноразовість у майбутньому. Завдяки цьому зрозуміло, що передумовою для виконання дії головного речення є закінчення, виконання дії підрядного речення, де використані неграничне дієслово *schlafen* у формі перфекта та обставина часу *ein paar Stunden*, що у взаємодії всіх чинників забезпечує надання всьому вислову значення тривалої обмеженості дії:

(108) “*Wenn ich aber ein paar Stunden geschlafen habe, können Sie mich ohne Rücksichtnahme fortschicken (...)*” (Кафка, 241) – “*Та коли кілька годин посплю, можете без зайвих балачок мене відіслати (...)*” (Кафка, 198)

Також виявлений приклад зі сполучником *während*, який вказує на одночасність дій у головному та підрядному реченні [151, с. 1080–1081], виражених неграничними дієсловами *stehen bleiben* і *essen*:

(109) “*Der Diener blieb noch, während ich aß, ein Weilchen bei mir stehen (...)*” (Кафка, 250) – “*Заки я їв, служник іще хвильку постояв коло мене (...)*” (Кафка, 205)

Während виступає тут поруч із обставиною *ein Weilchen* додатковим чинником, що вказує на обмеженість тривалості дії в головному реченні. В українському перекладі використаний сполучник *заки*, який у даному контексті також вказує на одночасність двох дій у головному та підрядному реченнях [248] і лише підсилює семантику обмеженості дії, виражену делімітативним дієсловом *постояти*.

Кількісний аналіз даних подано в Таблицях В.4 і В.5 (див. Додаток В). Підсумовуючи, варто зазначити, що при вираженні значення обмеженої тривалості дії у двох порівнюваних мовах найбільш продуктивні сполучники, що вказують на таксисне значення різночасності, а саме наступності дії (8 прикладів як в українській, так і в німецькій мовах із проаналізованих загалом 1409 сторінок: *bis, ehe, bevor/ поки, після чого, перед тим як*). Значно рідше зустрічаються випадки, коли йдеться про таксисне значення передумови чи одночасності дії (по одному

прикладу в кожній мові: *wenn/ коли*). Аналіз показує, що у німецькій мові сполучники часу відіграють переважно другорядну роль, встановлюючи додаткову межу для перебігу відповідної дії в головному чи підрядному реченні поруч із обставинами часу чи міри. В окремих випадках у німецькій мові підрядні речення часу зі сполучниками є єдиним засобом, який завдяки встановленню зовнішньої межі вказує на обмежену тривалість дії, виражену неграничним дієсловом класу дій. Отже, для акціонального значення німецького речення вирішальною є взаємодія різних засобів на синтагматичному рівні. Проведений аналіз показує також, що в німецькій мові немає потреби розрізняти делімітативну та пердуративну семантику через відсутність будь-яких відмінностей між способами передачі цих двох акціональних значень у реченнях. У той час, коли в українській мові паралельно існують *поспати* і *проспати*, у німецькій мові дієслів із таким відтінком немає.

В українській мові роль сполучників при вираженні семантики обмеженої тривалості також другорядна, як і при вираженні семантики початковості дії. Підрядні речення часу, а також мети, виступають у якості додаткового обмежувального чинника для тривалості дії переважно головного, рідше – підрядного, речення, яка в більшості випадків вже позначена дієсловом делімітативного або пердуративного РДД (напр., *поспати*, *протинятися*). Таким чином, враховуючи роль та частотність використання сполучників часу (в українській мові – також сполучників мети) для вираження значення обмеженої тривалості дії, відносимо їх до периферій відповідних функціонально-семантичних мікрополів як у німецькій, так і в українській мовах [97].

2.2.3.2. Безсполучникові ряди зв'язаних у послідовності дій. Одноразовість, часова контактність та локалізованість, що виступають характерними рисами рядів зв'язаних у послідовності дій, сприяють обмеженню відповідних дій чи процесів відносно часу їх перебігу [13, с. 10, 15]. Завдяки цьому такий аспектологічний контекст відіграє важливу роль як засіб вираження значення обмеженої тривалості дії особливо в німецькій мові. Схоже як і в підпункті 2.1.6.2., тут мова йтиме як про складні безсполучникові речення, що виражають часову послідовність дій чи явищ,

які часто відносяться до одного й того ж підмета, так і про синтаксичні структури, у межах яких можливі ряди зв'язаних у послідовності дій, що складаються із двох суміжних речень.

Серед складних безсполучникових речень найбільше прикладів виявлено з дієсловами, що вказують на ітеративну дію (напр., *atmen, klopfen/ подихати, постука́ти*). В українській мові ряди зв'язаних у послідовності дій у таких реченнях підкреслюють семантику обмеженої тривалості дії, виражену дієсловом у формі ДВ, конкретно локалізуючи таку дію на часовій прямій. Натомість у німецькій мові такий аспектологічний контекст у переважній більшості випадків виступає єдиним засобом (лише у 2 з 13 виявлених прикладів на обмежену тривалість дії крім ряду послідовних дій вказувала також обставина часу чи міри), що вказує на обмеженість дії, позначену неграничним ітеративним дієсловом. Зокрема у (110) прикладі неграничне дієслово *klopfen*, що позначає повторювану дію, описує граничну дію завдяки часовій локалізованості та контактності цієї дії з іншою граничною дією, позначеною дієсловом мовлення *sagen*. З контексту зрозуміло, що дія, позначена дієсловом *sagen*, відбувається лише після завершення ітеративної дії *klopfen*, а не одночасно з нею. Таким чином, гранична дія, позначена дієсловом мовлення *sagen*, виступає в цьому ряді послідовних дій правою межею на часовій прямій для тривання дії, позначеної неграничним ітеративним дієсловом *klopfen*. В українському перекладі з контексту також зрозуміло, що мова йде про дві послідовні, а не паралельні, дії, проте значення обмеженої тривалості закріплене вже у самому дієслові *поплескати*. Такий аспектологічний контекст вказує в реченні українською мовою лише на безпосередню контактність двох названих дій, підкреслюючи їх часову локалізованість:

(110) “*Ein Herr, der ihn beobachtet hatte, klopfte ihm auf die Schulter und sagte: “Viel Glück zur Fahrt nach Clayton”.* (Кafka, 290) – “Якийсь пан, що спостерігав за ним, **поплескав** його по плечу і сказав: “Щастя тобі в Клейтоні”. (Кafka, 256)

Відносно чисельною є кількість виявлених речень із дієсловами, що позначають фізичну або фізіологічну діяльність, де безпосередня послідовність дій

відіграє важливу роль для вираження семантики обмеженої тривалості в німецькій мові (напр., *schlagen, trinken*). У (111) прикладі наявний ланцюжок із трьох послідовних дій, остання з яких в українській мові позначена делімітативним дієсловом *попити*. Для його перекладу на німецьку мову використане неграничне дієслово класу дій *trinken*, яке під впливом попередніх двох граничних дій у ряді зв'язаних у послідовності дій вказує на обмежену тривалість дії:

(111) “Затим дощ і зовсім перестав, ми зупинилися відпочити, **попити** з випадкових джерел мінеральної води (...)” (Дереш, 95) – “Danach hörte es ganz zu regnen auf, wir machten Rast und **tranken** aus einer Mineralquelle (...)” (Deresch, 99)

У ході дослідження виявлені також приклади з дієсловами, що позначають спрямований рух та сприйняття (напр., *mitlaufen, zuhören*). У (112) реченні аспектологічний контекст послідовності дій, встановлюючи чітку межу зліва на часовій прямій, підсилює вплив обставини міри *ein paar Schritte*, що прямо пов'язана з конкретним закритим проміжком часу, на неграничне дієслово *mitlaufen*. Завдяки цьому впливу відповідне дієслово описує граничну тривалу дію, що підтверджує також український переклад, де використане пердуративне дієслово у формі ДВ *пробігти*. У (113) реченні неграничне дієслово сприйняття *zuhören* виступає другим членом тричленного ланцюжка послідовних дій. Завдяки тому, що перший та третій член цього ланцюжка позначають граничні дії, кожна з яких відбувається лише по закінченні попередньої дії, а також завдяки впливу обставини *ein wenig*, що вказує на певний короткий проміжок часу, дія, позначена неграничним дієсловом *zuhören*, описує граничну тривалу дію. У відповідному українському реченні ряд послідовних дій лише підсилює семантику обмеженої тривалості дії, виражену у делімітативному дієслові *послухати*:

(112) “Die Kinder brachen in einen einzigen Schrei aus und **liefen** mit ausgestreckten Ärmchen ein paar Schritte mit.” (Kafka, 232) – “Діти в один голос заверещали і трохи пробігли з розпростертими ручками за ним.” (Кафка, 191)

(113) “*Er trat in die Nähe des Mannes, **hörte ihm ein wenig zu** un sagte dann: (...)*” (Kafka, 292) – “*Він підійшов до чоловіка, трохи **послухав** сурми, а тоді сказав: (...)*” (Кафка, 257)

У процесі аналізу також виявлено синтаксичні структури, де ряди зв’язаних у послідовності дій, в яких реалізується значення обмеженої тривалості, складаються з двох суміжних речень. При цьому семантику обмеженої тривалості переважно передають дієслова, що позначають повторювану дію, рідше – стани (напр., *schütteln, schweigen*). Так, у (114) прикладі неграничне ітеративне дієслово *schütteln* описує обмежену за своєю тривалістю дію, оскільки з контексту зрозуміло, що ця дія відбувається після слів прямої мови, і після неї знову йдуть слова прямої мови. Таким чином, пряма мова встановлює початкову та кінцеву межі для тривання повторюваної дії, завдяки чому неграничне дієслово вказує на граничну тривалу дію. Це значення збережене також при перекладі на українську мову, де використане делімітативне дієслово *похитати*, що теж описує обмежену тривалу повторювану дію, яка відбувається впродовж певного короткого закритого інтервалу часу:

(114) “*Du armes Kind. Warst schon um halb fünf auf, und das auch noch in deinen Ferien.*” *Ich hatte sie noch nie ironisch erlebt. Sie **schüttelte den Kopf.***” (Schlink, 48) – “*Бідолашна дитина! Встала о пів на п’яту, та ще й першого дня вакацій! – Я ще ніколи не чув, щоб Ганна глузувала. Вона **похитала** головою (...)*” (Шлінк, 46)

У значній кількості виявлених прикладів значення обмеженої тривалості передається в німецькій мові за допомогою неграничних дієслів, коли вони використовуються в тексті як моментальна реакція на певну репліку (напр., *schwanken, klopfen*). При цьому в такому контексті значення обмеженої тривалості дуже близьке до значення початковості дії, а саме – інхоативності, що вже розглядалося в підпункті 2.1.6.2, коли можна говорити про накладання “мікрополів першої і другої фаз” [23, с. 17–18]. У реченнях (115) та (116) неграничні ітеративні дієслова *klopfen* та *schütteln* вказують на граничні дії завдяки контексту діалогу, який сигналізує про одноразовість та послідовність локалізованих у часі дій. Кінець

попередньої репліки в таких прикладах визначає початкову межу відповідних дій, а ширший контекст вказує на те, що дії, які розглядаються, тривають короткий період часу, а саме – до наступної описаної дії чи репліки:

(115) “– *Га, шо ти на це, Балкан-бой? – він **ноплескав** Балкан-боя (себто мене) по плечі.*” (Дереш, 29) – “*Was sagst du dazu, Balkanboy? – er **klopfte** dem Balkanboy (mir) auf die Schulter.*” (Deresch, 35)

(116) “*Was hätten Sie denn gemacht?*”

*Der Vorsitzende **schüttelte** stumm den Kopf.*” (Schlink, 123) – “– *А що робили б Ви? (...) Голова мовчки **похунав** головою.*” (Шлінк, 119)

Кількісні дані щодо впливу аспектологічного контексту, а саме рядів зв'язаних у послідовності дій, на вираження семантики обмеженої тривалості дії в німецькій мові подано у Таблиці В.6 (див. Додаток В). Як видно з поданих даних, у таблиці розрізняються приклади, в яких окрім ряду послідовних дій на значення речення чи пропозиції впливають також обставини часу або міри, і приклади, де безпосередня послідовність дій виступає єдиним засобом, завдяки якому пропозиція чи речення з неграничним дієсловом виражає семантику обмеженої тривалості дії. Проведений аналіз показує кількісну перевагу останніх як у багатокомпонентних реченнях (12 прикладів із 744 сторінок), так і в синтаксичних структурах, що складаються з двох речень (10 прикладів). У переважній більшості випадків значення обмежено-тривалої дії за допомогою впливу такого контексту передають дієслова, що позначають ітеративну дію (напр., *klopfen*, *schütteln*). Отримані дані свідчать про те, що ширший контекст відіграє дуже велику роль у німецькій мові для вираження семантики обмеженої тривалості дії. Завдяки цьому такий засіб вираження даної семантики є набагато важливішим у німецькій мові, ніж в українській, в якій, як це було видно з наведених прикладів, контекст відіграє лише додаткову, підсилювальну роль, а саме значення обмеженої тривалості вже закладене у дієслові. Відповідно до цього, якщо ряди зв'язаних у послідовності дій знаходяться далеко на периферії функціонально-семантичного мікрополя обмеженої тривалості

дії в українській мові, то в німецькій мові цей засіб вираження знаходиться в приядерній зоні мікрополя обмеженої тривалості дії [84].

2.3. Понятійна категорія завершеності дії

Завершеність дії відноситься також до фазових значень і позначає останню, третю фазу певної дії. Мовознавці тут говорять про егресивний, рідше використовують терміни “фінітивний” або “термінативний” РДД [170, с. 78; 171; 139, с. 565; 151, с. 415; 28, с. 237–238; 39, с. 95]. При цьому, такі дослідники як, наприклад, У. Енгель, Г. Бусманн не розділяють завершеність та результативність дії, а ототожнюють їх [150, с. 552; 139, с. 565]. Натомість І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська та С. В. Сорокін чітко розрізняють фінітивний та результативний РДД [28, с. 237–241; 115, с. 83–85]. Відмінність полягає у тому, що результативність вказує на досягнення конкретного результату певної дії чи процесу (напр., *erblinden, zerstören/ осліпнути, знищити*), а завершеність – лише на кінець, завершення дії чи процесу безвідносно до результату (напр., *auffressen/ доїсти*) [23, с. 15; 72; пор. 171]. У цій роботі розглядаємо завершеність та результативність дії як два різні, хоч і близькі за значенням мікрополя, які частково накладаються. Категорія завершеності дії охоплює значення як доведення дії до її логічного завершення, її вичерпаність, так і значення припинення дії. Таким чином, категорія завершеності дії включає в себе такі семи: граничність дії; обмеженість дії справа на часовій лінії (кінець певної дії, процесу чи стану); безвідносність щодо результату/ сфокусованість на закінченні або припиненні дії, а не результаті; одноразовість дії²². Важливо зазначити, що акціональна семантика завершеності дії включає в себе також аспектуальне значення досягнення межі, повне виконання дії, що притаманне для семантики доконаності дії. Функціонально-семантичні мікрополя завершеності дії в німецькій та українській мовах включають у себе різнорівневі засоби вираження: семантику дієслівних лексем (напр., *enden, abschließen/ закінчити, припинити*), префікси та дієслівні частки (*ab-, aus-, durch-/dûrch-, auf-/ від-, до-, nepe-*), СДІС в німецькій мові

²² Багаторазовість дії тут не розглядається, оскільки вона нейтралізує значення граничності дії.

(*etw. außer Betrieb setzen, zum Halten kommen*), синтаксичні конструкції (напр., *aufhören + zu + Infinitiv/ перестати + дієслово*) та контекстуальні засоби.

2.3.1. Дієслівні лексеми з семантикою завершеності дії. У процесі аналізу словників та творів художньої літератури в німецькій та українській мовах виявлено велику кількість дієслівних лексем, що позначають кінцеву фазу дії чи процесу і утворюють ядра функціонально-семантичних мікрополів завершеності дії в обох мовах. Всього завдяки аналізу словників [255; 247] в німецькій мові виявлено 53 дієслівних лексем, що вказують на завершення певної дії чи процесу, а в українській – 73. Серед таких лексем у двох названих мовах виокремлюємо 2 підгрупи:

1) дієслова, які вказують на те, що дія чи процес доведені до кінця, до логічного завершення і переважно (без спеціального контексту) не передбачають, що такі дія чи процес будуть ще раз розпочаті. У німецькій мові на остаточне завершення дії можуть вказувати насамперед дієслова *enden, abschließen, beenden* (загалом при аналізі виявлено 17 дієслів з такою семантикою). В українській мові завершення певної дії чи процесу виражають найчастіше: *завершитися, закінчитися, скінчитися, завершити, закінчити* (всього виявлено 36 таких дієслівних лексем). Перелічені дієслова використовуються в реченнях з іменниками, які позначають: а) щось, що передбачає велику кількість (напр., *das Kupfer/ мідь*); б) явище, процес чи стан, що передбачають певну тривалість у часі (напр., *das Suchen/ пошуки*); в) певну одиницю часу (напр., *das Jahr/ рік*). При цьому такі іменники можуть виступати в реченнях у двох мовах в якості підмета чи прямого додатка (напр., *die Studien abschließen/ завершити студії*), рідше – непрямого чи прийменникового додатка (напр., *mit dem Vorlesen abschließen*). Так, у (117) прикладі використане дієслово *beenden* в претеритумі, що вказує на завершення тривалої дії, позначеної прямим додатком *den Zug der Gefangenen nach Westen*. *Beenden* виражає тут семантику граничності і вказує на завершеність, доконаність дії, оскільки з контексту відомо, що в реченні йдеться про одноразову дію. В українському перекладі для передачі фазового значення завершення дії використано вираз у формі ДВ *покласти край* у минулому часі, що вказує на кінець дії. У (118) реченні дієслово

скінчитися вказує в українській мові на завершення низки дій, позначених у реченні займенником *все*. У німецькій мові таку ж функцію виконує дієслово *enden* у футурумі, при цьому тут значення граничності, доконаності зберігається завдяки тому, що йдеться про одноразову майбутню дію:

(117) “*Die meisten Wachmannschaften und Aufseherinnen hatten die Bomben nicht überlebt, die eines Nachts den Zug der Gefangenen nach Westen **beendeten**.*” (Schlink, 102) – “*Більшість охоронців і наглядачок загинули під бомбами, що однієї ночі **поклали край** перегону в’язнів на захід.*” (Шлінк, 101)

(118) “*Вірши, Михайле, я знаю, як то все почалось. І здогадуюсь, чим то все **скінчиться**.*” (Дереш, 108) – “*Glaub mir, Mychajlo, ich weiß, wie das alles angefangen hat. Und kann mir vorstellen, womit es **enden wird**.*” (Deresch, 111)

Як у німецькій, так і в українській мовах є дієслова, що вказують на завершення, кінцеву фазу лише в поєднанні з конкретними групами іменників. На кінець, завершення певного періоду часу чи певних почуттів у німецькій мові можуть вказувати зокрема дієслова *vergehen*, *sich lösen*, *sich legen* [255], а в українській мові – *пройти*, *минути*, *минутися*, *вицухнути* [248]. Це видно у (119), (120) та (121) реченнях, де зазначені дієслова позначають у першому випадку завершення визначеного закритого періоду часу тривалістю у 4 дні, в другому вказують на закінчення стану оціпеніння, а в третьому – на кінцеву фазу сміху:

(119) “***Прошли** чотири дні (...)*” (Дереш, 135) – “*Es **vergingen vier Tage** (...)*” (Deresch, 140)

(120) “*По чверті години оціпеніння **минулось** (...)*” (Дереш, 72) – “*Nach einer Viertelstunde **löste sich die Erstarrung**.*” (Deresch, 76)

(121) “*Jedenfalls hatte es die Wirkung, dass das Lachen unnatürlich bald **sich legte**.*” (Кафка, 265) – “*Хай там як, але наслідок був такий, що сміх неприродно швидко **вицух**.*” (Кафка, 217)

На логічне завершення дії може також вказувати низка інших дієслів, зокрема: *auslaufen*, *ausgehen*, *ausklingen*, *absolvieren*, *beschließen*, *vollenden* [255] в німецькій

мові та *докінчити, викінчити, вивершити, доконати, фінішувати, здійснити* [248] – в українській.

2) дієслова, які вказують на те, що в перебіг дії чи процесу відбулося втручання, внаслідок чого така дія чи процес перестали відбуватися. Такі дієслова не містять у своєму значенні вказівки на те, чи дія доведена до кінця. У німецькій мові для позначення припинення дії, процесу чи стану найчастіше використовуються дієслова *aufhören (mit + Dat.)* і *aufgeben* (всього виявлено 36 дієслів із зазначеною семантикою). В українській мові це значення найчастіше виражають дієслова *припинити* та *перестати* [248] (при аналізі виявлено 37 таких дієслів). Так, у (122) та (123) прикладах у німецьких реченнях використане дієслово *aufhören* у формах плюсквамперфекта та інфінітива. У першому випадку воно вказує на припинення процесу мовлення, що виражений у реченні в якості прийменникового додатка, а в другому – ітеративної фізичної дії, що згадується раніше в тексті. В українській мові для вираження семантики завершення у (123) реченні використане дієслово *перестати* в інфінітиві, а у (122) – конструкція з фазовим дієсловом *припинити* у формі минулого часу:

(122) “*Der Kandidat hatte natürlich mit dem Reden aufgehört (...)*” (Kafka, 265) – “*Кандидат, зрозуміло, припинив промовляти (...)*” (Кафка, 221)

(123) “*Ловив себе на тому, що несвідомо чіхраю руки, зовнішню сторону передпліччя. (...) Змусив себе перестати.*” (Deresch, 142) – “*Ich ertappte mich dabei, dass ich mir, ohne es zu bemerken, die Oberarme zerkratze. (...) Ich zwang mich, aufzuhören.*” (Deresch, 146)

У німецькій мові фазове значення припинення крім названих раніше дієслів можуть виражати зокрема дієслова *ablassen (von + Dat.), einstellen, aussetzen, abbrechen, anhalten, innehalten, stocken, aufstecken* [255]. На припинення певної дії в українській мові можуть також вказувати такі дієслова як *покинути, облишити, зупинити, зупинитися, урватися, завмерти* [248] та ін. У (124) реченні на кінець тривалої дії, позначеної іменником *das Suchen*, вказує граничне дієслово *ablassen*, а в українському перекладі значення припинення дії виражає дієслово у формі ДВ

покинути. У цьому прикладі завдяки взаємодії названих дієслів із ширшим контекстом зрозуміло, що дія не була доведена до успішного завершення. У (125) прикладі дієслова *zupинитись* та *ausssetzen* також виражають фазову семантику завершеності дії – хоч вони використані в реченні з іменником, денотатом якого виступає людський орган, проте в даному реченні йдеться про завершення роботи цього органу, тобто серцебиття, в якому, як і в будь-якому процесі чи дії, можна виокремити початкову, серединну та кінцеву фази:

(124) “*Und als Kellner von dem aussichtslosen Suchen **abließ**, sagte er noch (...)*” (Kafka, 140) – “А коли кельнер **покинув** безнадійні пошуки, додав (...)” (Кафка, 115)

(125) “*В одну кам’яніючу мить їхнє дружнє хроніння замовкло, і серце моє **зупинилось**.*” (Дереш, 42) – “*Einen schrecklichen Augenblick lang verstummte ihr Schnarchen, und mein Herz **setzte aus**.*” (Deresch, 48)

До цієї підгрупи належать також дієслова, що позначають не просто припинення певної дії чи процесу, а втручання в їх перебіг, внаслідок чого відповідна дія чи процес не були доведені до цілковитого завершення. У німецькій мові таку семантику передають, наприклад, дієслова *unterbrechen*, *unterbinden*, *niederschlagen*, *stoppen*, а в українській – дієслівні лексеми *перебити*, *перервати*, *обірвати*, *урвати* тощо. Зокрема у (126) прикладі на переривання, не доведення до логічного завершення розмови в німецькій мові вказує дієслово *unterbrechen*, яке завдяки своєму інваріантному значенню та контексту одноразовості виражає граничність, завершеність дії, в українському перекладі таке значення передає дієслово у формі ДВ *перервати*:

(126) “*Eine Fahrt **unterbrach** das Gespräch (...)*” (Kafka, 174) – “*Розмову **перервав** один виїзд ліфтом (...)*” (Кафка, 144)

Кількісні дані щодо вживання дієслівних лексем зі значенням завершення дії, отримані в процесі проведеного аналізу, подано у Таблицях Г.1 і Г.2 (див. Додаток Г). Наведені дані показують, що хоча в українській мові загалом виявлено більше дієслівних лексем, що вказують на завершення дії чи процесу (в українській мові таких дієслів виявлено 73, у німецькій – 53), проте в

проаналізованих текстах німецькою мовою дієслова, що вказують на кінцеву фазу дії чи процесу, використовувались частіше (41 приклад із 744 сторінок), ніж у творах українською мовою (34 прикладів із 665 сторінок). При цьому у двох мовах у проаналізованих творах більше випадків виявлено із дієслівними лексемами, що вказують на втручання в певний процес чи дію, яке спричиняє їх припинення (напр., *aufhören, aufstellen/ припинити, зупинити*), ніж просто на доведення дії чи процесу до завершення (напр., *abschließen, enden/ завершити, скінчити*). Менша кількість виявлених прикладів в українській мові пояснюється зокрема тим, що тут, на відміну від німецької мови, існує граматична форма доконаного виду, яка вже містить в собі значення завершеності дії [86].

2.3.2. Префікси та дієслівні частки як засоби вираження завершеності дії у німецькій та українській мовах. Багато дослідників української та німецької мов не наводять окремо префікси чи дієслівні частки, які б могли надавати дієслівним основам значення завершеності дії [пор. 150, с. 552; 118, с. 414; 139, с. 565]. Це пов'язано з тим, що ФСП завершеності дії часто перетинається з ФСП результативності дії, оскільки нерідко сема завершеності, кінця дії чи процесу та сема результативності, настання нового стану внаслідок проведеної дії чи процесу, поєднуються в одному дієслові (напр., *durchmessen, ausklopfen; дов'язати, закам'янити*). Хоча провести чітку межу між двома мікрополями часто дуже складно, розглянемо тут префікси та дієслівні частки, що відносяться до мікрополя завершеності дії і вказують у першу чергу на завершення, на третю фазу дії чи процесу, не надаючи при цьому інформації про результат такої дії чи процесу або ж не наголошуючи на ньому.

У німецькій мові на кінцеву фазу загалом можуть вказувати префікси та дієслівні частки: *ab-, aus-, auf-, durch-*. Дієслівна частка *ab-* вказує на те, що дія чи процес, що позначаються дієслівною основою, доведена до кінця, повністю виконана [182, с. 319; 155, с. 241; 191, с. 242]. Ця дієслівна частка вказує на завершення дії в першу чергу в поєднанні з дієсловами класу дій, що позначають

діяльність людини (напр., *absuchen*, *abmessen*). Серед таких дієслів варто виділити дієслова, що містять семи “закриття”, “вимкнення” (напр., *absperren*, *abstellen*) та повторювану дію (напр., *abschütteln*, *abwischen*). Дієслівна частка *ab-* може вказувати на завершення дії також у поєднанні з дієсловами руху (напр., *ablaufen*, *abschreiten*). Так, у (127) прикладі дієслово класу дій *warten*, що позначає тривалу дію, виражає фазову семантику завершення завдяки впливу дієслівної частки *ab-*:

(127) “*Er erwähnte, dass Aufseherinnen zurückgeblieben waren, um das Ende der Brände abzuwarten (...)*” (Schlink, 120) – “Далі була згадка, що наглядачки лишилися, щоб **дочекатися** кінця пожежі (...)” (Шлінк, 116–117)

Дієслова з дієслівною часткою *aus-* знаходяться переважно на перетині мікрополів завершеності та результативності дії, вказуючи на те, що певна дія виконана повністю, що імплікує, відповідно, її завершення [182, с. 317–319; 155, с. 236–237; 191, с. 247–248]. Як показує проведене дослідження, таке значення дієслівна частка *aus-* активізує зокрема в поєднанні з дієслівними основами, що позначають: а) різноманітну діяльність (напр., *ausnützen/ausnutzen*, *ausborgen*, *aushelfen*), б) мовлення (*aussprechen*, *ausrufen*), в) вимикання, стирання (напр., *auslöschen*, *ausschließen*), г) повторювану дію (напр., *ausklopfen*, *ausschlagen*). Так, у (128) реченні використане дієслово *ausschließen*, яке позначає повне виконання дії:

(128) “[*Karl*] (...) sagte deshalb, um jeden Zweifel **auszuschließen**: “*Wir sind in Unfrieden auseinandergegangen*”. (Kafka, 143) – “[*Карл*] (...) сказав, **аби усунути** будь-які сумніви: “*Ми не надто мирно розійшлися*”. (Кафка, 117)

Durch-/durch- в якості відокремлюваної дієслівної частки та невідокремлюваного дієслівного префікса може також надавати дієслову значення повного проведення, остаточного завершення дії [182, с. 322–324; 191, с. 259]. Як і дієслова з дієслівною часткою *aus-*, дієслова з *durch-/durch-* перебувають на перетині мікрополів завершеності та результативності дії. Проведений аналіз показує, що значення остаточного завершення *durch-/durch-* виражає в першу чергу з дієсловами, що позначають фізичну діяльність (напр., *dürcharbeiten*, *durchsuchen*, *durchmessen*) та рух (напр., *durchjagen*, *durchqueren*). Дієслівна частка *durch-* у (129)

та префікс *durch-* у (130) прикладах надають дієсловам класу дій *machen* і *messen* значення повного виконання, повного завершення дії:

(129) “*Ich habe vier Klassen eines europäischen Gymnasiums als Durchschnittsschüler **durchgemacht** (...)*” (Кafka, 90) – “*Я дуже посередньо **закінчив** чотири класи європейської гімназії (...)*” (Кafka, 74)

(130) “*Ich **durchmaß** eine Baracke (...)*” (Schlink, 149) – “*Я **обійшов** один барак (...)*” (Шлінк, 142)

Найменше дієслів виявлено в процесі аналізу з дієслівною часткою *auf-*, яка вказує на повне завершення дії, а саме на повне усунення або опрацювання певного об'єкта [182, с. 325; 191, с. 246]. Серед виявлених прикладів дієслівна частка *auf-* сприяє вираженню семантики завершеності дії у поєднанні з дієслівними основами, що позначають певний вид фізичної чи фізіологічної діяльності і належать переважно до класу дій (напр., *aufschreiben*, *auffressen*), серед яких можна окремо виділити дієслова, що позначають відкривання (напр., *aufdrehen*, *aufbrechen*²³). У (131) реченні неграничне дієслово класу дій *drehen* у поєднанні з дієслівною часткою *auf-* вказує на те, що дія після певного тривання була доведена до завершення. Натомість у поєднанні з граничними дієсловами дієслівна частка *auf-* виступає в ролі інтенсифікатора, підкреслюючи завершеність, доконаність дії, як це видно у прикладі (132), де використане дієслово *auffinden*:

(131) “*Sie ging zur Wanne und **drehte** den Hahn **auf**.*” (Schlink, 25) – “*Вона **підійшла** до ванни і **відкрутила** кран.*” (Шлінк, 25)

(132) “*(...) wurde durch einen Lehnstuhl angelockt, auf dem ein ganz verfitzter Haufen alter Kleidungsstücke sich befand, in denen der Schlüssel sich möglicherweise befinden, aber niemals **aufgefunden werden** konnte (...)*” (Kafka, 273) – “*(...) **потім його привабив** фотель, на якому лежала **геть безладна купа старого одягу**, в якому, **можливо, перебував ключ**, але його **годі було там **знайти**** (...)*” (Кafka, 225)

²³ Дієслово *brechen* за своїм інваріантним значенням відноситься до класу подій і позначає моментальну дію. Проте у поєднанні з дієслівною часткою *auf-* у цьому дієслові активізується значення тривалості дії і саме дієслово *aufbrechen* сигналізує, що дія перед своїм завершенням мала протривати певний, хоча б дуже короткий, період часу.

Щодо української мови дослідники загалом сходяться на тому, що на кінцеву, завершальну фазу у поєднанні з основами неграничних дієслів, що описують гомогенні процеси чи стани, може вказувати префікс *від-/од-* [115, с. 83; 122, с. 119; 118, с. 414; 28, с. 237]. Цей префікс сигналізує про те, що дія закінчилася внаслідок її абсолютної вичерпаності [28, с. 237]. У проаналізованих творах виявлена невелика кількість дієслів із семантикою завершеності дії з префіксом *від-*, утворених від дієслівних основ, що позначають: а) діяльність людини (*відкрутити, відважити*), б) ітеративну дію (*відхекатися*), в) стани (*відбути*), г) процеси (*відмерти*). Так, у (133) прикладі дієслово у формі ДВ *відмерти*, що позначає кінцеву фазу неграничного дієслова *мерти*, використане як відповідник німецькому дієслову з семантикою завершеності дії *absterben*:

(133) “*Vielleicht war er als Junge und junger Mann reich an Gefühlen gewesen und hatte sie (...) über die Jahre verdorren und **absterben** lassen.*” (Schlink, 134) – “*Напевне, як юнак, замолоду він і справді мав багатство почуттів, але (...) дозволив їм з плином літ засохнути й **відмерти**.*” (Шлінк, 129)

І. Р. Вихованець зазначає, що на кінцеву фазу дій, процесів чи станів в українській мові можуть також вказувати префікси *пере-* та *до-*. Префікс *пере-* вказує зокрема на те, що дія, процес чи стан перед своїм завершенням тривали певний довший період часу [28, с. 238]. У проаналізованих творах цей префікс виражає семантику завершеності дії у взаємодії з дієслівними основами, що відносяться до класів станів та дій та позначають: а) психічний чи фізичний стан (напр., *перепочити*); б) рух (*перевести*); в) фізичну діяльність (*перемішати*); г) повторювану дію (напр., *перекопати, перепробувати*). Так, у (134) прикладі використане дієслово у формі ДВ із семантикою завершеності дії *перепробувати*, основа якого належить до класу дій і позначає повторювану дію. Завдяки префіксу *пере-* це дієслово вказує на те, що після певного періоду часу ця ітеративна дія завершилася. Значення завершеності, кінцевої фази підсилює також означальний займенник *все*, що виступає в реченні у функції прямого додатка і сигналізує, що після повного охоплення об’єкту/об’єктів, дія вичерпала себе і завершилася:

(134) “*Так, **перепробували** все (...)*” (Дереш, 97) – “*Ja, wir **haben alles probiert** (...)*” (Deresch, 101)

Префікс *до-* вказує на кінець дії у першу чергу у поєднанні з дієсловами, що позначають конкретну фізичну дію. При цьому, в поєднанні з дієсловами, що позначають процес творення, цей префікс виражає окрім егресивного також результативне значення (напр., *доліпити, дошити*) [28, с. 238]. Під час аналізу виявлено дієслова з семантикою завершеності дії з префіксом *до-*, що позначають: а) фізичну діяльність (*доїсти*); б) мовлення (*договорити*); в) сприйняття органами чуття (*добачити*). Так, у (135) прикладі дієслово у формі ДВ *договорити*, утворене від неграничного дієслова класу дій *говорити*, що позначає мовлення, містить семантику завершення тривалої дії:

(135) “*Я не **договорив**, у кого ще він міг почути подібну сентенцію, як відчув пресильний удар у голову, збоку вуха.*” (Дереш, 20) – “*In diesem Moment traf mich ein superfester Schlag am Kopf, direkt neben dem Ohr.*” (Deresch, 26–27)

У Таблицях Г.3 і Г.4 подані кількісні дані щодо впливу розглянутих префіксів та дієслівних часток на вираження дієсловами в німецькій та українській мовах семантики завершеності дії (див. Додаток Г). У німецькомовних текстах виявлено чотири префікси/дієслівні частки, що можуть надавати дієслову значення завершеності дії. Найчастіше при цьому зустрічаються дієслова з *aus-* та *ab-*, рідше – з *durch-/durch-* та *auf-* (напр., *ausklopfen, abmessen, durcharbeiten, auffressen*). Зазначені префікс та дієслівні частки вказують на завершення дії в поєднанні з дієсловами, що позначають діяльність людини і відносяться до класу дій. У проаналізованих текстах українською мовою найчастіше використовуються дієслова з префіксом *пере-* для вираження семантики завершеності дії, трохи рідше – з префіксами *від-* та *до-* (напр., *перепробувати, відкрити, доїсти*) [89]. Отримані дані свідчать також про те, що в німецькій мові майже в два рази частіше використовуються дієслова з префіксом чи дієслівною часткою, що надають такому дієслову семантику завершеності дії, ніж в українській мові. Це можна пояснити наявністю в українській мові граматичної категорії виду, коли видове значення ДВ

вже вказує на повне виконання певної дії. На основі отриманих даних відносимо такі засоби вираження у двох мовах до приядерних зон відповідних функціонально-семантичних мікрополів завершеності дії.

2.3.3. Синтаксичні конструкції з фазовим значенням завершеності дії. На відміну від синтаксичних конструкцій із фазовим значенням початку дії, завдяки аналізу у двох мовах виявлено дуже малу кількість прикладів, де б використовувалися синтаксичні конструкції з фазовою семантикою кінця дії. У проаналізованих художніх творах німецькою мовою припинення різних неграничних станів, дій чи процесів виражається головним чином за допомогою синтаксичних конструкцій *aufhören/ aufgeben + zu + Infinitiv*. У німецькій мові ці фазові дієслова поєднуються лише з дієсловами, що належать до класів станів або дій. Серед виокремлених прикладів можна виділити дієслова, що позначають: а) емоції (напр., *gefallen, weinen, lachen*), б) рух (напр., *begleiten, sich bewegen*), в) діяльність (напр., *jäten, Ausschau halten*), г) явища природи (*regnen*). Зокрема у (136) прикладі фазове дієслово *aufhören* вказує на завершення тривалої дії, позначеної неграничним дієсловом класу дій *weinen*:

(136) “(...) *und erst als ich Eppelheim erreichte, konnte ich **aufhören** zu weinen.*” (Schlink, 47) – “(...) *і тільки дійшовши до до Епельгайма, я спромігся **здушити** плач.*” (Шлінк, 46)

На завершення дії, а саме на завершення руху, в німецькій мові може вказувати конструкція *stehen bleiben*²⁴, яка завдяки своїм складовим компонентам – неграничним за своїм інваріантним значенням дієсловам *stehen* та *bleiben* – передає на парадигматичному рівні неграничну акціональну семантику [151, с. 427]. Необхідною умовою для активізації граничної семантики завершеності дії в цій синтаксичній конструкції виступає ширший контекст, що має вказувати на певний рух як попередню дію на часовій лінії. Так, у (137) та (138) реченнях завдяки ширшому контексту відомо, що перед дією, позначеною конструкцією *stehen*

²⁴ Хоча тлумачний словник Duden [255] розглядає *stehen bleiben* та *stehen lassen* як дієслівні лексеми, тут розглядаємо їх як конструкції, опираючись на граматику Duden [151, с. 427].

bleiben, відбувались дії, що позначають рух (*ein paar Schritte machen, voraus gehen, sich immer wieder drehen*). Завдяки цьому в *stehen bleiben* активізується гранична семантика моментальної зупинки, припинення руху, що відображено також у перекладі українською мовою, де в двох прикладах використане фазове дієслово у формі ДВ *зупинитися*, що позначає припинення руху:

(137) “>Er scheint es für eine Strafe zu halten, dass ich zu Fräulein Klara gehen muss<, dachte Karl und machte ein paar Schritte, **blieb** aber aus Trotz wieder **stehen**.” (Kafka, 97) – “Здається, він уважає покаранням, що я мушу йти до панни Клари”, – подумав Карл і ступив декілька кроків, але наперекір знову **зупинився**.” (Кафка, 79)

(138) “Sie ging voraus, drehte sich aber immer wieder um, um mir etwas zu berichten oder zu erklären. (...) Vor der Zelle **blieb** sie **stehen**.” (Schlink, 193) – “Вона пішла вперед, проте обернулась до мене, щоб розповісти мені щось і пояснити. (...) Перед камерою вона **зупинилась**.” (Шлінк, 186)

У процесі аналізу виявлена також конструкція *stehen lassen*, яка, як і конструкція *stehen bleiben*, за сприяння ширшого контексту виражає семантику завершеності дії. Умовою для активізації значення завершеності дії виступає також попередня дія на часовій лінії, що позначає рух, як це видно у (139) прикладі, де зазначена конструкція вказує на припинення руху візка. Для передачі цього значення в українському перекладі наведеного речення використане дієслово у формі ДВ *зупинити*, що також вказує на припинення руху (фразу “зупинив свій візок” можна трансформувати в наведеному реченні у “зупинив рух свого візка”):

(139) “Der Mann konnte nicht mehr zweifeln, aber um seiner Bosheit ein letztes Mal zu genügen, **ließ** er seinen Wagen **stehen** (...)” (Kafka, 333) – “Чолов’яга вже не міг сумніватися, однак, аби ще востаннє випустити свою злість, він **зупинив** свій візок (...)” (Кафка, 253)

У творах українською мовою виявлено 9 фазових дієслів, що вказують на припинення дії, позначеної іншим дієсловом, при цьому 6 з них позначають переривання (напр., *перестати, полишити, припинити, покинути*), а 3 – завершення дії (*скінчити, кінчити, докінчити*). Такі дієслова вказують на завершення

неграничних дій, процесів або станів, що передаються дієсловами у формі НДВ та належать відповідно або до класу станів, або до класу дій. У першому випадку такі дієслова позначають переважно певний психічний стан/ емоції (напр., *подобатись, відчувати, любити*), у другому – діяльність (напр., *служити, полоти, сурмити*), процес мовлення (напр., *промовляти, відповідати*), рух (напр., *супроводити, рухатись*) або повторювану дію (*цятати*):

(140) “*Повітря, здається, вмерло. Воно просто **перестало рухатись** (...)*” (Дереш, 71–72) – “*Die Luft schien gestorben zu sein. Sie **hatte vollkommen aufgehört, sich zu bewegen** (...)*” (Deresch, 75)

(141) “*Sie (...) konnte noch Stunden, nachdem ich mit dem Vorlesen **aufgehört hatte, mit Fragen kommen.***” (Schlink, 56) – “*Вона (...), і навіть через кілька годин потому, як я **скінчив читати**, могла щось запитати мене.*” (Шлінк, 55)

Кількісні дані щодо частотності використання описаних конструкцій у проаналізованих творах двома мовами подані у Таблицях Г.5 та Г.6 (див. Додаток Г). Отримані дані свідчать про те, що синтаксичні конструкції використовуються для вираження фазової семантики завершеності дії в двох досліджуваних мовах досить рідко: із 744 сторінок виявлено 26 прикладів у німецькій мові, та 16 прикладів на 665 сторінках – в українській мові. Хоча в українській мові виявлено синтаксичні конструкції з 9 фазовими дієсловами, що вказують на завершеність дії, проте найчастіше цю семантику передавала синтаксична конструкція *перестати* + дієслово у формі НДВ. У німецькій мові на завершеність тривалих дій та станів різного типу в першу чергу вказує синтаксична конструкція *aufhören* + *zu* + Infinitiv. Семантику завершення або припинення певного руху передають конструкції *stehen bleiben* та *stehen lassen*, при цьому ці дві конструкції вимагають для активізації акціональної семантики завершеності дії спеціального контексту. Таким чином, розглянуті синтаксичні конструкції відносимо в обох мовах до приядерних зон функціонально-семантичних мікрополів завершеності дії [107].

2.3.4. Сталі дієслівно-іменникові словосполучення зі семантикою завершеності дії у німецькій мові. Оскільки в процесі аналізу практично не було виявлено СДІС із семантикою завершеності дії в українській мові, у цьому пункті зосередимося на німецькій мові. Використовуючи визначення СДІС, подане у п. 2.1.4., на основі аналізу емпіричних даних, поданих у роботі А. Камбера «Funktionsverbgefüge – empirisch. Eine korpusbasierte Untersuchung zu den nominalen Prädikaten des Deutschen» (2008), а також словника DUDEN Redewendungen (2008) та творів художньої літератури виділено 10 “функціональних” дієслів, що можуть входити в склад СДІС із семантикою завершеності дії: *kommen, setzen, geraten, machen, bringen, führen, stellen, nehmen, sein, gehen* і об’єднано у 4 групи:

1. Найчисельніша група СДІС із семантикою завершеності дії утворена за допомогою “функціонального” дієслова *kommen* (виявлено 31 таке СДІС, напр., *zum Halten kommen, zum Vorschein kommen*). При цьому більшість виявлених СДІС із цим “функціональним” дієсловом перебувають на перетині ФСП завершеності та результативності дії, вказуючи на досягнення кінцевого результату після певних тривалих роздумів чи роботи (напр., *zum Verkauf kommen, zur Verhandlung kommen*) [174, с. 315]. СДІС із “функціональним” дієсловом *kommen*, що вказують на завершеність дії, містять у своєму складі найчастіше прийменниковий додаток із прийменником *zu*, який вказує на “досягнення цілі” [151, с. 601]. Рідше використовуються прийменники *an* та *auf*, що містять сему контакту, завдяки чому також вказують на завершення, досягнення чогось (*an ein Ende kommen, auf den Einfall kommen*) [254].

Частина СДІС із *kommen* вказує просто на завершення певної дії чи процесу, оскільки вони містять утворений завдяки конверсії віддієслівний іменник, що позначає завершення, кінець дії, напр., *zu Ende kommen, an ein Ende kommen, zu einem Schluss kommen, zum Abschluss kommen* тощо. Сюди можна також віднести СДІС, що сигналізують про зупинку руху або певної іншої дії чи процесу (*zum Stehen kommen, zum Halten kommen*):

(142) “*Damit komme ich zum Schluss meiner Ausführungen.*” (DUDEN Universalwörterbuch, 1333) (= *Damit schließe ich meine Ausführungen ab*) – На цьому я завершую свою промову.

16 виявлених СДІС містять іменники, утворені за допомогою деривації або конверсії від дієслів класу дій, що позначають певний процес мислення. Завдяки взаємодії граничної семантики “функціонального” дієслова *kommen* та прийменникового додатка, СДІС із такими віддієслівними іменниками вказують на завершення мисленнєвого процесу та досягнення певного результату: *zu einer Abschätzung kommen, zu einer Bewertung kommen, zu einer Auffassung kommen, zu einer Überzeugung kommen* і т.п. Зокрема у (143) прикладі використане СДІС *auf den Einfall kommen*, яке завдяки своїм компонентам поєднує в собі семантику завершеності та результативності:

(143) “*Nicht eigentlich Robinson, der wäre gar nicht auf den Einfall gekommen, dass die Photographie solchen Wert für mich hat (...)*” (Kafka, 141) – “Власне, не Робінсон, він навіть не здогадався би, яка цінна може бути для мене ця фотографія (...)” (Kafka, 116)

До складу 5 СДІС входять іменники, утворені шляхом морфологічної конверсії від дієслів класів дій або подій, які вказують на те, що одна дія/ подія відбувається внаслідок іншої діяльності. Такі СДІС також знаходяться на перетині двох мікрополів, поєднуючи егресивне та результативне значення: *zu Sturz kommen, zu Fall kommen, zum Vorschein kommen, zum Durchbruch kommen, zum Verkauf kommen*. Так, у (144) реченні СДІС *zum Vorschein kommen* позначає граничну, доконану дію, що стала можливою завдяки попередньому розвитку подій, а саме руху:

(144) “*Дзвінка показувала рукою на старезну вузькоколіїку, котра з’явилась з панопоті й трави якраз у нас під ногами.*” (Дереш, 57) – “*Dswinka zeigte auf uralte schmalspurige Gleise, die zwischen Farn und Gras unter unseren Füßen zum Vorschein kamen.*” (Deresch, 62)

2. Із 4 “функціональними” дієсловами *setzen, bringen, machen, führen* СДІС виражають каузативну семантику поруч із семантикою завершеності дії. Всього виявлено 11 таких СДІС, з яких 8 СДІС складаються з відповідного “функціонального” дієслова та прийменникового додатка. Для утворення таких СДІС використовуються 2 прийменники: *außer* та *zu*. Якщо прийменник *zu* вказує на доведення до певного стану, то прийменник *außer*, вказуючи, що щось є поза певною просторовою чи часовою даністю [254, с. 191], сигналізує в поєднанні з “функціональним” дієсловом про виведення з певного стану чи процесу і позначає переважно припинення роботи або функціонування чогось. При цьому центром таких СДІС виступають віддієслівні іменники, що позначають сам кінець, завершення, або ж певний тривалий процес чи дію, напр., *etw. zu Ende führen, etw. zum Abschluss bringen, etw. außer Betrieb setzen, etw. außer Dienst stellen*. Зокрема у (145) прикладі СДІС *etw. zu Ende führen* позначає завершення довшого процесу навчання, що також відображено в українському перекладі, де використане дієслово у формі ДВ із семантикою завершеності дії *закінчити*:

(145) “(...) *wer weiß, ob es ihm sogar zu Hause gelungen wäre, das Studium zu Ende zu führen* (...)” (Кafka, 287) – “(...) *та й хтозна, чи навіть удома йому вдалося би закінчити студії* (...)” (Кafka, 236)

Ще 3 виявлених СДІС, що вказують на доведення до завершення, на припинення певної дії, складаються з “функціонального” дієслова та віддієслівного іменника, утвореного від дієслова, що позначає кінець дії чи процесу, в якості прямого додатка: *etw. ein Ende machen, etw. ein Ende setzen, [mit etw.] Schluss machen*. Так, у (146) реченні СДІС *Schluss machen* вказує на припинення процесу розповсюдження неправдивої інформації:

(146) “*Ich wollte endgültig Schluss machen mit allen feigen Lügen.*” (DUDEN Redewendungen) – Я хотів нарешті **покінчити** з усією боягузливою брехнею.

3. У процесі аналізу виявлено також поодинокі СДІС із семантикою завершеності дії з “функціональними” дієсловами *geraten, gehen* та *nehmen*, які мають різну структуру і в чий склад може входити як прийменниковий, так і прямий

додаток. Такі СДІС позначають або просто завершення певного процесу чи дії (*an sein Ende geraten, zu Ende gehen, ein Ende nehmen*), або припинення конкретного процесу, припинення функціонування (*außer Kontrolle geraten*). У (147) прикладі СДІС *zu Ende gehen* позначає завершення цілої низки подій, описаних раніше в творі, і ця семантика завершеності дії зберігається також в українському перекладі, де використане дієслово у формі ДВ *скінчитися*, що виражає семантику завершеності дії на лексичному рівні:

(147) “*Der andere Hauptanklagepunkt galt der Bombennacht, mit der alles zu **Ende ging**.*” (Schlink, 103) – “*Другий головний пункт звинувачення стосувався ночі, коли впали бомби і **скінчилося** геть усе.*” (Шлінк, 101–102)

4. Завдяки аналізу виявлено 2 СДІС із дієсловом класу станів *sein* в якості “функціонального” дієслова. Віддієслівні іменники, що виступають в одному СДІС як прямий, а в другому – як прийменниковий додаток, утворені від дієслів класу дій, що позначають завершення дії на лексичному рівні: *Schluss sein, zu Ende sein*. Завдяки взаємодії семантики обох компонентів такі СДІС виражають як семантику завершеності, так і семантику результативності. Це простежується також при перекладі на українську мову, коли у (148) прикладі СДІС *zu Ende sein* перекладене за допомогою дієслова у формі ДВ *закінчитися*, а при перекладі (149) речення наголос зроблено на результуючий стан, коли семантика завершеності дії виражається лише за допомогою лексичного значення іменника *кінець*:

(148) “(...) *das Essen **werde bald zu Ende sein** und dann wollten sie natürlich immer zueinander halten.*” (Kafka, 311) – “(...) *трапеза і так скоро **закінчиться**, і тоді вони вже не розлучаться.*” (Кафка, 272)

(149) “*Damit ist jetzt **Schluss**, nicht wahr?*” (Schlink, 186) – “*Тепер цьому **кінець**, правда?*” (Шлінк, 179)

Кількісні дані виділених 4 груп СДІС із семантикою завершеності дії, отримані завдяки проведеному аналізу, подані в Таблиці Г.7 (див. Додаток Г). Отже, проведений аналіз показує, що найбільша кількість СДІС із семантикою завершеності дії утворена за допомогою “функціонального” дієслова *kommen* (31 СДІС). Рідше на

завершеність дії вказують СДІС із “функціональними” дієсловами *geraten, gehen* та *nehmen* (4 СДІС). Більшість таких СДІС поєднують семантику завершеності дії зі семантикою результативності. Результативність та завершеність дії виражають також 2 СДІС із “функціональним” дієсловом *sein*. Окрема група СДІС із “функціональними” дієсловами *setzen, bringen, führen, machen, stellen* поєднують семантику завершеності та каузативності дії (11 СДІС). У значній кількості виявлених СДІС іменники утворені від дієслів, що позначають лише завершення дії (напр., *Ende, Abschluss, Schluss*). У решті СДІС такі іменники утворені від дієслів класів дій або подій і переважно позначають процеси мислення (напр., *Beurteilung, Erkenntnis, Auffassung*) або діяльність людини (напр., *Kontrolle, Betrieb, Verkauf, Dienst*). Хоча в процесі аналізу була виявлена значна кількість СДІС із семантикою завершеності дії (48 одиниць), проте через малу кількість прикладів із творів художньої літератури (всього виявлено лише 16 таких прикладів на 744 сторінках) ми відносимо їх до периферії мікрополя завершеності дії в німецькій мові [98].

2.3.5. Обставини, що вказують на завершення дії. Обставини беруть активну участь також при вираженні третьої фази дії – її завершення. Опираючись на класифікацію Є. Г. Булигіної, розрізняємо 4 групи обставин, що можуть вказувати на фазове значення завершення дії: 1) обставини зі значенням раптового завершення дії, 2) обставини зі значенням закінчення дії, підготовленого попередніми подіями, 3) обставини, що позначають дію, виконану в повному обсязі, 4) обставини зі значенням закінчення дії з вказівкою на попередню тривалість дії [23, с. 16]. Варто зазначити, що такі обставини можуть активізувати у реченні не просто значення кінцевої фази дії, а вказувати на цілісність, завершеність дії, що в українській мові притаманна загалом семантиці доконаного виду:

1) На раптове завершення, повне виконання дії в німецькій мові можуть вказувати, наприклад, *plötzlich, im Augenblick, da, in diesem Moment*. В українській мові таку функцію виконують зокрема обставини *раптом, останньої миті, миттю, зненацька, в одну мить* тощо. Такі обставини сигналізують про раптове завершення або припинення дії у поєднанні з егресивними дієсловами (напр., *plötzlich abbrechen/*

раптом перестати). У процесі аналізу виявлені також приклади, коли обставини, що вказують на раптовість, вказували на завершення дії у поєднанні з дієсловами, що позначають рух (напр., *sich aufrichten, landen/ спуститися, підвестися*), переміщення об'єктів (напр., *niederziehen/ повалити*), мовлення (*rufen/ покликати*) або перехід в інший стан (*замовкнути*). У поєднанні з такими дієсловами обставини зі семантикою раптовості вказують у німецькій мові на завершення, повне проведення такої дії. В українській мові такі обставини підкреслюють у дієсловах у формі ДВ завершеність, цілісність дії, що міститься вже в семантиці доконаного виду (при цьому такі дієслова не відносяться до егресивного роду дієслівної дії). Зокрема у (150) та (151) прикладах німецькі дієслова *sich aufrichten* та *landen*, що позначають переміщення у просторі, виражають цілісну, завершену дію у взаємодії зі семантикою раптовості, що міститься в обставинах *plötzlich* та *im nächsten Moment*. У відповідних українських реченнях обставини *раптом* та *в одну мить* сигналізують про те, що дія, а саме рух, позначений дієсловами у формі ДВ *підвестися* та *спуститися*, був виконаний повністю раптово:

(150) “*Plötzlich richtete er sich auf.*” (Kafka, 139) – “*Раптом він підвівся.*” (Кафка, 115)

(151) “*В одну мить мокра мулиста каменяка спустилася на дурнуватий череп собацюри (...)*” (Дереш, 25–26) – “*(...) und im nächsten Moment landete der nasse, schlammige Steinbrocken auf den dummen Schädel des Ungetüms (...)*” (Deresch, 32)

2) Група обставин, що мають значення закінчення дії, підготовленого попередніми подіями, на основі даних аналізу емпіричного матеріалу є найбільш чисельною серед усіх виділених груп. У німецькій мові до цієї групи відносимо обставини: *schließlich, endlich, bald, gleich, sofort, dann, am Ende, schlußendlich* та ін. В українській мові зараховуємо сюди зокрема такі обставини: *нарешті, врешті/урешті, відразу/одразу (ж), врешті-решт, зрештою, кінець кінцем* тощо. Такі обставини можуть просто підсилювати семантику кінцевої фази дії, що міститься в дієслівній лексемі (напр., *das Lachen legte sich bald/ сміх швидко виух*). Окрім цього, зазначені обставини часу часто вказують також на завершення дії у

поєднанні з дієсловами, що позначають односпрямований рух або переміщення одного чи кількох предметів у просторі. У німецькій мові обставини часу, що відносяться до цієї групи, сприяють вираженню семантики завершеності дії у взаємодії з дієсловами з семами руху чи переміщення об'єктів, що відносяться як до класу дій (напр., *ziehen, zurückfahren*), так і до класу діяльностей (напр., *kommen, sich loslösen, verlassen*). В українській мові такі обставини часу підсилюють семантику завершеності дії не лише в дієсловах, що відносяться до егресивного РДД (напр., *дійти*), але і в інших дієсловах у формі ДВ, що позначають рух чи переміщення об'єктів (напр., *витягти, вкласти, обернутися*), оскільки значення цілісності, повного виконання дії міститься в них вже завдяки приналежності до доконаного виду. У (152) реченні обставина часу *нареши́ти* вказує на те, що після певного періоду часу, після попередніх дій, описаних у тексті, у повному обсязі відбулася дія, позначена дієсловом у формі ДВ *передати*. При цьому обставина *нареши́ти* тільки підсилює семантику завершеності дії, що міститься в самому дієслові. Натомість у німецькому перекладі обставина часу *schließlich*, взаємодіючи з дієсловом класу діяльностей *geben*, сприяє вираженню цілим реченням семантики завершеності, доконаності дії і підкреслює, що відповідна дія була проведена в повному обсязі і доведена до успішного завершення:

(152) “*Нареши́ти він передав мікрофон весело всміхненому, однак децю розгубленому Левкові Дуркові.*” (Дереш, 150) – “*Schließlich gab er das Mikrophon fröhlich dem grinsenden, aber etwas verlorenen Lewko Durko.*” (Deresch, 154)

Обставини другої групи можуть вказувати на завершення, повне виконання дії також у поєднанні з дієсловами, що позначають людську діяльність, мислення, сприйняття або мовлення. У німецькій мові йдеться про дієслова класів дій (напр., *untersuchen*), діяльностей (напр., *(ein Verzeichnis) machen, (ein Examen) absolvieren*) або подій (напр., *begreifen, erkennen*). У поєднанні з такими дієсловами обставини часу на кшталт *schließlich, endlich, sofort, gleich* та ін. вказують на те, що після певного періоду часу, зокрема проведення інших дій, зазначена дія була виконана повністю. В українській мові тут йдеться про префіксовані дієслова у формі ДВ

(напр., *зробити, здогадатися, упізнати, сказати*), у поєднанні з якими відповідні обставини часу лише підкреслюють, що дія завершена, повністю виконана. Так, у (153) прикладі німецькою мовою обставина часу *schließlich* визначає момент, коли дія, позначена дієсловом мовлення *sagen*, була виконана повністю. В українському відповіднику обставина *нареши́ти* локалізує дію в часі відносно ширшого контексту і підсилює значення завершеності в дієслові у формі ДВ *сказати*:

(153) “*Schließlich sagte er: “Da ihr also mit mir nicht reden wollt, sage ich euch nur im Namen Bruneldas: Packt euch, aber sofort.”* (Кафка, 254) – “*Нареши́ти сказав: “Якщо не хочете говорити зі мною, то я скажу Вам від імені Брунельди: пакуйте свої речі, і то бігцем.”* (Кафка, 208)

У взаємодії з дієсловами, що позначають перехід в інший стан, обставини цієї групи вказують як на завершеність, так і на результативність дії. Зокрема у (154) прикладі обставина часу *endlich* сигналізує, що дія, позначена трансформативним дієсловом *sich beruhigen*, вже успішно завершена. В українському перекладі обставина *нареши́ти* підсилює семантику завершеності і результативності дієслова у формі ДВ *вгамуватися* і вказує, що перед успішним завершенням дія протривала певний період часу:

(154) “*Endlich beruhigte sie sich wenigstens so weit, dass sie sich ihres Weinens schämte (...)*” (Кафка, 153) – “*Нареши́ти вона вгамувалася, принаймні настільки, що засоромилася свого плачу (...)*” (Кафка, 126)

3) У процесі аналізу виявлена невелика кількість прикладів з обставинами, що позначають дію, закінчену в повному обсязі. У німецькій мові відносимо сюди такі обставини ступеня і міри, як *endgültig, zu Ende, bis zur letzten Stufe, bis zum letzten Körnchen*, а в українській – *зовсім, остаточно, до останньої крихти*. У німецькій мові речення із зазначеними обставинами міри та ступеня в поєднанні з дієсловами класу дій чи діяльностей вказують на остаточне завершення дії, імплікуючи їх попередню тривалість (напр., *essen, kommen*). В українській мові наведені обставини підсилюють семантику повного виконання, завершення дії у поєднанні з дієсловами у формі ДВ (напр., *дістатися, спекатися*). Так, у прикладі (155) дієслово класу

діяльностей *kommen* через взаємодію з обставиною міри *bis zur letzten Stufe*, що позначає кінцеву точку шляху, вказує на дію, виконану в повному обсязі. Ця семантика зберігається і в перекладі українською мовою, де використане дієслово з егресивною семантикою *дістатися*:

(155) “*Aber es geschah nichts, Karl kam glücklich bis zur letzten Stufe.*” (Kafka, 293)
– “*Але якось минулося, Карл щасливо дістався останнього схи́дця.*” (Кафка, 258)

У поєднанні з трансформативними дієсловами обставини цієї групи вказують як на завершеність, так і на результативність дії – у (156) прикладі трансформативне дієслово *befreien* під впливом обставини *endgültig* виражає семантику повного, успішного виконання дії, завдяки чому все речення передає семантику доконаності дії. При цьому в українському перекладі обставина *остаточно* підсилює значення повної завершеності та успішності дії, що міститься в самому дієслові у формі ДВ *спекатися*:

(156) “*Auch das nahm Karl noch hin, da es ihn endgültig von dem Mann befreite.*” (Kafka, 334) – “*Карл і це стерпів, лише аби остаточно спекатися чолові’яги.*” (Кафка, 253)

Особливої уваги заслуговує обставина цієї групи *zu Ende*. У поєднанні з дієсловами класу дій (напр., *sprechen, essen*) обставина міри та ступеня *zu Ende* вказує на завершення відповідної тривалої дії. Це підтверджує приклад (157), де неграничне дієслово класу дій *sprechen* у поєднанні з обставиною *zu Ende* вказує на завершення акту мовлення і перекладене на українську мову лише фазовим дієсловом, що позначає третю фазу дії *закінчити*. У (158) реченні обставина *zu Ende* вказує на завершення споживання їжі у поєднанні з дієсловом класу дій *essen*. При цьому, як і в попередньому прикладі, при перекладі на українську мову сама обставина *zu Ende* не перекладена, а семантика завершення дії передається егресивним дієсловом *доїсти*:

(157) “*Wieder wartete der Vorsitzende, aber Hanna sprach den Satz nicht zu Ende.*” (Schlink, 122) – “*Голова суду знову зачекав, але Ганна не закінчила речення.*” (Шлінк, 119)

(158) “**Haben** sie schon zu Ende gegessen?” (Kafka, 135) – “**Ви вже доїли?**” (Кафка, 111)

4) У проаналізованих творах художньої літератури обставини часу, що відносяться до останньої групи (напр., нім. *eine ganze Weile später, nach einem Augenblick, in zwei Stunden, nach einer Viertelstunde*, укр. *за хвилину, за сорок літ, по чверті години*), сприяють вираженню або підсилюють семантику завершення, повного виконання дії найчастіше у поєднанні з дієсловами, що позначають рух чи переміщення об’єктів у просторі (напр., *kommen, sich umdrehen/ прийти, повернутися*). Зокрема у (159) прикладі обставина часу *nach einer Viertelstunde*, вказуючи на тривалість попередньої дії, підкреслює значення повного виконання дії, що міститься в дієслові класу подій *erreichen*. Завдяки цьому тут бачимо накладання двох мікрополів – завершеності та результативності дії. В українському перекладі обставина *за чверть години* підсилює семантику завершеності дії егресивного дієслова руху у формі ДВ *дійти* і зазначає, скільки тривав відповідний рух. У (160) реченні обставина *nach einer Weile* сприяє тому, що дієслово класу діяльностей *zuwenden*, що позначає рух, виражає не семантику тривалості, а семантику повного виконання дії. Завдяки такій взаємодії німецьке речення описує цілісну, доконану дію. В українському перекладі обставина часу *за хвилину* тільки підсилює значення повного виконання дії, що міститься у самому дієслові *повернутися* завдяки його приналежності до доконаного виду:

(159) “Nach einer Viertelstunde hatte ich das Konzentrationslager **erreicht.**” (Schlink, 147) – “За чверть години я дійшов до концтабору.” (Шлінк, 140)

(160) “Nach einer Weile wandte sie mir ihr Gesicht **zu.**” (Schlink, 69) – “За хвилину вона повернулась до мене обличчям.” (Шлінк, 68)

Виявлені також приклади, коли обставини такого типу вказують на повне виконання дії, її завершення у взаємодії з дієсловами класів дій, діяльностей або подій, що позначають мислення (напр., *begreifen/ збагнути*), мовлення (напр., *sagen/ сказати*) або ж власне завершення дії (напр., *sich lösen/ минутись*). Так, у (161) реченні обставина *nach einem Weilchen* сигналізує про те, що дія, виражена

граничним дієсловом *begreifen*, що позначає мислення і за своїм інваріантним значенням відноситься до класу подій, відбулася не відразу після попередньої дії на часовій лінії (*stoßen*), а протривала певний короткий відрізок часу і лише після цього була повністю виконана. Завдяки такій взаємодії обставини часу зі семантикою дієслівної лексеми все речення виражає семантику завершеної, dokonаної дії. В українському перекладі обставина часу *лише за мить* вказує також на тривалість дії перед її повним завершенням, але її роль у реченні другорядна, оскільки вона тільки підсилює семантику dokonаності дієслова у формі ДВ *збагнути*. У (162) прикладі обставина *по чверті години* підкреслює семантику завершеності егресивного дієслова у формі ДВ *минути*, вказуючи, скільки тривав стан заціпеніння перед своїм завершенням. У німецькому перекладі обставина *nach einer Viertelstunde* вказує на конкретний період часу, після якого стан був завершений, завдяки чому граничне егресивне дієслово *sich lösen* позначає не тривалість дії, а її повне виконання:

(161) “(...) [sie] packte deshalb eine Tasse und stieß sie Robinson gegen den Leib, der erst nach einem Weilchen mit wehleidigem Gesicht **begriff**, dass er die Tasse halten sollte (...)” (Kafka, 325) – “(...) тому вона схопила якусь мисчину і тицьнула у груди Робінсонові, що лише за мить зі стражденним виразом на обличчі **збагнув**, що саме йому доведеться її тримати (...)” (Кафка, 247)

(162) “По чверті години оціпеніння **минулось**, почалася класична таборова робота.” (Дереш, 72) – “Nach einer Viertelstunde löste sich die Erstarrung. Und die klassische Lagerarbeit begann.” (Deresch, 76)

Отримані дані щодо впливу обставин на вираження значення завершеності дії в німецькій та українській мовах кількісно відображені у Таблицях Г.8 і Г.9 (див. Додаток Г) та вказують на те, що обставини часу та ступеня й міри відіграють набагато важливішу роль при вираженні егресивної семантики у німецькій мові, ніж в українській. Якщо в українській мові зазначені обставини підсилюють семантику завершеності, повного виконання дії, яка вже міститься в дієсловах у формі ДВ, то в німецькій мові обставини чотирьох розглянутих груп можуть вказувати на

завершення, повне вичерпання дії у взаємодії не лише з граничними дієсловами класу діяльності або подій (напр., *abbrechen, begreifen*), але і часто з неграничними за своїм інваріантним значенням дієсловами класу дій (напр., *sprechen, ziehen*). При цьому як в українській, так і в німецькій мовах тут у першу чергу мова йде про дієслова, що позначають рух або переміщення об'єктів (напр., *zurückkehren, nehmen/ zняти, повернутися*). Найбільша кількість прикладів, де була виражена семантика завершеності дії, виявлена з обставинами другої групи зі значенням закінчення дії, підготовленого попередніми подіями (напр., *schließlich, bald/ відразу, нарешті*). Якщо в українській мові обставини часу та міри відносяться до периферії функціонально-семантичного мікрополя завершеності дії, то в німецькій – до приядерної зони відповідного мікрополя [103].

2.3.6. Аспектологічний контекст як засіб вираження завершеності дії.

Загалом у процесі аналізу творів художньої літератури виявлена лише невелика кількість прикладів, де аспектологічний контекст сприяє вираженню семантики третьої фази дії. Як і в мікрополях початковості та обмеженої тривалості дії розглянемо тут окремо вплив сполучників часу та вплив ряду зв'язаних у послідовності дій на вираження значення завершеності дії.

2.3.6.1. Сполучники підрядних речень часу. На завершеність дії у двох порівнюваних мовах можуть вказувати сполучники часу, що переважно сигналізують про різночасність двох чи більше дій. Розглянемо спочатку сполучники, що мають здатність сприяти вираженню семантики завершеності дії у підрядному реченні. У творах німецькою мовою найбільше таких прикладів із сполучником часу *bis*, що містить таксисне значення передування основної дії і зазначає часову межу, коли закінчується певний тривалий процес [255; 151, с. 1080; 150, с. 437]. Таке значення сполучника передбачає граничність дії підрядного речення, що має позначати початок або кінець іншої дії чи процесу:

(163) “*Ich wartete, bis ich mein handschriftliches Manuskript **diktirt**, das maschinenschriftliche **überarbeitet** und das Gefühl **hatte**, jetzt sei es fertig.*” (Schlink, 176)

– “Я чекав, поки надиктую свій рукопис, потім **опрацюю** машинопис, і мені здавалося, ніби твір готовий.” (Шлінк, 169)

У поєднанні з *bis* семантику завершення дії найчастіше виражають граничні та неграничні за своїм інваріантним значенням дієслова, що позначають процес мовлення (напр., *ausrufen, fragen, diktieren*), односпрямований рух (напр., *zusammenkommen, hochklettern*), переміщення об'єктів (напр., *nehmen, abschicken*) та фізичну чи ментальну діяльність (напр., *lernen, überarbeiten*). В українській мові таке ж значення мають сполучники *поки, заки, доки*, що використовуються при вираженні межі дії головного речення [248]. Ці сполучники сприяють в українській мові виведенню на передній план семантики завершення, повного виконання дії у взаємодії з дієсловами у формі ДВ, серед яких найчастіше зустрічались дієслова мовлення (напр., *покликати, вигукнути*), дієслова, що позначають переміщення об'єктів (напр., *довезти, послати*) або фізичну чи ментальну діяльність людини (напр., *навчитись, опрацювати*). Зокрема у (163) прикладі, наведеному вище, у підрядному реченні використані неграничне за своїм інваріантним значенням дієслово класу дій *diktieren* та дієслово класу діяльностей *überarbeiten*. Вираженню граничної семантики завершеності дії в цьому реченні сприяють два фактори — визначеність прямих додатків *mein handschriftliches Manuskript* та *das maschinenschriftliche [Manuskript]*, а також сполучник *bis*, який вказує на те, що дія в головному реченні тривала аж до закінчення дій, описаних у підрядному реченні. В українському перекладі використані дієслова у формі ДВ *надиктувати*, що відноситься до кумулятивного РДД²⁵ [115, с. 84] і виражає результативну семантику, та дієслово у формі ДВ *опрацювати*.

Сполучники часу *nachdem, sobald, seit* також мають здатність сприяти вираженню семантики завершеності дії в підрядному реченні з таксисним значенням наступності основної дії. Дуже часто різночасність сигналізується тут за допомогою використання часових форм перфекта або плюсквамперфекта у підрядному реченні

²⁵ Як зазначає І.Р. Вихованець, одновидові дієслова із префіксом *на-* виражають «результативне значення невіддільне від кількісного, нагромаджувального» [28, с. 241].

[151, с. 1079–1082]. У проаналізованих творах зазначені сполучники вказують на завершеність дії у взаємодії з переважно граничними дієсловами, що позначають односпрямований рух (напр., *aufbrechen*, *verlassen*), дієсловами мовлення (*begrüßen*), дієсловами, що вказують на фізичну чи ментальну діяльність людини (напр., *lernen*, *gründen*), припинення дії (*aufhören*) та переміщення об'єктів (*erhalten*). В українській мові схожу функцію виконують сполучники часу *відколи*, *після того як*, *потому як*, *з того часу як*, *як*, вказуючи на дію, від якої починається дія, виражена в головному реченні [248]. Дієслова у формі ДВ, виявлені в прикладах із такими сполучниками, позначають односпрямований рух (напр., *вломитись*, *виїхати*), завершення дії (напр., *припинити*, *скінчити*), фізичну або ментальну діяльність людини (*навчитися*, *заснувати*) та мислення (*виявити*). У (164) реченні неграничне за своїм інваріантним значенням дієслово класу дій *lernen*, що описує діяльність людини, виражає семантику завершеності дії завдяки взаємодії зі сполучником *nachdem*. Саме цей сполучник вказує на те, що наступна дія, читання, почалася лише після завершення попередньої дії. В українському перекладі сполучник *відколи* також вказує на різночасність дій, але семантика завершеності, повного виконання дії міститься вже в самому дієслові у формі ДВ *навчитися*, що належить до результативного РДД [28, с. 241]:

(164) “*Nachdem Frau Schmitz lesen gelernt hat, hat sie gleich angefangen, über KZs zu lesen.*” (Schlink, 194) – “*Відколи фрау Шміц навчилася читати, вона одразу почала читати про концтабори.*” (Шлінк, 187)

У (165) реченні граничне дієслово *erhalten* у *würde*-формі позначає за допомогою сполучника *sobald* умову, після виконання якої може наступити дія в головному реченні – завдяки цьому можемо говорити про семантику завершеності дії в підрядному реченні. При цьому в українському перекладі семантику завершеності дії, що стосується майбутнього часу, передає егресивне дієслово у формі ДВ *дістати* в майбутньому часі. Сполучник *з того часу як* у (166) прикладі вказує на конкретний момент, від якого бере свій початок тривала дія, описана в головному реченні, що передбачає граничність, доконаність, а саме завершення дії в

підрядному реченні. У наведеному прикладі семантику завершеності, результативності дії передає в підрядному реченні дієслово у формі ДВ *zаснувати*. У перекладі німецькою мовою значення завершення, повного виконання дії передає граничне дієслово *gründen* у відносній часовій формі перфекта, взаємодіючи зі сполучником *seit*, який сигналізує, що в підрядному реченні йдеться про цілісну, завершену подію в минулому, що слугує вихідною точкою для іншої дії, яка триває дотепер:

(165) “*Sobald er hier nur die kleinste Stelle **erhalten** und zur Zufriedenheit ausfüllen **würde**, dann mochte man seinen Namen erfahren, jetzt aber nicht (...)*” (Kafka, 302) – “*Коли він **дістане** тут навіть найнижчу посаду і виконуватиме її на загальне задоволення, тоді прошу дуже, але ще не тепер (...)*” (Кафка, 265)

(166) “*З того часу, як великий Ленін **заснував** нашу партію, вона впевнено йде по накресленому ним шляху будівництва соціалізму та комунізму.*” (Дереш, 49) – “*Seit der große Lenin unsere Partei **gegründet hat**, verfolgt sie klar den von ihm gewiesenen Weg des Aufbaus von Sozialismus und Kommunismus.*” (Deresch, 55)

Вираженню семантики завершеності дії в головному реченні в німецькій мові можуть сприяти сполучники часу *ehe* та *bevor*, вказуючи на таксисне значення передування основної дії. Завдяки впливу цих сполучників значення завершеності дії в головному реченні виражають найчастіше дієслова мовлення (напр., *sagen, rufen*), а також дієслова, що позначають односпрямований рух (*gehen, hereinkommen*), переміщення об’єктів (*zuziehen*) та фізичну чи ментальну діяльність людини (напр., *absuchen, sich kümmern*), які переважно відносяться до класу діяльностей або до класу дій. В українській мові відповідниками цих сполучників виступають *перш ніж* та *раніше ніж*, які також вказують на те, що дія в підрядному реченні відбулася або має відбутися після дії, названої в головному реченні. Зазначені сполучники підкреслюють, що дія, позначена в головному реченні дієсловом у формі ДВ, виконана в повному обсязі перед дією, описаною в підрядному реченні. Серед дієслів, що вказують на завершеність дії, виявлені такі ж лексико-семантичні групи дієслів, як і в німецькій мові: дієслова мовлення

(сказати, попроситися), дієслова руху (увійти), переміщення об'єктів (затягнути) та фізичної діяльності (обшукати, подбати). У наведеному (167) прикладі у реченні німецькою мовою неграничне за своїм інваріантним значенням дієслово класу дій *sich kümmern* виражає граничну семантику завершеності дії завдяки взаємодії зі сполучником *bevor* та ширшим контекстом, які вказують на те, що дія в головному реченні виступає як цілісна дія, що відбулася задовго до дії в підрядному реченні. В українському перекладі семантика цілісності і повного виконання дії збережена і передається дієсловом у формі ДВ *подбати*, що виступає видовим партнером дієслова класу дій *дбати*:

(167) “*Ich habe mich auch schon lange, bevor Hanna etwas damit anfangen konnte, um die sozialen und Bildungsangebote kirchlicher und weltlicher Einrichtungen gekümmert.*” (Schlink, 183) – “Крім того, я вже давно, набагато раніше, ніж могла б сама Ганна, **подбав** про соціальну та освітню допомогу, яку пропонували церковні та світські установи.” (Шлінк, 176)

У (168) реченні дієслово класу діяльностей *absuchen* завдяки впливу підрядного речення зі сполучником часу *ehe* описує тривалу граничну дію, що виступає в реченні в якості цілісної, завершенної дії. У реченні українською мовою це значення цілісності, повного виконання дії містить у собі дієслово у формі ДВ *обшукати*, яке І. Р. Вихованець відносить до роду дії достатньої інтенсивності, що виражає значення “відвідати всі наперед визначені місця” [28, с. 239]. При цьому роль сполучника *peru* ніж полягає лише в підкресленні таксисного значення різночасності дій в головному та підрядному реченнях:

(168) “*(...) und Karl musste die Kleiderstände bei fast allen Betten absuchen, ehe er diese Hosen fand (...)*” (Kafka, 208) – “*(...) і Карлові довелося **обшукати** вішаки майже коло всіх ліжок, перш ніж він ті штани знайшов (...)*” (Кафка, 172)

Певним винятком можна вважати сполучник часу *als* у німецькій мові, оскільки у виявлених прикладах із цим сполучником завжди спостерігаємо накладання ФСП завершеності та одноразовості дії. Для вираження семантики

завершеності дії важлива різночасність дій в головному та підрядному реченнях, а саме таксис наступності основної дії:

(169) “*Als sie die Kohlen **abgestellt hatte** (...), klrirten Muenzen auf dem Balkon.*” (Schlink, 24) – “*Коли вона **поставила** вугілля (...), на підлогу дзенькнуло кілька монет.*” (Шлінк, 24)

Відносні часові форми перфекта або плюсквамперфекта, що переважно використовуються в таких підрядних реченнях, сигналізують про те, що дія в головному реченні відбувалася або відбудеться вже після завершення, виконання дії, описаної в підрядному реченні. Найчастіше семантика завершеності дії реалізується при взаємодії сполучника *als* із дієсловами, що в більшості випадків відносяться до класу діяльностей, рідше – дій або подій, і вказують на переміщення об’єктів (напр., *abstellen, ausziehen*), певну фізичну діяльність (напр., *schaffen, sich lieben*), закривання (напр., *zumachen, absperren*), сприйняття органами чуття (напр., *sehen, überblicken*), мислення (напр., *begreifen*), а також на власне завершення дії (напр., *aufhören, beenden*). Відповідником цього сполучника в українській мові виступає багатозначний сполучник *коли*, який, як і *als*, може вказувати на те, що дія в підрядному реченні відбулася раніше, ніж дія в головному реченні. Відмінність між сполучниками *als* і *коли* полягає у тому, що останній може вказувати також і на повторюваність дії [248] (напр., “*коли жінка унтерофіцер поліції заводила її в залу (...)*” (Шлінк, 95)). При цьому на таксисне значення різночасності зі сполучником *коли* вказує лише ширший контекст та позамовне знання світу. Як і інші сполучники підрядних речень часу в українській мові, що були розглянуті вище, сполучник *коли* не відіграє важливої ролі при вираженні фазової семантики завершеності дії, оскільки значення завершеності, повного виконання дії міститься вже у семантиці використаних дієслів у формі ДВ. Так, у (169) реченні дієслово класу діяльностей *abstellen* завдяки впливу семантики сполучника *als* та відносній часовій формі плюсквамперфекта описує повністю виконану дію, що була завершена перед дією в головному реченні. В українському перекладі цю семантику передає дієслово у формі ДВ *поставити*, видовий партнер неграничного дієслова класу дій *ставити*.

При цьому сполучник *коли* не впливає на семантику речення – різночасність дій у підрядному та головному реченнях виражається за допомогою ширшого контексту.

У (170) реченні німецькою мовою таксисне значення наступності основної дії реалізується не завдяки відносному використанню часових форм, а через позамовне знання, що дія в головному реченні могла розпочатись тільки після завершення дії, описаної в підрядному реченні. Завдяки цьому неграничне за своїм інваріантним значенням дієслово класу дій *krachen* описує завершену, dokonану дію. В українському перекладі ця семантика збережена і передається дієсловом у формі ДВ *провалитися*:

(170) “*Als der brennende Dachstuhl ins Kirchenschiff krachte, hegte die Hülle der Mauern das Feuer wie ein Kamin.*” (Schlink, 118) – “*Коли охоплений полум'ям дах провалився вниз, стіни церкви немов правили тому вогню за справжній камін.*” (Шлінк, 114)

Отримані дані, відображені у Таблицях Г.10 і Г.11 (див. Додаток Г), свідчать загально про те, що в німецькій мові сполучники підрядних речень часу значно важливіші при вираженні значення завершеності дії, ніж в українській мові. Про це свідчить зокрема набагато більша кількість виявлених прикладів у проаналізованих творах (83 приклади зі 744 ст. у німецькій мові та 59 прикладів зі 665 ст. в українській мові). При цьому мова йде про таксисне значення різночасності дій, а семантика завершеності дії виражається під впливом сполучників часу як у головному, так і в підрядному реченнях. У підрядному реченні семантику завершеності дії в німецькій мові в більшості випадків активізує або підсилює сполучник *bis*, а в українській мові – сполучник *поки*. У головному реченні вираженню семантики третьої фази дії в проаналізованих творах німецькою мовою найчастіше сприяє сполучник підрядних речень часу *ehe*, а в українській – *перш ніж*. Сполучник *als* також має здатність активізувати або підсилювати егресивну семантику в підрядному реченні, вказуючи при цьому на одноразовість відповідної дії. Як видно з аналізу, у творах німецькою мовою сполучники підрядних речень часу найчастіше сприяли вираженню значення завершення, повного виконання дії у

взаємодії із семантичними групами дієслів, що вказують на діяльність людини, мовлення, переміщення об'єктів або односпрямований рух (напр., *schaffen, zuziehen, sagen, gehen*). В українській мові розглянуті сполучники лише підсилюють значення повного виконання дії, що міститься у семантиці дієслів у формі ДВ завдяки функції граматичної категорії виду, і виводять його на передній план. Загалом сполучники часу знаходяться на периферії функціонально-семантичних мікрополів завершеності дії в двох мовах. При цьому в німецькій мові вони знаходяться ближче до приядерної зони, ніж в українській мові, оскільки можуть сприяти активізації граничної семантики завершеності дії в неграничних та потенційно граничних дієсловах (напр., *sich kümmern, lernen*). Натомість в українській мові сполучники часу відіграють другорядну, незначну роль, переважно тільки локалізуючи відповідну дію на часовій прямій, а гранична семантика завершеності, повного виконання дії передається за допомогою самої форми ДВ дієслова [95; 96].

2.3.6.2. Безсполучникові ряди зв'язаних у послідовності дій. У цьому підпункті розглянемо складні безсполучникові речення, в яких описані різні дії чи процеси в їх послідовності, що відносяться до одного підмета, безсполучникові багатокomпонентні речення та суміжні речення, в межах яких також реалізуються ряди дій, що зв'язані у своїй послідовності. Про важливість рядів дій, зв'язаних у своїй послідовності, для вираження фазової семантики завершеності дії в німецькій мові наголошували зокрема Є. С. Башкірцева, Є. Г. Булигіна, А. В. Аверіна [13, с. 12–15; 23, с. 16–17; 1, с. 10]. При цьому семантику третьої фази дії можуть виражати дієслова, що описують певні тривалі дії чи процеси і відносяться відповідно до класів дій чи діяльностей (напр., *ziehen, aufdrehen*) [пор. 1, с. 10]. Нерідко семантика завершеності дії тісно пов'язана у виявлених прикладах із семантикою результативності та одноразовості дії. Тут важливо зазначити, що на відміну від німецької мови, ряди дій, зв'язані у своїй послідовності, не відносяться до засобів вираження акціональної семантики завершеності дії в українській мові, оскільки така семантика міститься вже у формі ДВ дієслова. Такий аспектуальний

контекст може лише підсилювати значення завершеності, цілісності дії відповідного дієслова у формі ДВ.

Результати проведеного аналізу вказують на те, що найбільша кількість випадків, де ряди зв'язаних у послідовності дій, сприяють вираженню семантики завершеності дії, виявлені в складних безсполучникових реченнях, дії яких відносяться до одного підмета. Аспектологічний контекст такого типу активізує семантику завершеності дії в «залежних» членах ряду зв'язаних у послідовності дій, що перш за все позначають односпрямований рух або переміщення об'єктів і відносяться до класів дій та діяльностей (напр., *steigen*, *springen*, *hervorziehen*, *ausstrecken*). У більшості випадків передумовою активізації семантики завершеності дії виступає розташування відповідного «залежного» члена такого ряду дій перед однією або кількома граничними діями. У (171) реченні дієслово класу діяльностей *sich zuwenden* позначає не дію в її тривалості, а завершену, цілісну дію, що була повністю виконана перед наступною дією із ряду послідовних дій, позначеною неграничним за своїм інваріантним значенням дієсловом *sich hintasten*. На граничність двох дій вказує ширший контекст, що виключає можливість їх розуміння як одночасних і передбачає, що друга дія могла початися лише після завершення першої. У (172) прикладі дієслово класу діяльностей *stecken* також вказує на завершену, повністю виконану дію через взаємодію із визначеним прямим додатком *den Apfel*, конкретним напрямом переміщення об'єкта *in die Tasche* та ширшим контекстом, що допускає розуміння двох дій лише як послідовних. В українському перекладі наведених прикладів збережена семантика граничності і завершеності дії – вона передається за допомогою дієслів руху або переміщення об'єктів у формі ДВ:

(171) “*Unwillkürlich wandte er sich dann der Tür zu und tastete sich auf allen vieren hin.*” (Kafka, 277) – “*А тоді мимохіть повернувся до дверей і обережно поповз навкарачки.*” (Кафка, 277)

(172) “*Karl, der natürlich dachte, es wäre ein Gast, steckte den Apfel eiligst in die Tasche und eilte (...) zum Aufzug hin.*” (Kafka, 173) – “*Карл, подумавши, природно, що*

то гість, притьмом **сховав** яблуко до кишені й прожогом кинувся (...) до ліфта.” (Кафка, 143)

Семантику завершеності, повного виконання дії виражають також дієслова, що позначають певну фізичну діяльність (напр., *racken, wischen*). Окремо можна виділити також семантичні групи дієслів відкривання чи закривання чогось (напр., *aufstoßen, schließen*). Так, у (173) прикладі використане дієслово класу діяльностей *zusammenfalten* виступає першою дією з 4-членного ряду послідовних дій. Наше загальне знання не допускає розуміння цих дій як одночасних, тому другий член цього ряду обмежує першу дію справа на часовій прямій, третя дія – другу, а четверта – третю. Завдяки впливу цього контексту *zusammenfalten* описує завершену дію, виконану в повному обсязі. Семантика завершеності, доконаності дії збережена також в українському перекладі, де її передає дієслово у формі ДВ *згорнути*. У (174) реченні також допустиме лише розуміння описаних дій як послідовних, коли друга дія могла розпочатися лише після повного виконання першої дії. Завдяки цьому дієслово класу діяльностей *aufdrehen* виражає семантику завершеності дії, що збережено також в українському перекладі, де завершеність, доконаність дії передає дієслово у формі ДВ *згорнути*:

(173) “*Sie faltete das Blatt zusammen, steckte es ein, stand auf und strich den Rock glatt.*” (Schlink, 197) – “*Начальниця згорнула аркуш, застромила в кишеню, підвелась і розправила спідницю.*” (Шлінк, 190)

(174) “*Die Frau drehte den Hahn auf, wusch zuerst meine Hand und klatschte mir dann das Wasser (...) ins Gesicht.*” (Schlink, 6) – “*Жінка відкрила його, спершу помила мою руку, а потім (...) хлюпнула мені водою в обличчя.*” (Шлінк, 8)

У проаналізованих творах виявлена значно менша кількість випадків, де аспектологічний контекст рядів дій, зв'язаних у послідовності, що сприяє вираженню семантики завершеності дії, реалізовується у безсполучникових багатокomпонентних реченнях, де дії відносяться до різних підметів. При цьому у виявлених прикладах йдеться лише про дієслова, що позначають односпрямований рух (напр., *hinweggehen, sich umdrehen*) або переміщення об'єктів (напр., *ziehen*,

aufheben). У двох наведених нище прикладах (175) і (176) дієслова класу діяльностей *sich umdrehen* та *aufheben* позначають завершені дії. Ці дії обмежуються на часовій прямій наступними членами ряду послідовних дій, хоч і мають різних виконавців: при описі таких ситуацій важливий факт, що перелічені дії відбулися, завдяки чому вони розглядаються не як тривалі, а як цілісні дії, кожна з яких відбувається після завершення, повного виконання попередньої:

(175) “Я ще подумав, що нам усім прийшов кінець. А ти все махав ногами, і балка, на якій ти висів, трісла, Федя **повернувся**, а Дзвінка ... по голові лопатою ...” (Дереш, 177) – “*Ich dachte, das ist unser Ende. Und du hast mit den Beinen gestrampelt, und der Balken, an dem du hingst, ist gebrochen. Fedja **drehte sich um** und Dswinka ... mit der Schaufel auf den Kopf ...*” (Deresch, 182)

(176) “*Die Liftjungen **hoben** mit letzter Kraft die Bahre **auf**, Robinson erfaßte Karls Hand und sagte schmeichelnd: “Nun komm, so komm doch.”* (Kafka, 221) – “Ліфтярі з останніх сил **підняли** ноші, Робінсон ухопився за Карлову руку й улесливо сказав: “Ну, ходи, ходи ж бо.” (Кафка, 182)

Невелика кількість прикладів виявлена також, де завершеність дії реалізується завдяки аспектологічному контексту рядів послідовних дій у суміжних реченнях. У (177) та (178) реченнях, як і в попередніх прикладах, йдеться не про опис, як відбувалися певні дії, а про конкретні дії як факти, що відбулися і які у своїй сукупності відтворюють конкретну ситуацію. Завдяки цьому неграничне за своїм інваріантним значенням дієслово класу дій *drehen* виражає у (177) прикладі семантику завершеності дії, яка у вихідному реченні українською мовою міститься в самому дієслові у формі ДВ *перевернути*. У (178) реченні дієслово класу діяльностей *sich jmdm. zuwenden* описує також повністю виконану дію, обмежену зліва і справа на часовій прямій репліками прямої мови. В українському перекладі ця семантика завершеності дії також збережена і передається за допомогою дієслова у формі ДВ *повернутися*:

(177) “Я підійшов до неї. **Перевернув** із живота на спину.” (Дереш, 157) – “*Ich ging zu ihr. **Drehte sie auf den Rücken.***” (Deresch, 161)

(178) “*Sie nickte, blieb aber sitzen. “Kann einem die Welt in Jahren der Einsamkeit so unerträglich werden? (...)” Sie wandte sich mir zu. “Frau Schmitz hat nicht geschrieben, warum sie sich umgebracht hat.”* (Schlink, 197) – “*Начальниця кивнула головою, але сиділа далі. – Чи може людині світ за роки ув’язнення стати таким нестерпним? (...) – Вона повернулася до мене: – Фрау Шміц не написала, чому вона наклала на себе руки.*” (Шлінк, 189–190)

Кількісні дані впливу аспектологічного контексту рядів зв’язаних у послідовності дій на вираження семантики завершеності дії в німецькій мові відображені у Таблиці Г.12 (див. Додаток Г). Отримані дані демонструють, що переважна більшість прикладів виявлена у багатокомпонентних безсполучникових реченнях, де всі дії такого ряду відносяться до одного виконавця. При цьому у всіх типах контекстів завершеність, повне виконання дії за допомогою такого аспектологічного контексту виражають у першу чергу дієслова класів дій або діяльностей, що позначають односпрямований рух або переміщення об’єктів (напр., *steigen, aufheben*). Значно рідше семантику завершеності дії передають дієслова, що позначають фізичну діяльність, “відкривання” або “закривання” чогось (напр., *wischen, aufdrehen, schließen*). Через невелику кількість семантичних груп дієслів, що можуть отримувати значення завершеності дії, та часте накладання на функціонально-семантичне мікрополе результативності дії, відносимо аспектологічний контекст рядів зв’язаних у послідовності дій до периферії функціонально-семантичного мікрополя завершеності дії в німецькій мові.

Висновки до розділу 2

У цьому розділі досліджені засоби вираження ФСП із фазовими значеннями початковості, обмеженої тривалості та завершеності дії в німецькій та українській мовах:

1. На основі проаналізованого матеріалу до ядер ФСП початковості дії у німецькій та українській мовах, що охоплюють значення настання раптової моментальної дії та початок тривалої дії чи стану, відносимо:

– дієслівні лексеми із семантикою початку дії (напр., *beginnen, anfangen/ почати, розпочати*),

– префікси та дієслівні частки, які можуть надавати переважно неграничним дієсловом значення початку тривалого процесу чи стану (інхоативний РДД: *ein-, los-; за-*) або початку моментальної дії із вказівкою на дію в цілому (інгресивний РДД: *an-, auf-, er-, ent-; по-, роз-...-ся*).

2. У приядерній зоні ФСП початковості дії в німецькій мові розміщені:

– синтаксичні конструкції із фазовими дієсловами (*anfangen/ beginnen/ sich daran machen + zu + неграничне дієслово*),

– обставини (найбільше прикладів у проаналізованих творах виявлено із обставинами часу, що позначають початок дії, підготовлений попередніми діями, напр., *endlich, gleich, erneut*),

– ряди зв'язаних у послідовності дій, що найчастіше реалізуються у багатокomпонентних реченнях із одним підметом, рідше – у синтаксичних структурах, що складаються із двох суміжних речень.

3. В українській мові в приядерній зоні ФСП початковості дії перебувають лише синтаксичні конструкції (напр., *взятися/ заходитися/ почати + дієслова у формі НДВ*).

4. До периферії відповідного ФСП у німецькій мові відносимо:

– СДІС, що складаються із “функціональних” дієслів *kommen, geraten, ausbrechen, sich setzen, nehmen* та переважно прийменникового додатка з віддієслівним іменником (напр., *ins Rollen kommen, in Brand geraten, in Weinen ausbrechen*),

– сполучники підрядних речень часу, що можуть сприяти вираженню семантики початковості дії у взаємодії з неграничними дієсловами в головному (*bis, ehe*) та підрядному реченнях (напр., *als, kaum dass, nachdem*).

5. До периферії ФСП початковості дії в українській мові на основі проведеного аналізу відносимо:

– обставини, що переважно вказують на початок дії, підготовлений попередніми діями (напр., *зараз, далі, нарешті, знову*),

– сполучники підрядних речень, що актуалізують або підсилюють семантику початковості дії як у головному (напр., *коли, щойно, відколи*), так і в підрядному реченнях (напр., *поки, перш ніж*), і вказують при цьому переважно на різночасність дій.

6. ФСП обмеженої тривалості відноситься до другої фази дії чи процесу. Якщо в українській мові в межах відповідного ФСП розрізняють два РДД, делімітативний (описує “квант” дії, обмежений певним відрізком часу) та пердуративний (позначає дію, що повністю заповнює певний відрізок часу), то в німецькій мові можна говорити лише про обмежено-тривале акціональне значення.

7. Ядро ФСП обмеженої тривалості дії в німецькій мові залишається незаповненим через відсутність префіксів чи дієслівних часток, які б однозначно надавали дієслову значення обмеженої тривалості дії (дієслівний префікс *durch-*, що може надавати ряду неграничних дієслів значення обмеженої тривалості дії, використовується вкрай рідко).

8. У ядрі ФСП обмеженої тривалості дії в українській мові перебувають префікси *по-* та *про-*, що утворюють дієслова делімітативного та пердуративного РДД у поєднанні з дієсловами класів станів та дій.

9. До приядерних зон відповідних ФСП у німецькій та українській мовах відносяться обставини, де серед виокремлених чотирьох груп найчастіше використовуються обставини, що позначають відносну (визначену або невизначену) тривалість дії (напр., *eine Viertelstunde, ein wenig/недовго, зо чверть години*).

10. До приядерної зони ФСП обмеженої тривалості дії в німецькій мові відносимо також ряди зв'язаних у послідовності дій, які можуть виступати в межах багатокomпонентних речень із одним виконавцем або синтаксичних структур, що складаються з двох суміжних речень.

11. До периферії зараховуємо у двох мовах сполучники часу, що вказують на різночасність дій у головному та підрядному реченнях (напр., *bis, ehe, während/поки, перед тим як, коли*).

12. До ядер ФСП завершеності дії, що пов'язані із третьою, кінцевою фазою дії чи процесу, у німецькій та українській мовах зараховуємо дієслівні лексеми, що позначають втручання у перебіг певної дії або повне завершення дії чи процесу (напр., *aufhören, unterbrechen/закінчити, припинити*).

13. До приядерних зон ФСП завершеності дії у порівнюваних мовах відносяться префікси та дієслівні частки (*ab-, auf-, aus-, durch-/durch-*) і синтаксичні конструкції (напр., *aufhören + zu + неграничне дієслово; перестати/покинути + дієслово у формі НДВ*).

14. У приядерній зоні ФСП завершеності дії в німецькій мові розташовані також обставини, серед яких найчастіше використовуються обставини часу, що вказують на закінчення дії, підготовлене попередніми діями (напр., *schließlich, bald, sofort*).

15. До периферійних засобів вираження завершеності дії в німецькій мові відносяться:

- сполучники підрядних речень часу (напр., *bis, als, ehe, nachdem, sobald*),
- СДІС (напр., *kommen + zu/ an/ auf + віддієслівний іменник, führen, bringen + zu + віддієслівний іменник*),
- ряди зв'язаних у послідовності дій, де значення завершеності дії реалізується переважно у багатокomпонентних реченнях із одним підметом.

16. До периферії відповідного ФСП в українській мові відносимо:

- обставини, що також найчастіше позначають завершення дії, підготовлене попередніми діями (напр., *нарешті, зрештою*),
- сполучники підрядних речень часу, що виражають таксисне значення різночасності дій (напр., *поки, заки, перш ніж, після того як*).

17. Серед трьох розглянутих ФСП найбільш чітку та розбудовану структуру мають ФСП початковості дії в порівнюваних мовах, де простежуються лише невеликі накладання із ФСП результативності та обмеженої тривалості дії.

18. ФСП обмеженої тривалості дії у німецькій та українській мовах містять найменшу кількість засобів вираження відповідної семантики.

19. ФСП завершеності дії у двох мовах мають найменш чіткі контури через значні накладання із ФСП результативності дії.

20. У всіх трьох зіставляваних ФСП німецька мова характеризується розвинутішими синтаксичними засобами та їх більшою вагою при вираженні відповідної фазової семантики, оскільки під їх впливом граничне значення початку, обмеженої тривалості та завершеності дії можуть виражати також неграничні за інваріантним значенням дієслова.

РОЗДІЛ 3

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ

ОДНОРАЗОВОСТІ ТА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ДІЇ

У НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

3.1. Понятійна категорія одноразовості дії

Понятійна категорія одноразовості дії дуже тісно пов'язана із категорією граничності дії, оскільки окрім випадків визначеної кількості повторень дії одноразовість виступає передумовою для трактування дії в ширшому розумінні цього терміну як граничної. Якщо в німецькій мові одноразовість дії може виражатися лише за допомогою контексту на синтагматичному рівні, то у слов'янських мовах, зокрема і в українській, одноразовість зараховують до основних характеристик доконаного виду [пор. 169, с. 88]. Понятійна категорія одноразовості дії включає в себе в першу чергу одноактність дії, тобто неподільність певної дії на менші акти, які можна було б назвати тим же дієсловом (напр., *стрільнути, гукнути*) [61, с. 13]. Дієслова, що відносяться до цього РДД називають ще семельфактивами [61, с. 13; 139, с. 181; 198, с. 545] або моментативами [185, с. 20]. Українські мовознавці відносять семельфактивний/одноразовий/одноактний РДД переважно до кількісних родів дії [122, с. 119; 123, с. 517; 118, с. 414; 28, с. 238]. Загалом для понятійної категорії одноразовості дії характерні такі семи: граничність дії²⁶; одноразовість дії; цілісність дії. У межах функціонально-семантичних мікрополів одноразовості дії у німецькій та українській мовах розглянемо суфікси *-ну/-ону-* в українській мові, дієслова мовлення (напр., *sagen, bestätigen/ сказати, повідомити*), СДІС (напр., *eine Forderung stellen, einen Blick werfen; ступити крок, відважити стусана*), сталі словосполучення (напр., *einen ziehen lassen; вліпити ляпаса*), обставини (напр., *einmal, punkt zwölf/ раз, рівно о дванадцятій*) та контекстуальні засоби.

²⁶ У межах цієї роботи розглядатимуться тільки ті приклади, де йтиметься про досягнення границі, її реалізацію.

3.1.1. Суфікси -ну-/-ону- як засіб вираження одноразовості дії в українській мові. На відміну від німецької мови, де одноразовість дії не може виражатися за допомогою суфіксів чи префіксів, в українській мові суфікс *-ну-* та його стилістичний варіант *-ону-* використовуються для вираження семантики одноразовості дії. Дієслова у формі ДВ із цими суфіксами, що позначають однократну дію, відносяться до одновидових дієслів (напр., *стукнути, гукнути*) [122, с. 119; 28, с. 229–230]. Важливо зазначити, що дієслова у формі ДВ з суфіксом *-ну-* вказують на одноразову, одноактну раптову дію, а дієслова з суфіксом *-ону-* додатково сигналізують також про інтенсивність дії, яку вони позначають (напр., *стусоннути*) [28, с. 238; 30; 118, с. 295–296]. При цьому, в українській мові для побудови дієслів із семантикою одноразовості вихідними можуть бути як багатоактні (напр., *махати – махнути, гепати – гепнути*), так і гомогенні дієслова (напр., *пхати – пхнути, лаятися – лайнутися*) [пор. 39, с. 100]. Важливо також зазначити, що суфікс *-ну-* досі активний і має “здатність утворювати неологізми” [30].

Загалом при аналізі виявлена значна кількість прикладів із дієсловами у формі ДВ із суфіксами *-ну-/-ону-*, що належать до семельфактивного РДД. Найчастіше такі дієслова позначають: удар або контакт з об’єктом (напр., *стусоннути, штурхнути, ляснути*), рух (напр., *крутнутись, ступнути, здригнутися*), переміщення об’єкта (напр., *кинути, крутнути, вернути*) або фізичну діяльність (напр., *утнути, шурнути, шпоркнути*):

(179) “Я **кивнув** головою.” (Дереш, 123) – “*Ich nickte.*” (Deresch, 126)

(180) “*Er zuckte mit den Schultern.*” (Schlink, 52) – “Продавець тільки **стенув** плечима.” (Шлінк, 51)

Виявлені дієслівні лексеми із семантикою семельфактивного РДД позначають також зорове сприйняття (напр., *глянути, зиркнути, глипнути*), звукові та світлові ефекти (напр., *бамкнути, клацнути, сяйнути, спалахнути*), виявлення емоцій (напр., *усміхнутися, зітхнути, реготнути*) або процес мовлення (напр., *крикнути, гукнути, звернутися*):

(181) “*Delamarche sah ihn mit spöttisch gespitztem Munde an, als könne er noch ganz andere Dinge verraten.*” (Kafka, 229) – “*Делямарш зиркнув на нього, глузливо розтягнувши уста, немов збираючись розповісти ще й не таке.*” (Кафка, 188)

(182) “*Als ich bei ihr war, lächelte sie ein freundliches, müdes Lächeln.*” (Schlink, 188) – “*Та коли я підійшов, вона всміхнулася приязним, утомленим сміхом.*” (Шлінк, 178)

У проаналізованих творах виявлено також багато дієслівних лексем у формі ДВ із суфіксами *-ну-/-ону-*, які переважно завдяки префіксації окрім акціональної семантики одноразовості дії виражають також інше значення. Зокрема префікс *зі-* надає дієслову у формі ДВ *зіштовхнутися* в (183) реченні додаткову семантику “руху назустріч один одному”, а префікс *ви-* у (184) прикладі надає дієслову у формі ДВ зорового сприйняття *зирнути* додаткового значення “подивитися, виглянувши звідки-небудь, із-за чогось” [248]. Натомість у (185) прикладі дієслово у формі ДВ *чкурнути* крім семантики одноразовості дії вказує також на початок руху [248]:

(183) “*Auf dem Weg zum Eßtisch aber (...) stieß er heftig mit Robinson zusammen (...)*” (Kafka, 320) – “*Дорогою до столу (...) він на всьому бігу зіштовхнувся з Робінсоном (...)*” (Кафка, 242)

(184) “*Um ein bisschen Bewegung zu machen, ging er zur Tür und sah auf den Gang hinaus.*” (Kafka, 80) – “*Щоби трохи розрухатися, він підійшов до дверей і визирнув у коридор.*” (Кафка, 66)

(185) “*Треба пришивидишити крок і приготуватися чкурнути в будь-яку хвилю.*” (Дереш, 153) – “*Ich muss schneller gehen und jeden Moment bereit sein, loszupreschen.*” (Deresch, 157)

У Таблиці Д.1 (див. Додаток Д) наведені дані щодо кількості прикладів, де семантика одноразовості, одноактності дії в українській мові виражалася за допомогою суфікса *-ну-* та його варіанту *-ону-*. Таким чином, велика кількість виявлених прикладів із дієсловами у формі ДВ із суфіксами *-ну-/-ону-* (335 прикладів із 665 сторінок) свідчить про те, що вони активно використовуються в українській мові для вираження одноразової, часто раптової, моментальної дії.

Виявлені семельфактивні дієслова найчастіше позначають рух, удар або контакт із певним об'єктом, зорове сприйняття, фізичну діяльність людини або переміщення об'єктів (напр., *луснути, стрибнути, утнути*). При цьому семантика одноразовості дії залишається також при подальшій префіксації дієслів у формі ДВ із суфіксами *-ну-/ -ону-*, завдяки чому такі дієслова можуть одночасно передавати акціональну семантику кількох РДД (напр., *визирнути, зіштовхнутися*). Через велику кількість прикладів відносимо суфікси *-ну-/ -ону-* до ядра функціонально-семантичного мікрополя одноразовості дії в українській мові.

3.1.2. Дієслова мовлення як носії семантики одноразовості дії. У поєднанні з прямою або непрямою мовою дієслова мовлення вказують на одноразовий акт мовлення, що відбувся в певний конкретний момент часу. Німецькі дієслова мовлення, які за своїм інваріантним значенням часто неграничні (напр., *rufen, schreien, flüstern, erzählen*), у формі минулого часу (переважно претерітума, що виступає головною часовою формою у розповідях) виражають значення досягнутої межі [пор. 11, с. 11], якщо цьому не перешкоджають спеціальні контекстуальні засоби. В українській мові в таких випадках використовуються як правило дієслова у формі ДВ, що вказують як на одноразовість, так і на завершеність дії (напр., *відповісти, сказати, запитати*):

(186) “*Ich ahnte es ja*”, *sagte Mack (...)*” (Кafka, 102) – “*Я ж бо здогадувався, – сказав Мак (...)*” (Кafka, 83)

Форми недоконаного виду в українській мові використовуються переважно для вираження ітеративності дії або ж при використанні форми теперішнього історичного, яка не допускає використання дієслова у формі ДВ. Оскільки в українській мові пряму та непряму мову вводять дієслова у формі ДВ (крім випадків, згаданих вище), що вказують на одноразовість завершеності ситуації, у цьому пункті сконцентруємось на впливі прямої та непрямої мови на вираження семантики одноразовості та завершеності, доконаності дії дієсловами мовлення у німецькій мові.

У проаналізованих творах німецькою мовою семантика одноразовості граничної дії найчастіше реалізовується завдяки поєднанню дієслів мовлення та прямої мови. У таких випадках слова прямої мови активізують у відповідних дієсловах конкретно-фактичне значення, передбачаючи конкретне місце і час, коли ці слова були сказані. Для введення прямої мови в більшості випадків використовуються нейтральні дієслова мовлення (напр., *sagen, fragen, rufen, antworten*), рідше – дієслова, що позначають конкретний мовленнєвий акт (напр., *vorschlagen, kommandieren, mahnen*) або наслідують різні звуки (напр., *zischen, murmeln, bellen*). Найчастіше такі дієслова зустрічаються у часовій формі претерітума, але також перфекта, плюсквамперфекта або футурума. Пряма мова виступає при цьому визначеним прямим додатком, як це видно зокрема у (187) та (188) прикладах, де вона активізує у неграничних за своїм інваріантним значенням дієсловах *flüstern* і *rufen* значення одноразової завершеної мовленнєвої дії:

(187) “*Міську, валімо звідсіля, поки не нарвались, – заляканим напівшепотом повторив Гладкий Хинні.*” (Дереш, 21) – “*Misko, verschwinden wir von hier, solange wir noch können, – flüsterte der total verschreckte Hippie noch einmal.*” (Deresch, 27)

(188) “*Wie lange das dauert!*” **rief** Brunelda auf dem Kanapee (...)” (Kafka, 242) – “*Як довго це триває!*” – **зойкнула** Брунельда зі своєї канапи (...)” (Кафка, 199)

У меншій кількості випадків дієслова мовлення вводять непряму мову, яка також сприяє активізації конкретно-фактичного розуміння відповідної мовленнєвої дії. Зокрема у (189) реченні неграничне дієслово мовлення *sagen* виражає граничну семантику одноразової виконаної дії, оскільки слова непрямої мови передбачають визначеність ситуації, коли вони були сказані, що в свою чергу вказує на одноразовість мовленнєвого акту. Схожа ситуація також і у (190) прикладі, де використане неграничне дієслово мислення *denken*. Непряма мова вказує на те, що в цьому реченні йдеться не про тривалий гомогенний процес мислення, а про його окремий одиничний акт, завдяки чому *denken* передає значення виконаної одноразової дії:

(189) “*Ich sagte, ich hätte mich verirrt; (...)*” (Schlink, 29–30) – “*Я відповів, що заблукав; (...)*” (Шлінк, 29)

(190) “*Шкіра матері, подумав я.*” (Дереш, 127) – “*Die Haut der Mutter, dachte ich.*” (Schlink, 130)

У Таблицях Д.2 і Д.3 (див. Додаток Д) відображені дані щодо вираження семантики одноразової завершеної дії за допомогою дієслів мовлення у німецькій та українській мовах. Отримані результати аналізу показують, що як у німецькій мові (1448 прикладів зі 744 сторінок), так і в українській (1240 прикладів зі 665 сторінок) пряму та непряму мову вводять дієслова мовлення, що вказують на одноразовість доконаної дії, окрім тих випадків, коли йдеться про актуально-тривале або ітеративне розуміння відповідної ситуації. У виявлених прикладах дієслова мовлення переважно вводять слова прямої мови: в українській мові виявлено 1160 таких прикладів, а в німецькій – 1355. Завдяки великій кількості прикладів відносимо дієслова мовлення, що вводять пряму та непряму мову, до приядерних зон мікрополів одноразовості дії у двох порівнюваних мовах.

3.1.3. Сталі словосполучення та сталі дієслівно-іменникові словосполучення зі семантикою одноразовості дії. Тут розглядатимуться як СДІС (Funktionsverbgefüge), що складаються з “функціонального” дієслова з “ослабленим”, десемантизованим значенням та переважно віддієслівним іменником в якості ядра такого словосполучення (напр., *einen Stoß geben; відважити стусана*), так і звичайні сталі словосполучення, що позначають одне цілісне поняття (напр., *jmdm. eine pfeffern; дати по голові*). Об’єднання в одному пункті двох засобів вираження семантики одноразовості дії доцільне через їх схожу структуру – використання тих самих дієслів, а саме дієслів класів дій або діяльностей, та прямого додатка в однині, рідше – прийменникового додатка (напр., *einen Schritt treten, einen zur Brust nehmen/ кинути погляд, дати знак*).

У проаналізованих творах німецькою мовою на 744 сторінках виявлено 48 прикладів із 26 СДІС, що виражають семантику одноразовості дії. Враховуючи СДІС, виявлені при аналізі словника DUDEN. Redewendungen (2008) та емпіричних

даних із дослідження А. Камбера “Funktionsverbgefüge – empirisch. Eine korpusbasierte Untersuchung zu den nominalen Prädikaten des Deutschen” (2008), загальна кількість СДІС із семантикою одноразовості дії становить 37 одиниць. Всі СДІС складаються з “функціональних” дієслів класів дій або діяльностей (загалом виявлено 10 “функціональних” дієслів, з яких найчастіше зустрічаються каузативно вживані дієслова *machen*, *stellen* і *geben*) та переважно віддієслівного іменника в однині у функції прямого додатка, утвореного за допомогою морфологічної конверсії (напр., *einen Befehl geben*, *einen Antrag stellen*), рідше – за допомогою деривації (напр., *eine Forderung stellen*, *eine Bewegung machen*) або субстантивації (напр., *den Versuchen machen*, *ein Ansinnen stellen*). Окрім цього до СДІС зараховуємо також 3 словосполучення, у склад яких не входять віддієслівні іменники, проте які виступають у реченні як один предикат і які переважно можуть бути замінені одним дієсловом (*eine Ohrfeige geben*, *ein Zeichen machen*, *eine Grimasse machen*). Всі виявлені СДІС можна поділити на семантичні групи за значенням іменникового компонента таких словосполучень: а) письмове або усне мовлення (напр., *eine Frage stellen*, *den Rat geben*); б) рух (напр., *eine/die Bewegung machen*, *den/einen Schritt tun/machen*); в) удар (напр., *einen Stoß geben/versetzen*, *einen Stich geben/versetzen*); г) фізична діяльність (напр., *den/einen Versuch machen/unternehmen*); ґ) зорове сприйняття (напр., *einen Blick werfen*):

(191) “*Sie haben mir den Vorwurf gemacht, dass ich Geld besitze und es vor Ihnen versteckt habe (...)*” (Кafka, 138) – “*Ви дорікнули мені, що в мене є гроші, які я від Вас сховав.*” (Кafka, 113)

(192) “*Er wendete so, dass ich einen Sprung zur Seite machen musste.*” (Schlink, 147) – “*Він крутнув кермо так, що я був змушений відскочити.*” (Шлінк, 139)

Частина виявлених СДІС допускає використання як означеного, так і неозначеного артикля (напр., *den/einen Versuch machen*, *die/eine Bewegung machen*) та можливість використання довільних означень перед іменником СДІС (напр., *den <best.> Befehl geben*, *einen <best.> Blick werfen*), як це демонструє приклад (193). Окрім цього два СДІС містять складений іменник, де віддієслівний іменник

виступає другим компонентом (напр., *eine <best.> Handbewegung machen, eine <best.> Rechtswendung machen*) [пор. 174, с. 68]:

(193) “*Hierbei nahm er die Hand vom Kinn und machte eine schwache Bewegung (...)*” (Kafka, 306) – “*При цьому він відірвав руку від підборіддя (...)*” (Кафка, 269)

(194) “*Фацет махнув рукою, немов даруючи мені мою некмітливість.*” (Дереш, 104) – “*Der Tur machte eine Handbewegung, als entschuldigte er meine Dummheit.*” (Deresch, 108)

Що стосується СДІС із семантикою одноразовості дії в українській мові, то проведений аналіз творів показав, що вони використовуються тут значно частіше в порівнянні із СДІС із фазовою семантикою початковості, обмеженої тривалості чи завершеності дії (таких СДІС у проаналізованих творах практично не було виявлено). Всього на 665 сторінках виявлено 16 прикладів із 13 СДІС із семантикою одноразовості дії, що складаються з каузативного дієслова у формі ДВ (із 8 виявлених “функціональних” дієслів найчастіше зустрічалися дієслова у формі ДВ *дати* і *зробити*) та віддієслівного іменника в однині переважно як прямого додатка (напр., *дати розпорядження, зробити крок*) або ж як прийменникового додатка (напр., *звернутися із проханням*). Виявлені СДІС позначають одноразовість: а) акту усного чи письмового мовлення (напр., *подати пропозицію, дати роз’яснення*); б) удару (напр., *відважити стусана, дати копняка*); в) руху (напр., *зробити крок, зробити жест*); г) зорового сприйняття (напр., *кинути погляд*); г) фізичної діяльності (напр., *зробити спробу*):

(195) “*Можливо, нам не просто дадуть копняка в дупу...*” (Дереш, 145) – “*Vielleicht bekommen wir mehr als einen Arschtritt...*” (Deresch, 149)

(196) “*Цератова Пані? – недовіжливо перепитала Дзвінка, про всяк випадок кинувши погляд за спину, чи немає там кого.*” (Дереш, 76) – “*Zellophan-Herrin? – fragte Dswinka unglaublich und warf zur Sicherheit einen Blick über die Schulter.*” (Deresch, 80)

На відміну від СДІС, що переважно відносяться у порівнюваних мовах до офіційної сфери вживання, виявлені сталі словосполучення зі семантикою

одноразовості, одноактності дії належать у своїй більшості до розмовної мови. У проаналізованих творах німецькою мовою виявлена невелика кількість таких словосполучень (7 прикладів із 6 такими словосполученнями). Сумарно із виокремленими сталими словосполученнями зі словника DUDEN. Redewendungen (2008) загальна кількість таких словосполучень становить 43 одиниці. Біля значної частини виявлених словосполучень вказується не тільки на розмовну мову як сферу вживання, але і на фамільярний стиль, до якого вони відносяться. У 40 випадках на одноразовість дії у взаємодії із дієсловами класів дій та діяльностей вказує кількісний числівник *eins/eine/einen* у функції прямого додатка. Виявлені сталі словосполучення позначають: а) нанесення удару (напр., *jmdm. einen/eins auf die Nuss geben, jmdm. eine pfeffern, jmdm. eins/eine verplätten*); б) вживання алкоголю чи наркотичних речовин (напр., *eine zur Brust nehmen, eine zwitschern, sich einen drücken*); в) фізичну або фізіологічну діяльність (напр., *sich eine ins Gesicht stecken, einen ziehen lassen*):

(197) “Я стукнув Гладкого Хінні по голові флейтою (...)” (Дереш, 24) – “*Ich gab dem Glatten Hippie eins mit der Flöte auf die Birne (...)*” (Deresch, 34)

(198) “Раз я спустився в підвал, думав, там буде круто **вколотись** (...)” (Дереш, 105) – “*Einmal bin ich in den Keller gegangen, dachte, wär geil, sich dort einen zu drücken (...)*” (Deresch, 109)

Інші три сталі словосполучення складаються із дієслів класів дій та діяльностей та іменника в однині, позначаючи або вживання алкоголю чи наркотиків, де іменник вказує на дозу (*jmdm., sich einen Schuss setzen/drücken/machen, einen <best.> Stiefel trinken*), або перехід в інший стан (*einen Ohnmachtsfall erleiden*), де семантика одноразовості накладається на семантику результативності:

(199) “(...) *Karl den Hotelarzt holen sollte, da eine Dame im siebenten Stockwerk einen Ohnmachtsfall erlitten hatte.*” (Кафка, 174) – “(...) наказував Карлові покликати готельного лікаря, бо якась дама на сьомому поверсі **знепритомніла.**” (Кафка, 144)

При аналізі творів українською мовою виявлено 9 прикладів із 6 сталими словосполученнями із семантикою одноразовості дії, що позначають рух чи нанесення удару. Чотири такі словосполучення складаються з дієслова у формі ДВ, що вже у своєму значенні містить семантику одноразовості, та іменника у формі однини (*вліпити/ дати ляпаса, дати знак, скорчити тримасу*). Інші два словосполучення, що позначають удар, складаються із дієслова у формі ДВ *дати* і прийменникового додатка (*дати в зуби, дати по голові*) та відносяться більше до розмовної мови:

(200) “(...) *учинити щось таке, щоб дати великого ляпаса тим, хто обоожнює всілякі Рамки Пристойності та Норми Поведінки (...)*” (Дереш, 85) – “(...) *All jene megamäßig vor den Kopf stoßen, die die Regeln des Anstands und der Moral vergöttern (...)*” (Deresch, 89)

Кількісні дані щодо СДІС та сталих словосполучень із семантикою одноразовості дії в німецькій мові, отримані при аналізі творів художньої літератури та дослідження А. Камбера “*Funktionsverbgefüge – empirisch. Eine korpusbasierte Untersuchung zu den nominalen Prädikaten des Deutschen*” (2008) і словника DUDEN. Redewendungen, відображено у Таблицях Д.4 та Д.5 (див. Додаток Д). У Таблицях Д.6 та Д.7 (див. Додаток Д) наведені дані з української мови, виявлені при аналізі творів художньої літератури. Отримані дані вказують на те, що в німецькій мові СДІС із семантикою одноразовості дії використовуються набагато частіше, ніж в українській мові, що пояснюється другорядністю такого засобу через наявність в останній суфіксу *-ну-* для вираження семантики одноразової дії. Незначна кількість прикладів із сталими словосполученнями, що вказують на одноразовість дії, у проаналізованих творах обома мовами пояснюється їх переважною приналежністю до фамільярного стилю, що вимагає спеціального контексту. Якщо в українській мові на одноразовість дії в таких словосполученнях вказує вже саме дієслово у формі ДВ (напр., *дати копняка, зробити спробу*), то в німецькій мові головним носієм семантики одноразовості дії виступає прямий додаток в однині (напр., *den Vorwurf machen, jmdm. eine scheuern*). Враховуючи частотність використання сталих

словосполучень та СДІС для вираження семантики одноразовості дії в обох мовах, відносимо їх до периферій функціонально-семантичних мікрополів одноразовості дії. При цьому такі засоби вираження семантики одноразовості дії відіграють у німецькій мові більше значення та знаходяться ближче до приядерної зони відповідного функціонально-семантичного мікрополя, ніж в українській мові [100].

3.1.4. Обставини часу та міри і ступеня як засіб вираження одноразовості дії в німецькій та українській мовах. У цьому пункті розглянемо вплив як обставин часу, так і обставин міри і ступеня на вираження семантики одноразовості дії, а саме на конкретно-фактичне розуміння певної дії, у двох порівнюваних мовах. Загалом варто виділити кілька груп таких обставин, що вказують на: 1) “визначену повторюваність” дії [66, с. 10–11], 2) конкретний час, коли відбулася дія, 3) раптовість дії, та 4) часову невизначеність:

1) На визначену повторюваність дії в обох мовах можуть вказувати як обставини міри і ступеня (напр., *einmal, mal/ раз, разок*), так і обставини часу (напр., *zum ersten Mal, das erste Mal, erstmals/ одного разу, вперше, востаннє*). У німецькій мові значення граничної одноразової дії може виражатися за допомогою обставин цієї групи не лише у поєднанні з граничними дієсловами, що відносяться до класів діяльностей та подій, але і з неграничними за своїм інваріантним значенням дієсловами (напр., *drücken, sehen*). В українській мові такі обставини підсилюють семантику одноразовості дії з дієсловами, що відносяться до однократного РДД, та наголошують на одноразовості виконання певної дії у поєднанні з дієсловами у формі ДВ²⁷, що не належать до цього роду дії. При цьому “одичність”, одноразовість дії міститися вже у семантиці самого дієслова у формі ДВ як одна із характеристик доконаного виду [69, с. 54]. Так, у (201) прикладі значення одноразовості дії забезпечується завдяки взаємодії граничного дієслова класу подій *erschrecken* із обставиною часу *beim ersten Mal*, яка унеможлиблює розуміння описаної ситуації як ітеративної, а тому й неграничної. В українському перекладі

²⁷ Оскільки у цій роботі досліджується граничність дії, а саме її реалізація, приклади з дієсловами у формі НДВ не беруться до уваги.

граничність дії закладена вже у семантиці форми ДВ дієслова *налякати*. Обставина часу *першого разу* вказує на одноразовість і виключає можливість розуміння відповідної ситуації як такої, що повторювалась певну визначену кількість разів. Інша ситуація у (202) реченні, де неграничне дієслово класу дій *drücken* описує коротку одноразову дію через вплив ширшого контексту та обставин *noch einmal* і *vorher*. Обставина *vorher* вказує на те, що дія, позначена дієсловом *drücken*, відбулася перед наступною граничною дією, позначеною дієсловом *loslassen*. Натомість обставина ступеня й міри *noch einmal* сигналізує, що відповідна дія відбувалась раніше, а після певної перерви повторилася ще раз. При цьому в українському перекладі відповідного речення семантика одноразовості, одноактності дії виражається лише за допомогою дієслова у формі ДВ *стиснути*:

(201) “(...) und stieß einen tonlos schluchzenden Schrei aus, der mich beim ersten Mal erschreckte (...)” (Schlink, 34) – “(...) й видавала глухе, гортанне пронизливе схлипування, що першого разу налякало мене (...)” (Шлінк, 34)

(202) “Der Oberportier ließ ihn tatsächlich los, **drückte** aber vorher noch einmal so stark, dass ihm selbst vor Ansträngung die Tränen in die Augen traten.” (Kafka, 97) – “Надпортъє і справді відпустив його, але перед тим іще наостанок так сильно стиснув, що від натуги навіть у нього самого аж виступили сльози.” (Кафка, 162)

2) Обставини, що вказують на конкретний час, коли відбувається певна дія, можна поділити на дві підгрупи: а) обставини, що виступають показниками точного часу, та б) обставини, що відіграють роль “охоплюючих показників часу” [пор. 66, с. 168–169]:

а) Обставини цієї підгрупи зазначають точний час, коли відбулася певна дія, процес чи подія, що за відсутності спеціальних контекстуальних засобів виключає ітеративне розуміння відповідної ситуації, напр.: *vor einem Augenblick, nach einiger Minute Schweigens, punkt zwölf/ хвилину тому, по хвилі мовчання, рівно о дванадцятій* тощо. У поєднанні з граничними дієсловами або граничними лексико-семантичними варіантами дієслів в німецькій мові та дієсловами у формі ДВ в українській мові такі обставини сприяють вираженню семантики одноразовості дії, активізуючи

конкретно-фактичне значення описаних ситуацій. Граничне дієслово класу подій *merken* у (203) прикладі описує одноразову моментальну дію завдяки взаємодії з обставиною часу *jetzt erst*, що виконує дейктичну функцію в тексті і визначає конкретний момент в описаній ситуації, коли відбулася згадана дія. В українському перекладі обставина *щойно тепер* активізує конкретно-фактичне значення дієслова у формі ДВ *зауважити*, проте значення одноразовості дії міститься вже у семантиці самого дієслова. У (204) вихідному реченні українською мовою обставина часу *через десять хвилин* вказує на конкретний час повернення і цим підкреслює одноразовість виконаної дії. У німецькому перекладі цього речення обставина *zehn Minuten später* у взаємодії з дієсловом класу діяльностей та ширшим контекстом вказує на час, коли ціль руху була досягнена і таким чином все речення виражає семантику доконаності одноразової дії:

(203) “*Jetzt erst merkte Karl eigentlich, wie der Wasserdampf hinter den Kasten emporstieg.*” (Kafka, 319) – “*Щойно тепер Карл зауважив, як із-за ящиків безперервно валить пара.*” (Кафка, 241)

(204) “*Через десять хвилин Гладкий Хінні повернувся.*” (Дереш, 143) – “*Zehn Minuten später kehrte der Glatte Hippie zurück.*” (Deresch, 147)

б) До цієї підгрупи відносяться показники часу, які охоплюють більший період часу, ніж сама тривалість відповідної дії в ширшому значенні цього терміну: *am nächsten Tag, im Juni, im achtzehnten Jahr/ наступного дня, у червні, на вісімнадцятому році* та ін. Зазначені обставини часу у поєднанні з граничною семантикою дієслів та ширшим контекстом, що не містить показників ітеративності, вказують на одноразовість дії, що відбулася або має відбутися [пор. 66, с. 10–11]. Зокрема у (205) реченні дієслово класу діяльностей *holen* під впливом обставини *am selben Tag*, прямого додатку у формі однини та ширшого контексту, який не вказує на повторюваність дії, позначає виконану одноразову дію. В українському перекладі семантика доконаності та одноразовості дії виражається самим дієсловом *викликати*, а обставина часу *того самого дня* уточнює час, коли зазначена дія відбулася. (206) приклад виступає уривком із тексту новини, опублікованої у газеті.

Такий ширший контекст та обставина у *ніч з суботи на неділю* активізує конкретно-фактичне видове значення у дієслові у формі ДВ *зайнятися*, яке передбачає одноразовість дії. У відповідному реченні німецькою мовою контекст газетної новини та обставина часу *in der Nacht auf Sonntag* виступають чинниками, що сприяють вираженню дієсловом класу подій *fangen* одноразової доконаної дії:

(205) “*Am selben Tag holte meine Mutter den Arzt, der Gelbsucht diagnostizierte.*”

(Schlink, 7) – “*Того самого дня мати викликала лікаря, і він сказав, що в мене жовтяниця.*” (Шлінк, 9)

(206) “*У ніч з суботи на неділю зайнялася копиця з сіном (...)*” (Дереш, 185) –

“*In der Nacht auf Sonntag fing ein Heuschober Feuer (...)*” (Дереш, 191)

3) Обставини часу, що вказують на раптовість дії (напр., *plötzlich, auf einmal/ несподівано, зненацька*), сприяють вираженню семантики одноразовості дії, чітко вказуючи на моментальність виконання, початку або завершення певної дії і конкретно визначаючи цей час серед описаних подій у тексті [пор. 6, с. 7]. Дієслово класу подій *versagen* під впливом обставини часу *plötzlich* описує у (207) прикладі одноразову моментальну дію. Ця ж семантика передається і в українському перекладі через взаємодію дієслова у формі ДВ *відмовити* та обставини *раптом*. Так само й обставина часу *раптово* у (208) прикладі вказує на раптовість та одноразовість дії, позначеної дієсловом у формі ДВ із семантикою результативності *знудити*. У німецькому перекладі обставина часу *auf einmal* допускає розуміння описаної ситуації, вираженої в реченні за допомогою результативного предиката *übel werden*, лише як моментальної та одноразової:

(207) “*Aber nur allzubald wurde er daran erinnert, denn plötzlich versagten seine Füße (...)*” (Кафка, 275) – “*Але тим швидше йому про це нагадали, бо раптом у нього відмовили ноги (...)*” (Кафка, 226)

(208) “*Мене раптово знудило.*” (Дереш, 105) – “*Mir wurde auf einmal übel.*” (Deresch, 109)

4) До обставин, що вказують на часову невизначеність, відносимо в німецькій мові зокрема *irgendwann, eines Nachts, an einem Abend* тощо, а в українській – *якось*,

колись, коли-небудь, однієї ночі та ін. У поєднанні з граничними дієсловами в німецькій мові та дієсловами у формі ДВ в українській мові такі обставини часу вказують на одноразовість виконаної дії, що сприяє конкретно-фактичному розумінню відповідної ситуації. Так, хоча у (209) прикладі не названий точний час, коли відбулися дії, позначені дієсловами у формі ДВ *прийти* і *сказати*, але саме форми доконаного виду цих дієслів вказують на одноразовість дій і допускають розуміння обставини *якось* лише як конкретного, хоч і неназваного, інтервалу часу в минулому. У відповідному реченні німецькою мовою обставина часу *irgendwann* відноситься також до конкретного часу в минулому і завдяки її взаємодії з граничними дієсловами *kommen* і *verkünden* речення описує одноразові доконані дії. Так само і в (210) прикладі обставина часу *an einem Abend* виступає показником одноразовості дії, позначеної граничним дієсловом *einladen*. Завдяки такій взаємодії речення описує конкретну, повністю виконану дію. Така семантика збережена також в українському перекладі, де одноразовість та доконаність дії виражаються за допомогою дієслова у формі ДВ *запросити* у поєднанні з обставиною часу *одного вечора*:

(209) “(...) мій старший брат Орест (...) якось прийшов додому і сказав, що одружився.” (Дереш, 9) – “(...) *mein älterer Bruder Orest (...) kam irgendwann nach Hause und verkündete, er habe geheiratet.*” (Deresch, 15)

(210) “An einem Abend habe ich sie eingeladen und für sie gekocht.” (Schlink, 60) – “Одного вечора я запросив її до себе і зготував для неї вечерю.” (Шлінк, 59)

Кількісні дані щодо впливу обставин часу та міри і ступеня на вираження семантики одноразовості дії в німецькій та українській мовах, отримані при проведеному аналізі, відображено у Таблиці Д.8 (див. Додаток Д). На їх основі варто зазначити, що у виявлених прикладах німецькою мовою обставини часу та міри і ступеня сприяють вираженню семантики одноразової виконаної дії переважно у взаємодії з граничними дієсловами класів діяльностей або подій (напр., *zurückbringen, eintreten, erscheinen*), рідше – з неграничними за своїм інваріантним значенням дієсловами класу дій (напр., *schauen, gehen, denken, sagen*). У прикладах

із неграничними дієсловами велику роль відіграють також інші контекстуальні засоби як, наприклад, прямий додаток у формі однини чи обставина, що вказує напрям руху, та ширший контекст, що не містить показників ітеративності дії. Завдяки взаємодії з такими обставинами та іншими контекстуальними засобами неграничні дієслова позначають граничні дії, вказуючи, що ці дії відбулися один раз у зазначений відповідною обставиною час. В українській мові у всіх прикладах мова завжди йде про дієслова у формі ДВ, де обставини часу виступають чинниками актуалізації конкретно-фактичного значення відповідного дієслова. При цьому найбільше прикладів із вираженою граничною семантикою одноразовості дії виявлено з обставинами, що вказують на конкретний час, коли відбулася дія (напр., *punkt zwölf, im Herbst 1943/ рівно о дванадцятій, восени 1943*). На другому місці за кількістю прикладів перебуває група обставин часу та обставин міри і ступеня, що вказують на визначену повторюваність дії (напр., *einmal, erstmals/ раз, вперше*). Обставини цієї групи найчастіше сприяють вираженню в німецькій мові одноразової граничної дії за допомогою неграничних дієслів (напр., *sagen, schlagen*), вказуючи лише на один окремий акт відповідних дій. Рідше вираженню семантики одноразовості виконаної дії сприяють обставини, що вказують на часову невизначеність (напр., *irgendwann/ якось, колись*) та на раптовість дії (напр., *plötzlich, auf einmal/ раптом, зненацька*). На основі отриманих даних відносимо розглянуті групи обставин до периферії функціонально-семантичних мікрополів одноразовості дії у двох мовах, хоча в німецькій мові цей засіб через вагу свого впливу на семантику цілого речення знаходиться ближче до приядерної зони, ніж в українській [90].

3.1.5. Аспектологічний контекст як засіб вираження семантики одноразовості дії. Виходячи з розуміння аспектологічного контексту, яке передбачає часову контактність та одноразовість дій, зв'язані у послідовності дії відіграють при вираженні значення одноразовості дії в німецькій мові не меншу роль, ніж при вираженні фазової семантики (пор. п. 2.1.6). Натомість в українській мові аспектологічний контекст зв'язаних у послідовності дій виконує лише таксисну

функцію. Розглянемо тут окремо вплив сполучників часу та безсполучникових рядів зв'язаних у послідовності дій.

3.1.5.1. Роль сполучників підрядних речень часу. На відміну від сполучників підрядних речень часу, що сприяють вираженню фазової семантики, в українській мові відсутні сполучники, які б беззаперечно вказували на одноразовість описаної дії. Це пояснюється тим, що тут саме дієслово у формі ДВ є носієм такої семантики. Натомість у німецькій мові сполучник підрядних речень часу *als* однозначно вказує на одноразовість дії, що відбулася в минулому [151, с. 1081–1082; 6, с. 12 та ін.]. При цьому описана дія може бути як граничною, так і неграничною. На проаналізованих 744 сторінках виявлено 182 приклади, де завдяки впливу сполучника *als* підрядне речення описує одноразову граничну дію. У більшості випадків мова йде про граничні дієслова класів діяльностей і подій (напр., *aufnehmen, schließen, merken, erblicken*). Нерідко граничні дієслова або словосполучення виражають також семантику початковості, завершеності чи результативності дії (напр., *beginnen, ablassen, vorbei sein, zur Ruhe kommen*). Взаємодія таких предикатів із сполучником *als* забезпечує розуміння відповідної ситуації лише як одноразової, що за відсутності спеціальних показників тривалості дії в контексті сприяє конкретно-фактичному розумінню відповідної дії, що в українській мові належить до сфери використання форм доконаного виду. Так, граничне дієслово *kommen* у (211) прикладі завдяки взаємодії з *als* виражає значення одноразової виконаної дії, що збережено також у перекладі українською мовою, де використане дієслово у формі ДВ *повернутися*:

(211) “*Als ich von ihr nach Hause kam, saßen meine Eltern und Geschwister schon beim Abendessen.*” (Schlink, 29) – “Коли від неї я **повернувся** додому, батько-мати, брат і сестра вже вечеряли.” (Шлінк, 29)

З низкою лексико-семантичних груп неграничних дієслів сполучник підрядних речень часу *als*, часто з допомогою різних контекстуальних засобів чи ширшого контексту, також сприяє вираженню одноразової граничної дії. Найчастіше при цьому йдеться про дієслова, що позначають: 1) рух (напр., *treten*,

zurückkehren, steigen), 2) переміщення об'єктів (напр., *werfen, heben, lüften*), 3) мовлення (напр., *rufen, fragen, bitten*), 4) зорове або слухове сприйняття (напр., *sehen, überblicken, hören*), 5) удар або контакт (напр., *schlagen, küssen*), 6) фізичну діяльність (напр., *wählen, wechseln*), 7) мислення (напр., *bedenken, vergleichen*) та 8) емоції (*reagieren*). У (212) реченні неграничне за своїм інваріантним значенням дієслово *fragen* у взаємодії з прийменниковим додатком та сполучником *als* описує один завершений мовленнєвий акт. У (213) прикладі сполучник *als*, вказуючи на одноразовість дії в минулому, сприяє її конкретно-фактичному розумінню – як одноразової виконаної дії. У відповідних реченнях українською мовою значення одноразовості виконаної дії збережене і передається за допомогою дієслів у формі ДВ *занутили* і *обрати*:

(212) “*Es gab aber noch eine kleine Verzögerung, als man ihn jetzt nach seinem Namen **fragte**.*” (Kafka, 302) – “Однак виникло ще одне маленьке зволікання, коли дійшла черга **занутили** його ім'я.” (Кафка, 265)

(213) “*Ich habe versucht, mir zu sagen, dass ich, als ich Hanna **wählte**, nichts von dem wusste, was sie getan hatte.*” (Schlink, 162) – “Я намагався переконати себе, що **обравши** Ганну, я ще нічого не знав про те, що вона коїла.” (Шлінк, 156)

Вживання часових форм плюсквамперфекта або перфекта у відносній функції у підрядному реченні зі сполучником *als* підкреслює таксисне значення різночасності, а саме значення наступності головної дії. Завдяки цьому граничні дієслова у цих часових формах при взаємодії зі сполучником *als* передають семантику одноразовості та доконаності, як це видно у (214) прикладі, де дієслово *schaffen* із визначеним прямим додатком *die Hälfte des Weges* виражає конкретну виконану дію, що відбулась один раз у минулому перед дією, описаною в головному реченні. Таксис наступності дії в головному реченні сприяє також вираженню значення одноразової виконаної дії у підрядних реченнях зі сполучником *als* та неграничними дієсловами, що позначають рух, переміщення об'єктів чи фізичну діяльність людини. Зокрема у (215) реченні дієслово руху *weglaufen* у часовій формі

плюсквамперфекта, взаємодіючи зі сполучником *als*, позначає одноразову завершену дію:

(214) “*Als ich die Hälfte des Weges geschafft hatte, fuhr die Straßenbahn an mir vorbei.*” (Schlink, 47) – “Коли **пройшов** половину дороги, повз мене прогуркотів трамвай.” (Шлінк, 46)

(215) “*Wissen Sie, wer gerade hinauffahren wollte, als dieser Kerl hier vom Lift weggelaufen war*”, wandte er sich zum Portier.” (Kafka, 187) – “Знаєте, хто якраз збирався поїхати ліфтом, коли **зник** оцей парубійко?” - звернувся він до портьє.” (Кафка, 154)

Підрядні речення часу зі сполучником *als* вказують також на одноразовість ситуації, описаної у головному реченні. Такі підрядні речення виконують функцію обставини часу та активізують конкретно-фактичне значення як граничних, так і деяких груп неграничних дієслів. У проаналізованих творах виявлені такі семантичні групи неграничних дієслів, що за допомогою сполучника *als* та інколи інших контекстуальних засобів (напр., обставини часу або безпосередньої послідовності кількох дій в головному реченні) виражають у головному реченні виконану одноразову дію: дієслова мовлення, руху, переміщення об’єктів, контакту/удару, слухового чи зорового сприйняття та дієслова, що позначають емоції (напр., *sagen, treten, beißen, hören, lächeln*). Зокрема у (216) прикладі неграничне дієслово *lächeln* позначає в головному реченні один акт відповідної дії завдяки підрядному реченню з *als*, яке вказує на конкретний момент, коли ця дія відбулася. В українському перекладі одноразовість дії збережена і передається через однину іменника *усмішка* та дієслово у формі ДВ *стриматися*. Дієслово мовлення *fragen* у (217) реченні описує одноразовий завершений акт мовлення завдяки впливу підрядного речення зі сполучником *als*, яке тут також вказує на конкретний час, коли відбулася дія у головному реченні. В українському перекладі семантика одноразовості дії виражається за допомогою дієслова мовлення у формі ДВ *запитати*:

(216) “*So streng er aber Karl angesehen hatte, so musste er doch **lächeln**, als er die Decke lüftete (...)*” (Kafka, 332) – “*Як суворо він позирав на Карла, то все ж не міг стриматися від **усмішки**, коли відслонив хустку (...)*” (Кафка, 251)

(217) “*Als ich nach ihrem [Geburtstag] gefragt und sie mir den 21. Oktober genannt hatte, **hatte** sie mich nach meinem nicht **gefragt**.*” (Schlink, 70) – “*Коли я запитав, коли в неї день народження, відповіла, що 21 жовтня, але про мій день народження не **запитала**.*” (Шлінк, 69)

Кількісні дані щодо впливу сполучника *als* у співдії з часовими формами плюсквамперфекта, перфекта та претерітума окремих лексико-семантичних груп дієслів на вираження граничної семантики одноразовості дії як у підрядному, так і у головному реченнях, подано у Таблиці Д.9 (див. Додаток Д). Підсумовуючи, отримані дані показують, що сполучник *als* найчастіше сприяє вираженню граничної семантики одноразовості дії у минулому у взаємодії з граничними за своїм інваріантним значенням дієсловами та словосполученнями (напр., *begegnen, fallen*). За сприяння контекстуальних засобів та ширшого контексту сполучник *als* може вказувати на виконаний окремий акт або одноразове виконання дії, позначені неграничними дієсловами. Найчастіше таке значення активізується у дієсловах, що позначають рух, мовлення, чуттєве сприйняття або переміщення об'єктів (напр., *treten, fragen, hören*). У підрядних реченнях додатковим чинником може виступати використання часових форм плюсквамперфекта та перфекта у відносній функції, що вказують на таксисне значення наступності головної дії. У значній кількості випадків підрядні речення часу зі сполучником *als* сприяють вираженню значення одноразовості виконаної дії у головному реченні, виступаючи при цьому обставиною часу, що вказує на конкретний час, коли відбулася ця дія. Узагальнюючи отримані дані, відносимо підрядні речення часу зі сполучником *als* до периферії функціонально-семантичного мікрополя одноразовості дії в німецькій мові, в той час як в українській мові підрядні речення часу не відіграють важливої ролі для вираження в реченні одноразової дії і не входять у відповідне функціонально-семантичне мікрополе.

3.1.5.2. Безполучникові ряди зв'язаних у послідовності дій. Ряди зв'язаних у послідовності дій переважно активізують конкретно-фактичне розуміння ситуацій і дій, що описуються. Завдяки цьому при відсутності спеціальних контекстуальних засобів, які б вказували на ітеративність дії, такі дії розуміються як одноразові. У цьому пункті розглянемо приклади, де такий аспектологічний контекст фокусує увагу на факті одноразовості, одноактності виконаних граничних дій чи процесів. Якщо в українській мові ряди дій, зв'язані у своїй послідовності, тільки підсилюють значення одноразовості дії, що виражається вже за допомогою самого дієслова у формі ДВ, то в німецькій мові аспектологічний контекст послідовних дій відіграє велику роль при вираженні граничної семантики одноразовості, одноактності дії. Така семантика може реалізуватися в німецькій мові в багатоконпонентних реченнях з одним підметом, у безполучникових багатоконпонентних реченнях, де дії відносяться до різних підметів, а також у синтаксичних структурах, серед яких окремо можна виділити суміжні речення, які можуть відноситися зокрема до різних абзаців, та реакції на слова прямої мови [13, с. 8–13]. Загалом аспектологічний контекст рядів зв'язаних у послідовності дій підсилює значення одноразовості дії, взаємодіючи з дієсловами, СДІС чи сталими словосполученнями, що вже містять таку семантику (напр., *einen Schritt machen, einen Blick werfen, einen Fluch ausstoßen*), та активізує вираження граничної семантики одноактності або одноразовості дії у неграничних дієсловах, що відносяться до класів дій або діяльностей (напр., *nicken, fühlen, stützen*). Нижче детальніше розглянемо вплив рядів зв'язаних у послідовності дій на вираження значення одноразовості дії за допомогою дієслів, що належать до класів дій або діяльностей.

Значення одноактності, одноразовості дії в проаналізованих творах німецькою мовою найчастіше виражається у багатоконпонентних реченнях з одним підметом. При цьому контекст рядів зв'язаних у послідовності дій активізує таку семантику у дієсловах, що позначають: а) удар або контакт (напр., *drücken, schlagen, faßen*); б) різноспрямований рух (напр., *nicken, springen, sich beugen*); в) чуттєве сприйняття (напр., *sehen, ansehen, hören*); г) переміщення об'єктів (напр., *nehmen, werfen*,

schleudern); г) фізичну або фізіологічну діяльність (напр., *zeigen, beißen, gähnen*); д) мовлення (напр., *grüßen, salutieren, danken*); е) емоції (напр., *seufzen, reagieren, zulächeln*). За своїм інваріантним значенням більшість із виявлених дієслів позначають неграничні ітеративні дії (напр., *nicken, schlagen, beißen, seufzen*) або тривалу гомогенну дію (напр., *sehen, hören, fühlen*). У (218) прикладі ітеративні дієслова *packen* та *stoßen*, що описують контакт та удар відповідно, позначають одноразові граничні дії завдяки тому, що виступають членами ряду зв'язаних у послідовності дій. Наше загальне знання світу унеможливорює розуміння описаних дій як одночасних і допускає виконання другої дії лише після повного виконання першої. При цьому ширший контекст вказує на одноразовість описаної ситуації. Неграничне дієслово *ansehen*, що позначає зорове сприйняття, виступає у (219) прикладі останнім членом 3-членного ряду послідовних дій і завдяки такому аспектологічному контексту передає значення одноразової граничної дії, що відбулася відразу після виконання двох попередніх дій. Семантика одноактності дії збережена також в українських перекладах відповідних речень: у (218) прикладі її передають дієслова у формі ДВ *схопити* і *тицьнути*, а у (219) – дієслово у формі ДВ *глянути*. При цьому останні два дієслова відносяться до семельфактивного РДД:

(218) “(...) *aber anderseits hatte sie die Zudringlichkeit der beiden Diener schon satt, packte deshalb eine Tasse und stieß sie Robinson gegen den Leib (...)*” (Kafka, 325) – “(...) *їй набридла настирливість цих двох служок, тому вона схопила якусь мисчину і тицьнула в груди Робінсонові (...)*” (Кафка, 246)

(219) “*Ein Pferd?*” *Sie löste sich von mir, richtete sich auf und sah mich an.*” (Schlink, 69) – “*Кінь? – Ганна відсунулася, підвелась і глянула на мене.*” (Шлінк, 68)

Семантика одноразовості дії реалізується також у безсполучникових багатокомпонентних реченнях, де дії відносяться до різних виконавців. Ряди зв'язаних у послідовності дій активізують значення одноразовості дії у проаналізованих творах у дієсловах, що позначають: а) удар або контакт (напр., *anstoßen, küssen, pfeffern*), б) різноспрямований рух (напр., *sich drücken, nicken*), в) переміщення об'єктів (напр., *schwingen, nehmen*), г) фізичну діяльність (напр.,

zeigen), г) чуттєве сприйняття (напр., *spüren*), д) звуки (напр., *platschen*). У (220) реченні ряд зв'язаних у послідовності дій складається із 3 членів, де перша і третя дія відносяться до одного підмета, а друга – до іншого. Завдяки контексту безпосередньо послідовних дій неграничне дієслово руху *nicken* позначає не ітеративну, а одноактну дію. Семантика одноактної доконаної дії збережена також і в українському перекладі, де її передає семельфактивне дієслово у формі ДВ *кивнути*. У (221) прикладі описані дві послідовні дії, що також відносяться до різних виконавців. Оскільки друга дія ряду послідовних дій, позначена неграничним ітеративним дієсловом мовлення *ächzen*, розуміється як реакція на одноразову граничну дію, що виступає першим членом цього ряду, *ächzen* також виражає граничне значення одноактності дії:

(220) “*Aber dann flüsterte die Frau etwas ihrem Manne zu, er nickte und sie rief gleich Karl an (...)*” (Kafka, 985) – “*Але тоді жінка шепнула щось на вухо чоловікові, він кивнув і одразу загукав до Карла (...)*” (Кафка, 258)

(221) “*Dswinka zнову глянула на мене, і я тихенько ахнув від вражіння.*” (Дереш, 59) – “*Dswinka blickte mich wieder an, ich ächzte vor Begeisterung.*” (Deresch, 63)

Серед синтаксичних структур, що складаються із двох суміжних речень окремо розглянемо вплив аспектологічного контексту послідовності дій, що реалізується у: а) власне двох суміжних реченнях, де дія другого речення відбувається відразу після виконання дії чи дій першого речення, та б) реченнях, де мова йде про реакцію на слова прямої мови. У першому випадку гранична семантика одноактності, одноразовості дії найчастіше передається за допомогою переважно неграничних ітеративних дієслів, що позначають: а) різноспрямований рух (напр., *zucken, nicken, tauchen*), б) удар або контакт (напр., *küßten, fassen, rammen*), в) зорове сприйняття (напр., *sehen, blicken*), г) фізичну чи фізіологічну діяльність (напр., *zeigen, schlucken*), г) переміщення об'єктів (напр., *nehmen, abwerfen*), д) емоції (напр., *ächzen, lächeln*), е) мовлення (*zusagen*), є) звук (*krachen*). Зокрема у (222) прикладі неграничне ітеративне дієслово *zusammenzucken* передає значення одноактної граничної дії завдяки часовій контактності з дією з

попереднього речення *fallen*. У (223) реченні дієслово *zusagen* позначає одноразову виконану дію, що відбулася відразу після дії з першого речення, описаної дієсловом мовлення *fragen*:

(222) “*Лусочки кори посипалися на блискучу від поту шию Ігорича. Мене перешарпнуло (...)*” (Дереш, 40) – “*Rindenstückchen fielen Ihorytsch in den von Schweiß glänzenden Rücken. Ich zuckte zusammen (...)*” (Deresch, 46)

(223) “*Trotzdem wurde ich gefragt, ob ich mit einer Gruppe von Studenten über Weihnachten auf eine Skihütte mitkommen wolle. Verwundert sagte ich zu.*” (Schlink, 159) – “*Але все-таки мене запитали, чи на Різдво я поїду зі своєю студентською групою на гірськолижну базу. Здивувавшись, я дав згоду.*” (Шлінк, 153)

Одноразову, одноактну граничну дію як реакцію на пряму мову в проаналізованих творах виражають переважно неграничні дієслова, що відносяться до семантичних груп, які позначають: а) різноспрямований рух (напр., *winken, sich setzen*); б) удар або контакт (напр., *drücken, dreschen*); в) сприйняття (напр., *hinübersehen, schauen*); г) фізичну діяльність (*zeigen*); ґ) емоції (*anlächeln*). Неграничне дієслово *anlächeln* у (224) реченні описує одноактну граничну дію, оскільки слова прямої мови визначають конкретний час, ліву і праву границю цієї дії на часовій осі, виключаючи можливість інтерпретації відповідної дії як ітеративної. Це значення одноактної виконаної дії присутнє також в українському перекладі і виражається семельфактивним дієсловом у формі ДВ *усміхнутися*. У (225) прикладі пряма мова також вказує на конкретний час, коли відбулася дія, позначена неграничним дієсловом *stoßen*. Завдяки часовій контактності прямої мови та дії, що відбулася після неї, дієслово *stoßen* виражає семантику доконаної одноактної дії:

(224) “*Die Philosophie hat die Kinder vergessen*”, *er lächelte mich an*, “*für immer vergessen (...)*” (Schlink, 136) – “*Філософія забула про дітей, – усміхнувся він мені, – забула назавжди (...)*” (Шлінк, 131)

(225) “*A teneer u netлю. Резко! – він боляче **пхнув** пістолетом у те місце, куди цілився.*” (Дереш, 170) – “*Und jetzt in die Schlinge. Hopp! – er **stieß** mit der Pistole schmerzhaft dorthin, wohin er zielte.*” (Deresch, 174)

Отримані результати дослідження відносно впливу аспектологічного контексту рядів зв'язаних у послідовності дій на вираження семантики одноактності/ одноразовості дії за допомогою неграничних або потенційно граничних дієслів, що відносяться до класів дій або діяльностей, відображено у Таблиці Д.10 (див. Додаток Д). Ці дані показують, що ряди зв'язаних у послідовності дій відіграють важливу роль при вираженні одноразовості/ одноактності дії в німецькій мові. Найчастіше такий аспектологічний контекст активізує відповідну семантику в ітеративних або гомогенних дієсловах, що позначають удар або контакт (напр., *stoßen, drücken*), різноспрямований рух (напр., *zucken, springen*) або чуттєве сприйняття (напр., *fühlen, schauen*). Рідше на одноразовість або одноактність дії у рядах зв'язаних у послідовності дій вказують дієслова класів дій або діяльностей, що позначають переміщення об'єктів, фізичну чи фізіологічну діяльність, мовлення, емоції або звуки (напр., *legen, spucken, grüßen, seufzen*). При цьому найбільша кількість прикладів виявлена у багатоконпонентних реченнях, де послідовні дії відносяться до одного підмета (234 приклади зі 744 проаналізованих сторінок). Значно рідше семантика одноразовості, одноактності дії виражається за допомогою неграничних або потенційно граничних дієслів у синтаксичних структурах, що складаються з двох суміжних речень (79 прикладів), та у багатоконпонентних безсполучникових реченнях із різними підметами (16 прикладів). Завдяки великій кількості виявлених прикладів відносимо ряди зв'язаних у послідовності дій до засобів вираження граничної семантики одноразовості дії, що розташовані близько до приядерної зони функціонально-семантичного мікрополя одноразовості дії в німецькій мові.

3.2. Понятійна категорія результативності дії

Під результативністю дії у цій роботі розуміємо настання або досягнення результату завдяки дії чи процесу, що були проведені раніше [200]. У межах

категорії результативності розрізняємо процесуальну результативність (евентивність), коли йдеться про дію, що веде до результату (напр., *erblinden/осліпнути*), та статальну результативність (власне результативність), в якій йдеться про результуючий стан (напр., *gebaut sein/бути збудованим*) [190, с. 5–7; 145, с. 100–101]. Акціональне значення результативності дії може виражатися різними засобами як в німецькій, так і в українській мовах, зокрема за допомогою префіксів чи дієслівних часток (напр., *ver-, er-, zer-, aus-/з-, за-, роз-, на-*), партиципом II та дієприкметниками/ дієприслівниками у формі ДВ (напр., *gedrängt stehen, die gesprungene Tasse; пеннута губа, відхекавшишь*), пасивними конструкціями (напр., *ausgestorben sein; бути складеним*), результативними конструкціями (напр., *böse machen/werden, blank polieren, vorbei sein; зробитися нестерпним, стати чоловіком*), СДІС (напр., *jmdn. zum Schweigen bringen, jmdn. ans Arbeiten bringen*) [110].

3.2.1. Префікси та дієслівні частки як засоби вираження результативності дії в німецькій та українській мовах. У цьому пункті розглянемо різні префікси та дієслівні частки в німецькій та українській мовах (*ver-, er-, zer-, be- aus-, auf-, ent-, ab-, durch-, über-, im-, ein-, an-, zusammen-* та ін.; *з-/с-/зі-/зо-, за-, роз-, роз-...-ся, на-, на- -ся, ви-, по-, в-/у-, про-, при-, пере-, о-/об-, від-, під-, до-, до-...-ся, пона-*), дієслова з якими позначають дію, що призводить до результату і таким чином відносяться в першу чергу до засобів вираження процесуальної результативності. При цьому префікси та дієслівні частки можуть вказувати також на певні додаткові відтінки дії, відносячись до формальних засобів вираження різних РДД у межах ФСП результативності дії у двох порівнюваних мовах (напр., значення часткової ефективності дії виражається в німецькій мові за допомогою дієслівної частки *an-*, а в українській – за допомогою префікса *під-*: *anschwellen; підбадьорити*) [145, с. 100–113].

У проаналізованих творах німецькою мовою найбільше дієслів із результативною семантикою виявлено з префіксами *ver-, er-, zer-* та *ent-*, з яких *ver-* вважається найпродуктивнішим дієслівним префіксом [191, с. 235; 155, с. 226]. Результативне значення, інколи у поєднанні з транзитивацією, з префіксом *ver-*

виражають дієслівні основи, що позначають фізичну діяльність (напр., *verprügeln*, *vergraben*), перехід в інший стан (напр., *verwelken*, *verdorren*), рух (напр., *sich verkriechen*, *sich verirren*), переміщення об'єктів (напр., *vertreiben*, *verdecken*), природні процеси (напр., *verdampfen*, *verbrennen*) та стан (напр., *verschweigen*, *sich verlieben*), а також відприкметникові та відіменникові деривати (напр., *verstummen*, *verheddern*). Найчастіше такі дієслова виражають: а) загально-результативне значення, вказуючи на успішне, результативне завершення дії (напр., *verstecken*, *verhindern*, *versperren*), б) перехід або переведення в інший стан (напр., *verderben*, *veröffentlichen*, *sich verhärten*), в) значення досягнення небажаного/негативного результату (напр., *(ein Buch) verlegen*, *verscherzen*), г) з'єднання (напр., *verschmelzen*) [пор. 182, с. 292–349; 231, с. 143–155]:

(226) “*Ich habe mich verirrt*”, sagte Karl (...)” (Kafka, 11) – “*Я заблукав*, – сказав Карл.” (Кафка, 8)

(227) “*Aber dann verstummten die Besucher.*” (Schlink, 156) – “*Помім публіка занімала.*” (Шлінк, 148)

Завдяки своєму початковому просторовому значенню “з”, “через” дієслівний префікс *er-* також відноситься до засобів вираження результативної семантики в німецькій мові, що часто невіддільне від одночасної транзитивації відповідних дієслів [182, с. 293–342; 191, с. 234–235; 155, с. 226–227]: а) загально-результативне значення успішного досягнення результату внаслідок проведення відповідної дії, що реалізовується у взаємодії з дієсловами класів дій та діяльностей, що позначають певну фізичну діяльність (напр., *erwählen*, *erlernen*), переміщення об'єктів (напр., *erreichen*, *ersetzen*), рух (напр., *erklettern*, *sich erheben*), мислення (напр., *erdenken*, *erkennen*) або стан (напр., *erleiden*), б) значення переходу чи переведення в інший стан переважно із відприкметниковими дериватами, що часто поєднують семантику результативності та початковості дії (напр., *erstarren (zu)*, *ermöglichen*, *erblinden*), та з дієсловами класу дій, що позначають емоції (напр., *erschrecken*, *erregen*), в) з низкою дієслів класу дій, що позначають фізичну діяльність, префікс *er-* активізує

результативне значення знищення, руйнування (напр., *ertrinken*, *erschlagen*, *erschießen*):

(228) “*Englisch habe ich erst in Amerika in zweieinhalb Monaten erlernt*”, sagte Karl (...)” (Kafka, 145) – “Англійську я **вивчив** щойно в Америці, за два з половиною місяці” - сказав Карл (...)” (Кафка, 119)

(229) “*Aber es war, als wolle sie mit mir zusammen ertrinken.*” (Schlink, 77) – “А все-таки вона немов прагнула **втопитись** разом зі мною.” (Шлінк, 76)

Префікс *zer-* відноситься до малопродуктивних префіксів [182, с. 324–325; 191, с. 237–238; 155, с. 226–229] і сприяє вираженню двох результативних значень, що реалізуються переважно з дієсловами класу дій: а) розділення, що активізується з низкою дієслів фізичної діяльності, руху або переміщення об’єктів (напр., *zerschneiden*, *zerspringen*, *zerlegen*); б) пошкодження, тотальне знищення, що виражається у поєднанні з дієсловами конкретної фізичної діяльності (напр., *zerreißen*, *zerdrücken*) або з відіменниковими дериватами (напр., *zertrümmern*):

(230) “(...) *sie hielt sich zusammen, als müsse sie verhindern, unter dem Druck zu zerspringen.*” (Schlink, 76) – “Вона (...) опановувала себе, ніби щоб не дати собі **розкришитися** під тим тягарем.” (Шлінк, 75)

(231) “(...) *але він усього лиш **подер** на задниці штани.*” (Дереш, 26) – “(...) *aber er hatte ihr nur die Hose am Po zerrissen.*” (Deresch, 32)

Поруч із своєю основною функцією транзитивації префікс *be-* надає низці дієслів в німецькій мові результативної семантики (більшість дієслів із цим префіксом такого значення не мають, напр., *begleiten*, *sich befinden*) [155, с. 223–226; 182, с. 293]: а) загально-результативне значення реалізується зокрема з дієсловами класів дій, діяльностей або подій, що позначають певну діяльність (напр., *besiegen*, *bestrafen*), мислення (напр., *bekennen*, *bemerken*), та з відіменниковими дериватами (напр., *beseitigen*), б) результативне значення переходу або переведення в інший стан виражається переважно з відіменниковими та відприкметниковими дериватами (напр., *begnadigen*, *beruhigen*), але також з неграничними дієслівними основами, що

позначають фізичну чи фізіологічну діяльність (*sich besaufen*) та стан (напр., *beherrschen, wiederbeleben*):

(232) “*Glaubst du, diese Jungen im Hotel (...) hätten mich jemals besiegen können, wenn ich gesund wäre?*” (Кафка, 255) – “Невже Ти думаєш, що ці хлопаци в готелі (...) змогли би здолати мене, якби я був здоровий?” (Кафка, 210)

(233) “*Die Erwartungen der Eltern, von denen sich jede Generation befreien muss (...)*” (Schlink, 161) – “Сподівання батьків, від яких має визволитись кожне нове покоління (...)” (Шлінк, 155)

Завдяки своїй “заперечній фокусації” на об’єкті префікс *ent-* також може сприяти вираженню результативної семантики [155, с. 224–226; 182, с. 148; 167, с. 1872]: а) значення віддалення, що реалізується з дієсловами класів дій та діяльностей, які позначають переміщення об’єктів або рух (напр., *entwinden, entlocken, entkommen*); б) перехід або переведення в інший стан, що виражається з відіменниковими та відприкметниковими дериватами (напр., *sich entpuppen, entblößen*):

(234) “*Therese brauchte einige Zeit, um sich der Umarmung des Oberportiers zu entwinden (...)*” (Кафка, 196) – “Терезі знадобився якийсь час, аби вивернутися з обіймів надпорт’є (...)” (Кафка, 161)

(235) “*Але Ігорич виявився дійсно тупим.*” (Дереш, 40) – “*Aber Ihorytsch entpuppte sich als wahrhaft dumm.*” (Deresch, 46)

Серед дієслівних часток результативну семантику дієсловам найчастіше надавали *aus-*, *auf-*, *ab-*, *ein-* та *an-*. З дієслівною часткою *aus-* у проаналізованих творах реалізуються два результативних значення: а) загально-результативне значення, що часто пов’язане із повним охопленням об’єкта або повним використанням простору і виражається з дієсловами класів станів, дій та подій, що позначають переміщення об’єктів (напр., *sich ausbergen*), фізичну або фізіологічну діяльність (напр., *ausschlagen, auswachsen (zu)*), мислення (*sich ausdenken*), мовлення (*ausrufen (als)*) та стан (*sich ausruhen*); б) спорожнення, що реалізується з

неграниченими дієсловами, які позначають переміщення об'єктів та фізичну діяльність (напр., *austreiben*, *ausdrücken*):

(236) “*Er wird sich schon noch etwas ausdenken*”, sagte der Oberportier (...)” (Kafka, 202) – “*Ще щось вигадась*”, – сказав надпорт'є (...)” (Кафка, 167)

(237) “*Гладкий Хинні погасив недопалок і кинув його геть.*” (Дереш, 36) – “*Der Glatte Hippie drückte den Zigarettenstummel aus und warf ihn weg.*” (Deresch, 42)

Серед проаналізованих прикладів можна виділити два результативних значення, які може надавати дієслівна частка *auf-*: а) успішна дія, пов'язана з відкриттями, що виражається у поєднанні з дієсловами класу дій, що позначають фізичну діяльність²⁸ (напр., *auffalten*, *aufreißen*), б) перехід або переведення в інший стан (при цьому йдеться переважно про покращення стану [пор. 191, с. 246; 155, с. 240; 167, с. 1872]), що реалізується у взаємодії з дієсловами класу дій, які позначають певну фізичну діяльність (напр., *auflösen*, *aufwecken*), та з відприкметниковими дериватами (напр., *aufmuntern*, *aufbessern*):

(238) “(...) immer, wenn er an Karl vorüberkam, suchte er ihn durch Kopfnicken zum Aufstehen *aufzumuntern* (...)” (Kafka, 315) – “(...) і щоразу, проходячи повз Карла, кивком голови намагався *заохотити* його вставати (...)” (Кафка, 238)

(239) “Усе було добре у цьому оранжевому світі, доки він не *розтулив* рота (...)” (Дереш, 5) – “*Alles war gut auf dieser orangen Welt, bis er den Mund aufriß* (...)” (Deresch, 11)

Просторові значення “донизу”, “геть від” прослідковуються у дієсловах із результативною семантикою з дієслівною часткою *ab-* [пор. 155, с. 241–242]: а) знищення або пошкодження об'єкта внаслідок проведеної дії, яке виражається у взаємодії з дієсловами класу дій, що позначають відповідну фізичну діяльність (напр., *abschneiden*, *abreißen*), б) звільнення або чищення, що також реалізується з дієсловами фізичної діяльності класу дій (напр., *abwischen*, *abkratzen*), в) перехід чи переведення в інший стан, що може виражатися з дієсловами фізичної діяльності

²⁸ Такі дієслова знаходяться на перетині мікрополів завершеності та результативності дії.

класу дій (напр., *jmdn. abfüllen*) та відприкметниковими дериватами (напр., *abkühlen*):

(240) “*Dann hat sie ihr Kleid gehoben und **hat** sie mir mit dem Saum die Augen **abgewischt**.*” (Кafka, 246) – “*А тоді задерла сукню і краєчком **втерла** мені сльози.*” (Кafka, 202)

(241) “*Ich weiß nicht, wann und warum es **abgerissen** wurde.*” (Schlink, 8) – “*Я не знаю, коли й навіщо його **зруйнували**.*” (Шлінк, 10)

Просторове значення дієслівних часток *ein-* та *an-* сприяє також вираженню результативного значення. Завдяки *ein-* може реалізуватися значення успішного руху всередину, зокрема, з дієсловами класу дій, що позначають переміщення об'єктів, фізичну діяльність або процеси (напр., *einschlagen, sich einbrennen*). Дієслівна частка *ein-* здатна також надавати значення переходу або переведення в інший стан (напр., *sich einschmeicheln, einschläfern*). Дієслівна частка *an-* може надавати значення міцного з'єднання чи прикріплення, взаємодіючи, наприклад, із дієсловами фізичної діяльності або переміщення об'єктів (напр., *annehmen*), а також значення переходу чи переведення в інший стан із додатковим відтінком малої міри вияву дії або ж її короткочасності [182, с. 293–294]. Таке результативне значення виражається з дієсловами класу дій, що позначають поведінку, певну діяльність або процеси (напр., *anstrengen, anschwellen*):

(242) “*Das großspurige, überlegene Gehabe, das ich **mir angewöhnt hatte** (...)*” (Schlink, 89) – “*Зарозумілі та зверхні манери, які я **засвоїв** (...)*” (Шлінк, 89)

(243) “*(...) і Федя збирається його **приспати**.*” (Дереш, 29) – “*(...) und Fedja ihn **einschläfern** lassen muss.*” (Deresch, 35)

Über-, *um-* і *durch-* у функції префіксів та дієслівних часток також здатні надавати дієсловам результативного значення. *Über-* у поєднанні з дієсловами класу дій та з відіменниковими дериватами активізує переважно у функції префікса результативні значення: а) подолання певного бар'єру (напр., *überraeden, überleben*), б) повторне виконання дії (напр., *überarbeiten*), в) виконання дії понад міру (напр., *überhitzen*). Дієслівна частка *um-* сприяє вираженню двох результативних значень із

дієсловами класу дій, що позначають переміщення об'єктів, фізичну діяльність людини або мовлення: а) повалення об'єкта (напр., *umreißen, umlegen*), б) перехід або переведення в новий стан (напр., *umstellen (auf), umbenennen*). *Durch-* як дієслівна частка надає дієсловам руху значення пересування всередину і назовні (напр., *durchfallen, sich durchfragen*), а як префікс – значення повного проходження об'єкта наскрізь із дієсловами класу дій, що позначають зокрема процеси та зорове сприйняття, та з відприкметниковими дериватами (напр., *durchschauen, durchbrennen, durchnässen*):

(244) “*Mutter und Tochter überlebten (...)*” (Schlink, 118) – “*Мати й донька вижили (...)*” (Шлінк, 114)

(245) “*Ale za цей час Лупинці перейменувалися на Мідні Буки (...)*” (Дереш, 60) – “*Damals wurde Lyrunzi in Midni BuKy umbenannt (...)*” (Deresch, 65)

(246) “*(...) ich erinnere mich an einen Lehrer, der das durchsschaute (...)*” (Schlink, 84) – “*(...) пригадую одного вчителя, що помітив у мені ці риси (...)*” (Шлінк, 84)

Результативне значення певним дієсловам може надавати завдяки своєму основному просторовому значенню низка дієслівних часток. Так, *zusammen-* і *aneinander-* у поєднанні з дієсловами руху, переміщення об'єктів або відповідної фізичної діяльності виражають значення успішного з'єднання (напр., *sich zusammenrollen, zusammenfalten, aneinanderbinden*). *Dahinter-* та *hindurch-* виражають з дієсловами руху повне успішне проходження об'єкта, зокрема в переносному значенні (напр., *hindurchklettern, dahinterkommen*). Результативне значення розділення або знищення реалізується з переважно неграничними дієсловами руху, переміщення об'єктів або відповідної фізичної діяльності у поєднанні з дієслівними частками *auseinander-*, *los-*, *abhanden-*, *entzwei-*, *nieder-* (напр., *auseinandersägen, sich losreißen, abhandenkommen, entzweibrechen, niedermetzeln*), наприклад:

(247) “*Und sie schlug die Tücher auseinander, so dass das Postament (...)* freigelegt wurde.” (Kafka, 293) – “*І вона розгорнула шати, так що відслонився постамент (...)*” (Кафка, 258)

(248) “Думала, **приріже** (...)” (Дереш, 87) – “*Dachte, jetzt metzelt er mich nieder* (...)” (Deresch, 91)

В українській мові результативне значення в деяких префіксів “невіддільне від видового значення доконаного виду” [28, с. 241], завдяки чому дієслова у формі ДВ із такими префіксами вказують на досягнення результату проведеною дією, а дієслова у формі НДВ відповідної видової пари вказують на прагнення до результату або повторюваність результативної дії (напр., *варити* – *зварити*, *гнути* – *зігнути*) [пор. 22, с. 197]. Так, найбільша кількість прикладів у проаналізованих творах українською мовою виявлена з дієслівним префіксом *з-* (*с-/зі-/зо-*), що виконує в першу чергу видову функцію [43, с. 51; 28, с. 241 та ін.]. Серед таких прикладів семантику результативності дії найчастіше виражають дієслова класу дій, основи яких описують певну фізичну діяльність (напр., *справити*, *зварити*), перехід в інший стан (напр., *збліднути*, *спаралізувати*), стан (напр., *сподобатися*, *змиритися*), а також переміщення об’єктів (напр., *скинути*, *скрутити*). Рідше такі дієслова позначають рух (напр., *зіп’ястись* (*на ноги*), *згорнутися*) або мислення (напр., *зрозуміти*). Результативне значення за допомогою префікса *з-* можуть виражати також відіменникові або відприкметникові деривати (напр., *справдитися*, *звільнити(ся)*). Сюди ж зараховуємо дієслово з результативною семантикою із старослов’янським префіксом *воз-*, який пізніше спростився до префікса *з-* (*возвести* (*в лідери*)) [пор. 249, с. 416]:

(249) “Мене **спаралізувало**.” (Дереш, 181) – “*Ich war wie paralisiert.*” (Deresch, 186)

(250) “Давай, старий. **Зв’яжемо** його.” (Дереш, 160) – “*Laß es rüberwachsen, Alter. Wir fesseln ihn.*” (Deresch, 165)

Велика кількість прикладів із результативною семантикою виявлена також із дієслівним префіксом *за-*. Результативне значення цей префікс надає дієслівним основам класів дій та станів, що позначають перехід в інший стан (напр., *заніміти*, *завагітніти*, *засутенітись*), емоції (напр., *закохатися*, *засмутити*), а також відіменниковим чи відзайменниковим дериватам, що позначають перехід в інший

стан (напр., *заспокоїти(ся)*, *зациклитися*, *засвоїти*). При цьому такі дієслова знаходяться на перетині двох функціонально-семантичних мікрополів, оскільки вказують як на результат проведеної дії чи процесу, так і на початок нового стану. У поєднанні з дієсловами руху або переміщення префікс *за-* активізує поряд із результативним просторове значення “за, по той бік” [250, с. 213], тобто успішне подолання певної просторової межі (напр., *заблукати*, *затекти*, *затягнути*) [пор. 145, с. 106]. Натомість у поєднанні з дієсловами, що позначають певну фізичну діяльність чи стани, префікс *за-* вказує на тотальність дії (напр., *запарити*, *заарештувати*, *зазнати (поранень)*, *заволодіти*), зберігаючи інколи просторове значення (напр., *засмоктати*, *закопати*, *залити*) [пор. 145, с. 107]:

(251) “*Aber dann verstummten die Besucher.*” (Schlink, 156) – “*Помім публіка заніміла.*” (Шлінк, 148)

(252) “*Тоді одного чоловіка затовкли на місці (...)*” (Дереш, 64) – “*Damals erschlugen sie einen Mann (...)*” (Deresch, 69)

Префікс *роз-* може активізувати кілька результативних значень у поєднанні з різними дієсловами класу дій, які, проте, пов’язані між собою й інколи накладаються [пор. 145, с. 106–110]: а) значення “розділення, знищення”, яке активізується в першу чергу з дієсловами, що позначають фізичну діяльність (напр., *розрізати*, *розпиляти*, *розчавити*); б) значення “віддалення в різні сторони” реалізується з дієсловами різноспрямованого руху або переміщення об’єктів (напр., *розлетітися*, *розставити (ноги)*); в) пов’язане з попередніми значення “анулювання попереднього стану чи дії” реалізується у поєднанні з дієсловами певного роду фізичної діяльності або переміщення об’єктів (напр., *розліпити*, *розгорнути*, *розтулити*); г) значення “розширення, збільшення” у взаємодії з дієсловами, що позначають фізичну діяльність (напр., *розправити*, *розробити*), перехід в інший стан (напр., *розкиснути*, *розпухнути*) або сприйняття (напр., *розгледіти*, *роздивитися*); ґ) до результативних зараховуємо також дистрибутивне значення, яке активізується у взаємодії з дієсловами переміщення об’єктів (напр., *розгубити*, *розкласти*, *розібрати*):

(253) “*Meine Klasse wurde aufgelöst (...)*” (Schlink, 63) – “*Мій клас розформували (...)*” (Шлінк, 62)

(254) “*Ото нам ’ятаеш, – починаю я, – як тільки ми розклалися, почали кашу варити?*” (Дереш, 76) – “*Erinnerst du dich, – beginne ich, – als wir gerade ausgepackt hatten und anfangen Buchweizen zu kochen?*” (Deresch, 80)

Префікси *на-* та *пона-* вказують на “накопичення результату” дії (накопичувальний або кумулятивний РДД) [28, с. 241; 115, с. 83–84; 39, с. 96; 145, с. 106]. Найчастіше таке значення префікс *на-* виражає у поєднанні з дієсловами класу дій, що описують фізичну діяльність (напр., *нарвати, насмажити*), переміщення об’єктів (напр., *накласти, натрусити, нанести*) чи емоції (напр., *набриднути, налякати*). Менше прикладів виявлено з дієсловами, що утворені від дієслів руху (*набігти*), мислення (*надумати, нарахувати*) або стану (*набути (відмінку)*). З префіксом *пона-* в проаналізованих творах виявлене тільки одне дієслово з результативною дистрибутивною семантикою, утворене від дієслова мислення (*понавигадувати*):

(255) “*Я скрутив Хіппі в обіймах, не даючи йому вирватись і наробити дурниць.*” (Дереш, 38) – “*Ich hielt Hippie mit beiden Händen fest, um zu verhindern, dass er sich losrieß und eine Dummheit machte.*” (Deresch, 44)

(256) “*(...) weil du immerfort da auf dem Balkon liegst, hast du dir so verschiedenes ausgedacht.*” (Кафка, 256) – “*(...) оскільки лежиш тут постійно на балконі, понавигдував собі різного.*” (Кафка, 210)

Близькі за значенням до дієслів з префіксом *на-* дієслова з циркумфіксом *на-...-ся*, які вказують на те, що дія проводилася до повного насичення або перенасичення суб’єкта чи об’єкта дії (сатуративний РДД) [39, с. 97; 17, с. 124; 145, с. 110]. Найбільше прикладів виявлено з неграничними дієсловами, що описують фізичну діяльність (напр., *наковтатися, нажертися, нахлебтатися*), менше – з дієсловами, що описують переміщення об’єктів (*налитися*), рух (*наблизитися*) чи емоції (напр., *налякатися*):

(257) “Пригадується, я **наковтався** води й утратив свідомість.” (Дереш, 93) – “*Ich erinnere mich, dass ich Wasser **schluckte** und das Bewusstsein verlor.*” (Deresch, 97)

Дієслівний префікс *ви-* також може сприяти вираженню результативної семантики в українській мові [28, с. 241]. Найчастіше таке значення отримують дієслівні основи класу дій, що позначають фізичну діяльність (напр., *вичавити, виправити*), рух (напр., *вивернутися, вилізти*) або переміщення об’єктів (напр., *вихопити, висмикнути*). Менше прикладів виявлено з дієсловами, що позначають мислення (напр., *вигадати*), перехід в інший стан (напр., *витоншати*), або з відприслівниковими чи відприкметниковими дериватами (напр., *випростатися, вивільнити*). При цьому завдяки префіксу *ви-* виражаються результативні значення: а) ефективності виконаної дії (напр., *витоншати, виплутатися, вивчити*), б) просторове значення успішного “віддалення зсередини” (напр., *вийти, висмикнути*), в) “знаходження предметів з-поміж інших” (*вихопити*), г) “знищення залишків” (*викурити*) та г) “достатнє виснаження”, де *ви-* співдіє із постфіксом *-ся* (*виплакати*) [пор. 145, с. 106–110]:

(258) “Я би **виріс, вивчився** на інженера (...)” (Дереш, 19) – “*Ich wäre herangewachsen, Ingenieur geworden (...)*” (Deresch, 25)

До засобів вираження результативної семантики в українській мові відноситься також префікс *по-* – зокрема в тих випадках, де він виконує видову функцію, утворюючи видові кореляти ДВ до дієслів у формі НДВ [пор. 28, с. 227–228; 145, с. 104]. При цьому префікс *по-* вказує на загально-результативне значення успішного повного завершення дії у поєднанні з дієслівними основами, що позначають певну фізичну діяльність (напр., *покалічити, поділити, подерти*), перехід в інший стан (напр., *почервоніти, подохнути, похолодати*), переміщення об’єктів (напр., *позичити, позбутися*), стани (напр., *потоваришувати, поколегувати*). Результативне значення можуть виражати і відприслівникові та відприкметникові деривати (напр., *пояснити, повідомити*). До результативних відносимо також дієслова з префіксом *по-*, що виражають дистрибутивне значення,

утворені від дієслів переміщення об'єктів (напр., *поховати, позливати*) або мислення (*повигадувати*):

(259) “*Тепер гавкнув я: перед очима все **почервоніло** (...)*” (Дереш, 155) – “*Jetzt jaulte ich auf: Vor den Augen **wurde es rot** (...)*” (Deresch, 159)

(260) “*Wir **haben** Kosenamen füreinander **erdacht**.*” (Schlink, 68) – “*Ми **повигадували** одне для одного ласкаві імена.*” (Шлінк, 67)

Префікс *в-/у-* передає в українській мові інтенсивно-результативне значення [114, с. 199; пор. 145, с. 104–110] у взаємодії з дієслівними основами класу дій, що позначають рух (напр., *утекти, влягтися*), переміщення об'єктів (напр., *укласти, усунути*), перехід в інший стан (напр., *втихнути, вгамуватися*), фізичну діяльність (напр., *вбити, утерти*) або стан, де спостерігаємо накладання семантики результативності та початковості дії (напр., *втомитися, взнати*). Семантика результативності дії може передаватися також за допомогою відприкметникових чи відприслівникових дериватів (напр., *усвідомити*):

(261) “*На найкоротишу мить нам вдалося **утекти** (...)*” (Дереш, 83) – “*Für einen superkurzen Augenblick war es uns gelungen **auszubrechen** (...)*” (Deresch, 87)

(262) “*Ну, за Дюка можеш не хвилюватися, – спробував його **втішити** (...)*” (Дереш, 31) – “*Na ja, wegen Djuk mach dir keine Sorgen, – versuchte ich ihn zu **beruhigen** (...)*” (Deresch, 37)

Завдяки своєму просторовому значенню “через, крізь” [252, с. 589] префікс *про-* надає низці дієслів класу дій тотивну семантику: а) значення успішного проходження певної дистанції суб'єктом із дієсловами односпрямованого руху (напр., *провалитися, пролізти*) або відповідно об'єктом із дієсловами переміщення об'єктів (напр., *прогнати, пропхати*), б) значення тотивності “наскрізь, повністю” передається у поєднанні з дієсловами, що описують фізичну діяльність (напр., *пропекти, пропалити, проламати*), світлові ефекти (напр., *просяяти, прояснитись*), перехід в інший стан (напр., *прогрітися (до)*) та мовлення (*проголосити*), які відносять до РДД достатньої інтенсивності [28, с. 239], в) значення негативного

результату – певної втрати внаслідок проведеної дії [пор. 145, с. 108] – як, наприклад, з дієсловом зорового сприйняття *progloditi* (час):

(263) “*Ich wollte die Klischees mit der Wirklichkeit **vertreiben**.*” (Schlink, 144) – “Я хотів **прогнати** штампи реальністю.” (Шлінк, 137)

(264) “Я зрозумів, що найкращий час для втечі вже **прогледів**.” (Дереш, 153) – “*Ich begriff, das der beste Zeitpunkt für die Flucht schon **vorüber war**.*” (Deresch, 158)

Завдяки своєму основному просторовому значенню “при, біля, до” префікс *при-* [252, с. 568] також сприяє вираженню результативної семантики: а) значення недостатньої інтенсивності дії полягає у малому вияві певної ознаки або у досягненні певного результату лише на короткий період часу і реалізується зокрема з дієсловами, що позначають певну фізичну діяльність (напр., *причарувати, придавити*), переміщення об’єктів (напр., *приховати, прикритися*), перехід в інший стан (напр., *притишити, примиритися*) або стан (напр., *приспати*), б) з дієсловами класу дій, що описують фізичну діяльність, може реалізуватися значення успішного приєднання чи додавання (напр., *пристебнути, прив’язати*), в) загально-результативне значення у взаємодії з неграничними дієсловами, що позначають фізичну діяльність (напр., *приготувати(ся), прирізати*), та відіменниковими дериватами (напр., *призвичаїтися*). У поєднанні з дієсловами стану цей префікс має здатність сильно модифікувати значення, сприяючи їх розумінню як активних результативних дій (напр., *примусити, признатися*):

(265) “Я опустил очі на свої запорошені кеди й **пришвидшив** крок.” (Дереш, 23) – “*Ich blickte zu Boden auf meine zerfetzten Sneakers, und legte einen **Zahn zu**.*” (Deresch, 29)

(266) “*Sie (...) neigte sich zur Seite und **befestigte** den Strumpf an den Strumpfbändern.*” (Schlink, 15) – “(...) нагнулась убік і **пристебнула** панчохи до пояса.” (Шлінк, 16)

Засобом вираження результативної семантики може виступати префікс *пере-*, по-різному модифікуючи значення дієслівних основ: а) з дієсловами руху або переміщення об’єктів *пере-* позначає успішне переміщення в просторі (напр.,

перейти, перетягнути), б) значення надмірної інтенсивності, що реалізується у проаналізованих творах із дієсловами, які позначають перехід в інший стан (напр., *пересохнути, перегрітися*) та переміщення об'єктів (*перебрати*), в) сатуративне значення здійснення дії до повного насичення чи більшою мірою, ніж здійснив інший суб'єкт [115, с. 84] у поєднанні з дієсловами фізичної або фізіологічної діяльності чи станів (напр., *пережити, перерости (в), перевірити*), г) результативне значення повторної дії, що полягає у перетворенні, переробленні об'єкта, з дієсловами, що позначають фізичну діяльність (напр., *перетворити (на), переодягтися*), ґ) дистрибутивне значення, що може реалізуватися зокрема з дієсловами фізичної діяльності (напр., *перебити*):

(267) “*He* *знаю, кого з Великих задумав* ***перетягнути*** *сюда Корій.*” (Дереш, 114) – “*Ich weiss nicht, welchen der Großen Korij* ***hierherlocken*** *will.*” (Deresch, 118)

(268) “*Ich erschrak.*” (Schlink, 93) – “*Я перелякався.*” (Шлінк, 93)

За допомогою префікса *о-/об-/оби-* можуть реалізуватися два пов'язані між собою результативні значення: а) охоплення суб'єктом чи об'єктом повної відстані навколо якогось предмету з дієсловами класу дій, що позначають односпрямований рух, переміщення об'єктів, фізичну діяльність або мовлення (напр., *обійти, охопити, обмотати, оголосити*); б) повна ефективність виконаної дії з неграничними дієслівними основами, що позначають певну діяльність (напр., *опублікувати, опрацювати*), перехід в інший стан (напр., *отетерити, ослабнути*), стан (напр., *опанувати (себе)*), або ж з дериватами з інших частин мови (напр., *оголити*) [пор. 145, с. 104–110]:

(269) “*Найкраще було б його* ***отруїти***.” (Дереш, 119) – “*Am besten wäre es, ihn zu vergiften.*” (Deresch, 123)

(270) “*Der Mann (...) rief so stark an dem Tuch, dass er Bruneldas Gesicht fast entblößt hätte..*” (Кафка, 333–334) – “*Чолов'яга (...) так смикнув за хустку, що мало не оголив Брунельдине лице.*” (Кафка, 253)

З основним просторовим значенням префікса *від-* “рух від чогось і до чогось” [249, с. 390] пов'язані декілька результативних значень: а) ефективність проведеної

дії, що вказує на докладені зусилля задля її досягнення, може активізуватися з дієсловами, що описують певну фізичну діяльність (напр., *відшукати*); б) успішне віддалення суб'єкта чи об'єкта у поєднанні з дієсловами руху або переміщення об'єктів (напр., *відігнати*, *відстовбурчити*); в) зменшення через розділення у взаємодії з дієсловами, що позначають фізичну діяльність, а саме руйнування, нищення (напр., *відірвати(ся)*, *відчахнути*); г) анулювання попереднього стану, поєднуючись зокрема із дієсловами, що позначають фізичну діяльність (напр., *відкритися*); г) повернення попереднього стану у взаємодії з дієсловами, що описують фізичну діяльність чи перехід в інший стан (напр., *відродити*, *відмокнути*) [пор. 145, с. 104–110]:

(271) “*Його мама пообіцяла відродити призабуті традиції племені навахо (...)*” (Дереш, 133) – “*Seine Mama hatte versprochen, die lang vergessene Tradition der Navaho wiederzubeleben (...)*” (Deresch, 137)

(272) “*(...) er ist von den Nazis eingeführt und nach den Nazis wieder beseitigt worden.*” (Schlink, 93) – “*Її запровадили нацисти, та коли нацистів не стало, її відкинули.*” (Шлінк, 93)

Завдяки просторовому значенню визначення кінцевої точки руху біля необхідного об'єкта префікс *під-* [пор. 252, с. 388; 145, с. 106] може сприяти вираженню: а) загально-результативного значення у поєднанні зокрема з неграничними дієсловами, що позначають діяльність (напр., *підготуватися*, *підластитися*) та мовлення (напр., *підтвердити*), б) значення часткової ефективності дії (недостатньої інтенсивності або неповного вияву дії [28, с. 239; 39, с. 101–102]), що може виражатися з дієслівними основами класу дій, що описують певну фізичну діяльність людини (напр., *підірвати*, *підбадьорити*), та з дериватами з інших частин мови (напр., *підсилити*), в) різні результативні просторові значення, зокрема значення успішного завершення руху знизу ввверх, що реалізується з дієсловами руху чи переміщення об'єктів (напр., *підскочити (на)*, *підтягнути*):

(273) “*Xinni підластився до мами й вивідав сценарій випускного вечора (...)*” (Дереш, 136) – “*Hippie schmeichelte sich bei seiner Mama ein und entlockte ihr Einzelheiten über den Ablauf des Abschlußfestes (...)*” (Deresch, 140)

(274) “*Die Matrosen im Boot (...) erhoben sich und salutierten.*” (Кафка, 45) – “*Матроси у човні (...) підвелися і віддали честь.*” (Кафка, 37)

Префікс *до-/di-* сприяє вираженню результативного значення успішного досягнення певної межі чи цілі у поєднанні з неграничними дієсловами односпрямованого руху (напр., *добігти, дійти*), переміщення об’єктів (напр., *догнати, донести*) та мислення (напр., *донепроти*). Циркумфікс *до-...-ся* може надавати дієслівним основам додаткового відтінку досягнення позитивного або негативного результату після тривалого виконання відповідної дії у поєднанні зокрема з дієсловами, що позначають стани (напр., *дочекатися, добутися*), мислення (напр., *додуматися*) та мовлення (напр., *докричатися*) [пор. 28, с. 241; 115, с. 85; 145, с. 106–110]:

(275) “*Erstens, wie hast du dir den Zutritt zu den Vorratskammern verschafft (...)*” (Кафка, 202) – “*(...) по-перше, як Ти добувся до комори (...)*” (Кафка, 166)

Кількісні дані щодо кількості прикладів, виявлених у проаналізованих творах, подані у Таблицях Е.1 та Е.2 (див. Додаток Е). Таким чином, отримані дані свідчать про те, що найчастіше за допомогою префіксів та дієслівних часток в обох мовах виражається загально-результативне значення, в яке включаємо зокрема тотивне значення, перехід чи переведення в інший стан, значення повторного успішного виконання дії та дистрибутивне значення (напр., *verdecken, ausschlagen, erhitzen; здолати, заніміти, розібрати*). Друге місце по частотності в двох мовах займає чітко виражене результативне просторове значення (напр., *dürchfallen, einsaugen/всмоктати, перекласти*). Завдяки префіксам та дієслівним часткам часто виражається негативне результативне значення, до якого відносимо пошкодження, поділення або знищення об’єкта (напр., *zerdrücken, verscherzen; розформувати, відчахнути*). Натомість надмірна, достатня або недостатня, мала міра вираження дії зустрічається в проаналізованих творах українською мовою набагато частіше (напр.,

нажертися, пересохнути), ніж у творах німецькою мовою (напр., *anwärmen, überfüttern*). Менша кількість виявлених прикладів із префіксами та дієслівними частками у німецькій мові пояснюється активним використанням у цій мові конструкцій із результативною семантикою, на відміну від української мови, де саме дієслово відіграє ключову роль при вираженні семантики результативності дії. Інша відмінність між двома порівнюваними мовами полягає у тому, що описані вище дієслова з дієслівними префіксами та частками можуть виражати в німецькій мові не тільки доконаність відповідних результативних дій, а під впливом контексту робити акцент на тривалості виконання такої дії або її ітеративності, відповідаючи в такому випадку дієсловам у формі НДВ із результативною семантикою в українській мові.

3.2.2. Результативні конструкції. Як зазначив Л. Чанг, кожна акція, що виражається дієсловом, може бути пов'язана з результатом [143]. Результативними є всі конструкції, що вказують на певний результат. Вони включають як результуючий стан, так і дію чи процес, які відбувалися перед цим станом і призводять до нього [201, с. 6]. Слідом за В. П. Недялковим вважаємо за необхідне розрізняти первинні та вторинні стани. Перші називаються також природними, вони існують самі по собі і не залежать від волі чи зусиль суб'єкта: *schlafen* „спати“, *wissen* „знати“. Вторинні стани завжди виступають результатом чиєїсь свідомої дії чи діяльності і виражаються різними конструкціями або похідними формами, напр., *gebaut sein* „бути збудованим“ [201, с. 4]. Результати можуть виражатися в німецькій мові також вторинним предикатом або через номінальну фразу (напр., *jmdn. bloßstellen, über den Berg sein*) [143, с. 1].

3.2.2.1. Результативні конструкції: повнозначне дієслово + прикметник. У цьому підпункті розглянемо вторинні предикати, як, напр., *totschlagen, leertrinken* та ін., характерні для німецької мови. Для аналізу були використані такі німецькі тлумачні словники: Wahrig Universalwörterbuch. Rechtschreibung (2002), DUDEN. Redewendungen. Wörterbuch der deutschen Idiomatik (2002) та Österreichisches Wörterbuch (2009), а також наукові роботи (зокрема [204; 211; 160; 219; 190; 142]) та

твори художньої літератури, у результаті чого методом суцільної вибірки виявлено 315 результативних предикатів цього типу (7 з яких зафіксовані лише у формі партиципа II: *breitgefächert, hartgefroren, hartgesotten* та ін.). На основі цих предикатів виділено 85 прикметників та 155 матричних дієслів, що входять в їх склад. Важливо зазначити, що цей список не може вважатись повним, оскільки результативні предикати такого типу все ще знаходяться на шляху із синтаксису у морфологію і тому далеко не всі з них вже зафіксовані у словниках [167, с. 1115; 157, с. 257; 161, с. 34]. Предикати цього типу належать у першу чергу до розмовного стилю, багато з них з'являються у мові як ad hoc-утвори (напр., *krank husten, leer pflücken*). Вони використовуються у першу чергу в експресивних текстах, де їх головне завдання полягає у приверненні уваги реципієнтів. До головних функцій результативних предикатів відносять можливість синтаксичного стиснення великої кількості семантичної інформації [161, с. 13–14]. Цими факторами можна пояснити невелику кількість виявлених прикладів із зазначеними результативними предикатами у проаналізованих творах художньої літератури (22 приклади із 744 сторінок).

Неоднозначним є питання про статус вторинних результативних предикатів: частину з них зараховують до результату словотвору, іншу частину відносять до явища складених дієслів [напр., 155, с. 127]. Натомість у новіших роботах такі предикати зараховують до дієслів із дієслівними частками через їх подібне функціонування в реченнях [157, с. 257; 151, с. 709] або до синтаксичного явища [167, с. 1114; 170, с. 451]. Граматика Duden вказує також на те, що форма і порядок членів дієслівних синтаксичних сполучень з одного боку та складених дієслів, з іншого, можуть бути ідентичними, через що завдяки цим ознакам не можна провести чітку межу між двома формами вираження: словом та словосполученням. Більш корисними тут стають синтаксичні критерії. Семантична відмінність виражається в першу чергу через наголос (*'frei 'sprechen – говорити без упаргалок, jmdn. 'freisprechen – оголосити когось невинним*). Якщо ж відмінностей у наголосі та у значенні немає, відповідна одиниця може виступати і як слово, і як синтаксична

конструкція (*Sie hat mir den Zusammenhang bewusst gemacht/ bewusstgemacht* [151, с. 689–690]). Таким чином, такі конструкції виступають дієсловом, якщо прикметникова та дієслівна складові утворюють нове, переважно переносне значення (напр., *sich tot/kaputtlachen*). Та оскільки часто тяжко визначити, чи утворилось нове загальне значення, багато подібних предикативів розглядаються і як прикметники, і як дієслівні частки [151, с. 700; пор. також 158, с. 337–338], що підтверджує також аналіз словників: *leer essen/ leeressen, blank polieren/ blankpolieren* та ін. [255]. Оскільки всі вторинні результативні предикати, не залежно від того, чи вони відділювані, чи ні, походять із синтаксису, слідом за Шт. Файлем зараховуємо їх всіх до конструкцій [161, с. 39].

За граматиною Duden, результат у результативних конструкціях спричинений процесом чи дією, які виражає відповідне дієслово [151, с. 801; 161, с. 13, 52]. Іншими словами, результативний предикат описує «післястан» об'єкта, до якого відноситься матричне дієслово [142, с. 130; кульмінаційна фаза у 217, с. 251]. У таких результатах прикметникові частини предиката відносяться до граматичного додатка дієслова, якому вони підпорядковуються як їх логічний підмет [246, с. 172]. Дієслово та прикметник повинні семантично узгоджуватися між собою, щоб зможуть утворити результативну конструкцію – дієслово повинне активувати ті семантичні ознаки, що й прикметник або які можуть принаймні виступати причинами тих ознак, які позначає прикметник [161, с. 53–54]. При цьому визначальну роль при виборі додатка відіграє прикметник, а не дієслово [215; 142; 232, с. 239–240], наприклад:

(276) а. *Er trinkt sein Glas leer.*

‘Він п’є свою склянку порожньо/ порожня’

Він до кінця/ повністю випиває свою склянку.

[„Він п’є [процес, клас дій] і спричиняє, що склянка є порожня [стан, що виникнув після завершення дії]“]

б. Глибинна структура речення:

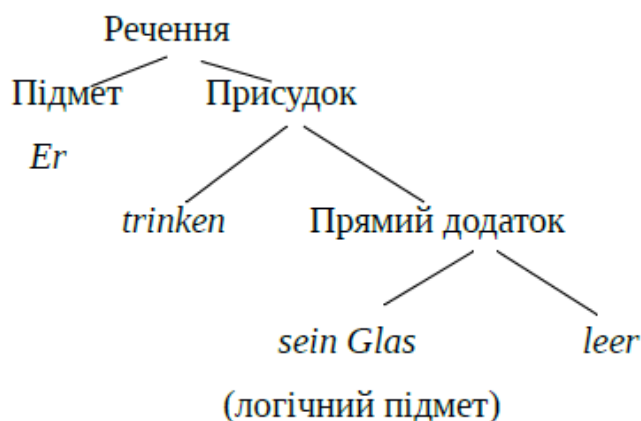

Рис. 3.1. Глибинна структура речення

Результативні предикати потрібно відрізняти від депективних предикатів [217, с. 241; 215; 142], які також відносяться до об'єкта/ прямого додатка, проте відрізняються тим, що стан, який позначає їх вторинний предикат, відноситься не до кульмінаційної фази, а до всього процесу, вираженого матричним дієсловом: *Sie trinkt Tee heiß*. ('Вона п'є чай гарячим' – [„Вона п'є чай [процес, клас дій], чай є гарячий [стан, що є дійсним впродовж всього часу пиття чаю]“]²⁹). Таким чином, це речення не є результативним, оскільки стан *Tee ist heiß* виник не на кінцевій стадії пиття чаю, а існує паралельно і одночасно із цією дією. Якщо закреслити вторинний предикат *heiß*, то у перебігу дії нічого не зміниться: *Sie trinkt Tee*.

Серед самих результативів, за І. Кауфманн/ Д. Вундерліх (1998), розрізняють сильні та слабкі предикати (Шт. Файль говорить тут про синтаксично слабкі та сильні предикати [181, с. 28, 51–52]) [176]; пор. також 167, с. 1115]. У слабких результативах вторинний предикат описує стан дієслівного об'єкта/ додатка, що виникає наприкінці дії (напр., *den Tisch blank polieren*), натомість сильні результативи описують певний стан аргумента, що можливий тільки у результативній конструкції (напр., *die Tasse leertrinken*). Проведений аналіз показує практично однакову кількість виявлених слабких і сильних результативних

²⁹ Глибинна структура речення з депективним предикатом виглядатиме так само, як і з результативним. Розрізнення цих двох видів вторинних предикатів базується головним чином на нашому загальному знанні світу.

предикатів (168 та 167 відповідно). У слабких предикатів всі матричні дієслова перехідні (напр., *den Tisch blank polieren/blankpolieren, die Mandeln fein mahlen/feinmahlen, ein Hemd glattbügeln/glatt bügeln*). При закресленні прикметникової частини предиката тут зникає також і результативний компонент значення (*Sie () rieb mich. – Вона () терла мене.; schlag ihn – бий/товчи її*):

(277) „*Sie (...) rieb mich trocken.*“ (Schlink, 26) – „*Вона (...) насухо витерла.*“ (Шлінк, 26)

(278) “*(...) бийся об стіну головою, **розтовчи її до крові** (...)*” (Дереш, 171) – “*(...) mit dem Kopf gegen die Wand, **schlag ihn blutig** (...)*” (Deresch, 150)

Що стосується сильних предикатів, то вони поділяються на ще менші групи. До першої виокремленої тут групи відносяться предикати, чиї неперехідні, чи використані з неперехідним значенням, матричні дієслова завдяки рефлексивації (Reflexivierung) стають результатами (*sich frei/ totlaufen, sich krank/ krummlachen, sich satt hören/ sehen/ reden, sich totarbeiten*). У таких результатах зворотний займенник вказує на те, що підмет матричного дієслова та підмет вторинного предиката ідентичні [161, с. 49]. До другої групи відносяться результати з неперехідними дієсловами, що зазнали транзитивації (отримання ознак перехідних дієслів) із введенням додаткового аргумента [143, с. 2]: *jmdn./etw. gesundbeten, etw. totsichweigen*. До цієї групи відносяться також результативні предикати, утворені за допомогою двох процесів – рефлексивації та транзитивації: *sich die Köpfe heiß reden, sich die Füße wund laufen*. Останню групу утворюють результати, матричні дієслова яких хоч і є перехідними, проте зазнають зміни валентних зв'язків („Valenz-Umordnung“), а саме – інтеграції нового аргумента [143, с. 2–3]. Такі результати мають переважно переносне, фігуральне значення: *einen Terroristen freipressen* ‘через тиск добитись звільнення’, *jmdn. gesund-/krankschreiben* ‘письмово підтвердити або не підтвердити чийсь повернуту працездатність’, *einen Patienten ruhig stellen* ‘завдяки використанню медикаментів заспокоїти пацієнта’ та ін. При закресленні прикметникової частини предиката вживання висловлювання стає або взагалі неможливим, або ж набуває зовсім іншого значення:

(279) „*Nicht dass ich () Hanna **bloßgestellt hätte.***“ (Schlink, 72) – „*Не те що я () **скомпрометував** Ганну.*” (Шлінк, 71)

Проведений аналіз показує, що більшість матричних дієслів відносяться до класів дій та діяльностей, рідше – до класу подій та станів. Всі матричні дієслова використовуються в якості каузативів, дія та досягнення результату контролюються живим суб'єктом. При цьому більшість дієслів виражають фізичну активність людини, наприклад: *polieren, reiben, putzen, schleifen, klopfen* та ін. Серед класу станів (напр., *ärgern sich, schweigen, stehen*) та подій (*bekommen, kriegen*) відбувається щось на зразок зміщення – вони набувають значення процесуальності: *sich krank/tot/schwarz/scheckig ärgern, totschweigen, sich müde stehen, frei/kleinbekommen, kaputt/klein/tot/klarkriegen* та ін. Варто також зазначити, що складовими частинами вторинних результативних предикатів виступають у першу чергу базові дієслова, префіксовані дієслова зустрічаються досить рідко (напр., *etw. klein bekommen, etw. glatt verrühren*). Це пояснюється здатністю дієслівних префіксів самим надавати дієслову результативної семантики (напр., *sich die Sohlen wund laufen/ablaufen; sich die Augen rot weinen/ausweinen*).

Що стосується прикметників, що входять у склад результативів, то кожен прикметник може утворювати результативний предикат тільки з тими дієсловами, у яких він у прямому чи переносному значенні може виражати «післястан» (**jmdn./etw. armtreten, *sich trockensehen* і т.д.). При цьому йдеться переважно про прості прикметники (напр., *müde, blank, trocken, krank*) [пор. 161, с. 40–41]. Винятки становлять конструкції із подвійними предикативами (всього знайдено 9 таких предикативів), які служать більшій інформативності відповідних конструкцій та посилюють результативне значення (напр., *sich grün und blau ärgern, jmdn. grün und gelb schlagen, jmdn. braun und blau hauen, sich dumm und dämlich zahlen*). У досить незначній кількості зустрічаються також морфологічно складені прикметники (напр., *wässerig, windelweich, anheischig, fusselig, kringelig, schimmelig*).

Таким чином, проведений аналіз вказує на все більшу тенденцію в німецькій мові до побудови вторинних результативних предикатів, що складаються з

прикметника та каузативно вжитого дієслова (напр., *leertrinken, sich kaputtmachen*), з метою синтаксичного стиснення великої кількості інформації. Серед таких результативів потрібно розрізняти слабкі та сильні предикати. Якщо слабкі результативи описують стан дієслівного додатка, що виникає наприкінці дії (напр., *den Tisch blank polieren*), то сильні – стан аргумента, який можливий тільки в результативній конструкції (напр., *jmdn. gesundbeten*).

3.2.2.2. Результативні конструкції: *machen/ werden* + прикметник та статив/ зробитися + прикметник/прислівник. Особливе місце займають результативні предикати з дієсловами *machen* та *werden* у німецькій мові та *стати* і *зробитися* – в українській, оскільки завдяки своїй універсальній семантиці ці дієслова дозволяють утворення результативних конструкцій із будь-яким прикметником (чи прислівником – в українській мові), не висуваючи ніяких семантичних обмежень відносно прикметникових предикативів [пор. 161, с. 31].

У процесі аналізу названих у попередньому пункті словників та творів художньої літератури виявлено 48 результативів із дієсловом *machen* (всього виявлено 39 прикладів на 744 ст. з такими конструкціями у проаналізованих художніх творах), яке виступає як архілексема для результативних конструкцій, розглянутих у п. 3.2.2.1 [228]. Як і результативні предикати, описані в попередньому пункті, результативи з *machen* знаходяться в процесі переходу з синтаксису у морфологію, коли частина таких конструкцій розглядається як одне слово, часто з новим значенням (напр., *festmachen, gutmachen, fertigmachen, kaltmachen*), натомість інші виступають в ролі синтаксичної конструкції (напр., *frei machen, böse machen, müde machen*). На відміну від результативних предикатів на кшталт *leeressen, blank polieren*, конструкції з *machen* допускають використання прикметників у вищому ступені порівняння (напр., *jmdn. neugieriger machen, etw. inniger machen*). Каузативне дієслово *machen* вказує на спричинення суб'єктом певного нового стану об'єкта (при цьому глибинна структура виглядає так само, як і у результативів, розглянутих вище):

(280) “*Mi просто хочемо замочити одного мерзотника (...)*” (Дереш, 123) – “*Wir wollen nur ein Schwein fertigmachen (...)*” (Deresch, 126)

(281) “*Der Streit hat uns inniger gemacht.*” (Schlink, 56) – “*Та сварка зблизила нас.*” (Шлінк, 55)

В українській мові існує схожа конструкція *зробити* + прикметник в орудному відмінку, де в функції прикметникового предикатива може виступати будь-який прикметник, що має семантично узгоджуватися із об'єктом дії (напр., *зробити завдання цікавим, зробити пісню жвавою*), однак прикладів із такою результативною конструкцією в проаналізованих художніх творах виявлено не було. Натомість у художніх творах українською мовою виявлено значну кількість прикладів із суб'єктними результативними конструкціями, що складаються з дієслів-зв'язок *стати* та *зробитися*³⁰ і прикметника в орудному відмінку або прислівника у функції предикатива, що описують стан, який був успішно досягнутий (всього на 665 проаналізованих сторінках виявлено 46 прикладів із 42 такими результативними предикатами). Завдяки взаємодії семантики згаданих дієслів у формі ДВ, що вже вказує на доконаність, результативність дії, та прикметників/прислівників такі конструкції позначають виникнення нового стану чи набуття певних нових якостей чи властивостей суб'єктом. Сюди відносяться фізичні та психічні стани, емоції чи природні явища (напр., *стати вогким, стати повноводною, зробитися самотньо, зробитися чорно-білим*) [пор. 248]. При цьому прикметникові предикативи можуть виступати у різних ступенях порівняння та узгоджуються зі суб'єктом дії в числі та роді:

(282) “*I ми стали ближчими до НИХ.*” (Дереш, 107) – “*Und wir sind Ihnen näher gekommen.*” (Deresch, 110)

(283) “*Зненацька (...) зробилося некуче самотньо.*” (Дереш, 146) – “*Plötzlich (...) wurde es schmerzhaft einsam.*” (Deresch, 150)

³⁰ Дієслова у формі НДВ *робити, ставати* та *робитися* у таких конструкціях акцентують увагу на тривалості процесу та лише прагненні до досягнення результату.

У німецькій мові широко використовується відповідна суб'єктна результативна конструкція, що складається з дієслова-зв'язки *werden* та прикметника (із проаналізованих 744 сторінок виявлено 85 прикладів із 67 такими результативними предикатами). Результативна конструкція *werden* + прикметник також вказує в німецькій мові на досягнення суб'єктом певного нового стану, позначаючи найчастіше природні явища, психічний чи фізичний стан³¹ (напр., *warm werden*, *verlegen werden*, *kraftlos werden*). Як і відповідні конструкції в українській мові, результативна конструкція *werden* + прикметник може включати в себе прикметники різних ступенів порівняння. При цьому частина результативних предикатів із *werden* пройшла вже шлях із синтаксису у морфологію (напр., *fertigwerden*):

(284) “(...) *Giacomo drängte sich so lange mit heran, bis die Bürschen gegenüber (...) dessen überdrüssig wurden (...)*” (Кафка, 313) – “(...) *Джакомо й собі доми тулився, поки парубкам навпроти (...) це набридло (...)*” (Кафка, 275)

(285) “*Ich bin damit nicht fertiggeworden.*” (Schlink, 152) – “*Я не впорався з цим завданням.*” (Шлінк, 144)

Важливо зазначити, що завдяки вираженню значення виникнення, досягнення певного нового стану результативні конструкції *werden* + прикметник в німецькій мові та *стати/зробитися* + прикметник (Ор. в.)/прислівник в українській мові знаходяться на перетині ФСП результативності та початковості дії.

Таким чином, каузативні конструкції *machen* + прикметник та *зробити* + прикметник (Ор. в.)/прислівник, а також суб'єктні конструкції *werden* + прикметник і *стати/зробитися* + прикметник (Ор. в.)/прислівник, завдяки відсутності будь-яких семантичних обмежень відносно прикметникових (в українській мові – також прислівникових) предикативів займають особливе місце в функціонально-семантичних мікрополях результативності дії в порівнюваних мовах.

³¹ Під впливом контексту ця результативна конструкція може вказувати лише на процес становлення певної ознаки чи властивості, а не її успішне досягнення, або ж на ітеративність досягнення відповідного результату.

3.2.2.3. Результативні конструкції: дієслово + іменник/ прийменниковий додаток. У цьому пункті мова йтиме у першу чергу про результативні конструкції *werden* + іменник/ + *zu* + іменник і *tachen* + іменник (Akk.)/ + *zu* + іменник в німецькій мові та *стати/ зробитися* + іменник (Ор. в.), *зробити* + іменник (Знах. в./Ор. в.) – в українській.

У німецькій мові суб'єктні результативні конструкції *werden* + іменник/ прийменниковий додаток передають ознаку суб'єкта дії, вказуючи на кого або на що суб'єкт перетворився. Новий стан, ознаку чи властивість позначають іменники в номінативі або ж прийменниковий додаток із прийменником *zu*, що вказує на досягнення цілі (напр., *zum Krisenherd werden*) [151, с. 601]. Серед виявлених на 744 сторінках 22 прикладів із такими результативними предикатами *werden* + іменник у номінативі найчастіше позначає набуття певної професії чи кваліфікації (напр., *Schlosser werden, Teilnehmer werden, Freunde werden*). Замість іменника в таких результативних предикатах також можуть використовуватися особові займенники (напр., *es werden*). У результативній конструкції *werden* + прийменниковий додаток з прийменником *zu* може використовуватися будь-який іменник (напр., *zum Krisenherd werden, zu Flüssen werden*):

(286) “(...) *ich werde Liftjunge und Sie bleiben Sekretärin.*” (Kafka, 153) – “(...) *я стану ліфтярем, а Ви залишитесь секретаркою.*” (Кафка, 126)

(287) “(...) *es ist nun eben mein Leben geworden.*” (Schlink, 205) – “(...) *це все тепер стало моїм життям.*” (Шлінк, 196)

Суб'єктні результативні предикати *стати/ зробитися* + іменник (Ор. в.) в українській мові також вказують, на кого або на що перетворюється суб'єкт (напр., *стати моїм життям, стати черговою точкою кипіння*) [248]. При цьому іменник в орудному відмінку, що входить у склад такої результативної конструкції, позначає те, у що перетворися суб'єкт. Загалом значення перетворення, перевтілення у конструкціях з орудним відмінком у поєднанні з дієсловом-зв'язкою відносять до найстаріших (таке значення орудного відмінка називають значенням предикативної характеристики) [31, с. 481; 119, с. 214]. У таких конструкціях мова йде часто про

набуття певної кваліфікації або опанування професії (напр., *стати ліфтярем, стати студентом, стати вбивцею*). Замість іменника тут можуть використовуватися також займенники (напр., *стати ними, стати таким*). На проаналізованих 665 сторінках всього виявлено 20 результативних конструкцій цього типу, зокрема:

(288) “(...) *струмки, що несподівано для себе стали ріками (...)*” (Дереш, 94–95) – “(...) *Bäuche, die zu ihrer eigenen Verwunderung zu Flüssen geworden waren (...)*” (Deresch, 98–99)

(289) “*Ми вчилися, як ними стати.*” (Дереш, 126) – “*Wir lernten, wie man es werden konnte.*” (Deresch, 129)

Каузативну результативну семантику серед такого типу конструкцій найчастіше виражають *machen* + іменник (Akk.)/ + *zu* + іменник в німецькій мові (напр., *Karriere machen, zum Rätsel machen*) та *зробити* + іменник (Op. v.)/ + іменник (Знах. в.) + *з* в українській мові (напр., *зробити служником, зробити з нього людину*). У німецькій мові результативне значення передається за допомогою: а) конструкції *machen* + іменник (Akk.), де прямий додаток позначає кінцевий стан чи властивість, які об'єкт набуває, а сам об'єкт вводиться за допомогою прийменникового додатка *aus* + іменник (напр., *einen brauchbaren Menschen aus ihm machen*), та б) *machen* + *zu* + іменник, де об'єкт, що зазнає перетворення, вводиться як прямий додаток (напр., *sie zum Rätsel machen*). В українській мові дієслово *зробити* виражає результативну семантику як з іменниками в орудному відмінку, так і у поєднанні з іменниками в знахідному відмінку. У першому випадку об'єкт, який зазнає перетворення, вводиться в речення за допомогою прямого додатка (напр., *зробити Вас своїм секретарем*), у другому випадку – за допомогою прийменникового додатка *з* + іменник (Род. в.) (напр., *зробити з мене лідера*), що вказує на повне охоплення дією об'єкта. Такі конструкції позначають у двох мовах перетворення об'єкта на щось нове, зокрема йдеться про призначення на певні посади (напр., *zum Diener machen; зробити секретарем*) або характеризовання

об'єкта (напр., *zum Idioten machen, zum Krüppel machen*; *зробити темою семінару, зробити з нього таку-сяку людину*):

(290) “(...) *die Oberköchin könnte Sie an meiner Stelle zum Sekretär machen (...)*” (Kafka, 153) – “(...) *як би пані надкухарка не зробила Вас своїм секретарем замість мене (...)*” (Кафка, 125)

(291) “*Але чому вони (...) зробили з мене лідера?*” (Дереш, 144) – “*Aber warum machten sie (...) einen Anführer aus mir?*” (Deresch, 148)

Результативну семантику в німецькій мові можуть також виражати конструкції, що складаються з дієслів класів дій та досягнень та прийменникових додатків. Частина з них ідіоматизована та закріплена у словниках – всього завдяки аналізу словника DUDEN. Redewendungen. Wörterbuch der deutschen Idiomatik (2002) та творів художньої літератури виявлено 42 такі конструкції (у художніх творах на 744 сторінках виявлено 16 прикладів). Тут можна провести паралелі з результативними конструкціями, розглянутими у п. 3.2.2.1, розрізняючи сильні і слабкі конструкції. Серед сильних результативних конструкцій виділяємо тут схожі групи: а) конструкції, де неперехідні дієслова зазнають транзитивації за допомогою введення нового аргумента (напр., *sich (Dat.) einen Bruch lachen, ein Loch in den Tag schlafen*), б) конструкції, де перехідні дієслова зазнають зміни валентних зв'язків (напр., *jmdn. unter den Tisch saufen, sich in die Wolle reden*). У першому випадку прямий додаток позначає нову властивість, що виникла внаслідок проведення відповідної дії: *sich (Dat.) einen Bruch lachen = so lachen, dass ein Bruch entsteht/ bis ein Bruch entsteht; ein Loch in den Tag schlafen = schlafen, bis „ein Loch im Tag entsteht“*. У результативних конструкціях, віднесених до другої групи, відбувається взаємодія дієслів класу дій з просторовою семантикою спрямованості дії всередину, що виражається прийменниковим додатком з *in*, та прямим додатком, що позначає об'єкт, який зазнає певної зміни: *jmdn. unter den Tisch saufen = jmdn. so lange saufen lassen, bis er/sie unter dem Tisch ist; sich in die Wolle reden = so lange reden, bis man „in der Wolle ist“*. Натомість у слабких результативних конструкціях дієслова не зазнають змін валентних зв'язків. Прийменниковий додаток позначає в них стан

об'єкта, якого він зазнає внаслідок проведеної дії (напр., *jmdn. zu Brei/ zu Mus/ in Klumpen schlagen, etw. zu Bruch/ in Klumpen fahren, jmdn. bis aufs Blut peinigen*):

(292) „*Ich habe versucht, mich damit in den Zustand der Unschuld zu reden (...)*“ (Schlink, 162) – „*Я намагався, отже, опинитися у тому стані невинності (...)*“ (Шлінк, 156)

(293) „*(...) vielleicht hatte man ihn zum Krüppel geschlagen (...)*“ (Kafka, 276) – „*(...) можливо, з нього зробили каліку (...)*“ (Кафка, 227)

Хоча в українській мові виявлені схожі, часто ідіоматизовані, конструкції, проте прийменникові додатки виконують тут лише функцію підсилювача результативної семантики, яка міститься вже в самому дієслові (напр., *спрати на квасне ябко, запрацюватися на смерть, розтовкти до крові, роздерти в шмаття, утерти в порох*).

Підсумовуючи, зазначимо, що суб'єктні результативні конструкції *werden* + іменник/+ *zu* + іменник та *стати/зробитися* + іменник (Ор. в.), а також каузативні конструкції *machen* + іменник/+ *zu* + іменник та *зробити* + іменник (Знах. в./ Ор. в.) використовуються у порівнюваних мовах переважно для позначення набуття певної професії чи кваліфікації. Важливе місце при вираженні результативної семантики в німецькій мові займають також конструкції дієслово класу дій чи діяльностей + прийменниковий додаток, частина з яких ідіоматизована (напр., *zu Brei schlagen; in Klumpen fahren; jmdn. in Braten mit Äpfeln verwandeln*).

3.2.2.4. Результативні конструкції: адвербіальна частка/ прийменниковий додаток + *sein/ haben/ модальне дієслово/ повнозначне дієслово*. У цьому пункті розглянемо результативні конструкції в німецькій мові, що складаються з адвербіальної частки/ прийменникового додатку + *sein/ haben/ модальні дієслова*, що були виокремлені завдяки аналізу словників [254; 255; 257; 258] та творів художньої літератури. До адвербіальних часток, що розглядаються, зараховуємо подвійні частки переважно з *her-* та *hin-* як перших компонентів (*hinaus, hinüber, heran, herunter, herum* та ін., але також *vorbei, vorüber, davon, dahin*), прийменники, рідше прислівники, з локальною семантикою, а саме з семантикою руху: *aus, ab, an, weg,*

fort, auswärts, entzwei та ін. На важливість конструкцій цього типу при вираженні перфективно-результативної семантики вказує Т. М. Струк [236; 237, с. 144–145]. У таких конструкціях поєднується локальна семантика адвербіальної частки, що позначає спрямований рух, та семантика статичності таких дієслів як *sein, haben* та модальних дієслів. Завдяки цьому поєднанню ціла конструкція передає значення результату попередньо проведеної дії. Так, дієслова *sein* та *haben* чи модальні дієслова актуалізують наявність певного стану речей, певного результату на момент мовлення або в якийсь інший час, а адвербіальна частка завдяки своїй локальній семантиці включає в конструкцію уявлення про попередньо проведenu дію. Результативні конструкції з такими дієсловами виступають скороченими формами від різних дієслівних форм [пор. 142, с.138]:

– перфекта/плюсквамперфекта граничних дієслів (переважно з допоміжним дієсловом *sein*, рідше – з *haben*) – сюди відноситься більшість конструкцій із дієсловами *sein* та *haben*: *etwas war vorbei* ← *etwas war vorbeigegangen*, *die Kerze ist aus* ← *die Kerze ist ausgebrannt*, *er hat die Kurve heraus* ← **er hat die Kurve herausgekriegt* (*переносне значення – зрозуміти, знати, як щось робити), *jmd. war auf* ← *jmd. war aufgestanden*, *jmd. war weg* ← *jmd. war weggegangen*, *weggelaufen*:

(294) “*Als ich es [Krankenhaus] verließ, war die Betäubung vorbei.*” (Schlink, 160)
– “*Коли я вийшов з лікарні, минуло моє заніміння.*” (Шлінк, 154)

(295) “*(...) da verschwand er einmal in der Nacht, war einfach weg (...)*” (Kafka, 230) – “*(...) коли однієї ночі він зник, просто зник (...)*” (Кафка, 189)

– від пасиву стану: *an sein* ← *angemacht sein*, *auf sein* ← *aufgemacht sein*, *ab sein* ← *abgetrennt sein* та ін.:

(296) “*(...) das Kellerlicht war an (...)*” (Schlink, 24) – “*(...) світло горіло (...)*” (Шлінк, 24) (= світло було включене)

(297) “*Die Tür ist auf.*” (Schlink, 24) – “*Двері не замкнені.*” (Шлінк, 24) (= двері відкриті)

– інфінітивів, основами яких виступають дієслова, що позначають рух. До цієї групи відносяться результативні конструкції, складовими частинами яких

виступають модальні дієслова, напр.: *fort wollen* ← *fortgehen wollen*; *heranlassen* ← *herantreten lassen*; *bergab/ bergauf müssen* ← *bergab/ bergauf gehen müssen*; *rein können* ← *reingehen*; *reinklettern können*:

(298) “*Warum haben Sie mich also mit Berufung auf diesen Brief hier zurückgehalten, als ich um viertel zwölf von hier fort wollte?*“ (Kafka, 106) – “Чому ж Ви тоді, покликаючись на цей лист, затримали мене, коли я чверть на дванадцяту хотів звідси *nimu?*” (Кафка, 87)

(299) “*Vin ne зможе залізти!*” (Дереш, 102) – “*Er kann nicht rein!*” (Deresch, 106)

– значна кількість результативних конструкцій, що розглядаються, використовується у переносному, фігуральному значенні. У таких випадках адвербіальну частку важко розглядати скороченою формою від певного конкретного дієслова:

(300) “*Зненацька гоп копнув мене по п’ятці, майже догнавши.*” (Дереш, 156) – “*Als er fast gleich auf war, trat mir der Hop plötzlich gegen die Ferse.*” (Deresch, 160)

Головна відмінність між активними реченнями в перфекті/ плюсквамперфекті, реченнями у формі пасиву стану чи активними реченнями з залежним інфінітивом, з одного боку, та результативними конструкціями з адвербіальними частками, з другого боку, полягає у тому, що в останніх уся увага концентрується лише на результаті, досягнутому внаслідок проведення певної дії, підкреслюється саме його комунікативна важливість, а дія як така не відіграє в таких випадках важливої ролі і є лише внутрішньо імплікованою.

У процесі аналізу виокремлено також конструкції, що складаються з повнозначних дієслів, що позначають стани, та адвербіальних часток, які разом також передають значення результативності: *aufstehen*, *an bleiben*, *zubleiben*, *aufbleiben*, *(sich) wegwünschen*, *(sich) fortwünschen*, *(sich) hinwünschen*, *auf helfen*:

(301) “*In der Wohnung standen die Türen auf.*” (Schlink, 23) – „Двери під’їзду були прочинені ()” (Шлінк, 23)

(302) “*Aber mich ärgerte ihre schlechte Laune, und ich wünschte mich weg.*“ (Schlink, 70) – “Проте мене дратував її кепський настрій, хотілося *nimu* геть.” (Шлінк, 69)

(303) “*Вона допомогла піднятися.*” (Дереш, 86) – “*Sie half mir auf.*” (Deresch, 91)

Auf, an, weg, fort та *zu* розглядаються нами в цих випадках як скорочення від форм партиципа II, інфінітива II та інфінітива граничних дієслів *aufmachen, aufstehen, andrehen, zumachen, weggehen* та *fortgehen* відповідно: *die Türen standen auf* ← *die Türen standen aufgemacht, das Gas soll an bleiben* ← *das Gas soll angedreht bleiben, die Tür bleibt zu* ← *die Tür bleibt zugemacht, das Fenster ist aufgeblieben* ← *das Fenster ist aufgemacht geblieben, ich wünschte mich weg* ← *ich wünschte mich weggegangen zu sein, ich wünschte mich fort* ← *ich wünschte mich fortgegangen zu sein.*

Крім згаданих результативних конструкцій із адвербіальними частками, результативне значення виражають також фразеологічні одиниці, що складаються із дієслів *sein, haben, helfen* та прийменникового додатка, що позначає спрямованість руху: *über den Berg sein* (= перебороти труднощі), *über alle Berge sein* (= втекти), *zu Ende sein* (= закінчитись), *durch den Wind sein* (= бути збитим спантелику), *nach Berlin sein* (= поїхати в Берлін), *über die Wupper sein* (= вмерти; бути знищеним), *etwas hinter sich haben* (= подолати, завершити щось), *in die Rucksäcke helfen* (= допомогти одягнути рюкзаки). Розглядаємо такі конструкції з дієсловами *sein* та *haben* як скорочення від темпоральної форми перфекту переважно дієслів руху: *über den Berg gegangen sein, über alle Berge gegangen sein, zu Ende gekommen sein, ?durch den Wind gegangen sein, nach Berlin gefahren sein, über die Wupper gegangen sein, etwas hinter sich gelassen haben.* У випадку конструкції з *helfen* мова йде про інфінітив дієслова руху: *in die Rucksäcke steigen helfen.* «Випущення» дієслів руху із таких конструкцій сприяє, як і в конструкціях, що складаються з адвербіальної частки + *sein/ haben/* модальні дієслова, фокусуванню уваги власне на результаті, а не на дії:

(304) „*Als die Polizei antraf, waren die Einbrecher längst über alle Berge.*“ (ÖWB)

– Коли приїхала поліція, злочинці вже давно **втекли**.

(305) „(...) *допомагали одне одному **закласти** наплічники й рушали далі.*“

(Дереш, 61) – “(...) ***halfen** einander **in die Rucksäcke** und zogen weiter.*” (Deresch, 66)

Найчастіше результативні конструкції такого типу вживаються у розмовній мові. Про це свідчать зокрема спеціальні позначення біля більшості виявлених конструкцій у словниках. Цю тенденцію можна пояснити прагненням мови, особливо розмовної, до спрощення – передати те саме значення коротшою формою. Правопис результативних конструкцій із модальними дієсловами, а також дієсловами *sein* та *haben* ще не є однозначним. Написання результативних предикатів *sein* + адвербіальна частка подається у словниках переважно окремо як двох окремих слів. Результативи з дієсловом *haben* та модальними дієсловами тяжіють до написання разом, що свідчить про їх сприйняття мовцями як однієї лексеми завдяки ідіоматизації значення всієї конструкції.

Завдяки аналізу словників та творів художньої літератури всього виокремлено 34 конструкції з дієсловом *sein* (напр., *hinaus/ vorbei/ aus/ an/ dahin sein, durch den Wind/ über den Berg sein*), 13 конструкції з *haben* (напр., *etwas aus/ weg/ auf/ an/ heraus haben, etwas hinter sich haben*), 99 конструкцій з модальними дієсловами (напр., *heran/ herauf/ heraus/ an dürfen/ können/ lassen/ müssen/ wollen/ sollen*) та 9 – з повнозначними дієсловами (напр., *aufstehen, an bleiben, (sich) hinwünschen, auf helfen*). При цьому на проаналізованих 744 сторінках виявлено 42 приклади з такими результативними конструкціями.

Таким чином, результативні конструкції в німецькій мові, складовими компонентами яких виступають адвербіальна частка/ прийменниковий додаток + *sein/ haben/* модальні дієслова/ повнозначні дієслова, утворені від різних форм: перфекта/ плюсквамперфекта граничних дієслів; пасиву стану; інфінітива, основою якого виступають дієслова руху; партиципа II та інфінітива II граничних дієслів. Об’єднує ці конструкції взаємодія локальної семантики спрямованості руху,

закладеної у відповідній адвербіальній частці чи прийменниковому додатку, та темпоральної семантики статичності, що виражається дієсловами *sein*, *haben*, модальними чи відповідними повнозначними дієсловами. Така взаємодія імплікує завершеність дії та забезпечує фокусування уваги на результаті, а не на дії, що призводить до цього результату. Важливим є факт розповсюдженості таких результативів тільки у розмовній мові, що відносить їх ближче до периферії мовних засобів, які виражають граничну результативну семантику. Цей факт вказує на тенденцію функціонування у німецькій мові конструкцій, що однозначно виражають доконаність та результативність певної дії [92].

Кількісні дані щодо використання всіх розглянутих результативних конструкцій у проаналізованих творах художньої літератури німецькою та українською мовами, подані у Таблицях Е.3 та Е.4 (див. Додаток Е), свідчать про майже в 3 рази більшу кількість виявлених прикладів із розглянутими результативними конструкціями в німецькій мові в порівнянні з українською, а також про більше різноманіття таких конструкцій у німецькій мові. Менша кількість виявлених прикладів із результативними конструкціями в українській мові пояснюється здатністю самих дієслів тут однозначно виражати результативну семантику завдяки префіксації та приналежності до ДВ [109].

3.2.3. Партицип II та дієприкметник/ дієприслівник минулого часу.

Партицип II та дієприкметник минулого часу у формі ДВ позначають у порівнюваних мовах результуючий стан, імплікуючи при цьому дію, що йому передувала [129, с. 154; 235, с. 152–153; 151, с. 565; 183; 109, с. 391–396]. У цьому пункті розглянемо партицип II в німецькій мові та дієприкметник і дієприслівник минулого часу у формі ДВ в українській мові, а також різні конструкції, складовими частинами яких вони виступають, виражаючи результативну семантику. Важливо зазначити, що у цих формах мова йде про статальну результативність [пор. 145, с. 103]:

– Самостійно партицип II в німецькій мові та дієприкметник минулого часу у формі ДВ в українській мові виступають найчастіше в ролі означення в пре- або постномінальній позиції, виявляючи ознаки як дієслова, так і прикметника. У німецькій мові у функції означення можуть виступати партиципи II переважно від перехідних дієслів, що утворюють *werden-* чи *sein-*пасив [151, с. 564]. У таких випадках партицип II має пасивне значення, а іменник виступає об'єктом дії, яку позначає партицип II (напр., *ein gefaltetes Blatt, der gerollte Strumpf*). Атрибутивне використання допустиме також у партиципів II від неперехідних дієслів, що утворюють перфект із допоміжним дієсловом *sein* та описують певну граничну дію чи зміну стану (напр., *die zurückgebliebenen Aufseherinnen, das vergangene Jahr*), а також від зворотних дієслів (напр., *ihr verspätetes Leben*). З такими партиципами II іменник виступає не об'єктом, а суб'єктом дії, який, проте, зазнає зміни внаслідок проведення дії, що її позначає партицип II [192, с. 283–289; 167, с. 1869]. При цьому партиципи II у німецькій мові узгоджуються з іменниками в роді, числі та відмінку лише тоді, коли стоять перед відповідним іменником. Партиципи II від неперехідних дієслів, що не можуть самостійно виступати в якості означення, можуть входити в поширене означення за умови “введення” цілі такої дії [149, с. 628] (у (308) прикладі атрибутивне використання партиципа II *geraten* можливе лише завдяки введенню прийменникової фрази, що позначає напрям руху *in die Falle*). В українській мові дієприкметники минулого часу у формі ДВ утворюються переважно від перехідних дієслів у формі ДВ та мають пасивне значення, коли іменник, до якого вони відносяться, виступає об'єктом проведеної дії (напр., *розмочений хліб, Розстріляне Відродження, зтягнуте небо*), рідше – від неперехідних дієслів у формі ДВ, що позначають перехід в інший стан, та мають активне значення, де іменник виступає суб'єктом дії (напр., *запалі щоки, застигле морозиво, репнута губа*) [118, с. 394–395; 235, с. 153]. Незалежно від позиції дієприкметника – перед чи після іменника – він узгоджується з відповідним іменником у роді, числі та відмінку і в постномінальній позиції відділяється від

іменника комою (напр., *розчарованими зітханнями; із поїдженим носом; ділянку, засаджену сосною*):

(306) “(...) *Delamarche, schon durch Karl gereizt, (...)*” (Kafka, 238) – “(...) *Делямарш, подратованийий уже Карлом, (...)*” (Кафка, 196)

(307) “*Zugleich war ich traurig über sie, traurig über ihr verspätetes und verfehltes Leben (...)*” (Schlink, 178) – “*Водночас я засмутився, засмутився її занізіліум і змарнованим життям (...)*” (Шлінк, 171)

(308) “(...) *місяця страт колорадських жуків (...)*” (Дереш, 44) – “(...) *Hinrichtungsstätten für in die Falle geratene Kartoffelkäfer (...)*” (Deresch, 49)

У проаналізованих творах виявлені також складені дієприкметники, що можна пояснити процесом лексикалізації, завдяки якому частина партиципів II та дієприкметників у двох мовах розглядаються більше як прикметники, ніж дієслівні форми [119, с. 292; 151, с. 566]:

(309) “*Ich bekam einen kurzen computergeschriebenen Brief (...)*” (Schlink, 207) – “*Я отримав коротенького, написаного на комп'ютері листа (...)*” (Шлінк, 197)

(310) “(...) *hanivzруйнований інтернат (...)*” (Дереш, 7) – “(...) *das halbzerstörte Mädchenzimmer (...)*” (Deresch, 13)

Загалом статальна результативність партиципів II та дієприкметників минулого часу у формі ДВ у порівнюваних мовах вказує на те, що дія, позначена дієприкметником чи партиципом II у функції означення, була успішно виконана перед дією, описаною в реченні. Таким чином, ці форми вказують на таксисне значення передування дії, яку вони позначають [192, с. 280; 151, с. 565]. При цьому у німецькій мові партиципи виступають часто в аспектуальній опозиції один до одного, де партицип II виражає перфективну семантику [245, с. 116; 192, с. 297].

– Партицип II та дієприкметник минулого часу у формі ДВ можуть виступати також складовими частинами різних конструкцій, зберігаючи результативне значення. У німецькій мові виявлена більша кількість дієслів, у поєднанні з якими партицип II може виражати семантику статальної результативності. Тут мова йде переважно про неграничні дієслова класів дій або станів, що позначають: а) почуття

або сприйняття (напр., *abgeschnitten aussehen; sich ausgeschlossen fühlen; frisch gewaschen riechen*); б) фізичний або психічний стан (напр., *verbunden bleiben; von etw. umgeben liegen; gehäuft lagern, verurteilt gehören*); в) рух (напр., *gebückt eilen; geduckt schleichen*). Такі дієслова наголошують на тривалості певного стану, результату, що їх позначають партиципи II. В українській мові значення статальної результативності може реалізуватися дієприкметниками минулого часу у формі ДВ переважно в орудному відмінку з дієсловами у формі ДВ або НДВ, що позначають: а) почуття або сприйняття (напр., *почуватись ошуканим; видатися роздратованим; виглядати здивованим*); б) фізичний або психічний стан (напр., *лежали задоволені; залишатися наляканим*). Зазначені дієслова підкреслюють наявність результату в референційний момент часу [пор. 145, с. 103]. З дієсловами з груп (а) і (б) дієприкметники минулого часу у формі ДВ в українській мові та партиципи II в німецькій мові мають переважно пасивне значення (зокрема *gehören* + партицип II називають також *gehören*-пасивом з модальним значенням необхідності [151, с. 427; 238, с. 189]). Натомість із дієсловами руху поєднуються партиципи II з активним значенням:

(311) “*Aber ich fühlte mich **ausgeschlossen, ausgestoßen** aus der normalen Welt (...)*” (Schlink, 46) – “*Але я почувався **відкинутим, вигнаним** із нормального світу (...)*” (Шлінк, 46)

(312) “*(...) der Boden zwischen den verbliebenen Baracken, auf dem ursprünglich weitere Baracken dicht an dicht **gedrängt** standen (...)*” (Schlink, 148) – “*(...) **табір, де раніше бараки тісно тулились один до одного (...)***” (Шлінк, 141)

(313) “*Noch während die Frau sie hinausdrängte und sie **gebückt** (...) zur Tür eilten (...)*” (Kafka, 326) – “*Ще заки жінка випровадила їх, а вони, **скулившись** (...), покватилися до дверей (...)*” (Кафка, 247)

Результативну семантику партиципи II можуть також реалізувати в німецькій мові з граничними дієсловами *kommen* та *bekommen/ erhalten/ kriegen*. З дієсловом *kommen* партиципи II характеризують спосіб прибуття і відносяться до одного суб'єкта, а з дієсловами *bekommen/ erhalten/ kriegen* йдеться про *bekommen*-пасив або

ж “реципієнтний пасив” [151, с. 550]. На відміну від попередніх конструкцій, партиципи II виражають у поєднанні з *kommen* та *bekommen* таксисне значення одночасності дії: *überreicht bekommen*, *hereingerannt kommen* [пор. 216, с. 356–376]. Таким чином, результативна семантика у таких конструкціях може виражатися тільки з партиципами II, утвореними від граничних дієслів, як, наприклад, *überreichen* та *hereinrennen* у (314) та (315) прикладах:

(314) “*Ich war Abiturient und **bekam** bei der Abiturfeier vom Rektor einen Preis **überreicht**.*” (Schlink, 194) – “*Я тоді закінчував гімназію, і на випуску директор **нагородив** мене премією.*” (Шлінк, 187)

(315) “***Вбіг** захеканий, зарум’янілий Xinni.*” (Дереш, 159) – “*Abgehetzt und mit rotem Kopf **kam** Hippie **hereingerannt**.*” (Deresch, 163)

– Результативну семантику можуть також виражати партиципи II у функції партиципціальних фраз у німецькій мові та дієприслівники минулого часу, утворені від дієслів у формі ДВ за допомогою суфіксів *-ши/-вши*, в українській мові [пор. 235, с. 153]. Партиципціальні фрази та дієприслівники минулого часу у формі ДВ відповідають підрядним реченням та вказують переважно на таксисне значення передування дії, яку вони позначають, відносно дії в головному реченні [118, с. 398; 119, с. 294; 150, с. 337, 370; 151, с. 854–855]. При цьому вони виступають в реченні як обставин часу, причини, умови тощо. У німецькій мові на таксисне значення передування дії, позначеної партиципальною фразою, за сприяння контексту вказують партиципи II, утворені від граничних дієслів (напр., *angekommen*, *aufgekrempt*). В українській мові завдяки взаємодії семантики доконаності дії дієслівних основ та таксисного значення передування дії дієприслівники минулого часу у формі ДВ сприяють наголошенню на успішній завершеності дії, яку вони позначають, ще до початку дії в головному реченні (напр., *розбудити* – *розбудивши*, *скулитися* – *скулившись*, *повалити* – *поваливши*). Так, партиципи II *angekommen* та *gefangen*, а також дієприслівник минулого часу *прибувши* в складі партиципціальних фраз та дієприслівникового звороту відповідно у (316) та (317) прикладах виступають у функції обставин часу і вказують на те, що дії, які вони позначають,

успішно виконані ще перед дією головного речення. Таксисне значення передування дії у (316) прикладі підкреслюють обставини часу *kaum* та *тільки-но*, у (317) реченні цю функцію виконує ширший контекст:

(316) “(...) *ist der Anfang, von dem er ausgegangen ist und von dem er, kaum angekommen, erneut ausgehen muss.*” (Schlink, 173) – “(...) *той вихідний пункт, звідки воно вийшло і звідки, тільки-но **прибувши** туди, воно знову має вирушити.*” (Шлінк, 166)

(317) “(...) *і **залізь** туди будь-хто, навряд чи зумів би він виплутатись (...)*” (Дереш, 41) – “(...) *und einmal darin **gefangen**, kann man sich (...) nicht ohne Hilfe befreien.*” (Deresch, 47)

Партиципiальні фрази та дієприслівники минулого часу у формі ДВ можуть також виражати таксисне значення одночасності дії за сприяння ширшого контексту або нашого загального розуміння світу, зберігаючи при цьому семантику результативності дії. Зокрема у (318) прикладі дієприслівник у формі ДВ *спершишь* та партицип II *gelehnt* позначають дію, що відбулася одночасно з граничною дією в головному реченні *sich hinsetzen*. При цьому результат цієї дії *бути спертим/ gelehnt sein* триває, швидше за все, і після завершення дії в головному реченні. У (319) реченні дія, позначена дієприслівником у формі ДВ *забившишь* та партиципом II від граничного дієслова *vergraben*, відбулася на початку стану, позначеного неграничними дієсловами *лежати/ liegen* в головному реченні. При цьому результуючий стан тривав впродовж всього періоду тривання дії в головному реченні:

(318) “(...) *сіли, **спершишь** спинами об стовбур.*” (Дереш, 41) – “(...) *setzten sich die Pazany (...) hin, den Rücken an dem Stamm **gelehnt.***” (Deresch, 47)

(319) “*Дзвінка лежала тут же, поруч, **забившишь** лицем десь між шию та ключицю (...)*” (Дереш, 83) – “*Dswinka lag neben mir, das Gesicht irgendwo zwischen meinem Hals und Schlüsselbein **vergraben** (...)*” (Deresch, 87)

– При аналізі творів художньої літератури виявлені також партиципiальні фрази в німецькій мові з результативною семантикою, що виступають еліптичними

формами до *werden*-пасиву та пасиву стану (*Wohl gesprochen!* ← *Es wurde wohl gesprochen!*; *Alles einkalkuliert!* ← *Alles wurde/ ist einkalkuliert!*). Відсутність допоміжних дієслів у таких реченнях фокусує увагу на наявності результату, успішному завершенню дії, яку позначають партиципи II:

(320) “*Wohl **gesprochen***”, *sagte Senator (...)*” (Кафка, 39) – “*Прекрасно **сказано!*** – *мовив сенатор (...)*” (Кафка, 31)

(321) “*Всьо **прораховано!***” (Дереш, 19) – “*Alles **einkalkuliert!***” (Deresch, 26)

Кількісні дані, наведені у Таблицях Е.5 та Е.6 (див. Додаток Е), показують, що в проаналізованих творах дієприкметники минулого часу у формі ДВ використовуються як означення в українській мові частіше (345 прикладів зі 665 сторінок), ніж партиципи II в такій же функції в німецькій мові (302 приклади зі 744 сторінок). При цьому як означення переважно виступають дієприкметники та партиципи II, утворені від перехідних дієслів (напр., *ein polierter Silber Groschen/ начищений срібний гриш*). Натомість у німецькій мові виявлено більше прикладів із різними конструкціями, складовими частинами яких виступають партиципи II з результативною семантикою, ніж прикладів з різними конструкціями в українській мові, у склад яких входять дієприкметники минулого часу у формі ДВ (напр., *betäubt bleiben, sich angegriffen fühlen; почуватися ошуканим, виглядати здивованим*). Якщо в творах українською мовою виявлено значну кількість прикладів, де дієприслівники минулого часу у формі ДВ виражають результативну семантику, виступаючи в ролі різних обставин в реченні (61 приклад), то в художніх творах німецькою мовою партиципи II виконують таку функцію доволі рідко (17 прикладів). Незначна кількість прикладів виявлена також із партиципами II, які виступають у реченнях як еліптичні форми (напр., *Wohl gesprochen*).

Таким чином, завдяки виявленню значної кількості прикладів, де результативну семантику у функції означення чи обставини виражають партиципи II в німецькій мові та дієприкметники/ дієприслівники минулого часу у формі ДВ в українській мові, відносимо ці засоби вираження результативності дії до приядерних

зон функціонально-семантичних мікрополів результативності дії у двох порівнюваних мовах.

3.2.4. *Sein* + партицип II та *бути* + дієприкметник минулого часу у формі ДВ/ предикативна форма на *-но, -то*. Конструкції типу *sein* + партицип II та *бути* + дієприкметник минулого часу у формі ДВ у німецькій та українській мовах відповідно В. П. Недялков та В. П. Літвінов називають “формальним результативом” [190, с. 2]. При цьому мова йде переважно про пасив стану, що позначає стан, який виник внаслідок попереднього проведення дії [190, с.1; 193, с. 106; 151, с. 553; 150, с. 657; 194, с. 191; 167, с. 1871; 157, с. 144–145; 28, с. 222; 34, с. 12–13; 124].

У німецькій мові результативну семантику передає пасив стану, утворений за допомогою дієслова *sein* та партиципа II від перехідних граничних дієслів, де, як і в пасиві процесу (*werden-Passiv*), у функції суб'єкта речення виступає об'єкт дії (напр., *die Frage war gestellt, die Tür war angelehnt*). Дієслова, від яких утворені виявлені при аналізі партиципи II, належать переважно до семантичних груп фізичної діяльності (напр., *geschnürt sein, aufgebaut sein*), переміщення об'єктів (напр., *zugezogen sein, verlegt sein*), переведення в інший стан (напр., *gestillt sein, geweckt sein*) і мовлення (напр., *falsch gesagt sein*) та можуть також утворювати пасив процесу (*wurde hingeworfen – war hingeworfen; wurde liniert – war liniert*):

(322) “*Zwischen der Türe und den drei Schränken war ein großer Haufen von verschiedenartigen Fenstervorhängen hingeworfen.*” (Kafka, 241) – “Між дверима і трьома шафами було звалено велику купу найрізноманітніших віконних порт'єр.” (Кафка, 198)

(323) “*Das Papier war liniert (...)*” (Schlink, 177) – “Папір був пролінований (...)” (Шлінк, 170)

Результативну семантику наявності стану після завершення попередньої дії в німецькій мові виражає також форма стану зворотних дієслів (*Zustandsreflexiv*), що будується за допомогою дієслова *sein* та партиципа II від зворотних дієслів (напр.,

sich aufregen → *aufgeregt sein*, *sich beschäftigen* → *beschäftigt sein*, *sich vorbereiten* → *vorbereitet sein*) [190, с. 35–37; 170, с. 197; 151, с. 553]. Особливість цієї конструкції полягає у тому, що її суб'єкт співпадає із суб'єктом активного речення (напр., *Robinson war entfernt* ← *Robinson entfernte sich*), а партицип II може бути утворений як від справді зворотних дієслів (напр., *sich entschließen* → *entschlossen sein*), так і від зворотних варіантів дієслів (напр., *sich überzeugen* → *überzeugt sein*), де зворотна частка *sich* відображає пацієнс, охоплений відповідною дією [205, с. 211]:

(324) “(...) *sonst wäre ich schon vorbereitet.*” (Kafka, 60) – “(...) *інакше я був би вже готовий.*” (Кафка, 50)

(325) “*Ich las den Gruß und war erfüllt von Freude und Jubel.*” (Schlink, 178) – “*Я прочитав привітання і сповнився радощів та захвату.*” (Шлінк, 171)

В українській мові результативне значення передає пасив стану, що належить тут до основних форм вираження пасивного стану загалом і що його І. Р. Вихованець називає також результативним станом або ж результативом [28, с. 222, 246]. Він утворюється за допомогою дієслова *бути* (в теперішньому часто в нульовій формі) та дієприкметника минулого часу від перехідного дієслова у формі ДВ, що узгоджується зі суб'єктом речення у роді та числі (напр., *ми обрані, двері забиті, помилка виключена*). При цьому переважно йдеться про дієслова, що вже містять результативну семантику і позначають фізичну чи ментальну діяльність (напр., *завіса була запнута; графік був розрахований*), переміщення об'єктів (напр., *касети покладані*) та переведення в інший стан (напр., *ліс був засніжений; стіни були побілені*). Загалом конструкція позначає стан, що виник вже після завершення дії, яку імплікує відповідний дієприкметник у формі ДВ (*прим'яти* – *прим'ятий*; *зв'язати* – *зв'язаний*):

(326) “*Там трава прим'ята.*” (Дереш, 40) – “*Das Gras ist niedergetreten.*” (Deresch, 45)

(327) “(...) *руки за спиною надійно зв'язані.*” (Дереш, 170) – “(...) *dass meine Hände am Rücken stramm gefesselt waren.*” (Deresch, 172–173)

Пасивне результативне значення в українській мові виражають також предикативні незмінні форми на *-но*, *-то*, утворені від перехідних дієслів у формі ДВ і співвідносні з пасивними дієприкметниками (тут йдеться також про семантичні групи дієслів фізичної та ментальної діяльності, переміщення об'єктів, переведення в інший стан та мовлення: *прораховано*, *вийнято*, *накурено*, *сказано*). Особливість таких предикативних форм полягає у відсутності атрибутивних ознак та згадки про виконавця дії, коли конструкція *бути* + предикативна форма на *-но/-то* виступає головним членом відповідного речення [28, с. 242–246; 119, с. 293; 117, с. 396]:

(328) “(...) *die Wartezeit vor dem Hotel war noch nicht bezahlt.*” (Кафка, 223) – “(...) *час чекання перед готелем не було оплачено.*” (Кафка, 183)

(329) “Дилему *сформульовано*, шановні Високі Сторони.” (Дереш, 149) – “*Das Dilemma ist formuliert, verehrtes Hohes Gericht.*” (Deresch, 153)

Важливо зазначити, що конструкції пасиву стану в двох порівнюваних мовах можуть виражати стативне значення, вказуючи на таксисне значення одночасності, а не передування дії, як це було в попередніх прикладах. У таких випадках відповідні конструкції позначають не результат, що виник внаслідок попередньо виконаної дії, а дію чи стан, що триває у час референції [190, с. 96–97; 202, с. 422–423; 151, с. 554; 194, с. 196; 17, с. 121; 34, с. 13]. У німецькій мові стативне значення виражається за допомогою пасиву стану, утвореного від неграничних дієслів (напр., *verhaftet sein*). Стативна семантика в німецькій та українській мовах може виражатися також за допомогою граничних та доконаних дієслів відповідно, коли йдеться про опис природних станів, які не виникли внаслідок певної усвідомленої дії:

(330) “*Wir sind verhaftet.*” (Кафка, 244) – “*Нас ненавидять.*” (Кафка, 201)

(331) “Уся земля *вкрита* рівномірним шаром глици (...)” (Дереш, 70) – “*Der Boden war mit einer gleichmäßigen Schicht Nadeln bedeckt (...)*” (Deresch, 74)

У Таблицях Е.7 та Е.8 наведені кількісні дані щодо використання розглянутих конструкцій у проаналізованих творах (див. Додаток Е). Наведені дані показують, що конструкції *sein* + партицип II (пасив стану та форма стану зворотних дієслів) та *бути* + дієприкметник ДВ/ предикативна форма на *-но*, *-то* належать до важливих

засобів вираження результативної семантики, вказуючи на результат проведеної дії у переважній більшості виявлених прикладів (у 91,5 % від загальної кількості виявлених прикладів у німецькій мові, та у 94,5 % – в українській мові). Проведений аналіз показує також значно більшу частоту використання конструкцій *sein* + партицип II для позначення результативного стану в німецькій мові (173 приклади зі 744 сторінок), ніж конструкцій *бути* + дієприкметник ДВ/ предикативна форма на -но, -то в українській мові (102 приклади зі 665 сторінок). На основі отриманих даних відносимо розглянуті конструкції до приядерних зон ФСП результативності дії у двох мовах.

3.2.5. СДІС із семантикою результативності в німецькій мові. До засобів вираження результативної семантики в німецькій мові відносяться також сталі дієслівно-іменникові словосполучення. При описі засобів вираження семантики завершеності дії розглядалися вже СДІС із “функціональним” дієсловом *kommen*, що перебувають на перетині ФСП завершеності та результативності дії (напр., *zu einer Einschätzung kommen*). У цьому пункті будуть розглянуті СДІС із каузативною семантикою, що позначають переведення в новий стан, спричинення початку нової дії [158, с. 314]. Завдяки аналізу даних з роботи А. Камбера “Funktionsverbgefüge – empirisch. Eine korpusbasierte Untersuchung zu den nominalen Prädikaten des Deutschen” (2008), словника DUDEN Redewendungen (2008) та творів художньої літератури виявлено 109 СДІС із каузативною результативною семантикою (на проаналізованих 744 сторінках виявлено всього 15 прикладів із такими СДІС), які можна умовно поділити на 2 групи:

1. Перша група охоплює СДІС, що складаються з “функціонального” дієслова *bringen*, переважно прийменника *zum*, рідше – *ins* або *ans*, та субстантивованого дієслова класів станів, дій, діяльностей чи подій, що позначають зокрема стани, емоції, рух, мислення, мовлення, фізичну діяльність та перехід в інший стан (напр., *jmdn./etw. zum Schweigen bringen, jmdn. zum Lachen bringen, etw. ins Rollen bringen, jmdn. ans Arbeiten bringen, jmdn. zum Verstummen bringen*). Як зазначає А. Камбер,

СДІС цього типу мають відкриту і продуктивну модель, що допускає необмежену кількість схожих сталих словосполучень [174, с. 274]. Так, у (332) прикладі СДІС *zum Schweigen bringen* у формі перфекта виражає результативне каузативне значення, вказуючи на переведення об'єкта (*Gewissen*) в інший стан. У (333) реченні каузативне результативне СДІС *zum Wanken bringen* у формі претеритума позначає спричинення нової дії:

(332) “So **habe** ich damals (...) mein schlechtes Gewissen **zum Schweigen gebracht**.” (Schlink, 21) – “(...) **змусивши замовкнути** своє нечисте сумління.” (Шлінк, 21)

(333) “Я відважив дзвінкого ляпаса по потилиці, так що Xinni аж **спіткнувся**.” (Дереш, 45) – “Ich riskierte einen kräftigen Klaps auf den Hinterkopf, der Hippie **zum Wanken brachte**.” (Deresch, 50)

2. До другої групи відносимо СДІС, у склад яких входять “функціональні” дієслова *bringen*, *stellen*, *setzen* і *rufen*, прийменники *zur/zum*, *in*, *unter* та віддієслівні іменники, утворені завдяки деривації або конверсії (напр., *etw. zum Einsturz bringen*, *jmdn. unter Anklage stellen*, *sich mit jmdm. in Verbindung setzen*, *etw. in Erinnerung rufen*), що позначають переведення в інший стан або досягнення цілі. Як і в попередній групі, віддієслівні іменники тут можуть бути утворені від дієслів різних класів, що позначають стани, емоції, мовлення, сприйняття органами чуття, рух, переміщення об'єктів, переведення в інший стан тощо (напр., *jmdn. in Abhängigkeit bringen*, *jmdn. zur Verzweiflung bringen*, *etw. in Abrede stellen*, *etw. zur Schau stellen*, *jmdn./etw. zu Fall bringen*, *jmdn. zum Einsatz bringen*):

(334) “Weil ich gehört habe, wie du dich im Hotel plagen musst, **habe** ich dich **in Vorschlag gebracht**.” (Kafka, 258) – “Та оскільки я (...) чув від Ренеля, як Ти **поневіряєшся в готелі, я й подав цю пропозицію**.” (Кафка, 212)

(335) “Um das Rätsel zu lösen, **rief** ich mir die Begegnung **in Erinnerung** (...)” (Schlink, 18) – “Щоб розв'язати цю загадку, я **пригадав** подію (...)” (Шлінк, 18)

Кількісні дані виділених 2 груп СДІС із каузативною результативною семантикою, подані у Таблиці Е.9 (див. Додаток Е), показують, що найбільше таких

СДІС виявлено з “функціональним” дієсловом *bringen* та субстантивованим дієсловом (напр., *etw. zum Leuchten bringen*) чи віддієслівним іменником, утвореним за допомогою деривації або конверсії (напр., *etw. zum Einsturz bringen*). Значно меншу кількість СДІС виявлено з “функціональними” дієсловами *stellen*, *setzen* та *rufen* (напр., *etw. in Abrede stellen*, *sich mit jmdm. in Verbindung setzen*, *etw. in Erinnerung rufen*). Через невелику кількість прикладів із зазначеними СДІС у проаналізованих творах художньої літератури (15 прикладів із 744 сторінок), відносимо їх до периферії функціонально-семантичного мікрополя результативності дії в німецькій мові.

Висновки до розділу 3

Підсумовуючи третій розділ цієї роботи, варто зазначити:

1. Понятійна категорія одноразовості дії пов’язана з неподільністю певної дії на менші акти, які можна було б назвати тим же дієсловом.

2. У той час, коли в ядрі ФСП одноразовості дії в українській мові розташовані дієслова з суфіксами *-ну-/-ону-*, ядро ФСП одноразовості дії в німецькій мові залишається порожнім.

3. До приядерних зон відповідних ФСП у порівнюваних мовах відносимо дієслова мовлення, що вводять пряму та непряму мову (напр., *berichten*, *zusagen*; *промовити*, *погодитися*).

4. До приядерної зони ФСП одноразовості дії в німецькій мові зараховуємо також безсполучникові ряди зв’язаних у послідовності дій, що найчастіше реалізуються у багатокомпонентних реченнях з одним підметом (напр., *Sie löste sich von mir, richtete sich auf und sah mich an.*).

5. Периферії ФСП одноразовості дії в німецькій та українській мовах охоплюють СДІС (напр., *einen Schlag geben/ відважити стусана*), сталі словосполучення (напр., *jmdm. eins auf den Hut geben/ дати в зуби*) і обставини часу та міри і ступеня (напр., *einmal, irgendwann/ раз, колись*).

6. У німецькій мові до периферії відноситься також сполучник підрядних речень часу *als*, що вказує на граничну одноразову дію переважно у взаємодії з граничними дієсловами (напр., *als ich Hanna wählte*).

7. Результативність дії передбачає настання або досягнення результату завдяки дії чи процесу, що були проведені раніше.

8. До ядра ФСП результативності дії як у німецькій, так і в українській мовах відносимо префікси та дієслівні частки (+ дієслівна основа), за допомогою яких можуть виражатися загально-результативне, просторове значення, а також значення негативного результату або міри вираження дії (напр., *ver-*, *zer-*, *aus-/з-*, *roz-*, *за-*).

9. До приядерних зон ФСП результативності дії у зіставляваних мовах належать схожі засоби вираження:

– партиципи II та дієприкметники/ дієприслівники минулого часу у формі ДВ, що переважно використовуються як означення та мають пасивне значення (напр., *die verletzte Stelle/ зранене місце*);

– пасивні конструкції *sein* + партицип II, що відносяться до пасиву стану та пасиву стану зворотних дієслів у німецькій мові, та *бути* + дієприкметник минулого часу у формі ДВ/ предикативна форма на *-но/-то*, які називають ще пасивом стану або результативом в українській мові (напр., *aufgeräumt sein*, *verliebt sein*, *rasiert sein/ бути застеленим, вийнято, сказано*);

– результативні конструкції, до яких у німецькій мові відносяться зокрема повнозначне дієслово + прикметник (напр., *flach klopfen*), *machen* + прикметник/(*zu*) + іменник (напр., *neugierig machen*, *zum Sekretär machen*), *werden* + прикметник/(*zu*) + іменник (напр., *nass werden*, *Freunde werden*), *sein/haben/* модальне дієслово/ повнозначне дієслово + адвербіальна частка/ прийменниковий додаток (напр., *auf sein*, *heraus wollen*, *etw. aus haben*, *aufhelfen*, *jmdn. unter den Tisch saufen*), а в українській: *стати/зробитися* + прикметник (Ор. в.)/ прислівник (напр., *стати вогким, зробитися самотньо*), *стати/зробитися* + іменник (Ор. в.) (напр., *стати інженером*), *зробити* + іменник (Зн. в./Ор. в.) (напр., *зробити служником*).

10. На периферії ФСП результативності дії в німецькій мові знаходяться СДІС із каузативною результативною семантикою, у склад яких входять “функціональні” дієслова *bringen, stellen, setzen, rufen* (напр., *etw. zum Absterben bringen, jmdn. unter Anklage stellen*).

11. Особливість ФСП одноразовості дії в німецькій та українській мовах полягає у тому, що вони перетинаються як із ФСП фазової семантики початковості, обмеженої тривалості та завершеності дії, так і з ФСП результативності дії.

12. ФСП результативності дії у порівнюваних мовах частково накладаються з ФСП початковості та завершеності дії.

13. Проведений аналіз показує, що в той час, коли в українській мові ядра ФСП одноразовості та результативності дії є досить сильними та чіткими, у німецькій мові ядро ФСП результативності дії є слабшим, а в мікрополі одноразовості дії – порожнім.

14. Відсутність (сильних) ядер ФСП одноразовості та результативності дії у німецькій мові компенсується наявністю більшої кількості лексичних та синтаксичних засобів вираження відповідної семантики.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження зроблено такі висновки:

1. Категорії акціональності/аспектуальності пов'язані з внутрішньою часовою структурою, способом перебігу або виділенням окремих фаз дії.

2. У центрі цих категорій перебувають пов'язані між собою поняття доконаності/недоконаності та граничності/неграничності дії. Якщо граничність дії охоплює як досягнення межі, так і лише прагнення до неї, то доконаність дії обмежується лише значенням досягнення межі, цілісності дії.

3. У рамках роботи запропоновано розглядати граничність та неграничність дії у вигляді шкали, яка базується на класифікації З. Вендлера з окремими класами релятивів, станів, дій, діяльностей та подій.

4. Для визначення приналежності окремих дієслів до класу граничних чи неграничних пропонуємо на парадигматичному рівні враховувати тільки інваріантне значення відповідного дієслова, а на синтагматичному рівні брати до уваги різні лексико-семантичні варіанти дієслова.

5. Проведене дослідження сконцентроване на способах вираження семантики досягнення межі в німецькій та українській мовах.

6. Для охоплення різнорівневих засобів вираження цієї семантики використано теорію функціонально-семантичних полів А. В. Бондарка, а саме виділено три функціонально-семантичні мікрополя з фазовою семантикою початковості, обмеженої тривалості та завершеності дії, а також функціонально-семантичні мікрополя одноразовості та результативності дії. Всі виділені мікрополя входять у ФСП граничності дії у зіставляваних мовах.

7. У кожному мікрополі виділено окремо ядро, приядерну зону та периферію на основі впливу різнорівневих засобів на вираження відповідної семантики у двох мовах. Враховувалися також кількісні дані щодо використання цих засобів у проаналізованих творах художньої літератури.

8. Із трьох виділених функціонально-семантичних мікрополів із фазовою семантикою найкраще розбудоване ФСП початковості дії, де окремо можна виділити значення початку тривалої, гомогенної дії та настання раптової моментальної дії (інхоативна та інгресивна семантика).

9. В ядрах ФСП початковості дії у німецькій та українській мовах перебувають дієслівні лексеми, що вказують на початок дії (напр., *beginnen, anfangen, eintreten, aufbrechen/ почати(ся), взятися за/до, розпочати(ся), рушити*) та окремі семантичні групи дієслів у поєднанні з низкою префіксів та дієслівних часток (напр., *ansprechen, auflachen, losrennen/ засміятися, побігти, розплакатися*).

10. Якщо в українській мові до приядерної зони відповідного ФСП відносимо тільки синтаксичні конструкції з фазовими дієсловами (*взятися/заходиться/зайтися/кинутися/почати/стати* + дієслово у формі НДВ), то в німецькій зараховуємо сюди три засоби: 1) синтаксичні конструкції (*anfangen/ beginnen/ sich daran machen + zu* + неграничне дієслово); 2) обставини часу, що вказують на: а) раптовість дії (напр., *da, plötzlich*), б) початок дії, підготовлений попередніми діями (напр., *endlich, gleich*), в) початок дії, відмежований певною точкою в часі (напр., *jetzt, eines Tages*); 3) ряди зв'язаних у послідовності дій, серед яких можна виділити багатокомпонентні речення з одним і багатьма підметами та синтаксичні структури, що складаються з двох суміжних речень.

11. До периферії ФСП початковості дії в обох мовах відносяться сполучники підрядних речень часу, що можуть активізувати значення початку дії як в головному, так і в підрядному реченні (напр., *kaum dass, nachdem, bis, ehe; коли, щойно, відколи, перш ніж*). До периферії в німецькій мові зараховуємо також СДІС із “функціональними” дієсловами *kommen, geraten, ausbrechen, sich setzen, nehmen* (напр., *ins Reden kommen, ins Kreiseln geraten, in Weinen ausbrechen, sich an die Arbeit setzen, seinen Anfang nehmen*), а в українській – обставини часу, що вказують на: а) раптовість початку дії (напр., *раптом, нараз*), б) його підготовленість попередніми діями (напр., *зараз, незабаром*) чи в) відмежування початку дії певною точкою в часі (напр., *тоді, саме*) (див. Додаток Є, Таблиця Є.1, Рис. Є.1, Є.2).

12. Функціонально-семантичні мікрополя обмеженої тривалості дії в німецькій та українській мовах, що відносяться до другої фази дії, виявилися чисельно найменшими серед усіх досліджених ФСП.

13. Ядро ФСП обмеженої тривалості дії в німецькій мові залишається порожнім через практичну відсутність префіксів чи дієслівних часток, у поєднанні з якими дієслівні основи могли б виражати відповідне значення. Натомість у ядрі ФСП обмеженої тривалості дії в українській мові перебувають дієслова з префіксами *по-* та *про-*, які у поєднанні з низкою дієслівних основ класів станів та дій виражають значення “кванта” відповідної дії або ж дію, що повністю займає певний відрізок часу (делімітативний та пердуративний РДД, напр.: *походити, пробути*).

14. У приядерних зонах мікрополів обмеженої тривалості дії в обох мовах розташовані обставини, що вказують на відносну тривалість (напр., *ein paar Stunden, ein wenig; трохи, хвильку*), початкову (напр., *da; нараз*) або кінцеву точки (напр., *bis zum Ende des Sommers; до кінця літа*). До приядерної зони цього мікрополя в німецькій мові зараховуємо також ряди зв'язаних у послідовності дій (багатокомпонентні речення з одним підметом та синтаксичні структури, до яких зараховуємо два суміжні речення та реакції на слова прямої мови).

15. Периферії ФСП обмеженої тривалості дії в порівнюваних мовах виглядають ідентично – вони включають лише сполучники підрядних речень часу, що вказують на одно- або різночасність дій у головному та підрядному реченнях (напр., *bis, ehe, wenn, während/ заки, поки, перед тим як, коли*) (див. Додаток Є, Таблиця Є.2, Рис. Є.3, Є.4).

16. ФСП завершеності дії, що відносяться до третьої фази дії, а саме доведення дії до логічного кінця або її переривання, мають найбільш розмиту структуру у порівнюваних мовах через значне накладання із ФСП результативності дії.

17. У ядрах ФСП завершеності дії перебувають дієслівні лексеми, що позначають доведення дії чи процесу до кінця, їхню вичерпаність, або ж втручання у

їхній перебіг (напр., *enden, beenden, unterbrechen/ закінчити(ся), завершити(ся), перервати*).

18. У приядерних зонах мікрополів завершеності дії у зіставлюваних мовах перебувають дієслова з низкою префіксів та дієслівних часток, завдяки яким акцент падає на доведення дії до завершення, її повне виконання (*aus-, ab-, auf-, durch-/durch-; пере-, від-, до-*), та синтаксичні конструкції (напр., *aufhören + zu + неграничне дієслово; перестати/полишити/припинити + дієслово у формі НДВ*). У німецькій мові до приядерної зони також відносимо обставини, що вказують на: а) раптове завершення дії (напр., *plötzlich, da*), б) закінчення дії, підготовлене попередніми діями (напр., *schließlich, bald, sofort*), в) дію в повному об'ємі (напр., *endgültig, zu Ende*) або г) попередню тривалість дії (напр., *in zwei Stunden*).

19. На периферію ФСП завершеності дії в обох мовах відносимо сполучники підрядних речень часу (напр., *bis, als, ehe; поки, раніше ніж, потому як, відколи*). До периферії в німецькій мові відносяться також СДІС, у склад яких входять “функціональні” дієслова *kommen, führen, bringen, setzen, stellen, machen* тощо та прийменники *zu, an, auf, außer* (напр., *zum Halten kommen, etw. außer Betrieb setzen, Schluss machen*), та безсполучникові ряди зв'язаних у послідовності дій, які сприяють перш за все вираженню семантики повного виконання дії. До периферійних засобів вираження семантики завершеності дії в українській мові натомість зараховуємо додатково обставини, що лише підсилюють значення завершеності дії у дієсловах у формі ДВ і позначають: а) раптове завершення дії (напр., *раптом, зненацька*), б) закінчення дії, підготовлене попередніми діями (напр., *нарешті, зрештою*), в) дію в повному обсязі (напр., *зовсім, остаточно*), г) попередню тривалість дії (напр., *за хвилину*) (див. Додаток Є, Таблиця Є.3, Рис. Є.5, Є.6).

20. Дослідження ФСП одноразовості дії у двох мовах показало їх різну структуру – ядро цього ФСП в німецькій мові залишається незаповненим, натомість в українській мові тут перебувають дієслова з суфіксами *-ну/-ону-*, які надають

дієслівним основам значення однократності (семельфактивний РДД, напр.: *стукнути, рвонуту*).

21. Крім дієслів мовлення, що вводять пряму та непряму мову в обох мовах (напр., *sagen, bestätigen; snutati, сказати*) до приядерної зони ФСП одноразовості дії в німецькій мові відносяться додатково також ряди зв'язаних у послідовності дій, а саме багатоконпонентні речення або синтаксичні структури, де мова йде переважно про реакцію на слова прямої мови.

22. У німецькій та українській мовах на периферії мікрополів одноразовості дії перебувають СДІС і сталі словосполучення, у склад яких переважно входять віддієслівні іменники в однині (напр., *eine Forderung stellen, jmdm. eine scheuern; дати розпорядження, дати в зуби*) та обставини часу та міри і ступеня, що вказують на: а) визначену повторюваність дії (напр., *einmal, mal; раз, знову*), б) конкретний час (напр., *vor einem Augenblick; хвилину тому*), в) раптовість дії (напр., *auf einmal; несподівано*), г) часову невизначеність (напр., *irgendwann; колись*). Додатково на периферії цього мікрополя в німецькій мові перебуває сполучник *als*, який у поєднанні з граничними дієсловами вказує на одноразову минулу дію (див. Додаток Є, Таблиця Є.4, Рис. Є.7, Є.8).

23. ФСП результативності дії у порівнюваних мовах належать до найбільш розбудованих. До ядер цих ФСП у двох зіставляваних мовах зараховуємо дієслова із великою кількістю префіксів та дієслівних часток, які можуть надавати конкретним семантичним групам дієслів значення евентивної результативності, коли акцент падає на дію, що веде до певного результату (напр., *ver-, er-, zer-, be-, aus-, auf-/з-, за-, роз-, по-, ви-, про-*).

24. До приядерних зон ФСП результативності в обох мовах відносяться схожі засоби. Сюди зараховуємо зокрема партиципи II в німецькій мові та дієприкметники/ дієприслівники минулого часу у формі ДВ в українській мові, що можуть виступати в реченні: а) як означення (напр., *aufgeweichte Erde; захмарене світло*), б) у складі різних конструкцій (напр., *hereingerannt kommen, verbunden bleiben; почуватися ошуканим, залишатися наляканим*), в) як обставини часу, які

передують дії головного речення або ж відбувалися одночасно з нею (напр., *ins Nachdenken verfallen*; *влупивши, утямивши*), г) як еліптичні форми у німецькій мові (напр. *Wohl gesprochen!*).

25. У приядерних зонах мікрополів результативності дії перебувають також *sein* + партицип II як пасив стану від дієслів, що можуть утворювати *werden*-пасив, та як пасив стану зворотних дієслів (напр., *bedeckt sein, beschäftigt sein*) у німецькій мові та пасив стану, що будується за допомогою дієслова *бути* та дієприкметника минулого часу у формі ДВ або предикативних форм на *-но/-то* (напр., *бути збудованим; сказано, зроблено*), – в українській.

26. До приядерних зон зараховуємо також низку результативних конструкцій в обох мовах, що позначають вторинні стани, які виникли внаслідок чиеїсь свідомої дії. У німецькій мові виявлена більша кількість таких конструкцій, до яких зараховуємо: а) повнозначне дієслово + прикметник (напр., *leertrinken, sich satt essen*); б) *machen/ werden* + прикметник (напр., *böse machen, kraftlos werden*); в) повнозначне дієслово + прийменниковий додаток (напр., *sich (Dat.) einen Bruch lachen, jmdn. unter den Tisch saufen*); г) *sein/ haben/ модальне дієслово/ повнозначне дієслово* + адвербіальна частка/ прийменниковий додаток (напр., *vorbei sein, sich wegwünschen, über alle Berge sein*). В українській мові до результативних конструкцій відносяться: а) *стати/ зробитися* + прикметник (Ор.в.) (напр., *стати гарячим, зробитися нестерпним*), б) *стати/ зробитися* + іменник (Ор.в.) (напр., *стати чоловіком, зробитися майстром*), в) *зробити* + іменник (Зн.в./ Ор.в.) (напр., *зробити служником*).

27. До периферії ФСП результативності дії в німецькій мові відносимо СДІС із “функціональними” дієсловами *bringen, stellen, setzen, rufen* та прийменниками *zu, in, an, auf, unter* (напр., *etw. zum Leuchten bringen, jmdn. unter Anklage stellen, etw. in Erinnerung rufen*) (див. Додаток Є, Таблиця Є.5, Рис. Є.9, Є.10).

28. Проведений аналіз показує, що в німецькій та українській мовах використовуються схожі засоби для вираження граничної семантики початковості, обмеженої тривалості, завершеності, одноразовості та результативності дії. В обох

мовах відбуваються схожі накладання мікрополів у ФСП граничності дії (див. Додаток Є, Рис. Є.11, Є.12).

29. При цьому в українській мові центральне місце займає граматична форма дієслова у формі ДВ, яке за допомогою свого лексичного значення, зокрема під впливом низки префіксів, виражає відповідну семантику. Функції інших засобів зводяться або до активізації фазової семантики чи семантики одноразовості або результативності дії серед різних лексико-семантичних варіантів дієслова у формі ДВ, або лише до її підсилення.

30. Натомість у німецькій мові дієслово хоч і займає центральне місце при вираженні граничної семантики досягнення межі, проте вирішальну роль відіграє контекст. Це демонструють зокрема обставини та ряди зв'язаних у послідовності дій, коли досягнення межі на синтагматичному рівні передають неграничні за своїм інваріантним значенням дієслова.

31. Проведене дослідження свідчить про те, що семантика досягнення межі може реалізуватися в обох мовах, незважаючи на те, що українська мова має граматичну категорію виду, а німецька мова належить до граматично неаспектуальних мов.

32. Перспектива подальших досліджень полягає в ґрунтовному аналізі використання різнорівневих засобів вираження семантики граничності дії в різних сферах використання німецької та української мов, а також у виокремленні та дослідженні інших мікрополів у межах ФСП граничності дії в обох мовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

I. Спеціальна література

1. Аверина А.В. Категориальные значения фазового поля и языковые средства его выражения (на материале русского и немецкого языков): автореф. дис. ... канд. филол. Наук: 10.02.20/ Моск. пед. гос. Ун-т. Москва, 2004. 18 с.
2. Авилова Н.С. Вид глагола и семантика глагольного слова. М.: «Наука», 1976. 328 с.
3. Агрелль С. О способах действия польского глагола. *Вопросы глагольного вида. Сборник.* / сост. ред. Ю.С.Маслов. М.: Изд. иностр. лит., 1962. С. 35–38
4. Адмони В.Г. Основы теории грамматики. М.: Наука, 1964. 106 с.
5. Акуленко В.В., Швачко С.А. Категория количества в современных европейских языках. К.: Наук. думка, 1990. 284 с.
6. Александрова Т.Н. Взаимодействие контекстных средств при выражении аспектуальных значений (На материале современного немецкого языка): автореф. дис. канд. филолог. наук: 10.663/ Калилинский гос. пед. ин-т им. М.И. Калинина. Калинин, 1971. 25 с.
7. Аникина А.Б. О сочетаемости глаголов несовершенного и совершенного вида с наречиями и другими лексическими единицами, характеризующими способ действия: автореф. дис. канд. филол. наук/ Моск. гос. ун-т им. М.В. Ломоносова. М., 1964. 16 с.
8. Анисимов Г.А. О способах глагольного действия в русском языке. *Русский язык в школе.* М.: Просвещение, 1974. № 2. С. 88–93
9. Арутюнова Н.Д. Типы языковых значений. М.: Наука, 1988. 341 с.
10. Балин Б.М., Бурмистрова Л.А., Колосова Л.П., Малышкина Н.В., Нефедов В.Д., Чебурахина Н.Е. Сравнительная аспектология русского и немецкого языков. Калинин: КГУ, 1979. 88 с.

11. Балин Б.М. О роли словосочетаний и контекста в разграничении «способов протекания действия» в современном немецком языке: авторефер. дис. ... кандид. филол. Наук: 10.02.04. Л., 1955. 17 с.
12. Балин Б.М. Способы передачи совершенного вида средствами немецкого языка. *Уч. зап. Иван. гос. пед. ин-та им. Д.А. Фурманова. Немецкий и русский глагол (сопоставительные этюды)*. Иваново, 1963. С. 66–101
13. Башкирцева Э.С. Влияние контекста на аспектологическую характеристику немецкого глагола (Роль сопряженных в последовательности действий и состояний): автореф. дис. канд. филолог. наук: 10.663 / Ленингр. пед. ин-т им. А.И. Герцена. Челябинск, 1970. 16 с.
14. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови: Морфологія: Підручник для студентів. Київ: Либідь, 1993. 334 с.
15. Бєлих О.М. Шляхи реалізації аспектуальної семантики в сучасній німецькій мові: автореф. дис. канд. філолог. наук: 10.02.04/ Львівський нац. ун-т ім. І.Франка. Львів, 2007. 20 с.
16. Божеску М.Г. Інгресія та інхоативність як кореляти зачинної фазовості у сучасній англійській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04/ Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці, 2007. 20 с.
17. Бондар О.І. Семантична класифікація предикатів на функціонально-когнітивній основі. *Мовознавство*. К.: НАНУ, 2009. № 3–4. С. 118–125
18. Бондарко А.В., Буланін Л.Л. Русский глагол. Л.: Просвещение, 1967. 192 с.
19. Бондарко А.В. Интерпретационный компонент языковых значений и понятие эквивалентности в сопоставительной лингвистике. *Zeitschrift für Slawistik*. 1990. 35 (4). С. 482–487
20. Бондарко А.В. О значениях видов русского глагола. *Вопросы языкознания*. М.: «Наука», 1990. № 4. С. 5–24
21. Бондарко А.В. Принципы функциональной грамматики и вопросы аспектологии. Л.: Наука, 1983. 347 с.

22. Бондарко А. В. Теория морфологических категории. Ленинград: Наука, 1976. 255 с.
23. Булыгина Е.Г. Обстоятельства как детерминаторы выражения аспектных фаз действия: начало, середина, конец (на материале немецкого языка): автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Северодвинск, 2006. 23 с.
24. Бурмистрова Л.А. Особенности функционирования средств аспектологического контекста в немецкой разговорной речи (На материале прямой речи персонажей художественных произведений): автореф. дис. канд. филол. наук: 10.02.04/ Калининский гос. ун-т. Калинин, 1972. 23 с.
25. Ван-Вейк Н. О происхождении видов славянского глагола. *Вопросы глагольного вида. Сборник.* / сост. ред. Ю.С.Маслов. М.: Изд. иностр. лит., 1962. С. 238–257
26. Вараксин Л.А. Семантический аспект русской глагольной префиксации. Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 1996. 179 с.
27. Виноградов В.В. Русский язык. Грамматическое учение о слове. М.: Гос. учеб.-педаг. изд-во, 1947. 784 с.
28. Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови. Київ: Пульсари, 2004. 400 с.
29. Вихованець І.Р. Прийменникова система української мови. К.: Наукова думка, 1980. 286 с.
30. Возний Т.М. Стилiстичнi можливостi дiєслiвного словотвору в сучаснiй українськiй лiтературнiй мовi. URL: [http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine 2–4.pdf](http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine%202-4.pdf) (дата звернення: 14.08.2018).
31. Вступ до порiвняльно-iсторичного вивчення слов'янських мов / За ред. О.С. Мельничука. Київ, 1966. 596 с.
32. Гашкова М.Г. Средства репрезентации начинательного и смягчительного способов действия в немецком языке в сопоставлении с русским: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.20. Екатеринбург, 2003. 20 с.

33. Гловинская М.Я. Семантические типы видовых противопоставлений русского глагола. М.: “Наука”, 1982. 156 с.
34. Голоцукова Ю.Я. Співвідношення результатива з лексико-граматичною семантикою стативності, пасивності та перфектності. *Наукові праці. Філологія. Мовознавство*. Миколаїв, 2015. Вип. 240. Т. 252. С. 12–16
35. Добжанська Н.І. Контекстуальні засоби моделювання лімітативності в англійській мові: автореф. дис. ... канд. філ. наук: 10.02.04/ ЛНУ ім. І.Франка., Луцьк, 2008. 20 с.
36. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Морфологія. Донецьк: ДонДУ, 1996. 437 с.
37. Зализняк Анна А., Микаэлян И.Л., Шмелев А.Д. Видовая коррелятивность в русском языке: в защиту видовой пары. *Вопросы языкознания*. 2010. № 1. С. 3–23
38. Зализняк Анна А., Шмелев А.Д. Введение в русскую аспектологию. Москва: Языки русской культуры, 2000. 226 с.
39. Зализняк Анна А., Шмелев А.Д. Лекции по русской аспектологии. München: Otto Sagner Verlag, 1997. 151 с.
40. Исаченко А.В. Грамматический строй русского языка в сопоставлении со словацким. Братислава: Изд-во Словацкой АН, 1960. Ч.2. 577 с.
41. Исаченко А.В. Грамматический строй русского языка в сопоставлении со словацким. Морфология. Ч. 2. Братислава: Издательство Словацкой академии наук. 1960. 570 с.
42. Іваницька Н.Б. Вираження процесуальних мікроденотатів із ознакою «делімітативність» українськими дієсловами у зіставленні з англійськими відповідниками. *ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2008. № 38. С. 129–132
43. Ільїн В.С. Префікси в сучасній українській мові. Київ: Вид-во АН УРСР, 1953. 164 с.

44. Калько М.І. Категорія аспекту крізь призму поля візуального сприйняття Р. Арнгейма (на матеріалі української мови). *Мовознавство*. 2007. № 6. С. 60–68
45. Калько М.І. Аспектуальні класи українського дієслова на тлі класів З.Вендлера. *Українська мова*. 2009. № 3. С. 17–26
46. Караман С.О., Караман О.В., Плющ М.Я. Сучасна українська літературна мова: Навчальний посібник. / за ред. С.О. Карамана. Київ: Літера ЛТД, 2011. 560 с.
47. Кацнельсон С.Д. Древнеисландские суццессивные частицы of и um. *Вопросы грамматики. Сб. статей к 75-летию академика И. И. Мещанинова*. М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1960. С. 331–345
48. Кацнельсон С.Д. Типология языка и речевое мышление. Ленинград: Изд-во «Наука», 1972. 216 с.
49. Кильдибекова Т.А. Глаголы действия в современном русском языке: Опыт функционально-семантического анализа. Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1985. 160 с.
50. Князев Ю.П. Фазы действия и метонимические сдвиги в значении видовременных форм. *Логический анализ языка. Семантика начала и конца* / Отв. ред. Н.Д. Арутюнова. М.: «Индрик», 2002. С. 225–236
51. Кобрина Н.А. Понятийные категории и их реализация в языке. *Понятийные категории и их языковая реализация. Межвуз. сб. наук. трудов* / ред. кол. Н.А. Кобрина, Л.В. Шишкова (отв. редакторы) и др. Ленинград: Ленингр. гос. пед. ин-т им. А.И. Горького, 1989. С. 40–50
52. Колосова Л.П. Аспектологическая ценность немецкого дополнения (на материале глаголов передвижения): автореф. дис. ... канд. филолог. наук: 10.02.04. Калинин, 1970. 20 с.
53. Колпакова Г.Ю. Традиції дослідження аспектуальних властивостей сталих дієслівно-іменникових словосполучень. *Лінгвістика. Лінгвокультурологія*. 2013. Т. 6. С. 34–45
54. Кочерган М.П. Теорія функціонально-семантичного поля і її застосування в зіставному мовознавстві. *Мовознавство*. 2007. № 4–5. С. 13–19

55. Кошмидер Э. Очерк науки о видах польского глагола. Опыт синтеза. *Вопросы глагольного вида. Сборник*. Москва: Изд. иностр. лит. 1962. С. 105–167
56. Кутня Г. Градуальність як структурно-семантична ознака дієслівних предикатів процесу на тлі аспектуальних понять. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2012. Вип. 57. С. 54–61
57. Лингвистический энциклопедический словарь/ [Науч.-ред. совет изд-ва «Сов. Энцикл.», Ин-т языкознания АН СССР]; Гл. ред. В.Н.Ярцева. Москва: Сов. энцикл., 1990. 682 с.
58. Ломов А.М. Аспектуальная характеристика действия и её типы. *Вопросы русской аспектологии* / под ред. проф. М.А. Шелякина. Воронеж: Изд-во Воронеж. ин-та, 1975. Т. 146. С. 64–89
59. Маслов Ю.С. Вопросы глагольного вида в современном зарубежном языкознании. *Вопросы глагольного вида. Сборник*. / сост. ред. Ю.С. Маслов. Москва: Изд. иностр. Лит., 1962. С.7–32
60. Маслов Ю.С. Избранные труды: Аспектология. Общее языкознание / Сост. и ред. А.В. Бондарко, Т.А. Майсак, В.А. Плунгян. М.: Языки славянской культуры, 2004. 840 с.
61. Маслов Ю.С. Очерки по аспектологии. Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1984. 263 с.
62. Мещанинов И.И. Члены предложения и части речи. Ленинград: Наука, 1978. 384 с.
63. Морковина Н.В. Предельность/нередельность немецких глаголов как категория семасиологического уровня (опыт дистрибутивного и трансформационного анализа): автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04/ Калининский гос. пед. ин-т им. М.И. Калинина. Калинин, 1968. 28 с.
64. Москальская О.И. Теоретическая грамматика немецкого языка (на немецком языке). Москва: Высшая школа, 1975. 385 с.
65. Мурясов Р.З. Некоторые проблемы контрастивной аспектологии. *Вопросы языкознания*. 2001. № 5. С. 86–112

66. Нефёдов В.Д. Влияние обстоятельств внешней и внутренней характеристики действия на аспектологическую тенденцию предельных и неопредельных глаголов в современном немецком языке: автореф. дис канд. филол. наук: 663/ Калининский гос. пед. ин-т им. М.И. Калинина. Калинин, 1968. 30 с.
67. Нурен А. Вид. *Вопросы глагольного вида. Сборник.* / сост. ред. Ю.С.Маслов. Москва: Изд. иностр. лит., 1962. С. 335–344
68. Падучева Е.В. Лексическая аспектуальность и классификация предикатов по Маслову-Вендлеру. *Вопросы языкознания.* 2009. № 6. С. 3–20
69. Падучева Е.В. Семантические исследования; Семантика времени и вида в русском языке; Семантика нарратива. Москва: Школа «Языки русской культуры», 1996. 464 с.
70. Пешковский А.М. Русский синтаксис в научном освещении. Москва: Гос. учебно-педагог. изв-во, 1956. 511 с.
71. Пете И. Аспектуальность и трехступенчатость. *Studia Slavica Hung.* 54/1. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2009. С. 29–46
72. Плунгян В.А. Антирезультатив: до и после результата. *Исследования по теории грамматики. Вып. 1: Глагольные категории.* М.: Русские словари, 2001. С. 50–88
73. Плунгян В.А. Введение в грамматическую семантику: грамматические значения и грамматические системы языков мира. М.: Российский государственный гуманитарный университет, 2011. 672 с.
74. Плунгян В.А. Общая морфология: Введение в проблематику: Учебное пособие. Изд. 2-е, исправленное. М.: Едиториал УРСС, 2003. 384 с.
75. Порівняльні дослідження з граматики англійської, української, російської мов / під ред. Жлуктенко Ю.О. Київ: Наукова думка, 1981. 354 с.
76. Пророченко О.П. Исследование путей и средств перевода видовых форм русского и украинского глаголов на немецкий язык (Опыт сопостав. Анализа): автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Львов, 1965. 11 с.

77. Рахманкулова И.С. Видовое значение причастий в современном немецком языке (На материале согласуемого определения): автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Москва, 1958. 14 с.

78. Рахманкулова И.-Э.С. К вопросу о теории аспектуальности. *Вопросы языкознания*. М.: “Наука”, 2004. № 1. С. 3–28

79. Ризаев Б.Х. Функционально-семантическое поле лимитативности в современном немецком языке. Самарканд: СамГИИЯ, 2013. 162 с.

80. Русанівський В.М. Структура українського дієслова. Київ: Наукова думка, 1971. 315 с.

81. Русская грамматика. Т.1.: Фонетика. Фонология. Ударение. Интонация. Словообразование. Морфология. / Н.Ю. Шведова (гл. ред.). Москва: Наука, 1980. 784 с.

82. Семиколєнова О.І. Видові кореляції російського дієслова та їхні типи. *Мовознавство*. 2007. № 1. С. 55–65

83. Сидоренко Т.М. Проблема нехарактеризованих способів дієслівної дії. *Проблеми граматики і лексикології української мови: Збірник наукових праць*/ за ред. А.П. Грищенко. Київ: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2004. С. 59–64

84. Смеречинська О.В. Аспектологічний контекст як засіб вираження обмеженої тривалості дії в українській та німецькій мовах. *Молодий вчений*. Херсон: Видавничий дім “Гельветика”, 2016. № 9 (36). С. 233–238

85. Смеречинська О.В. Вплив контексту на акціональну семантику німецького речення. *Науковий вісник ВНУ ім. Лесі Українки. Філологічні науки: Мовознавство*. Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2010. № 7. С. 54–58

86. Смеречинська О.В. Дієслівні лексеми з фазовою семантикою завершеності дії в українській та німецькій мовах. *Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Серія “Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов”*. Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2017. Вип. 85. С. 152–157

87. Смеречинська О.В. Засоби вираження початковості дії в українській та німецькій мовах. *Сборник научных трудов SWorld*. Івано-Франківськ: МАРКОВА АД, 2014. Вип.1. Т. 22. С. 61–65

88. Смеречинська О.В. Контекст як засіб вираження початковості дії у німецькій мові. “Сучасна філологія: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень”: Міжнародна науково-практична конференція, Одеса, 12–13 вересня 2014 р. Одеса: Південно-українська організація “Центр філологічних досліджень”, 2014. С. 33–34

89. Смеречинська О.В. Морфологічні засоби вираження завершеності дії в українській та німецькій мовах. *Молодий вчений*. Херсон: Видавничий дім “Гельветика”, 2017. № 8 (48). С. 140–143

90. Смеречинська О.В. Обставини як засіб вираження одноразовості дії (на прикладі української та німецької мов). *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка. Серія: “Філологічні науки” (мовознавство): Збірник наукових праць*. Дрогобич, 2018. № 10. С. 134–138

91. Смеречинська О.В. Проблематичність поділу німецьких дієслів за ознакою граничності/неграничності. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. Вип. 118. С. 577–580

92. Смеречинська О.В. Результативні конструкції типу: адвербіальна частка/ прийменниковий додаток + *sein/ haben/* модальне дієслово. *Наукові записки. Серія “Філологічна”*. Острог: Вид-во НУ “Острозька академія”, 2013. Вип. 34. С. 220–223

93. Смеречинська О.В. Розмежування акціональної семантики початковості та завершеності дії на основі німецької та української мов. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції “Сучасний вимір філологічних наук”*, м. Львів, 30–31 травня 2014 р. Львів: Наукова філологічна організація “Логос”, 2014. С. 91–93

94. Смеречинська О.В. Роль сполучників часу при вираженні фазового значення початку дії в українській та німецькій мовах. *Науковий журнал*

“Філологічні трактати”. Суми, Харків: СДУ, ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2016. Т. 8. № 1. С. 62–68

95. Смерчинська О.В. Сполучники підрядних речень як засіб вираження семантики завершеності дії в українській та німецькій мовах. *Мови професійної комунікації: лінгвокультурний, когнітивно-дискурсивний, перекладознавчий та методичний аспекти: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 28 лютого 2018 р.* Київ: КПІ ім. І. Сікорського, 2018. С. 223–225

96. Смерчинська О.В. Сполучники підрядних речень часу як засіб вираження семантики завершеності дії (на прикладі німецької та української мов). *Науковий потенціал та перспективи розвитку філологічних наук: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 8–9 грудня 2017 р.* Київ: Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського, 2017. С. 157–159

97. Смерчинська О.В. Сполучники підрядних речень як засоби вираження семантики обмеженої тривалості дії в українській та німецькій мовах. *Таврійські філологічні наукові читання: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 27–28 січня 2017 р.* Київ: Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського, 2017. С. 173–176

98. Смерчинська О.В. Сталі дієслівно-іменникові словосполучення із семантикою завершеності дії в німецькій мові. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. Збірник наукових праць.* Одеса: Видавничий дім “Гельветика”, 2017. Вип. 30. Т. 2. С. 52–54

99. Смерчинська О.В. Сталі дієслівно-іменникові словосполучення зі значенням початковості дії в німецькій мові. *Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна.* Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2015. № 1155. С. 176–180

100. Смерчинська О.В. Сталі словосполучення та сталі дієслівно-іменникові словосполучення із семантикою одноразовості дії в українській та німецькій мовах. *Науковий журнал “Філологічні трактати”.* Суми, Харків: СДУ, ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2018. Т. 10. № 2. С. 116–121

101. Смеречинська О.В. Ядра функціонально-семантичних мікрополів початковості дії в українській та німецькій мовах. *Молодий вчений*. Херсон: Видавничий дім “Гельветика”, 2014. № 12 (15). С. 253–255

102. Смеречинська О.В., Тимняк З.С. Морфологічні засоби вираження початковості дії в українській та німецькій мовах. *Актуальні проблеми філологічної науки: сучасні наукові дискусії: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 20–21 березня 2015 р.* Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2015. С. 63–67

103. Смеречинська О.В., Тимняк З.С. Обставини, що вказують на завершення дії в німецькій та українській мовах. *Мова та культура: сучасні аспекти співвідношення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 24–25 листопада 2017 р.* Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2017. С. 96–97

104. Смеречинська О.В., Тимняк З.С. Обставинні слова, що вказують на обмежену тривалість дії в українській та німецькій мовах. *Мова та культура: сучасні аспекти співвідношення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 25–26 листопада 2016 р.* Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2016. С. 116–120

105. Смеречинська О.В., Тимняк З.С. Обставинні слова як засіб вираження фазового значення початковості дії в українській та німецькій мовах. *“Мова, література і культура: актуальні питання взаємодії”*: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції: м. Львів, 9–10 жовтня 2015 р. Львів: ГО “Наукова філологічна організація “ЛОГОС”, 2015. С. 123–125

106. Смеречинська О.В., Тимняк З.С. Ряд зв’язаних у послідовності дій як актуалізатор семантики початковості дії в німецькій мові. *Актуальні проблеми філологічної науки: сучасні наукові дискусії: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 25–26 березня 2016 р.* Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2016. С. 64–68

107. Смеречинська О.В., Тимняк З.С. Синтаксичні конструкції з фазовим значенням завершеності дії в українській та німецькій мовах. *Сучасні наукові дослідження представників філологічних наук та їхній вплив на розвиток мови та літератури: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції: м. Львів, 7–8 квітня 2017 р.* Львів: “Наукова філологічна організація “ЛОГОС”, 2017. С. 38–39

108. Смеречинська О. Реалізація акціональної семантики в діловому стилі німецької мови. *Тези звітної наукової конференції професорсько-викладацького складу факультету іноземних мов за 2010 р.* Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2011. С. 82–83

109. Смеречинська О. Результативні предикати в німецькій мові. *Дискурсні стратегії лінгвістики XXI століття: Зб. матеріалів конференції (укр., англ., рос., нім., франц., польск. мовами) / Укл. А.І. Радю.* Львів: Вид-во ЛНУ ім. Івана Франка, 2011. С. 208–209

110. Смеречинська О. Результативність у німецькій та українській мовах. *Актуальні проблеми германо-романської філології та освітній соціокультурний процес: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Тернопіль, 4–5 жовтня 2013 р.) / за ред. Б.І. Гінки, І.П. Задорожної, І.Я. Яцюка.* Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. С. 138–139

111. Смирницкая С.В. Труды по германистике и истории языкознания / отв. ред. А.И. Домашнев, С.А. Шубик; РАН Институт лингвистических исследований. СПб: Наука, 2002. 319 с.

112. Соколова С.О. Аспектуальні ланцюжки в українській мові порівняно з російською та німецькою. *Українська мова.* 2010. № 1. С. 16–31

113. Соколова С.О. Аспектуальні роди дії та їхнє місце у загальній системі префіксального словотвору дієслова. *Українська мова.* 2002. № 1. С. 42–51

114. Соколова С.О. Префіксальний словотвір дієслів у сучасній українській мові. / Ін-т української мови НАН України. Київ: Наукова думка, 2003. 283 с.

115. Сорокін С.В. Категорія родів дії в українській мові та способи її відтворення турецькою мовою: зіставно-типологічне дослідження. *Мовознавство*. 2009. № 2. С. 79–91
116. Струк Т.М. Проблема категорії виду в німецькій мові. *Іноземна філологія*. Львів: Видавництво «Світ», 1996. № 109. С. 14–20
117. Сучасна українська літературна мова / за ред. А.П. Грищенка. Київ: “Вища школа”, 1997. 439 ст.
118. Сучасна українська літературна мова / за ред. А.П. Грищенка. 3-тє вид., доп. Київ: “Вища школа”, 2002. 440 с.
119. Сучасна українська мова: Підручник / за ред. М.Я. Плющ. 4-тє вид., стер. Київ: Вища школа, 2003. 430 с.
120. Теория функциональной грамматики: Введение. Аспектуальность. Временная локализованность. Таксис. / под ред. А.В. Бондарко и др. – Ленинград: Наука ЛО, 1987. 348 с.
121. Торопова Н.А. Локальные уточнители при немецких глаголах движения как фактор формирования значения эквивалентных видовым: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Томск: Изд-во Томского ун-та, 1966. 14 с.
122. Украинская грамматика/ В.М. Русановский и др. Київ: Наукова думка, 1986. 360 с.
123. Українська мова: Енциклопедія/ ред. кол. В.М.Русанівський та ін.; НАН України та ін. 2-е вид., випр. і доповн. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П.Бажана, 2000. 821 с.
124. Цимбаліста Л. Поєднання дієслова *бути* з пасивним дієприкметником у функції предиката в українській та німецькій мовах. *Рідне слово в етнокультурному вимірі: зб. наук. праць*. Дрогобич: Посвіт. 2017. С. 258–267
125. Шелякин М.А. Основные проблемы современной русской аспектологии II. Тарту: ТГУ, 1977. С. 3–23
126. Шелякин М.А. Категория вида и способы действия русского глагола: Теоретические основы. Таллин: Валгус, 1985. 216 с.

127. Щерба Л.В. Языковая система и речевая деятельность. Ленинград: Наука, 1974. 428 с.
128. Щур Г.С. Теории поля в лингвистике. Москва: Наука, 1974. 255 с.
129. Abraham W. Perfektpartizip: seine angebliche Passivbedeutung im Deutschen. *GAGL: Groninger Arbeiten zur germanistischer Linguistik*. Vol. 42. Groningen: University of Groningen. Center for Language and Cognition Gronongen, 1998. S. 154–168
130. Abraham W. Tempus- und Kontextkodierung als Textverketter: Voerder- und Hintergrundierung. *Deutsche Sprache*. 4. 2008. S. 287–304
131. Admoni W. Der deutsche Sprachbau. 4 Aufl. Москва: Просвещение, 1986. 408 с.
132. Andersson S.-G. Aktionalität im Deutschen: Eine Untersuchung unter Vergleich mit dem russischen Aspektsystem. 1. Die Kategorien Aspekt und Aktionsart im Russischen und im Deutschen. Uppsala: Almqvist & Wiksell, 1972. 248 S.
133. Andersson S.-G. Gibt es Aspekt im Deutschen? *Aspekt und Aktionsarten im heutigen Deutsch/* hrsg. von Laurent Gautier, Didier Haberkorn. Tübingen: Stauffenburg Verlag, 2004. S. 1–11
134. Bach E. On Time, Tense and Aspect: An Essay in English Metaphysics. *Radical Pragmatics/* ed. by Peter Cole. New York: Academic Press, 1981. P. 62–81
135. Baudot D. Aspekt und Aspektualität: kleiner Beitrag zur Klärung von Begriffen. *Aspekt und Aktionsarten im heutigen Deutsch/* hrsg. von Laurent Gautier, Didier Haberkorn. Tübingen: Stauffenburg Verlag, 2004. S. 31–42
136. Baudot D. Aspekt und Text: Elemente einer aspektuellen Grammatik des Textes. *Aspekt und Aktionsarten im heutigen Deutsch/* hrsg. von Laurent Gautier, Didier Haberkorn. Tübingen: Stauffenburg Verlag, 2004. S. 165–185
137. Braginsky P., Rothstein S. Vendlerian Classes and the Russian Aspectual System. *Journal of Slavic Linguistics*. Slavica Publishers Inc. 2008. 16 (1). P. 3–55
138. Brecht R. D. The form and function of aspect in Russian. *Issues in Russian morphosyntax/* ed. by M.S. Flier and R.D. Brecht. Columbus, OH: Slavica, 1985. P. 9–34

139. Bußmann H. Lexikon der Sprachwissenschaft. Stuttgart: Kröner, 2002. 783 S.
140. Bybee J.L. Morphology. A study of the relation between meaning and form. *Typological studies in language*. V. 9. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1985. 217 p.
141. Cappelle B. (A)telicity and (un)boundedness: Ten complications of the ‘in/for X time’ test. 2004. URL: http://www.kuleuven-kortrijk.be/nl/Onderzoek/Letteren/Onderzoek_Taalkunde/FEST/DescriptiveEnglishGrammar/bert-cappelle/%28A%29telicity%20and%20%28un%29boundedness.pdf (дата звернення: 10.09.2012).
142. Chang L. Resultative Prädikate, Verbpartikeln und eine Konstruktionsgrammatische Überlegung. *Deutsche Sprache*. 2008. H. 2. Berlin: Erich Schied Verlag. S. 127–145
143. Chang L. Resultativkonstruktionen im Deutschen. Mit einem Exkurs zu chinesischen Resultativkonstruktionen. München: Herbert Utz Verlag, 2003. 200 S.
144. Comrie B. Aspect: An introduction to the study of verbal aspect and related problems. Cambridge: Cambridge University Press, 1976. 156 p.
145. Czarnecki T. Aspektualität im Polnischen und Deutschen: Bedeutungen und Formen in einer konfrontativen Übersicht. Gdańsk: Wydawnictwo uniwersytetu Gdańskiego, 1998. 210 S.
146. Czarnecki T. Zur Verwendung des Terminus „Aspektualität“ in der sprachwissenschaftlichen Forschung. *Aspektualität in germanischen und slawischen Sprachen/* hrsg. von A. Kątny. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM. Seria Filologia Germańska. Nr. 46. 2000. S. 9–17
147. Dahl O. On the definition of the telic-atelic (bounded-unbounded) distinction. *Tense and Aspect/* ed. By T. Tadeschi, A. Zaenen. New York: Academic Press, 1981. P. 79–90
148. Dahl Ö. Tense and Aspect in the Languages of Europe. Berlin/ New York: de Gruyter, 2000. 856 p.
149. Dahl Ö. Tense and aspect systems. Oxford/ New York: B. Blackwell, 1985. 213 p.

150. Deutsch-polnische kontrastive Grammatik/ von U. Engel [et al.] unter beratender Mitwirkung von J. Czochralski, K. Pisarkowa, A. de Vincenz. In 2 Bde. Heidelberg: Groos Verlag, 1999. 1349 S.
151. Duden. Die Grammatik. 8., völlig neu bearb. und erw. Aufl. Mannheim; Leipzig; Wien; Zürich: Dudenverl., 2009. 1343 S.
152. Dürscheid Ch. Die verbalen Kasus des Deutschen: Untersuchungen zur Syntax, Semantik und Perspektive. Berlin; New York: de Gruyter, 1999. 305 S.
153. Egg M. Aktionsart und Kompositionalität: Zur kompositionellen Ableitung der Aktionsart komplexer Kategorien. Berlin: Akad. Verlag, 1994. 209 S.
154. Egg M. Intergressivprädikate. *Aspekt und Aktionsarten im heutigen Deutsch/* hrsg. von L. Gautier, D. Haberkorn. Tübingen: Stauffenburg Verlag, 2004. S. 103–118
155. Eichinger L.M. Deutsche Wortbildung: eine Einführung. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 2000. 269 S.
156. Eichinger L.M. Verbpartikeln. *Aspekt und Aktionsarten im heutigen Deutsch/* hrsg. von L. Gautier, D. Haberkorn. Tübingen: Stauffenburg Verlag, 2004. S. 135–150
157. Eisenberg P. Grundriß der deutschen Grammatik. Stuttgart; Weimar: Metzler, 1994. 3., überarb. Auflage. 581 S.
158. Eisenberg P. Grundriß der deutschen Grammatik: Der Satz. Stuttgart; Weimar: Metzler, 2006. 3., durchgesehene Auflage. 573 S.
159. Fabricius-Hansen C. Tempus fugit. Über die Interpretation temporaler Strukturen im Deutschen. Düsseldorf : Schwann, 1986. 402 S.
160. Fabricius-Hansen C. Tempus. *Semantik: ein internationales Handbuch der zeitgenössischen Forschung/* hrsg. von A. von Stechow, D. Wunderlich. Berlin/ New York: de Gruyter, 1991. S. 722–748
161. Feihl St. Resultativkonstruktionen mit Prädikatsadjektiv und ihre Übersetzung aus dem Deutschen ins Französische, Italienische, Spanische und Portugisische. Frankfurt am Main u.a.: Peter Lang, 2009. 262 S.

162. Filip H. Integrating Telicity, Aspect and NP Semantics: The Role of Thematic Structure. *Formal approaches to Slavic linguistics*/ ed. by J. Toman. Volume III. The College Park Meeting 1994. Ann Arbor Michigan Slavic Publications, 1997. – P. 61–96

163. Flämig W. Grammatik des Deutschen: Einführung in Struktur- und Wirkungszusammenhänge; erarbeitet auf der theoretischen Grundlage der „Grundzüge einer deutschen Grammatik“. Berlin: Akademie Verlag, 1991. 640 S.

164. Fritz M. Verbalkomposition oder Präfixverb? *Verbale Wortbildung im Spannungsfeld zwischen Wortsemantik, Syntax und Rechtschreibung*/ hrsg. von M. Kauffer, R. Metrich. 2. Aufl. Tübingen: Stauffenburg Verlag, 2011. S. 37–48

165. Gaschkova M. Aktionsarten und ihre sprachlichen Ausdrucksmittel (am Beispiel der ingressiven und diminutiven Aktionsarten). Stuttgart, 2005. URL: <http://www.ilg.uni-stuttgart.de/Gaschkowa/publications/04.pdf> (дата звернення: 14.04.2011)

166. Gaşiorowski P. An Overview of the Proto-European Verb System. URL: <http://www.geocities.ws/caraculiambro/Caraculiambro/Verbs.html> (дата звернення: 30.04.2019)

167. Grammatik der deutschen Sprache / G. Zifonun, L. Hoffmann, B. Strecker, J. Ballweg, U. Brausse. Berlin; New York: de Gruyter. In 3 Bd. 1997. 2569 S.

168. Grammatik der deutschen Sprache. Sprachsystem und Sprachgebrauch/ L. Götze, W.B. Hess-Lüttich. München: Bertelsmann-Lexikon-Verlag, 1999. 702 S.

169. Guławska M. Aspektualität im Polnischen und Deutschen: Eine praktische Untersuchung am Beispiel der Übersetzungen beider Richtungen. München: Otto Sagner, 2000. 220 S.

170. Helbig H., Buscha J. Deutsche Grammatik: Ein Handbuch für den Ausländerunterricht. Berlin; München; Wien; Zürich; New York: Langenscheidt, 1999. 654 S.

171. Hentschel E., Weydt H. Handbuch der deutschen Grammatik. Berlin: de Gruyter, 1994. 452 S.

172. Herweg M. Zeitaspekte: Die Bedeutung von Tempus, Aspekt und temporalen Konjunktionen. Düsseldorf: Springer, 1989. 330 S.

173. Isačenko A.V. Die russische Sprache der Gegenwart. Halle-Saale: Niemeyer, 1968. 706 S.

174. Kamber A. Funktionsverbgefüge – empirisch. Eine korpusbasierte Untersuchung zu den nominalen Prädikaten des Deutschen. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 2008. 592 S.

175. Kałny A. Zu den Distributiva im Polnischen aus kontrastiver Sicht. *Aspektualität in germanischen und slawischen Sprachen/* hrsg. von A. Kałny. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM. Seria Filologia Germańska. Nr. 46. 2000. S. 242–260

176. Kaufmann I., Wunderlich D. Cross-linguistic patterns of resultatives. *Theorie des Lexikons. Arbeiten des Sonderforschungsbereichs*. 282. Nr. 109. Düsseldorf: Heinrich-Heine-Universität, 1998. URL: https://www.researchgate.net/publication/245816553_Cross-linguistic_patterns_of_resultatives (дата звернення: 02.09.2018)

177. Klein W. Time in Language. London, New York: Routledge, 1994. 260 p.

178. Klein W., Vater H. The Perfect in English and German. *Typology of Verbal Categories. Papers presented to Vladimir Nedjalkov on the occasion of his 70th birthday/* ed. by L. Kulikov and H. Vater. Tübingen: Niemeyer, 1998. P. 215–235

179. Kotin M.L. Die Aspekttheorie in der Linguistik und die „Aspekt-Empirie“ in germanischen Sprachen. *Aspektualität in germanischen und slawischen Sprachen/* hrsg. von A. Kałny. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM. Seria Filologia Germańska. Nr. 46. 2000. S. 21–33

180. Krifka M. Nominalreferenz und Zeitkonstitution: zur Semantik von Massentermen, Pluraltermen und Aspektklassen. München: Flink, 1989. 263 S.

181. Krifka M., Hock W. Begriffsgeschichte Aspekt und Aktionsart. (Materialsammlung zum Seminar „Aspekt und Zeitkonstitution“). Berlin, 2002. URL: http://amor.cms.hu-berlin.de/~h2816i3x/Lehre/2002_HS_Aspekt/AspektBegriffsgeschichte.pdf (дата звернення: 10.11.2011).

182. Kühnhold I., Wellmann H. Deutsche Wortbildung: Das Verb (Sprache der Gegenwart). Bd. 29. Düsseldorf: Schwann, 1973. 375 S.
183. Lehmann Ch. Aspektualität. URL: https://www.christianlehmann.eu/ling/lg_system/sem/index.html? (дата звернення: 30.07.2018).
184. Lehmann V. Der Aspekt – wie lexikalische Kategorien grammatische Funktionen motivieren. *Slavistische Linguistik*/ hrsg. von P. Kosta, E. Mann. München: Verlag Otto Sagner, 1997. S. 137–154
185. Lehmann V. Der russische Aspekt. *Handbuch der sprachwissenschaftlichen Russistik*/ hrsg. von H. Jachnow. Wiesbaden: Harrasowitz, 2000. 32 S.
186. Lehmann W.P. Proto-Indo-European Syntax/ Austin: University of Texas Press, 1974. 278 p.
187. Leiss E. Artikel und Aspekt. Die grammatische Muster von Definitheit. *Begriffsgeschichte Aspekt und Aktionsart. (Materialsammlung zum Seminar „Aspekt und Zeitkonstitution“)* / hrsg. Von M. Krifka, W. Hock. Berlin, 2000. URL: http://amor.cms.hu-berlin.de/~h2816i3x/Lehre/2002_HS_Aспект/Aspekt-4.pdf (дата звернення: 05.03.2010).
188. Leiss E. Die Verbalkategorien des Deutschen: Ein Beitrag zur Theorie der sprachlichen Kategorisierung. Berlin; New York: de Gruyter, 1992. 334 S.
189. Lindstedt J. Tense and aspect. *Language typology and language universals: ein internationales Handbuch*/ ed. by M. Haspelmath. (Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft; Bd. 20.1). Berlin/ New York: de Gruyter, 2001. S. 768–783
190. Litvinov V.P., Nedjalkov V.P. Resultativkonstruktionen im Deutschen. Tübingen: Stauffenburg, 1988. 230 S.
191. Lohde M. Wortbildung des modernen Deutschen: ein Lehr- und Übungsbuch. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 2006. 350 S.
192. Lübke A., Rapp I. Aspekt, Temporalität und Argumentstruktur bei attributiven Partizipien des Deutschen. *Zeitschrift für Sprachwissenschaft*. 30/2. Berlin/ New York: de Gruyter, 2011. S. 259–299

193. Maienborn C. Das Zustandspassiv: Grammatische Einordnung – Bildungsbeschränkungen – Interpretationsspielraum. *Zeitschrift für Germanistische Linguistik*. 35 (1). 2007. S. 83–114
194. Marillier J.-F. ‚Partizip2+Aux‘: kompositionelle Semantik vs. Grammatikalisierung. *Aspekt und Aktionsarten im heutigen Deutsch/* hrsg. von L. Gautier, D. Haberkorn. Tübingen: Stauffenburg Verlag, 2004. S. 186–201
195. Marschall G.R. Aspekt, Aktionsart, Phase: Eine Frage von Begrenzung, Segmentierung und Perspektive. *Aspekt und Aktionsarten im heutigen Deutsch/* hrsg. von L. Gautier, D. Haberkorn. Tübingen: Stauffenburg Verlag, 2004. S. 43–56
196. Maslov J.S. Resultative, Perfect and Aspect. *Typology of resultative constructions/* ed. by V.P. Nedjalkov. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1988. P. 63–85
197. Mehlig H.R. Гомогенность и гетерогенность в пространстве и времени: О категории глагольного вида в русском языке. *Revue des Etudes Slaves*. LXVI/3. Paris, 1994. P. 585–606
198. Metzler-Lexikon der Sprache / hrsg. von H. Glück. Stuttgart; Weimar: Metzler, 1993. 711 S.
199. Mumm P.-A. Parameter des einfachen Satzes aus funktionaler Sicht: Abriss ihrer onomasiologischen Systematik. Teil 1: Relationierung der Lexeme in der Prädikation; Valenz, Numericalität und Aspektualität des Verbs. München: Lincom Europa, 1996. 118 S.
200. Nedjalkov V.P. Resultative constructions. *Language typology and language universals: an international handbook/* ed. by M. Haspelmath. (Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft; Bd. 20/2). Berlin/ New York: de Gruyter, 2001. S. 928–940
201. Nedjalkov V.P., Jaxontov S.Je. The typology of resultative constructions. *Typology of resultative constructions/* ed. by V.P. Nedjalkov. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1988. P. 3–62

202. Nedjalkov V.P. Resultative, passive and perfect in German. *Typology of resultative constructions/* ed. by V.P. Nedjalkov. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1988. P. 411–432
203. Nespital H. Verbbedeutung und Aspekt aus sprachvergleichender Sicht. *Sprachwissenschaft*. 1983. № 8. S. 357–384
204. Nicolay N. Aktionsarten im Deutschen: Prozessualität und Stativität. Tübingen: Niemeyer Verlag, 2007. 247 S.
205. Oya T. Das Zustandsreflexiv – eine adjektivische Konstruktion. *Zeitschrift für Germanistische Linguistik*. 38. Berlin; New York: de Gruyter, 2010. S. 203–223
206. Paslawska A., Stechow A.v. Perfect readings in Russian. *Perfect explorations/* ed. by A. Alexiadou, M. Rathert, A. von Stechow. Berlin: de Gruyter, 2003. P. 307–365
207. Paslawska A., Stechow A.v. Tempus-Aspekt-Aktionsarten-Architektur aus typologischer Sicht. *Вісник ЛНУ ім. Івана Франка. Серія: Іноземні мови*. 2003. Вип. 11. С. 19–36
208. Pátrovics P. Aspektualität – Kasus – Referenzialität – Temporalität. Ihre Relation im Deutschen und in den slawischen Sprachen. *Aspektualität in germanischen und slawischen Sprachen/* hrsg. von A. Kątny. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM. Seria Filologia Germańska. Nr. 46. 2000. S.70–86
209. Philisophisches Wörterbuch / hrsg. von W. Brugger, H. Schönedort. Freiburg/ München: Verlag Karl Alber, 2010. 736 S.
210. Raible W. Foundations: Theoretical foundations of language universals and language typology. *Language typology and language universals: ein internationales Handbuch/* ed. by M. Haspelmath. (Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft; Bd. 20.1). Berlin/ New York: de Gruyter, 2001. S. 1–24
211. Rapp I. Partizipien und semantische Struktur. Zu passivischen Konstruktionen mit dem 3. Status. Tübingen: Stauffenburg, 1997. 259 S.
212. Reichenbach H. Gesamtwerke. Bd. 6: Grundzüge der symbolischen Logik. Wien: Springer-Verlag, 1999. 436 S.

213. Reiter N. Die Verbalaspekte und die Perspektive. *Zeitschrift für Slawistik*. 41 (3). 1996. S. 269–274
214. Reuther T. Funktionsverbgefüge des Russischen und Deutschen im Rahmen des Modells „Bedeutung \Leftrightarrow Text“. Eine konfrontative Untersuchung am Beispiel von Existenzverben. Dissertation. Klagenfurt, 2000. 270 S.
215. Rosengren I. Die sekundäre Prädikation in Theorie und Praxis. *Deutsch als Fremdsprache*/ hrsg. von H. Popp. München: Iudicium, 1995. S. 91–115
216. Rothstein B. Zur temporalen Interpretation von Fügungen des Typs *sie kamen gelaufen*. *Zeitschrift für germanistische Linguistik*. 39 (3). Berlin; New York: de Gruyter, 2011. S. 356–376
217. Rothstein S. Secondary predication and aspectual structure. *ZAS Papers in Linguistics: Papers from the Oslo Conference on Adjuncts*/ ed. by E. Lang, C. Fabricius-Hansen, C. Maienborn. 17. Berlin: ZAS. 2000. P. 241–264
218. Russisch im Spiegel des Deutschen: Eine Einführung in russisch-deutschen und deutsch-russischen Sprachvergleich / Autorenkollektiv unter Leitung von W. Gladrow. 1. Aufl. Leipzig: Verlag Enzyklopädie, 1989. 211 S.
219. Schanen F. Vorgangsbezeichnungen: Kategorien oder kontextuelle Erscheinungen? *Aspekt und Aktionsarten im heutigen Deutsch*/ hrsg. von L. Gautier, D. Haberkorn. Tübingen: Stauffenburg Verlag, 2004. S. 12–30
220. Schlegel H. Zur Rolle der Terminativität/Aterminativität im Aspekt- und Aspektbildungssystem der russischen Sprache der Gegenwart. München: Sagner, 1999. 240 S.
221. Schwall U. Aspektualität: eine semantisch-funktionelle Kategorie. Tübingen: Narr, 1991. 459 S.
222. Schwenk H.-J. Telisch und atelisch: aspektual oder aktional oder beides? Zeno Vendlers Verbklassifikation und ihr Verhältnis zu den Kategorien Aspekt und Aktionsart. Arbeitspapier Nr. 53 (Neue Folge). Köln, 2007. 35 S.
223. Sioupi A. (A)Telizität und Progressivität im Deutschen. *Deutsche Grammatik im europäischen Dialog*/ hrsg. von A. Debski, N. Fries. Krakau, 2006. URL:

<http://www2.rz.hu-berlin.de/linguistik/institut/syntax/krakau2006/beitraege/sioupi.pdf>

(дата звернення: 15.10.2010).

224. Sioupi A. Lexikalischer Aspekt vs. Progressiv: Ihre Repräsentationen in den deutschen Grammatiken. *Linguistik im Schloss III*/ hrsg. von N. Fries. 2007. S. 104–113

225. Smerechynska O. Realisationsmöglichkeiten der aktionalen Bedeutung der Telizität im Deutschen. *Materialien der 17. UDGW-Tagung am 22.-23. Oktober 2010 „Deutsch lehren und lernen in der interkulturellen Welt“*. Lwiw: Universitätsverlag, 2010. S. 145–147

226. Sommerfeldt K.-E., Spiewok W. Zum Anliegen des Bandes. *Beiträge zu einer funktional-semantischen Sprachbeschreibung*/ hrsg. von K.-E. Sommerfeldt und W. Speiwok. Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie, 1986. S. 7–11

227. Sommerfeldt K.-E. Zur Integration von Lexik und Grammatik: Probleme einer funktional-semantischen Beschreibung des Deutschen. Frankfurt am Main/ Bern/ New York/ Paris: Peter Lang, 1991. 189 S.

228. Starke G. Das Adjektiv als Verbergänzung im Deutschen. *Deutsch als Fremdsprache. An den Quellen eines Faches. Festschrift für Gerhard Helbig zum 65. Geburtstag*/ hrsg. von H. Popp. München: Iudicium-Verlag, 1995. S. 339–351

229. Stawnicka J. Einige Bemerkungen zu den Entsprechungen der russischen Aktionsarten im Deutschen. *Aspektualität in germanischen und slawischen Sprachen*/ hrsg. von A. Kałny. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM. Seria Filologia Germańska. Nr. 46. 2000. S. 195–203

230. Steinitz R. Der Status der Kategorie „Aktionsart“ in der Grammatik (oder: Gibt es Aktionsarten im Deutschen?). Berlin: Akademie der Wissenschaften, Zentralinstitut für Sprachwissenschaft, 1981. 122 S.

231. Stiebels B. Lexikalische Argumente und Adjunkte: Zum semantischen Beitrag von verbalen Präfixen und Partikeln. *Studia grammatica* 39. Berlin: Akademie Verlag, 1996. 325 S.

232. Struk T. Adjektivische resultative Prädikate. *Ювілейний збірник на пошану професора Богдана Васильовича Максимчука: збірник наукових праць*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С.236–241

233. Struk T. Adverbialbestimmung als Differenzierungsmittel beim Ausdruck der aspektuellen Semantik im Deutschen und Ukrainischen. *Bayerisch-Ukrainische Germanistentagung an der Ukrainischen Freien Universität Münschen*. Lwiw, 2005. S. 48–51

234. Struk T. Ausdrucksmöglichkeiten der aspektuellen Semantik im Ukrainischen und Deutschen. *Ukrainisch-Bayerische Germanistentagung an der Universität Lwiw*. Lwiw, 2004. S. 199–204

235. Struk T. Das Perfektpartizip im Deutschen und Ukrainischen. „*Викладання та вивчення німецької мови в міжкультурному просторі*“: *Матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції Асоціації українських германістів (22–23 жовтня 2010 р.)*. Львів: ВЦ ЛНУ ім. Івана Франка, 2010. С. 152–154

236. Struk T. Die Wechselwirkung von temporaler und lokaler Deixis beim Ausdruck der aspektualen Semantik im Deutschen. „*Deutsche Grammatik im europäischen Dialog*“. Krakau, 2006

237. Struk T. Zum Problem der resultativen Prädikate im Deutschen. *Матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції Асоціації українських германістів і VIII Українсько-баварського конгресу германістів «Теорія та практика викладання німецької мови як іноземної: перспективи розвитку» (24–25 жовтня 2008 р.)*. Тернопіль: Вид-во ТНПУ, 2008. С. 144–145

238. Szatmári P. *Das gehört nicht vom Tisch gewischt...* Überlegungen zu einem modalen Passiv und dessen Einordnung ins Passiv-Feld. *Jezikoslovlje*. / Red. L. Kolenić. 31–2. Osijek, 2002. S. 171–192

239. Thieroff R. Das finite Verb im Deutschen. *Tempus-Modus-Distanz*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1992. 316 S.

240. Vater H. Das deutsche Perfekt – Tempus oder Aspekt oder beides? *Aspektualität in germanischen und slawischen Sprachen.* / hrsg. von A. Kaṡny. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM. Seria Filologia Germańska. Nr. 46. 2000. S. 87–107
241. Vendler Z. *Linguistics in philosophy.* Ithaka, N.Y.: Cornell University Press, 1967. 203 p.
242. Vendler Z. Verbs and Times. *The Philosophical Review.* 66. Ithaka/ New York: Cornell University Press, 1957. P. 143–160
243. Verkuyl H.J. Aspectual Composition: Surveying the Ingredients. *Perspectives on Aspect/* ed. by H. Verkuyl, H. de Swart and A. van Hout. Dordrecht: Springer, 2005. P. 19–39
244. Verkuyl H.J. Aspectual Classes and Aspectual Composition. *Linguistics and Philisophy.* 12. 1989. P. 39–94
245. Weber H. Partizip Präsens und Partizip Perfekt im Deutschen – eine Aspektopposition? *Aspektualität in germanischen und slawischen Sprachen/* hrsg. von A. Kaṡny. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM. Seria Filologia Germańska. Nr. 46. 2000. S.109–123
246. Welke K. Einführung in die Satzanalyse. Die Bestimmung der Satzglieder im Deutschen. – Berlin; New York: Walter de Gruyter, 2007. – 374 S.

II. Джерела довідкового матеріалу

247. Академічний тлумачний словник української мови (1970–1980). В 11 т. URL: sum.in.ua (дата звернення: 20.08.2018).
248. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. 7-е вид-ня. Київ: Ірпінь: ВТФ „Перун“, 2009. 1736 с.
249. Етимологічний словник української мови. Київ: „Наукова думка“, 1982. Т.1. 632 с.
250. Етимологічний словник української мови. Київ: „Наукова думка“, 1985. Т.2. 570 с.
251. Етимологічний словник української мови. Київ: „Наукова думка“, 1989. Т.3. 552 с.

252. Етимологічний словник української мови. Київ: „Наукова думка“, 2003. Т.4. 656 с.
253. Етимологічний словник української мови. Київ: „Наукова думка“, 2006. Т.5. 704 с.
254. DUDEN Deutsche Universalwörterbuch. Mannheim-Leipzig-Wien-Zürich: Dudenverlag, 2004. 1816 S.
255. duden-online. URL: <https://www.duden.de/> (дата звернення: 29.08.2018).
256. DUDEN Redewendungen. Wörterbuch der deutschen Idiomatik. Mannheim-Leipzig-Wien-Zürich: Dudenverlag, 2008. 957 S.
257. Österreichisches Wörterbuch. 41. Aufl. Wien: ÖBV, 2009. 1008 S.
258. Wahrig Universalwörterbuch Rechtschreibung. München: Dtv, 2002. 2344 S.

III. Джерела ілюстративного матеріалу

259. Дереш Л. Поклоніння ящірці: Як нищити ангелів. Харків: Фоліо, 2009. 189 с.
260. Кафка Ф. Зниклий безвісти [Америка]. Київ: Критика, 2009. 279 с.
261. Шлінк Б. Читець. Київ: Основи, 2005. 197 с.
262. Deresch L. Die Anbetung der Eidechse oder Wie man Engel vernichtet. Berlin: Suhrkamp, 2006. 201 S.
263. Kafka F. Amerika. Харків: Ранок-НТ, 2002. 336 с.
264. Schlink B. Der Vorleser. Zürich: Diogenes, 1997. 207 S.

ДОДАТКИ

Додаток А

Словник основних термінів

Аспект – категорія дієслова, що відноситься до внутрішньої часової структури дії. Вона допускає різні протиставлення: перфект : аорист : презент, continuous : non-continuous, доконаний вид : недоконаний вид тощо.

Аспектуальність/акціональність – універсальні категорії, пов'язані з внутрішньою часовою структурою дії. Вони ідентичні в семантичному плані, але різні у плані вираження: у випадку аспектуальності йдеться в першу чергу про граматичні засоби вираження категорії аспекти, натомість акціональність пов'язана з різнорівневими засобами вираження категорії граничності : неграничності або з іншими акціональними значеннями.

Вид – граматична категорія дієслова у слов'янських мовах, що позначає видове протиставлення доконаність : недоконаність дії.

Граничність дії – акціональне значення дієслова, а також пропозиції чи речення, яке охоплює перехід з одного стану в інший, обмеженість дії на початку чи в кінці, або лише спрямованість до певної межі.

Дії – аспектуальний клас З. Вендлера, у який входять динамічні, тривалі, але неграничні ситуації.

Діяльності – аспектуальний клас З. Вендлера, до якого відносяться ситуації з ознаками динамічності, тривалості та граничності.

Доконаний вид (ДВ) – маркований член видового протиставлення, що охоплює значення досягнення межі та цілісності дії.

Завершеність дії – акціональне значення, що позначає останню фазу дії чи процесу і характеризується сфокусованістю на закінченні дії, а не результаті. Акціональна семантика завершеності дії охоплює значення як доведення дії до її логічного завершення, її вичерпаність, так і значення припинення дії.

Недоконаний вид (НДВ) – немаркований член видової опозиції, який характеризується нейтральним ставленням до ознак доконаного виду.

Неграничність дії – акціональне значення, що включає незмінні стани чи відношення, динамічні процеси та дії, які не передбачають кульмінаційного чи кінцевого пункту.

Обмежена тривалість дії – акціональне значення, що відноситься до серединної фази дії чи процесу і позначає певний обмежений період, коли триває відповідна дія чи процес.

Одноразовість дії – акціональне значення, пов'язане із одноактністю дії, із неподільністю певної дії на менші акти.

Події – аспектуальний клас З. Вендлера, що охоплює моментальні ситуації з ознаками динамічності, нетривалості та граничності.

Початковість дії – акціональне значення, що пов'язане з початковою фазою певної дії чи процесу та охоплює значення настання раптової моментальної дії та початок певної тривалої дії чи стану.

Результативність дії – акціональне значення, яке охоплює семантику настання або досягнення результату завдяки дії чи процесу, що були проведені раніше. У межах цієї категорії розрізняємо процесуальну результативність, коли йдеться про дію, що веде до результату, та статальну результативність, коли йдеться про результуючий стан.

Рід дієслівної дії (РДД) – лексико-семантична категорія, пов'язана з внутрішньою часовою структурою або певними іншими аспектами дієслівного значення чи значення речення.

Стани – аспектуальний клас З. Вендлера, який охоплює нединамічні, неграничні, тривалі стани та відношення.

Додаток Б

Таблиця Б.1

Дієслова, що позначають початок дії в німецькій мові

Дієслівні лексеми	Кількість прикладів	%
<i>beginnen</i>	5	22,7
<i>anfangen</i>	4	18
<i>eintreten</i>	3	13,6
<i>einleiten</i>	2	9
<i>eingreifen</i>	1	4,5
<i>einsetzen</i>	1	4,5
<i>anlaufen</i>	1	4,5
<i>aufbrechen</i>	5	22,7
<i>anstimmen</i>	—	—
<i>aufnehmen</i>	—	—
<i>einsteigen</i>	—	—
<i>eröffnen</i>	—	—
<i>starten</i>	—	—
<i>anheben</i>	—	—
<i>sich begeben</i>	—	—
<i>anfassen</i>	—	—
<i>angehen</i>	—	—
<i>angreifen</i>	—	—
<i>anpacken</i>	—	—
<i>anstellen</i>	—	—
<i>herangehen</i>	—	—
<i>ansetzen</i>	—	—
<i>einbrechen</i>	—	—
<i>hereinbrechen</i>	—	—
<i>anbrechen</i>	—	—
<i>einfallen</i>	—	—
<i>heraufsteigen</i>	—	—

<i>sich anlassen</i>	—	—
<i>losbrechen</i>	—	—
<i>losgehen</i>	—	—
<i>anlauten</i>	—	—
<i>gehen</i>	—	—
<i>schreiten</i>	—	—
<i>sich machen an + Akk.</i>	—	—
<i>sich daransetzen</i>	—	—
<i>sich hermachen über + Akk.</i>	—	—
<i>loslegen mit + Dat.</i>	—	—
<i>beigehen</i>	—	—
<i>antreten</i>	—	—
<i>anreißen</i>	—	—
<i>sich erheben</i>	—	—
Всього:	22	≈ 100 %

Таблиця Б.2

Дієслова, що позначають початок дії в українській мові

Дієслівні лексеми	Кількість прикладів	%
<i>початися</i>	9	18
<i>почати</i>	5	10
<i>взятися за + іменник</i>	4	8
<i>взятися до + іменник</i>	3	6
<i>розпочати</i>	2	4
<i>розпочатися</i>	1	2
<i>зачати</i>	–	–
<i>зачатися</i>	–	–
<i>започаткувати</i>	–	–
<i>затіяти</i>	–	–
<i>зав'язати</i>	–	–
<i>стати</i>	–	–
<i>підступити</i>	–	–
<i>зайнятися</i>	–	–
<i>сісти (до)</i>	–	–
<i>учинитися</i>	–	–
<i>стартувати</i>	–	–
<i>завести</i>	–	–
<i>запанувати</i>	–	–
<i>приступити (до)</i>	–	–
<i>зібратися</i>	–	–
<i>прикластися (до)</i>	–	–
<i>прилучитися (до)</i>	–	–
<i>налагодити</i>	–	–
<i>наладити</i>	–	–
<i>відкрити</i>	–	–
<i>піднятися</i>	–	–
<i>порушити</i>	–	–
<i>підійти</i>	–	–

<i>приступитися (до)</i>	—	—
<i>розв'язати</i>	—	—
<i>розв'язатися</i>	—	—
<i>прийнятися (за)</i>	—	—
<i>започати</i>	—	—
<i>підняти</i>	—	—
<i>піднести</i>	—	—
<i>настати</i>	—	—
<i>зв'явитися</i>	—	—
<i>появитися</i>	—	—
<i>зародитися</i>	—	—
<i>утворитися</i>	—	—
<i>постати</i>	—	—
<i>заснувати</i>	—	—
<i>закласти</i>	—	—
<i>оснувати</i>	—	—
<i>осадити</i>	—	—
<i>виникнути</i>	—	—
<i>рушити</i>	13	26
<i>кинутися</i>	9	18
<i>вирушити</i>	2	4
<i>рвонути</i>	2	4
<i>зрушити</i>	—	—
<i>пуститися</i>	—	—
Всього:	50	100 %

Таблиця Б.3

**Префікси та дієслівні частки, що надають значення початковості дії дієслівним
основам в німецькій мові**

Префікси та дієслівні частки	Дієслівні основи, що позначають:	Інгресивний РДД	Інхоативний РДД	К-сть	%
<i>an-</i>	мовлення (<i>ansprechen</i>)	+	-	18	15
	процес горіння) (<i>anrauchen</i>)	+	-		
<i>auf-</i>	емоції (<i>aufklachen</i>)	+	-	34	28,6
	світлові ефекти (<i>aufblitzen</i>)	+	-		
<i>er-</i>	звуки та світлове сприйняття (<i>erklirren</i>)	+	-	29	24,4
	перехід в інший стан (<i>erblinden</i>)	+	-		
<i>ein-</i>	сон (<i>einschlafen</i>)	-	+	11	9,2
<i>ent-</i>	процес горіння (<i>entfachen</i>)	+	-	3	2,5
<i>los-</i>	рух (<i>losrennen</i>)	-	+	24	20,2
	емоції (<i>losheulen</i>)	-	+		
	мовлення (<i>losschreien</i>)	-	+		
Всього				119	~100%

Таблиця Б.4

**Префікси, що надають значення початковості
дієслівним основам в українській мові**

Дієслівні префікси	Дієслівні основи, що позначають:	Інгресивний РДД	Інхоативний РДД	К-сть	%
<i>за-</i>	неспрямований рух (<i>заходити</i>)	-	+	144	58,5
	стан (<i>замокнути</i>)	-	+		
	мовлення (<i>заверещати</i>)	-	+		
	емоції (<i>забоятися</i>)	-	+		
	звуки та світлові ефекти (<i>засяяти</i>)	-	+		
	сон (<i>задрімати</i>)	-	+		
<i>по-</i>	спрямований рух (<i>поплентатися</i>)	+	-	88	35,8
	перехід в інший стан (<i>почервоніти</i>)	+	-		
<i>роз-...-ся</i>	емоційний стан (<i>розревітися</i>)	+	-	14	5,8
Всього				246	~100%

Таблиця Б.5

**Використання синтаксичних конструкцій із семантикою
початковості дії в німецькій мові**

Синтаксична конструкція	К-сть	%
<i>anfangen</i> + <i>zu</i> + неграничне дієслово	21	25
<i>beginnen</i> + <i>zu</i> + неграничне дієслово	60	71,4
<i>sich daran machen</i> + <i>zu</i> + неграничне дієслово	3	3,6
Всього:	84	100

Таблиця Б.6

**Використання синтаксичних конструкцій із семантикою
початковості дії в українській мові**

Синтаксична конструкція	К-сть	%
<i>взятися</i> + дієслово у формі НДВ	12	11,7
<i>заходиться/зайтися</i> + дієслово у формі НДВ	9	8,7
<i>кинутися</i> + дієслово у формі НДВ	3	2,9
<i>почати</i> + дієслово у формі НДВ	60	58,3
<i>стати</i> + дієслово у формі НДВ	19	18,4
Всього:	103	100

Таблиця Б.7

СДІС із семантикою початковості дії в німецькій мові

№	Функціональне дієслово	СДІС	Кількість
1.	<i>kommen/ geraten + in + Akkusativ</i>	<i>in Umlauf kommen, ins Rollen kommen, in Wallung geraten, in Brand geraten</i>	68
2.	підмет + <i>ausbrechen/ ausbrechen + in + Akkusativ</i>	<i>in Weinen ausbrechen, Streit bricht aus, ein Aufstand bricht aus</i>	8
3.	<i>sich setzen + in + Akkusativ/ an + Akkusativ</i>	<i>sich in Trab setzen, sich in Marsch setzen, sich an die Arbeit setzen</i>	5
4.	<i>nehmen + Akkusativ</i>	<i>seinen Anfang nehmen, seinen Gang nehmen, seinen Lauf nehmen</i>	5
Всього:			86

Таблиця Б.8

**Частотність вживання обставин, що вказують на початок дії
з граничними та неграничними дієсловами в німецькій мові**

Обставини часу		I	II			III
			1	2	3	
Дієслівна семантика						
Граничні дієслова	Інхоативний РДД	3	8	3	3	5
	Інгресивний РДД	6	4	3	3	5
	Інші РДД	2	2	-	2	1
Неграничні дієслова	Неспрямований рух	1	3	8	3	-
	Ітеративна дія	2	2	1	-	1
	Мовлення	2	3	-	2	1
	Сприйняття звуку/ світла	3	-	-	-	-
	Процес мислення	-	-	-	1	-
	Сон, емоції	-	2	-	1	-
	Сприйняття органами чуття	-	-	-	2	1
Всього:		19	24	15	17	14

Таблиця Б.9

**Частотність вживання обставин, що вказують на початок дії
з дієсловами у формі ДВ в українській мові**

Обставини часу		I	II			III
			1	2	3	
Дієслівна семантика						
Граничні дієслова	Інхоативний РДД	5	14	10	9	6
	ДВ					
	Інгресивний РДД	6	5	8	6	5
	Інші РДД	6	2	3	1	2
Всього:		17	21	21	16	13

Таблиця Б.10

**Статистичні дані щодо вираження семантики початковості дії
за допомогою сполучників часу в німецькій мові**

Сполучники	Початковість дії в головному реченні					Початковість дії в підрядному реченні		Разом
	<i>als</i>	<i>nachdem</i>	<i>sobald</i>	<i>kaum dass</i>	<i>seit</i>	<i>ehe</i>	<i>bis</i>	
Дієслова								
Інгресивні/інхоативні дієслова/конструкції	8	1	2	-	-	1	5	17
Неграничні дієслова (рух, емоції, звуки, сприйняття тощо)	13	3	-	2	1	2	3	24
Всього:	21	4	2	2	1	3	8	41

Таблиця Б.11.

**Статистичні дані щодо вираження семантики початковості дії
за сприяння сполучників часу в українській мові**

Сполучники	Початковість дії в головному реченні					Початковість дії в підрядному реченні			Всього
	<i>коли</i>	<i>щойно</i>	<i>ледве що</i>	<i>відколи</i>	<i>одразу ж як</i>	<i>поки/закі</i>	<i>доки</i>	<i>перш ніж</i>	
Дієслова									
Інгресивні/інхоативні дієслова	19	1	1	2	1	2	1	3	30

Таблиця Б.12

**Вплив ряду зв'язаних у послідовності дій на вираження семантики
початковості дії неграничними дієсловами класу дій у німецькій мові**

Дієслова класу дій, що позначають:	Багатокомпонентні речення	Синтаксичні структури, що складаються із 2-х суміжних речень
а) односпрямований рух (напр., <i>hingehen</i> , <i>hianuswandern</i>)	42	7
б) різноспрямований рух (напр., <i>herumgehen</i> , <i>auf und ab gehen</i>)	2	-
в) емоції (напр., <i>lachen</i> , <i>weinen</i>)	9	9
г) відчуття (напр., <i>spüren</i> , <i>riechen</i>)	3	-
г) мислення (напр., <i>nachdenken</i> , <i>denken</i>)	2	1
д) мовлення (напр., <i>brummen</i> , <i>brüllen</i>)	2	2
е) фізичну діяльність (напр., <i>putzen</i> , <i>lesen</i>)	6	-
є) повторювану дію (напр., <i>schütteln</i> , <i>klatschen</i>)	6	2
Всього:	72	21

Додаток В

Таблиця В.1

**Дієслівні основи, від яких утворюються делімітативні дієслова
з префіксом по- в українській мові**

Дієслівні основи, що позначають:	Кількість прикладів	%
а) психічний/ фізичний стан (напр., <i>помовчати, постояти</i>)	13	≈ 27
б) різноспрямований рух (напр., <i>похитати</i>)	1	≈ 2
в) чуттєве сприйняття (напр., <i>послухати</i>)	2	≈ 4
г) мовлення (напр., <i>поговорити,</i> <i>порадитися</i>)	4	≈ 8
г) фізичну діяльність (напр., <i>поплескати, покатувати</i>)	28	≈ 28
Всього:	48	≈ 99

Таблиця В.2

**Дієслівні основи, від яких утворюються пердуративні дієслова
з префіксом про- в українській мові**

Дієслівні основи, що позначають:	Кількість прикладів	%
а) психічний/ фізичний стан (напр., <i>пробути, проспати</i>)	9	53
б) одно- та різноспрямований рух (напр., <i>пройтися, протинятися</i>)	5	29
в) чуттєве сприйняття (напр., <i>проглянути</i>)	1	6
г) фізичну діяльність (напр., <i>прослужити, провести (час)</i>)	2	12
Всього:	17	100

Таблиця В.3

**Обставини, що актуалізують семантику обмеженої тривалості
в українській та німецькій мовах**

РДД Типи обставин		Делімітативний		Пердуративний	
		Укр.м.	Нім.м.	Укр.м.	Нім.м.
1. Обставини відносно тривалості	а) невизначена тривалість	14	22	3	3
	б) визначена тривалість	1	2	10	9
2. Обставини, що вказують на початкову точку дії		2	2	-	-
3. Обставини, що вказують на кінцеву точку дії		-	-	3	3
4. Обставини, що вказують на початкову та кінцеву точки дії		-	-	-	-
Всього:		16	25	16	15

Таблиця В.4

**Статистичні дані щодо ролі сполучників часу при вираженні семантики
обмеженої тривалості дії в німецькій мові**

Сполучники		<i>bis</i>	<i>ehe</i>	<i>bevor</i>	<i>wenn</i>	<i>während</i>
Одночасність		-	-	-	-	+
Різночасність	Передування	-	-	-	+	-
	Наступність	+	+	+	-	-
Всього:		6	1	1	1	1

Таблиця В.5

**Статистичні дані щодо ролі сполучників часу при вираженні семантики
обмеженої тривалості дії в українській мові**

Сполучник		<i>(аж)</i> <i>поки</i>	<i>заки</i>	<i>після чого</i>	<i>перед тим</i> <i>як</i>	<i>коли</i>	<i>щоби</i>
Пердуративна семантика		1	-	1	-	-	-
Делімітативна семантика		3	2	-	1	1	1
Одночасність		-	+	-	-	-	-
Різно- часність	Передування	-	-	-	-	+	-
	Наступність	+	+	+	+	-	+
Всього:		4	2	1	1	1	1

Таблиця В.6

**Вплив ряду зв'язаних в послідовності дій на вираження семантики
обмеженої тривалості дії неграничними дієсловами
класів дій та станів у німецькій мові**

Дієслова класів дій та станів, що позначають:	Багатокомпонентні речення		Синтаксичні структури з 2-х речень	
	+обставина часу/міри	-обставина часу/міри	+обставина часу/міри	-обставина часу/міри
а) повторювану дію (напр., <i>schütteln, klopfen</i>)	2	11	-	10
б) фізичну/фізіологічну діяльність (напр., <i>foltern, trinken</i>)	3	1	-	-
в) односпрямований рух (напр., <i>mitlaufen</i>)	1	-	-	-
г) сприйняття (напр., <i>zuhören</i>)	1	-	-	-
г) стан (напр., <i>schweigen</i>)	1	-	1	-
Всього:	8	12	1	10

Таблиця Г.1

Дієслова, що позначають кінець дії в німецькій мові

Дієслова, що позначають:		Кількість прикладів	%
1) дію, доведену до кінця	<i>enden</i>	4	9,7
	<i>abschließen</i>	3	7,3
	<i>beenden</i>	2	4,8
	<i>vergehen</i>	1	2,4
	<i>sich lösen</i>	1	2,4
	<i>sich legen</i>	1	2,4
	<i>schließen</i>	–	–
	<i>beschließen</i>	–	–
	<i>vollenden</i>	–	–
	<i>durchziehen</i>	–	–
	<i>absolvieren</i>	–	–
	<i>auslaufen</i>	–	–
	<i>ausgehen</i>	–	–
	<i>ausklingen</i>	–	–
	<i>erledigen</i>	–	–
	<i>abblasen</i>	–	–
	2) втручання у перебіг дії чи процесу	<i>aufhören</i>	7
<i>aufgeben</i>		4	9,7
<i>ablassen</i>		3	7,3
<i>einstellen</i>		1	2,4
<i>aussetzen</i>		1	2,4
<i>abbrechen</i>		1	2,4
<i>anhalten</i>		2	4,8
<i>innehalten</i>		1	2,4
<i>stocken</i>		3	7,3

<i>unterbrechen</i>	6	14,6
<i>beenden</i>	–	–
<i>aufkündigen</i>	–	–
<i>aufkünden</i>	–	–
<i>abstellen</i>	–	–
<i>aufheben</i>	–	–
<i>auflösen</i>	–	–
<i>aufsagen</i>	–	–
<i>aufstecken</i>	–	–
<i>ausschneiden</i>	–	–
<i>aussteigen</i>	–	–
<i>kündigen</i>	–	–
<i>niederlegen</i>	–	–
<i>niederschlagen</i>	–	–
<i>niederwerfen</i>	–	–
<i>stoppen</i>	–	–
<i>einhalten</i>	–	–
<i>aufhalten</i>	–	–
<i>abstoppen</i>	–	–
<i>bremsen</i>	–	–
<i>unterbinden</i>	–	–
<i>vereiteln</i>	–	–
<i>abkürzen</i>	–	–
<i>absetzen</i>	–	–
<i>abwinken</i>	–	–
<i>abläuten</i>	–	–
<i>abpfeifen</i>	–	–
Всего:	41	≈100 %

Таблиця Г.2

Дієслова, що позначають кінець дії в українській мові

Дієслова, що позначають:		Кількість прикладів	%
1) дію, доведену до кінця	<i>завершитися</i>	1	2,9
	<i>закінчитися</i>	1	2,9
	<i>скінчитися</i>	1	2,9
	<i>завершити</i>	2	5,9
	<i>закінчити</i>	1	2,9
	<i>пройти</i>	2	5,9
	<i>минутися</i>	1	2,9
	<i>минути</i>	1	2,9
	<i>вицухнути</i>	1	2,9
	<i>скінчити</i>	–	–
	<i>кінчити</i>	–	–
	<i>докінчити</i>	–	–
	<i>викінчити</i>	–	–
	<i>закруглити</i>	–	–
	<i>закруглитися</i>	–	–
	<i>вивершити</i>	–	–
	<i>вивершитися</i>	–	–
	<i>довершити</i>	–	–
	<i>довершитися</i>	–	–
	<i>доконати</i>	–	–
	<i>рішити</i>	–	–
	<i>закрити</i>	–	–
	<i>вичерпатися</i>	–	–
<i>покінчити</i>	–	–	
<i>повершити</i>	–	–	
<i>порішити</i>	–	–	
<i>укінчити</i>	–	–	
<i>увінчати</i>	–	–	

	<i>увінчатися</i>	—	—
	<i>здійснити</i>	—	—
	<i>здійснитися</i>	—	—
	<i>фінішувати</i>	—	—
	<i>ущухнути</i>	—	—
	<i>перейти</i>	—	—
	<i>угамувати</i>	—	—
	<i>угамуватися</i>	—	—
2) втручання у перебіг дії чи процесу	<i>припинити</i>	4	11,8
	<i>перестати</i>	4	11,8
	<i>покинути</i>	1	2,9
	<i>облишити</i>	1	2,9
	<i>зупинити</i>	2	5,9
	<i>зупинитися</i>	5	14,7
	<i>перебити</i>	3	8,8
	<i>перервати</i>	1	2,9
	<i>обірвати</i>	1	2,9
	<i>урвати</i>	1	2,9
	<i>окошитися</i>	—	—
	<i>знищити</i>	—	—
	<i>спинити</i>	—	—
	<i>перепинити</i>	—	—
	<i>заморозити</i>	—	—
	<i>законсервувати</i>	—	—
	<i>утримати</i>	—	—
	<i>стримати</i>	—	—
	<i>обірватися</i>	—	—
	<i>порватися</i>	—	—
	<i>розірвати</i>	—	—
	<i>згорнути</i>	—	—
	<i>стати</i>	—	—
<i>перечепити</i>	—	—	

<i>перехопити</i>	—	—
<i>перейняти</i>	—	—
<i>порушити</i>	—	—
<i>порвати</i>	—	—
<i>пересікти</i>	—	—
<i>зав'язати</i>	—	—
<i>спинитися</i>	—	—
<i>урватися</i>	—	—
<i>розриватися</i>	—	—
<i>згорнутися</i>	—	—
<i>перебитися</i>	—	—
<i>змовкнути</i>	—	—
<i>завмерти</i>	—	—
Всього:	34	≈100 %

Таблиця Г.3

**Префікси та дієслівні частки, що надають значення
завершеності дії дієслівним основам в німецькій мові**

Префікс/ дієслівна частка	Дієслівні основи, що позначають:	Кількість прикладів	%
<i>ab-</i>	а) фізичну діяльність (напр., <i>absuchen</i> , <i>abmessen</i>)	20	≈ 37
	б) “закриття”, “вимкнення” (напр., <i>absperren</i> , <i>abstellen</i>)		
<i>auf-</i>	в) ітеративну дію (напр., <i>abschütteln</i>)	7	≈ 13
	г) рух (напр., <i>ablaufen</i>)		
	а) фізичну або фізіологічну діяльність (напр., <i>auffressen</i>)		
<i>aus-</i>	б) “відкривання” (напр., <i>aufdrehen</i>)	20	≈ 37
	в) моментальну дію (напр., <i>auffinden</i>)		
	а) фізичну діяльність (напр., <i>ausnutzen</i> , <i>aushelfen</i>)		
	б) мовлення (напр., <i>aussprechen</i>)		
<i>durch-/dúrch-</i>	в) “вимикання”, “стирання” (напр., <i>auslöschen</i> , <i>ausschließen</i>)	7	≈ 13
	г) ітеративну дію (напр., <i>ausklopfen</i>)		
	а) фізичну діяльність людини (напр., <i>dúrcharbeiten</i> , <i>durchsuchen</i>)		
	б) рух (напр., <i>dúrchjagen</i>)		
Всього:		54	100%

Таблиця Г.4

**Префікси, що надають значення завершеності дії
дієслівним основам в українській мові**

Префікс	Дієслівні основи, що позначають:	Кількість прикладів	%
<i>від-</i>	а) фізичну діяльність (напр., <i>відкрутити, відважити</i>)	9	39
	б) ітеративну дію (напр., <i>відхекатися</i>)		
	в) стани (напр., <i>відбути</i>)		
	г) природні процеси (<i>відмерти</i>)		
<i>до-</i>	а) фізичну або фізіологічну діяльність (напр., <i>доїсти</i>)	3	13
	б) мовлення (напр., <i>договорити</i>)		
	в) сприйняття органами чуття (напр., <i>добачити</i>)		
<i>пере-</i>	а) психічний чи фізичний стан (напр., <i>перепочити</i>)	11	48
	б) рух (напр., <i>перевести</i>)		
	в) фізичну діяльність (напр., <i>перетворити</i>)		
	г) ітеративну дію (напр., <i>перепробувати</i>)		
Всього:		23	100%

Таблиця Г.5

Синтаксичні конструкції із семантикою завершеності дії в німецькій мові

Синтаксична конструкція	Кількість прикладів	%
<i>aufhören</i> + zu + неграничне дієслово	12	46 %
<i>aufgeben</i> + zu + неграничне дієслово	–	–
<i>stehen bleiben</i>	13	50 %
<i>stehen lassen</i>	1	4 %
Всього:	26	100 %

Таблиця Г.6

Синтаксичні конструкції із семантикою завершеності дії в українській мові

Синтаксична конструкція	Кількість прикладів	%
<i>перестати</i> + дієслово у формі НДВ	12	75 %
<i>полишити</i> + дієслово у формі НДВ	1	6 %
<i>припинити</i> + дієслово у формі НДВ	1	6 %
<i>покинути</i> + дієслово у формі НДВ	1	6 %
<i>скінчити</i> + дієслово у формі НДВ	1	6 %
<i>кінчити</i> + дієслово у формі НДВ	–	–
<i>докінчити</i> + дієслово у формі НДВ	–	–
<i>облишити</i> + дієслово у формі НДВ	–	–
<i>зав'язати</i> + дієслово у формі НДВ	–	–
Всього:	16	≈ 100 %

Таблиця Г.7

СДІС із семантикою завершеності дії в німецькій мові

№	СДІС	Приклади	Кількість	%
1.	<i>kommen + zu/ an (Akk.)/ auf</i> (Akk.) + іменник	<i>an ein Ende kommen, zum Halten kommen, zu einer Einschätzung kommen, zum Vorschein kommen</i>	31	65 %
2.	<i>führen, bringen + zu +</i> іменник <i>setzen, stellen + außer +</i> іменник <i>setzen, machen + Akkusativ</i> (прямий додаток)	<i>etw. zum Abschluss bringen, etw. außer Betrieb setzen, etw. außer Dienst stellen, Schluss machen</i>	11	23 %
3.	<i>geraten + außer/ an (Akk.) +</i> іменник <i>gehen + zu + іменник</i> <i>nehmen + Akkusativ</i> (прямий додаток)	<i>an sein Ende geraten, außer Kontrolle geraten, zu Ende gehen, ein Ende nehmen</i>	4	8 %
4.	Nominativ (підмет) + <i>sein</i> <i>sein + zu + іменник</i>	<i>Schluss sein, zu Ende sein</i>	2	4 %
Всього:			48	100 %

Таблиця Г.8

**Роль обставин часу та міри і ступеня при вираженні
семантики завершеності дії в німецькій мові**

Обставини, що вказують на:	1) раптове завершення	2) закінчення дії, підготовлене попередніми подіями	3) дію, закінчену в повному об'ємі	4) попередню тривалість дії
Дієслова, що позначають:				
а) кінець дії	3	7	-	1
б) рух	4	29	1	5
в) переміщення об'єктів	5	27	1	3
г) фізичну діяльність	-	7	1	-
г) перехід в інший стан	-	8	1	-
д) мислення	-	5	-	1
е) мовлення	1	10	1	2
є) зорове чи слухове сприйняття	-	3	-	-
Всього: 126	13	96	5	12

Таблиця Г.9

**Роль обставин часу та міри і ступеня при вираженні
семантики завершеності дії в українській мові**

Обставини, що вказують на:	1) раптове завершення	2) закінчення дії, підготовлене попередніми подіями	3) дію, закінчену в повному об'ємі	4) попередню тривалість дії
Дієслова, що позначають:				
а) кінець дії	3	8	1	1
б) рух	4	23	1	5
в) переміщення об'єктів	3	26	1	2
г) фізичну діяльність	-	11	2	-
г) перехід в інший стан	1	6	-	-
д) мислення	-	6	-	1
е) мовлення	1	8	-	2
є) зорове чи слухове сприйняття	-	3	-	-
Всього: 113	12	85	5	11

Таблиця Г.10

Статистичні дані щодо ролі сполучників часу при вираженні семантики завершеності дії в німецькій мові

Сполучники Дієслова, що позначають:	Передування основної дії			Наступність основної дії				Всього	%
	<i>bis</i>	<i>ehe</i>	<i>bevor</i>	<i>nachdem</i>	<i>sobald</i>	<i>seit</i>	<i>als</i>		
1) односпрямований рух	5	2	-	3	-	-	2	12	15
2) переміщення об'єктів	5	1	-	-	-	-	7	13	16
3) мовлення	5	6	-	1	1	-	1	14	17
4) фізичну діяльність	5	1	2	3	-	1	4	16	19
5) перехід в інший стан	5	-	-	-	-	-	2	7	8
6) закривання	1	-	-	-	-	-	3	4	5
7) відкривання	2	-	-	-	-	-	-	2	2
8) чуттєве сприйняття	1	-	-	-	1	-	3	5	6
9) мислення	1	-	-	-	-	-	3	4	5
10) стан	1	-	-	-	-	-	-	1	1
11) завершення	1	-	-	1	-	-	3	5	6
Всього:	32	10	2	8	2	1	28	83	100%

Таблиця Г.11

Статистичні дані щодо ролі сполучників часу при вираженні семантики завершеності дії в українській мові

Сполучники	Передування основної дії			Наступність основної дії						Всього	%
	<i>поки/ заки/ доки</i>	<i>перш ніж</i>	<i>раніше ніж</i>	<i>після того як</i>	<i>потому як</i>	<i>відколи</i>	<i>з того часу як</i>	<i>як</i>	<i>коли</i>		
1) односпря- мований рух	3	1	-	1	1	1	-	1	4	12	20
2) переміщення об'єктів	4	1	-	-	-	-	-	-	5	10	17
3) мовлення	4	3	1	-	-	-	-	-	2	10	17
4) фізичну діяльність	3	1	1	-	-	1	1	-	3	10	17
5) перехід в інший стан	5	-	-	-	-	-	-	-	2	7	12
6) закривання	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2
7) відкривання	2	-	-	-	-	-	-	-	-	2	3
8) сприйняття	1	-	-	-	-	-	-	-	1	2	3
9) мислення	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	2
10) завершення	-	-	-	1	1	-	-	-	2	4	7
Всього:	23	6	2	3	2	2	1	1	19	59	100

Таблиця Г.12

**Вплив ряду зв'язаних у послідовності дій на вираження семантики
завершеності дії дієсловами класів дій та діяльностей у німецькій мові**

Дієслова класів дій або діяльностей, що позначають:	Багатокомпонентні безсполучникові речення		Синтаксичні структури, що складаються із 2-х суміжних речень	Загальна кількість прикладів
	Один підмет	Різні підмети		
1) односпрямований рух (напр., <i>steigen</i> , <i>springen</i> , <i>sich</i> <i>umdrehen</i>)	66	4	2	72
2) переміщення об'єктів (напр., <i>ziehen</i> , <i>aufheben</i>)	48	3	2	53
3) фізичну діяльність (напр., <i>packen</i> , <i>wischen</i>)	9	-	1	10
4) “відкривання” (напр., <i>aufstoßen</i> , <i>aufdrehen</i>)	4	-	-	4
5) “закривання” (напр., <i>schließen</i>)	1	-	-	1
Всього:	128	7	5	140

**Вираження семантики одноразовості дії
за допомогою суфіксів -ну-/-ону- в українській мові**

Дієслова, що позначають:	Семельфактивний РДД	Додаткова семантика	Разом
1) удар/ контакт (напр., <i>луснути, перешарпнути</i>)	67	2	69
2) рух (напр., <i>стрибнути, чкурнути</i>)	55	24	79
3) переміщення об'єктів (напр., <i>стиснути, перекинути</i>)	15	17	32
4) фізичну діяльність (напр., <i>утнути, одягнути</i>)	20	15	35
5) мовлення (напр., <i>гукнути, викрикнути</i>)	23	3	26
6) зорове сприйняття (напр., <i>глянути, заглянути</i>)	52	7	59
7) звукові та світлові ефекти (напр., <i>свиснути, сяйнути</i>)	16	-	16
8) емоції (напр., <i>посміхнутися, реготнути</i>)	20	1	21
9) мислення (напр., <i>збагнути, осягнути</i>)	-	2	2
Всього:	268	71	339

Таблиця Д.2

**Виявлені дієслова мовлення, що вказують
на одноразовість граничної дії в німецькій мові**

№	Дієслова мовлення	+ Пряма мова	+ Непряма мова	Загальна кількість
1.	<i>sagen</i>	890	41	931
2.	<i>fragen</i>	205	20	225
3.	<i>rufen</i>	106	1	107
4.	<i>antworten</i>	36	5	41
5.	<i>denken</i>	21	7	28
6.	<i>hinzufügen</i>	14	1	15
7.	<i>flüstern</i>	8	-	8
8.	<i>zuflüstern</i>	8	-	8
9.	<i>zurufen</i>	6	-	6
10.	<i>ausrufen</i>	4	-	4
11.	<i>sich melden</i>	3	-	3
12.	<i>befehlen</i>	3	-	3
13.	<i>schreien</i>	3	-	3
14.	<i>murmeln</i>	3	-	3
15.	<i>zufügen</i>	2	-	2
16.	<i>anzischen</i>	2	-	2
17.	<i>nennen</i>	2	-	2
18.	<i>meinen</i>	2	1	3
19.	<i>erläutern</i>	2	-	2
20.	<i>zwischen</i>	2	-	2

21.	<i>vorschlagen</i>	2	-	2
22.	<i>sich erkundigen</i>	2	1	3
23.	<i>hineinrufen</i>	1	-	1
24.	<i>aufschreien</i>	1	-	1
25.	<i>anrufen</i>	1	-	1
26.	<i>herausrufen</i>	1	-	1
27.	<i>zurückfragen</i>	1	-	1
28.	<i>erzählen</i>	1	2	3
29.	<i>artikulieren</i>	1	-	1
30.	<i>nachschreien</i>	1	-	1
31.	<i>kommentieren</i>	1	-	1
32.	<i>erklären</i>	1	5	6
33.	<i>beantworten</i>	1	-	1
34.	<i>erwidern</i>	1	-	1
35.	<i>hinunterrufen</i>	1	-	1
36.	<i>nachrufen</i>	1	-	1
37.	<i>hinaufrufen</i>	1	-	1
38.	<i>seufzen</i>	1	-	1
39.	<i>bellen</i>	1	-	1
40.	<i>beipflichten</i>	1	-	1
41.	<i>korrigieren</i>	1	-	1
42.	<i>vorsagen</i>	1	-	1
43.	<i>widersprechen</i>	1	-	1

44.	<i>verkünden</i>	1	1	2
45.	<i>konstatieren</i>	1	-	1
46.	<i>einwerfen</i>	1	-	1
47.	<i>bemerken</i>	1	-	1
48.	<i>bestätigen</i>	1	-	1
49.	<i>mahnen</i>	1	-	1
50.	<i>kommandieren</i>	1	-	1
51.	<i>einreden</i>	1	-	1
52.	<i>bitten</i>	-	5	5
53.	<i>versprechen</i>	-	1	1
54.	<i>andeuten</i>	-	1	1
55.	<i>zugeben</i>	-	1	1
Всего:		1355	93	1448

Таблиця Д.3

**Виявлені дієслова мовлення, що вказують
на одноразовість доконаної дії в українській мові**

№	Дієслова мовлення	+ Пряма мова	+ Непряма мова	Загальна кількість
1.	<i>сказати</i>	668	47	715
2.	<i>спитати</i>	92	7	99
3.	<i>запитати</i>	39	13	52
4.	<i>відповісти</i>	36	8	44
5.	<i>вигукнути</i>	25	-	25
6.	<i>промовити</i>	21	-	21
7.	<i>подумати</i>	17	18	35
8.	<i>додати</i>	15	1	16
9.	<i>закричати</i>	14	-	14
10.	<i>гукнути</i>	13	-	13
11.	<i>повторити</i>	12	-	12
12.	<i>мовити</i>	10	-	10
13.	<i>прошепотіти</i>	10	-	10
14.	<i>скрикнути</i>	8	-	8
15.	<i>крикнути</i>	8	1	9
16.	<i>кинути</i>	6	-	6
17.	<i>перепитати</i>	6	-	6
18.	<i>заволати</i>	6	-	6
19.	<i>поцікавитися</i>	6	2	8
20.	<i>продовжити</i>	6	-	6
21.	<i>пояснити</i>	5	2	7
22.	<i>озватися</i>	5	-	5
23.	<i>заговорити</i>	5	-	5
24.	<i>викрикнути</i>	4	-	4
25.	<i>зойкнути</i>	4	-	4
26.	<i>звернутися</i>	4	-	4
27.	<i>проказати</i>	4	-	4

28.	<i>запропонувати</i>	4	1	5
29.	<i>погукати</i>	4	-	4
30.	<i>наказати</i>	3	-	3
31.	<i>випалити</i>	3	-	3
32.	<i>відізватися</i>	2	-	2
33.	<i>промурмотіти</i>	2	-	2
34.	<i>загукати</i>	2	-	2
35.	<i>зашепотіти</i>	2	-	2
36.	<i>вереснути</i>	2	-	2
37.	<i>процідити</i>	2	-	2
38.	<i>заверещати</i>	1	-	1
39.	<i>майнути (думка)</i>	1	-	1
40.	<i>зарепетувати</i>	1	-	1
41.	<i>пожартувати</i>	1	-	1
42.	<i>повісти</i>	1	-	1
43.	<i>назвати</i>	1	-	1
44.	<i>докинути</i>	1	-	1
45.	<i>видушити</i>	1	-	1
46.	<i>зауважити</i>	1	-	1
47.	<i>просичати</i>	1	-	1
48.	<i>потвердити</i>	1	-	1
49.	<i>погодитися</i>	1	-	1
50.	<i>цитьнути</i>	1	-	1
51.	<i>перепитати</i>	1	-	1
52.	<i>зашепотіти</i>	1	-	1
53.	<i>проголосити</i>	1	-	1
54.	<i>скомандувати</i>	1	-	1
55.	<i>розпорядитися</i>	1	-	1
56.	<i>закликати</i>	1	-	1
57.	<i>засичати</i>	1	-	1
58.	<i>втрутитися</i>	1	-	1
59.	<i>форкнути</i>	1	-	1

60.	<i>звернутися</i>	1	-	1
61.	<i>розповісти</i>	1	5	6
62.	<i>проартикулювати</i>	1	-	1
63.	<i>згодитися</i>	1	-	1
64.	<i>прокоментувати</i>	1	-	1
65.	<i>прокричати</i>	1	-	1
66.	<i>похвалитися</i>	1	-	1
67.	<i>підказати</i>	1	-	1
68.	<i>повідомити</i>	1	1	2
69.	<i>відказати</i>	1	-	1
70.	<i>прогарчати</i>	1	-	1
71.	<i>проконстатувати</i>	1	-	1
72.	<i>попросити</i>	-	4	4
73.	<i>пригадати</i>	-	1	1
74.	<i>пообіцяти</i>	-	4	4
75.	<i>запевнити</i>	-	2	2
76.	<i>згадати</i>	-	1	1
77.	<i>заявити</i>	-	4	4
78.	<i>визнати</i>	-	2	2
79.	<i>признатися</i>	-	2	2
80.	<i>заперечити</i>	-	1	1
81.	<i>визнати</i>	-	1	1
82.	<i>зізнатися</i>	-	2	2
83.	<i>натякнути</i>	-	1	1
	Всього:	1109	131	1240

Таблиця Д.4

СДІС із семантикою одноразовості дії в німецькій мові

СДІС, що позначають:	Приклади	К-сть виявлених СДІС	К-сть прикладів
а) мовлення	<i>eine Forderung stellen, den Vorwurf machen, eine Ermahnung geben, einen <best.> Fluch ausstoßen</i>	16	8
б) рух	<i>eine <best.> Verbeugung machen, einen Schritt treten/machen, ein Zeichen machen</i>	10	19
в) удар	<i>einen <best.> Schlag geben, einen <best.> Tritt verpaßen, eine Ohrfeige geben</i>	6	9
г) фізичну чи фізіологічну діяльність	<i>einen <best.> Versuch machen/unternehmen, einen Schluck machen</i>	4	5
г) зорове сприйняття	<i>einen <best.> Blick werfen</i>	1	7
Всього:		37	48

Таблиця Д.5

Сталі словосполучення із семантикою одноразовості дії в німецькій мові

Сталі словосполучення	Приклади	К-сть виявлених словосполучень	К-сть прикладів
а) нанесення удару	<i>jmdm. eins vor die Platte hauen,</i> <i>jmdm. eine scheuern,</i> <i>jmdm. eins auf den Hut geben</i>	34	5
б) вживання алкоголю чи наркотиків	<i>einen zur Brust nehmen,</i> <i>einen zischen,</i> <i>sich einen drücken</i>	6	1
в) фізична діяльність	<i>sich eine ins Gesicht stecken,</i> <i>einen ziehen lassen</i>	2	-
г) перехід в інший стан	<i>einen Ohnmachtsfall erleiden</i>	1	1
	Всього:	43	7

Таблиця Д.6

Виявлені СДІС із семантикою одноразовості дії в українській мові

СДІС, що позначають:	Приклади	К-сть виявлених СДІС	К-сть прикладів
а) мовлення	<i>звернутися з проханням, дати розпорядження</i>	4	4
б) рух	<i>зробити/ ступити/ дати крок</i>	4	5
в) удар	<i>відважити стусана, дати копняка</i>	2	2
г) фізичну або фізіологічну діяльність	<i>зробити спробу, пригубити ковточок</i>	2	3
г) зорове сприйняття	<i>кинути погляд</i>	1	2
	Всього:	13	16

Таблиця Д.7

Виявлені сталі словосполучення із семантикою одноразовості дії в українській мові

Сталі словосполучення	Приклади	К-сть виявлених словосполучень	К-сть прикладів
а) нанесення удару	<i>дати/ вліпити ляпаса, дати в зуби</i>	4	4
б) рух	<i>дати знак, скорчити гримасу</i>	2	5
	Всього:	6	9

Вплив обставин часу та обставин міри і ступеня на вираження семантики одноразовості дії в німецькій та українській мовах

Типи обставин:		К-сть прикладів із семантикою одноразовості дії в українській мові	К-сть прикладів із семантикою одноразовості дії в німецькій мові	
			неграничні дієслова	граничні дієслова
1) показники визначеної повторюваності дії (напр., <i>einmal, mal, zum ersten Mal/ раз, знову, третє</i>)		45	32	37
2) показники конкретного часу	а) показники точного часу (напр., <i>punkt zwölf/ рівно о дванадцятій</i>)	52	10	41
	б) “охоплюючі” показники часу (напр., <i>morgen früh/ завтра вранці</i>)	73	15	68
3) показники раптовості дії (напр., <i>plötzlich, auf einmal/ раптом, зненацька</i>)		16	2	10
4) показники часової невизначеності (напр., <i>eines Nachts, irgendwann/ однієї ночі, якось</i>)		28	4	13
Всього: 446		214	66	166

**Вплив сполучника підрядних речень часу *als* на вираження
граничної семантики одноразовості дії в німецькій мові**

Типи дієслів та словосполучень	Підрядне речення		Головне речення	
	Абсолютні часи	Відносні часи		
1) граничні дієслова та словосполучення (напр., <i>öffnen, entdecken, zur Ruhe kommen</i>)	91	28	52	
2) неграничні дієслова	а) рух (напр., <i>treten, steigen, weggehen</i>)	16	2	9
	б) переміщення об'єктів (напр., <i>ziehen, heben, stecken</i>)	6	3	2
	в) мовлення (напр., <i>rufen, bitten, nennen</i>)	14	-	15
	г) чуттєве сприйняття (напр., <i>sehen, hören, blicken</i>)	10	-	3
	г) удар/ контакт (напр., <i>schlagen, treten, küssen</i>)	4	-	3
	д) фізична діяльність (напр., <i>wählen, wechseln</i>)	3	2	1
	е) мислення (напр., <i>bedenken, vergleichen</i>)	2	-	-
є) емоції (напр., <i>lächeln</i>)	1	-	1	
Всього: 268	147	35	86	

Таблиця Д.10

**Вплив аспектологічного контексту рядів зв'язаних у послідовності дій
на вираження граничної семантики одноразовості дії в німецькій мові**

Дієслова класів дій або діяльностей, що позначають:	Багатокомпонентні безсполучникові речення		Синтаксичні структури, що складаються із 2-х суміжних речень	Загальна кількість прикладів
	Один підмет	Різні підмети		
1) рух (напр., <i>springen, nicken</i>)	47	3	27	77
2) удар/контакт (напр., <i>schlagen, fassen</i>)	68	5	19	92
3) чуттєве сприйняття (напр., <i>sehen, fühlen</i>)	48	1	19	68
4) переміщення об'єктів (напр., <i>werfen, nehmen</i>)	29	4	2	35
5) фізичну чи фізіологічну діяльність (напр., <i>klingeln, spucken</i>)	17	2	7	26
6) мовлення (напр., <i>grüßen, rufen</i>)	16	-	1	17
7) емоції (напр., <i>seufzen, lächeln</i>)	9	-	3	12
8) звук (напр., <i>platschen, krachen</i>)	-	1	1	2
Всього:	234	16	79	329

Таблиця Е.1

**Префікси та дієслівні частки як засоби вираження
результативності дії в німецькій мові**

Результативне значення:	Загально- результативне значення	Просторове	Негативний результат	Міра вираження дії
Дієслівні префікси і частки:				
<i>ver-</i>	131	1	12	-
<i>er-</i>	61	-	11	-
<i>zer-</i>	-	-	17	-
<i>be-</i>	55	-	-	-
<i>ent-</i>	2	12	-	-
<i>aus-</i>	17	3	-	-
<i>auf-</i>	8	6	-	-
<i>ab-</i>	3	2	6	-
<i>ein-</i>	2	4	-	-
<i>an-</i>	1	2	-	3
<i>über-</i>	11	-	-	1
<i>durch-</i>	7	3	-	-
<i>um-</i>	4	5	-	-
<i>zusammen-</i>	-	7	-	-
<i>los-</i>	-	3	-	-
<i>nieder-</i>	-	-	2	-
<i>auseinander-</i>	-	4	-	-
<i>aneinander-</i>	-	1	-	-
<i>dahinter-</i>	-	3	-	-
<i>hindurch-</i>	-	1	-	-
<i>entzwei-</i>	-	-	1	-
<i>abhanden-</i>	-	1	-	-
Всього: 413	302	58	49	4

Таблиця Е.2

Префікси як засоби вираження результативності дії в українській мові

Результативне значення: Префікси:	Загально-результативне	Просторове	Негативний результат	Міра вираження результату
<i>з-/с-/зі-/зо-/воз-</i>	152	-	-	-
<i>за-</i>	78	23	-	-
<i>роз-/роз-...-ся</i>	5	20	41	-
<i>на-/на-...-ся</i>	37	-	-	14
<i>ви-</i>	40	7	1	1
<i>по-</i>	44	-	-	-
<i>в-/у-</i>	28	-	-	-
<i>про-</i>	12	16	1	-
<i>при-</i>	10	3	-	14
<i>пере-</i>	16	3	-	7
<i>о-/об-/обі-</i>	16	3	-	-
<i>від-</i>	3	2	5	-
<i>під-</i>	4	4	-	3
<i>до-/до-...-ся</i>	10	8	-	-
Всього: 631	455	89	48	39

Таблиця Е.3

Результативні конструкції у проаналізованих творах німецькою мовою

Результативні конструкції		Зміни зазнає об'єкт	Зміни зазнає суб'єкт	Активне значення	Пасивне значення	К-сть
Повнозначне дієслово + прикметник	Слабкі предикати	+	-	+	-	17
	Сильні предикати	+	-	+	-	4
<i>tachen</i> + прикметник		+	-	+	-	39
<i>werden</i> + прикметник		-	+	+	-	85
<i>tachen</i> + іменник (Акк.)/ + <i>zu</i> + іменник		+	-	+	-	13
<i>werden</i> + іменник/ + <i>zu</i> + іменник		-	+	+	-	22
повнозначне дієслово + прийменниковий додаток		+	-	+	-	16
<i>sein/haben</i> /модальне дієслово/повнозначне дієслово + адverbіальна частка/ прийменниковий додаток		+	+	+	+	42
Всього:						238

Таблиця Е.4

Результативні конструкції у проаналізованих творах українською мовою

Результативні конструкції	Зміни зазнає об'єкт	Зміни зазнає суб'єкт	Активне значення	Пасивне значення	К-сть
<i>стати/зробитися</i> + прикметник (Ор. відм.)	-	+	+	-	46
<i>стати/зробитися</i> +іменник (Ор. відм.)	-	+	+	-	20
<i>зробити</i> + іменник (Знах. відм./Ор. відм.)	+	-	+	-	6
Всього:					92

Таблиця Е.5

Використання партиципа II в німецькій мові як носія результативної семантики

Функції	Партицип II	
	Пасивне значення	Активне значення
а) означення (напр., <i>belebt, erloschen</i>)	253	49
б) конструкції (напр., <i>gehäuft lagern, überreicht bekommen, geschlossen halten</i>)	25	8
в) обставина	значення передування дії	9
	значення одночасності дії	8
г) еліптичні форми	2	
Всього:		354

Таблиця Е.6

**Використання дієприкметників та дієприслівників минулого часу
у формі ДВ в українській мові як носіїв результативної семантики**

Функції	Дієприкметник ДВ мин.ч.		Дієприслівник ДВ мин.ч.
	Пасивне значення	Активне значення	
а) означення (напр., <i>засіяний, вимерлий</i>)	307	38	-
б) конструкції (напр., <i>почуватися вигнаним, видатися роздратованим</i>)	5	3	-
в) обставина	значення передування дії	-	38
	значення одночасності дії	-	23
	Всього:	312	41

Таблиця Е.7

Конструкції sein + партицип II, що позначають стан в німецькій мові

Тип конструкції	Результативна семантика	Стативна семантика	К-сть
а) пасив стану (<i>erledigt sein, gestellt sein</i>)	139	16	155
б) форма стану зворотних дієслів (<i>beteiligt sein, fasziniert sein</i>)	34	-	34
Всього:	173	16	189

Таблиця Е.8

**Пасивні конструкції бути + дієприкметник минулого часу
у формі ДВ/ предикативні форми на -но, -то в українській мові**

Тип конструкції	Результативна семантика	Стативна семантика	К-сть
а) <i>бути</i> + дієприкметник ДВ минулого часу (<i>помилка виключена; жалюзі опущені</i>)	79	6	85
б) <i>бути</i> + предикативна форма на -но, -то (<i>напаковано, налито</i>)	23	-	23
Всього:	102	6	108

Таблиця Е.9

СДІС із каузативною результативною семантикою в німецькій мові

№	Функціональне дієслово	СДІС	К-сть
1.	<i>bringen</i>	+ <i>zum</i> <i>etw. zum Leuchten bringen, jmdn. zum Zittern bringen</i>	49
		+ <i>ins</i> <i>etw. ins Rollen bringen, jmdn. ins Grübeln bringen</i>	11
		+ <i>ans</i> <i>jmdn. ans Arbeiten bringen</i>	1
2.	<i>bringen</i>	+ <i>zu/zum/zur</i> <i>etw. zur Geltung bringen, etw. zum Einsturz bringen</i>	18
		+ <i>in</i> <i>etw./jmdn. in Verruf bringen, etw./jmdn. in Bewegung bringen</i>	18
		+ <i>auf</i> <i>jmdn./etw. auf Trab bringen</i>	1
	<i>stellen</i>	+ <i>zur</i> <i>etw./jmdn. zur Verfügung stellen, etw. zur Schau stellen</i>	2
		+ <i>in</i> <i>etw. in Abrede stellen</i>	1
		+ <i>unter</i> <i>jmdn. unter Anklage stellen</i>	1
		<i>setzen + in</i> <i>sich mit jmdm. in Verbindung setzen</i>	1
<i>rufen + in</i> <i>etw. in Erinnerung rufen</i>	1		
Всього:			104

**Функціонально-семантичні мікрополя початковості дії
в німецькій та українській мовах**

Німецька мова	Українська мова
Ядро	
<p>1) дієслівні лексеми (напр., <i>beginnen, anfangen, einleiten, eingreifen, aufbrechen</i>)</p> <p>2) дієслівні основи із префіксами та дієслівними частками (<i>an-, auf-, er-, ent-, ein-, los-</i>: <i>ansprechen, auflachen, erklirren, einschlafen, entfachen, losrennen</i>)</p>	<p>1) дієслівні лексеми (напр., <i>почати(ся), розпочати(ся), взятися за/до; рушити, кинутися</i>)</p> <p>2) дієслівні основи із префіксами (<i>за-, по-, роз-...-ся</i>: <i>закричати, побігти, розсміятися</i>)</p>
Приядерна зона	
<p>3) синтаксичні конструкції (<i>beginnen/ anfangen/ sich daran machen</i> + неграничне дієслово, напр., <i>anfangen zu lachen, beginnen zu boxen</i>)</p> <p>4) обставини, що вказують на: - раптовість дії (напр., <i>plötzlich, da</i>), - початок дії, підготовлений попередніми діями (напр., <i>endlich, gleich</i>), - початок дії, відмежований певною точкою в часі (напр., <i>jetzt, nun</i>)</p> <p>5) ряди зв'язаних у послідовності дій (багатокомпонентні речення та синтаксичні структури, що складаються з двох речень)</p>	<p>3) синтаксичні конструкції (<i>почати/стати/заходитися/зайтися/кинутися</i> + дієслово у формі НДВ, напр.: <i>взятися обшукувати, стати називати, кинутися приборати</i>)</p>
Периферія	
<p>6) СДІС (напр., <i>ins Rollen kommen, in Wallung geraten, in Weinen ausbrechen, sich in Trab setzen, seinen Lauf nehmen</i>)</p> <p>7) сполучники підрядних речень часу (<i>als, kaum dass, nachdem, sobald; bis, ehe</i>)</p>	<p>4) обставини, що позначають: - раптовість дії (напр., <i>раптом, несподівано</i>), - початок дії, підготовлений попередніми діями (напр., <i>далі, незабаром, нарешті</i>) - початок дії, відмежований певною точкою в часі (напр., <i>тоді, саме</i>)</p> <p>5) сполучники підрядних речень часу (<i>коли, відколи, поки, заки, перш ніж</i>)</p>

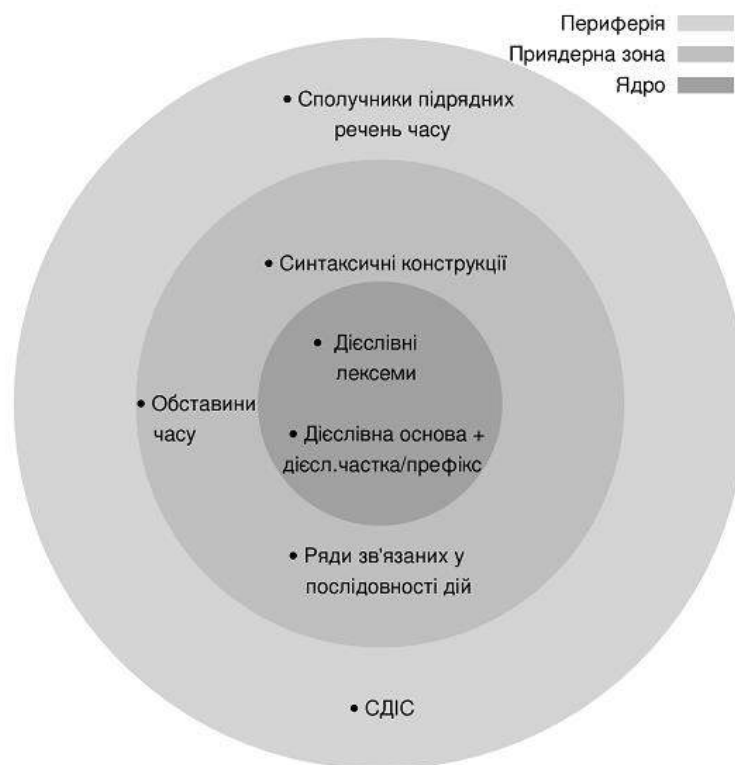

Рис. Є.1. ФСП початковості дії в німецькій мові

Рис. Є.2. ФСП початковості дії в українській мові

**Функціонально-семантичні мікрополя обмеженої тривалості дії
в німецькій та українській мовах**

Німецька мова	Українська мова
Ядро	
-	1) дієслівні основи із префіксами (<i>по-</i> , <i>про-</i> : <i>постояти, покатувати; пробути, прослужити</i>)
Приядерна зона	
1) обставини, що вказують на: - відносну тривалість дії (напр., <i>ein paar Stunden, ein wenig</i>), - початкову точку дії (напр., <i>plötzlich, da</i>), - кінцеву точку дії (напр., <i>bis zum Ende des Sommers</i>) 2) ряди зв'язаних у послідовності дій	2) обставини, що вказують на: - відносну тривалість дії (напр., <i>трохи, хвильку</i>), - початкову точку дії (напр., <i>нараз, раптом</i>), - кінцеву точку дії (напр., <i>до кінця літа</i>)
Периферія	
3) сполучники підрядних речень часу (напр., <i>bis, ehe, bevor; wenn; während</i>)	3) сполучники підрядних речень часу (напр., <i>поки, заки, перед тим як; коли; заки</i>)

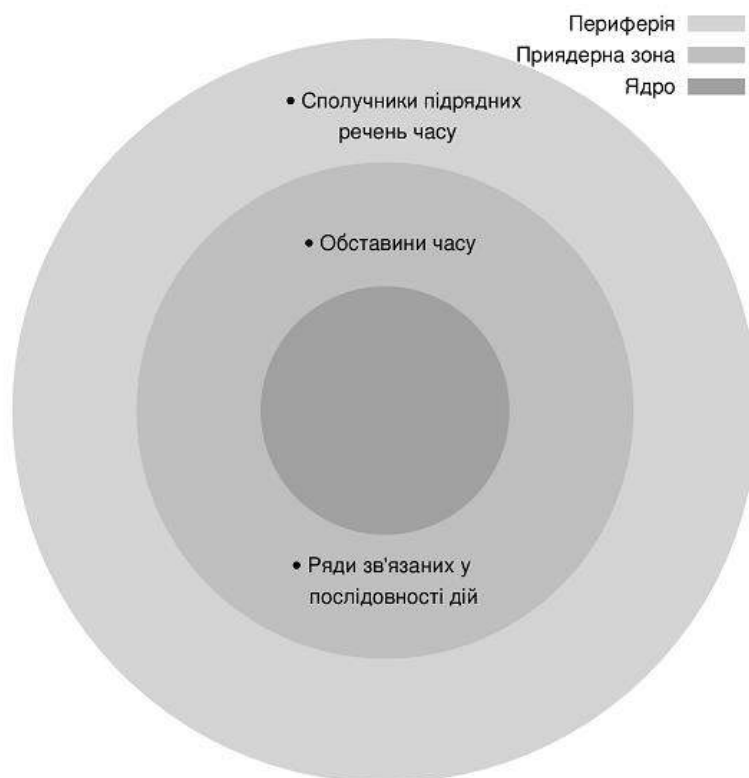

Рис. Є.3. ФСП обмеженої тривалості дії в німецькій мові

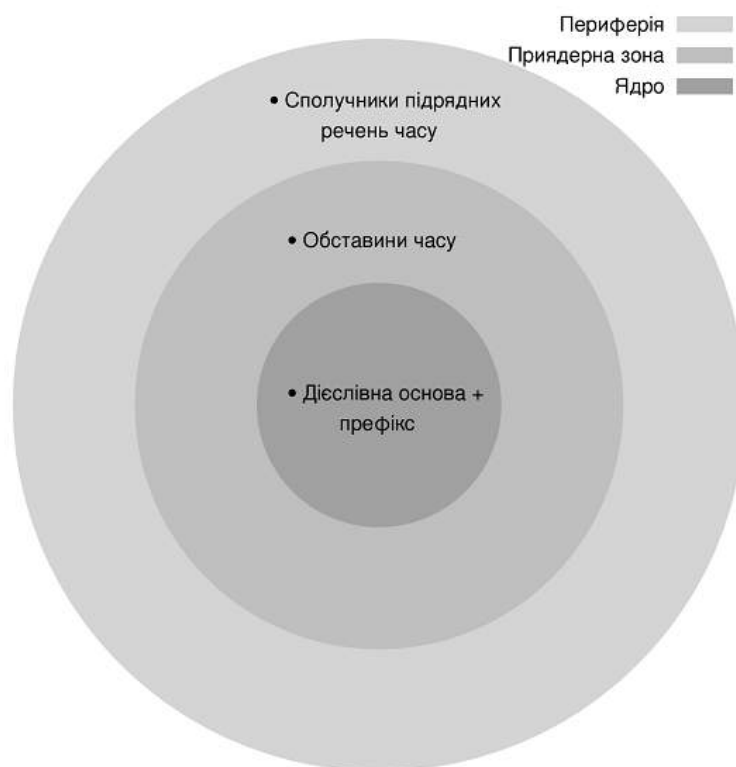

Рис. 4. ФСП обмеженої тривалості дії в українській мові

**Функціонально-семантичні мікрополя завершеності дії
в німецькій та українській мовах**

Німецька мова	Українська мова
Ядро	
1) дієслівні лексеми (напр., <i>enden, beenden, unterbrechen</i>)	1) дієслівні лексеми (напр., <i>завершити(ся), перестати</i>)
Приядерна зона	
2) дієслівні основи із префіксами та дієслівними частками (<i>aus-, ab-, auf-, durch-/durch-,</i> напр.: <i>ausnutzen, aufessen, abmessen, durchsuchen</i>)	2) дієслівні основи із префіксами (<i>пере-, від-, до-</i> , напр.: <i>відмерти, домоворити, перепочити</i>)
3) синтаксичні конструкції (<i>aufhören + zu +</i> неграничне дієслово: <i>aufhören zu weinen; stehen bleiben, stehen lassen</i>)	3) синтаксичні конструкції (<i>перестати/полишити/покинути/скінчити +</i> дієслово у формі НДВ, напр.: <i>скінчити читати, перестати рухатися</i>)
4) обставини, що позначають: - раптове завершення дії (напр., <i>plötzlich, da</i>), - закінчення дії, підготовлене попередніми подіями (напр., <i>schließlich, sofort, bald</i>), - виконання дії в повному об'ємі (напр., <i>endgültig, zu Ende</i>), - попередню тривалість дії (напр., <i>in zwei Stunden, nach einem Augenblick</i>)	
Периферія	
5) сполучники підрядних речень часу (<i>bis, ehe, als; bevor, nachdem, sobald, seit</i>)	4) обставини, що вказують на: - раптове завершення дії (напр., <i>раптом, зненацька</i>), - закінчення дії, підготовлене попередніми діями (напр., <i>нареши́ті, зрештою</i>), - виконання дії в повному об'ємі (напр., <i>зовсім, остаточно</i>), - попередню тривалість дії (напр., <i>за хвилину</i>)
6) СДІС (напр., <i>zum Halten kommen, etw. außer Betrieb setzen, außer Kontrolle geraten, zu Ende gehen, Schluss machen</i>)	5) сполучники підрядних речень часу (напр., <i>поки, перш ніж, відколи</i>)
7) ряди зв'язаних у послідовності дій	

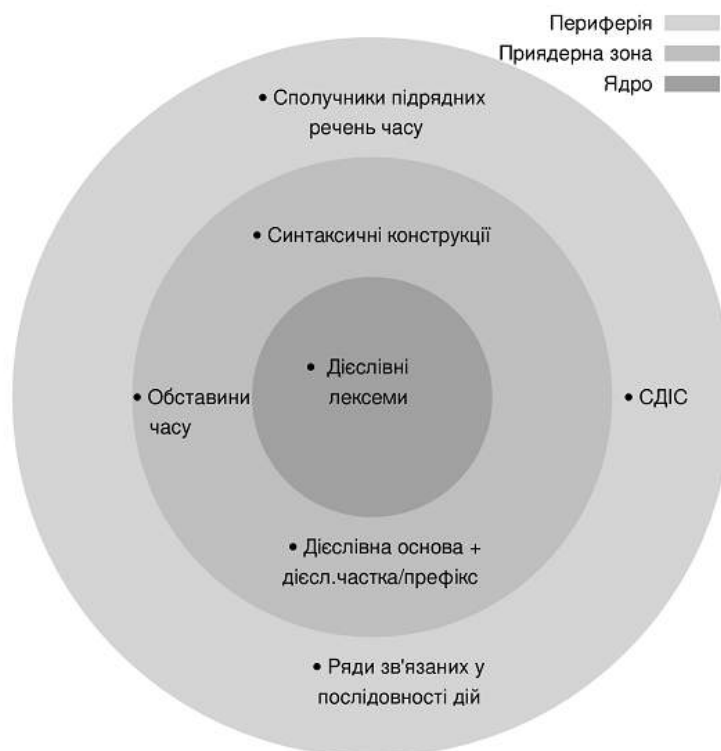

Рис. 5. ФСП завершеності дії в німецькій мові

Рис. 6. ФСП завершеності дії в українській мові

**Функціонально-семантичні мікрополя одноразовості дії
в німецькій та українській мовах**

Німецька мова	Українська мова
Ядро	
-	1) дієслівні основи із суфіксами <i>-ну/-ону-</i> , напр.: <i>стукнути, рвонутти, дременутти</i>)
Приядерна зона	
1) дієслова мовлення + пряма/ непряма мова (напр., <i>sagen, bestätigen, wiederholen</i>)	2) дієслова мовлення у формі ДВ + пряма/ непряма мова (напр., <i>сказати, запитати, ствердити</i>)
2) ряди зв'язаних у послідовності дій (багатокомпонентні речення та синтаксичні структури: пряма мова + реакція)	
Периферія	
3) СДІС та сталі словосполучення (напр., <i>einen Vorwurf machen, einen Blick werfen; jmdm. eins auf den Hut geben</i>)	3) СДІС та сталі словосполучення (напр., <i>дати розпорядження, ступити крок, вліпити ляпаса</i>)
4) обставини, що позначають: - визначену повторюваність дії (напр., <i>einmal, mal</i>), - конкретний час (напр., <i>vor einem Augenblick, am nächsten Tag</i>), - раптовість дії (напр., <i>auf einmal</i>), - часову невизначеність (напр., <i>irgendwann, eines Nachts</i>)	4) обставини, що вказують на: - визначену повторюваність дії (напр., <i>раз, знову</i>), - конкретний час (напр., <i>хвилину тому, наступного дня</i>), - раптовість дії (напр., <i>несподівано</i>), - часову невизначеність (напр., <i>якось, колись</i>)
5) сполучник підрядних речень часу <i>als</i>	

Рис. 7. ФСП одноразовості дії в німецькій мові

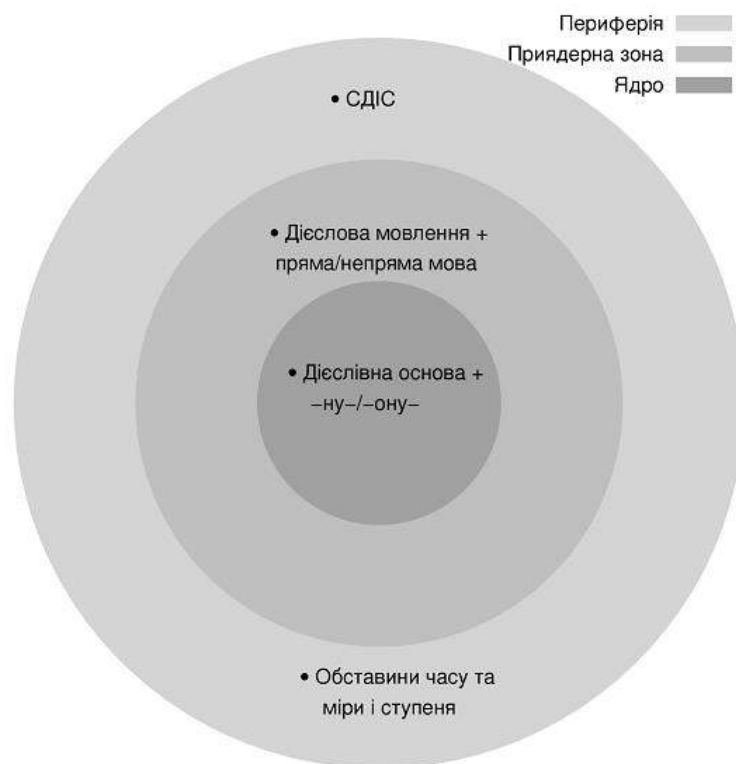

Рис. 8. ФСП одноразовості дії в українській мові

**Функціонально-семантичні мікрополя результативності дії
в німецькій та українській мовах**

Німецька мова	Українська мова
Ядро	
<p>1) дієслівні частки та префікси + дієслівні основи:</p> <ul style="list-style-type: none"> - загально-результативне значення (напр., <i>ver-</i>, <i>er-</i>, <i>be-</i>, <i>aus-</i>: <i>verdecken</i>, <i>erblinden</i>, <i>besiegen</i>, <i>ausschlagen</i>) - просторове значення (напр., <i>ent-</i>, <i>aus-</i>, <i>zusammen-</i>: <i>entkommen</i>, <i>auspacken</i>, <i>zusammenstellen</i>) - негативний результат (напр., <i>ver-</i>, <i>er-</i>, <i>zer-</i>: <i>verlegen</i>, <i>erschlagen</i>, <i>zerschneiden</i>) - міра вираження дії (напр., <i>an-</i>, <i>über-</i>: <i>anrösten</i>, <i>überfüttern</i>) 	<p>1) префікси + дієслівні основи:</p> <ul style="list-style-type: none"> - загально-результативне значення (напр., <i>з-</i>, <i>за-</i>, <i>ви-</i>: <i>здолати</i>, <i>запарити</i>, <i>випаруватися</i>) - просторове значення (напр., <i>за-</i>, <i>роз-</i>, <i>про-</i>, <i>до-</i>: <i>затягнути</i>, <i>розставити</i>, <i>пролізти</i>, <i>донести</i>) - негативний результат (напр., <i>роз-</i>, <i>від-</i>, <i>ви-</i>: <i>розтерти</i>, <i>відв'язати</i>, <i>викурити</i>) - міра вираження дії (напр., <i>при-</i>, <i>пере-</i>, <i>на-...-ся</i>: <i>приспати</i>, <i>перегрітися</i>, <i>напитися</i>)
Приядерна зона	
<p>2) партицип II:</p> <ul style="list-style-type: none"> - означення (напр., <i>die gestürzte Gottheit</i>, <i>die gesprungene Tasse</i>) - конструкції (напр., <i>geschlossen halten</i>, <i>überreicht bekommen</i>) - обставини часу (напр., <i>ins Nachdenken verfallen</i>) - еліптичні форми (напр., <i>Alles einkalkuliert!</i>) <p>3) конструкції <i>sein</i> + партицип II (пасив стану/ пасив стану зворотних дієслів: <i>zerfetzt sein</i>, <i>entschlossen sein</i>)</p> <p>4) результативні конструкції:</p> <ul style="list-style-type: none"> - повнозначне дієслово + прикметник (напр., <i>leeressen</i>, <i>fein streicheln</i>) - <i>machen</i> + прикметник/(<i>zu</i>) + іменник (напр., <i>nass machen</i>, <i>zum Sekretär machen</i>) - <i>werden</i> + прикметник/(<i>zu</i>) + іменник (напр., <i>neugierig werden</i>, <i>Anwalt werden</i>) 	<p>2) дієприкметник минулого часу у формі ДВ/ дієприслівник минулого часу у формі ДВ:</p> <ul style="list-style-type: none"> - означення (напр., <i>прогріта веранда</i>, <i>поранена рибина</i>) - конструкції (напр., <i>почуватися вигнаним</i>, <i>виглядати здивованим</i>) - обставина часу (напр., <i>скулившись</i>, <i>забувши</i>) <p>3) пасивні конструкції <i>бути</i> + дієприкметник минулого часу у формі ДВ/предикативні форми на <i>-но/-то</i> (напр., <i>бути затягнутим</i>, <i>зроблено</i>)</p> <p>4) результативні конструкції:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>стати/ зробитися</i> + прикметник/ прислівник (напр., <i>стати безсилим</i>, <i>зробитися самотньо</i>) - <i>стати/ зробитися</i> + іменник (напр., <i>стати суддею</i>, <i>стати штампамі</i>) - <i>зробити</i> + іменник (напр., <i>зробити</i>)

<p>- повнозначне дієслово + прийменниковий додаток (напр., <i>sich zu Tode arbeiten, zum Krüppel schlagen</i>)</p> <p>- <i>sein/ haben/</i> модальне дієслово + адвербіальна частка/ прийменниковий додаток (напр., <i>auf sein, etw. hinter sich haben, hinaus sollen, über alle Berge sein</i>)</p>	<p><i>служником</i>)</p>
<p>Периферія</p>	
<p>5) СДІС (напр., <i>zum Schweigen bringen, etw. in Abrede stellen, sich in Verbindung setzen, etw. in Erinnerung rufen</i>)</p>	<p>-</p>

Рис. Є.9. ФСП результативності дії в німецькій мові

Рис. Є.10. ФСП результативності дії в українській мові

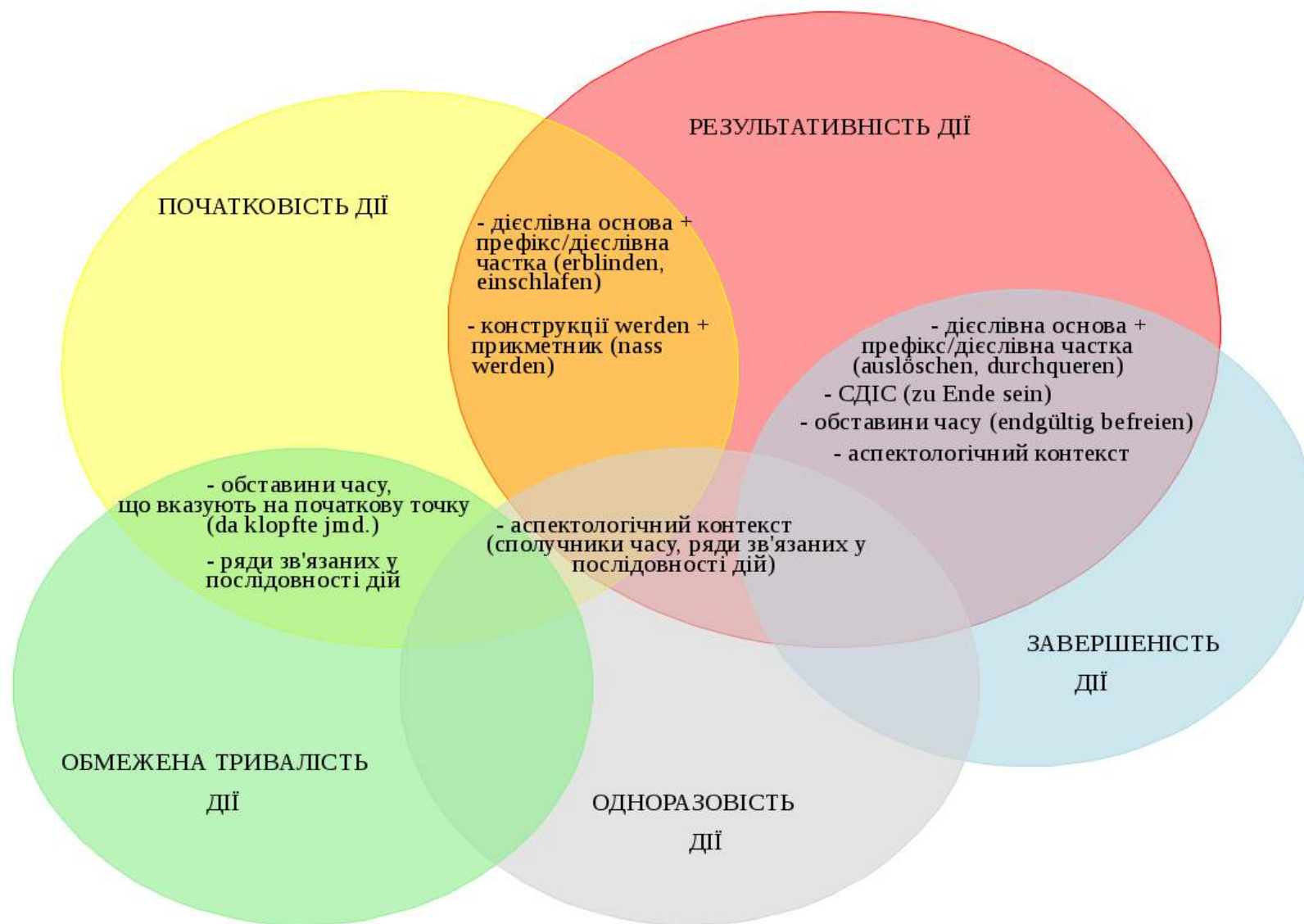

Рис. Є.11. Накладання мікрополів у межах ФСП граничності дії в німецькій мові

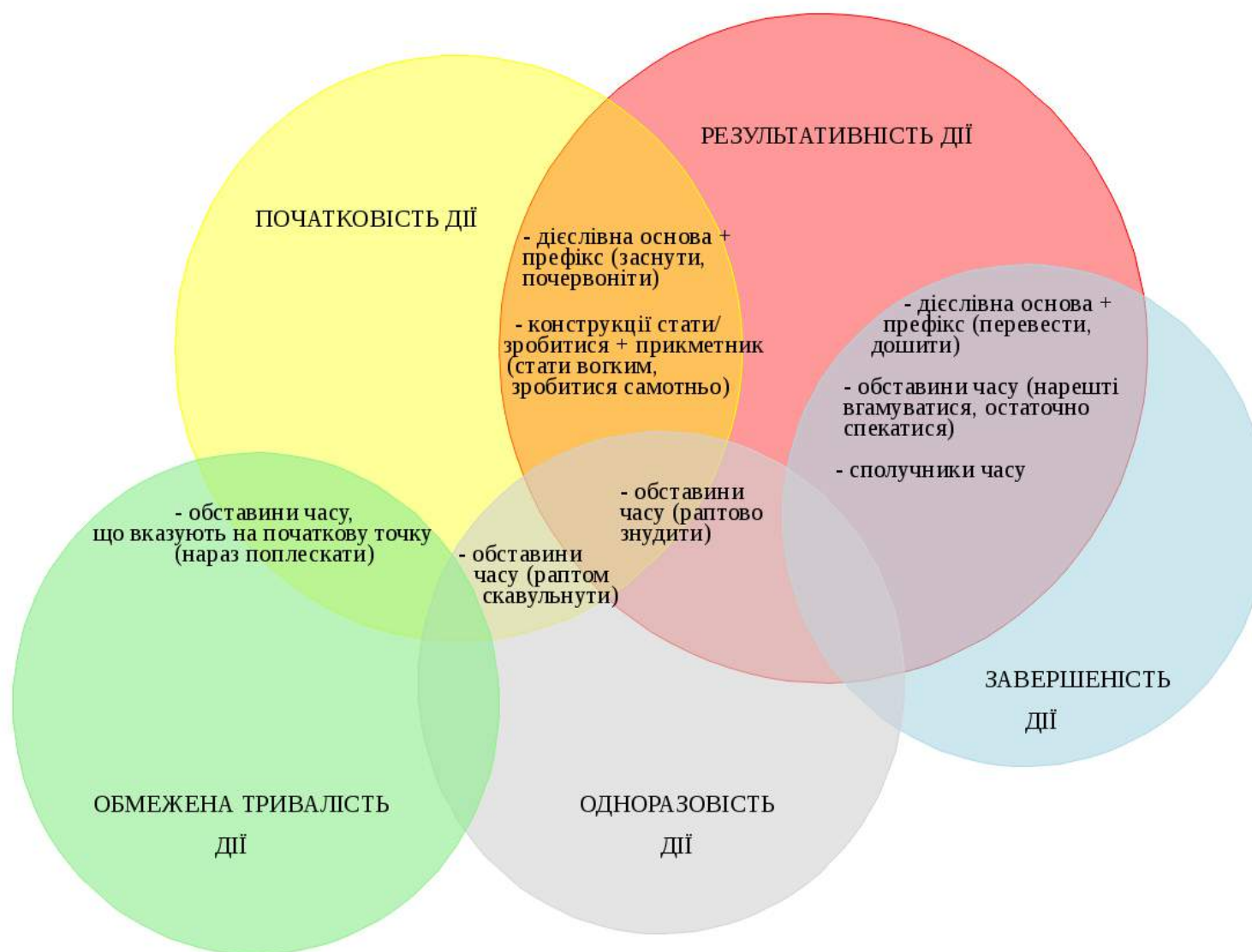

Рис. Є.12. Накладання мікрополів у межах ФСП граничності дії в українській мові

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Смеречинська О. В. Вплив контексту на акціональну семантику німецького речення. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки: Мовознавство*. 2010. № 7. С. 54–58 (0,25 д.а.)

2. Смеречинська О. В. Дієслівні лексеми з фазовою семантикою завершеності дії в українській та німецькій мовах. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія “Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов”*. 2017. Вип. 85. С. 152–157 (0,25 д.а.)

3. Смеречинська О. В. Обставини як засіб вираження одноразовості дії (на прикладі української та німецької мов). *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: “Філологічні науки” (мовознавство): зб. наук. пр.* 2018. № 10. С. 134–138 (0,21 д.а.)

4. Смеречинська О. В. Проблематичність поділу німецьких дієслів за ознакою граничності/неграничності. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград, 2013. Вип. 118. С. 577–580 (0,17 д.а.)

5. Смеречинська О. В. Результативні конструкції типу: адвербіальна частка/ прийменниковий додаток + *sein/ haben/* модальне дієслово. *Наукові записки Національного університету “Острозька академія. Серія “Філологічна”*. 2013. Вип. 34. С. 220–223 (0,17 д.а.)

6. Смеречинська О. В. Роль сполучників часу при вираженні фазового значення початку дії в українській та німецькій мовах. *Філологічні трактати: наук. журн.* 2016. Т. 8. № 1. С. 62–68 (0,29 д.а.)

7. Смеречинська О. В. Сталі дієслівно-іменникові словосполучення із семантикою завершеності дії в німецькій мові. *Науковий вісник Міжнародного*

гуманітарного університету. Серія: Філологія: зб. наук. пр. Одеса, 2017. Вип. 30. Т. 2. С. 52–54 (0,13 д.а.)

8. Смеречинська О. В. Сталі дієслівно-іменникові словосполучення зі значенням початковості дії в німецькій мові. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2015. № 1155. С. 176–180 (0,21 д.а.)

9. Смеречинська О. В. Сталі словосполучення та сталі дієслівно-іменникові словосполучення із семантикою одноразовості дії в українській та німецькій мовах. *Філологічні трактати*: наук. журн. 2018. Т. 10. № 2. С. 116–121 (0,25 д.а.)

10. Смеречинська О. В. Засоби вираження початковості дії в українській та німецькій мовах. *SWorld*: сб. науч. тр. Іваново: МАРКОВА АД, 2014. Вип. 1. Т. 22. С. 61–65 (0,21 д.а.)

11. Смеречинська О. В. Аспектологічний контекст як засіб вираження обмеженої тривалості дії в українській та німецькій мовах. *Молодий вчений*. 2016. № 9 (36). С. 233–238 (0,25 д.а.)

12. Смеречинська О. В. Морфологічні засоби вираження завершеності дії в українській та німецькій мовах. *Молодий вчений*. 2017. № 8 (48). С. 140–143 (0,17 д.а.)

13. Смеречинська О. В. Ядра функціонально-семантичних мікрополів початковості дії в українській та німецькій мовах. *Молодий вчений*. 2014. № 12 (15). С. 253–255 (0,13 д.а.)

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

14. Смеречинська О. В. Контекст як засіб вираження початковості дії у німецькій мові. *Сучасна філологія: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 12–13 верес. 2014 р.). Одеса: Південно-укр. організація “Центр філол. досліджень”, 2014. С. 33–34 (0,08 д.а.)

15. Смеречинська О. В. Розмежування акціональної семантики початковості та завершеності дії на основі німецької та української мов. *Сучасний вимір філологічних наук*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 30–31 трав., 2014 р.). Львів: Наук. філол. організація “Логос”, 2014. С. 91–93 (0,13 д.а.)

16. Смеречинська О. В. Сполучники підрядних речень як засіб вираження семантики завершеності дії в українській та німецькій мовах. *Мови професійної комунікації: лінгвокультурний, когнітивно-дискурсивний, перекладознавчий та методичний аспекти*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 28 лют., 2018 р.). Київ: КПІ ім. І. Сікорського, 2018. С. 223–225 (0,13 д.а.)

17. Смеречинська О. В. Сполучники підрядних речень часу як засіб вираження семантики завершеності дії (на прикладі німецької та української мов). *Науковий потенціал та перспективи розвитку філологічних наук*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 8–9 груд. 2017 р.). Київ: Таврійський нац. ун-т ім. В. І. Вернадського, 2017. С. 157–159 (0,13 д.а.)

18. Смеречинська О. В. Сполучники підрядних речень як засоби вираження семантики обмеженої тривалості дії в українській та німецькій мовах. *Таврійські філологічні наукові читання*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 27–28 січ., 2017 р.). Київ: Таврійський нац. ун-т ім. В. І. Вернадського, 2017. С. 173–176 (0,17 д.а.)

19. Смеречинська О. В., Тимняк З. С. Морфологічні засоби вираження початковості дії в українській та німецькій мовах. *Актуальні проблеми філологічної науки: сучасні наукові дискусії*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 20–21 берез. 2015 р.). Одеса: Міжнар. гуманітар. ун-т, 2015. С. 63–67. *Особистий внесок*: аналіз та порівняння морфологічних засобів вираження початковості дії (0,18 д.а./0,21 д.а.)

20. Смеречинська О. В., Тимняк З. С. Обставини, що вказують на завершення дії в німецькій та українській мовах. *Мова та культура: сучасні аспекти співвідношення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 24–25 листоп., 2017 р.). Одеса: Міжнарод. гуманітар. ун-т, 2017. С. 96–97. *Особистий внесок*: аналіз та класифікація обставин часу на основі виділених прикладів (0,06 д.а./0,08 д.а.)

21. Смеречинська О. В., Тимняк З. С. Обставинні слова, що вказують на обмежену тривалість дії в українській та німецькій мовах. *Мова та культура: сучасні аспекти співвідношення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса,

25–26 листоп. 2016 р. Одеса: Міжнарод. гуманітар. ун-т, 2016. С. 116–120. *Особистий внесок: аналіз та класифікація обставин часу на основі зібраних прикладів* (0,18 д.а./ 0,21 д.а.)

22. Смеречинська О. В., Тимняк З. С. Обставинні слова як засіб вираження фазового значення початковості дії в українській та німецькій мовах. *Мова, література і культура: актуальні питання взаємодії: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф* (м. Львів, 9–10 жовт., 2015 р.). Львів: “Наук. філол. організація “ЛОГОС”, 2015. С. 123–125. *Особистий внесок: аналіз та класифікація обставин часу на основі виявлених прикладів* (0,09 д.а. /0,13 д.а.)

23. Смеречинська О. В., Тимняк З. С. Ряд зв'язаних у послідовності дій як актуалізатор семантики початковості дії в німецькій мові. *Актуальні проблеми філологічної науки: сучасні наукові дискусії: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Одеса, 25–26 берез. 2016 р.). Одеса: Міжнарод. гуманітар. ун-т, 2016. С. 64–68. *Особистий внесок: аналіз та класифікація рядів у послідовності дій, що вказують на початковість дії* (0,19 д.а. /0,21 д.а.)

24. Смеречинська О. В., Тимняк З. С. Синтаксичні конструкції з фазовим значенням завершеності дії в українській та німецькій мовах. *Сучасні наукові дослідження представників філологічних наук та їхній вплив на розвиток мови та літератури: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Львів, 7–8 квіт. 2017 р.). Львів: Наук. філол. організація “ЛОГОС”, 2017. С. 38–39. *Особистий внесок: порівняльний аналіз синтаксичних конструкцій зі значенням завершеності дії* (0,06 д.а. /0,08 д.а.)

25. Смеречинська О. В. Реалізація акціональної семантики в діловому стилі німецької мови. *Тези звітної наукової конференції професорсько-викладацького складу факультету іноземних мов за 2010 р.* Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2011. С. 82–83 (0,08 д.а.)

26. Смеречинська О. В. Результативні предикати в німецькій мові. *Дискурсні стратегії лінгвістики XXI століття: зб. матеріалів конф.* (укр., англ., рос., нім., франц., пол. мовами) / укл. А. І. Раду. Львів: Вид-во ЛНУ ім. Івана Франка, 2011. С. 208–209 (0,08 д.а.)

27. Смеречинська О. В. Результативність у німецькій та українській мовах. *Актуальні проблеми германо-романської філології та освітній соціокультурний процес*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 4–5 жовт., 2013 р.). Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. С. 138–139 (0,08 д.а.)

28. Smerechynska O. Realisationsmöglichkeiten der aktionalen Bedeutung der Telizität im Deutschen. *Deutsch lehren und lernen in der interkulturellen Welt*: materialien der 17. UGDV-Tagung (Lwiw 22–23. Oktober, 2010). Lwiw: Universitätsverlag, 2010. S. 145–147 (0, 13 д.а.)

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Звітна наукова конференція Львівського національного університету ім. Івана Франка за 2009 р. (м. Львів, 4 лютого 2010 р., очна форма участі)

2. IV Міжнародна наукова конференція “Пріоритети германського і романського мовознавства” (м. Луцьк, 4–6 червня 2010 р., очна форма участі)

3. Українсько-німецький докторантський колоквіум (м. Славськ, 8–10 вересня 2010 р., очна форма участі)

4. 17-та Міжнародна конференція Асоціації українських германістів (м. Львів, 22–23 жовтня 2010 р., очна форма участі)

5. Звітна наукова конференція Львівського національного університету ім. Івана Франка за 2010 р. (м. Львів, 6–7 лютого 2011, очна форма участі)

6. Українсько-німецький докторантський колоквіум (м. Львів, 4–5 вересня 2011 р., очна форма участі)

7. Міжнародна науково-практична конференція, присвячена пам’яті академіка АН ВШ України, док. філ. н., проф., Заслуженого професора Львівського національного університету ім. Івана Франка Катерини Яківни Кусько (м. Львів, 24–25 листопада 2011 р., заочна форма участі)

8. Семінар для магістрів та докторантів (м. Ерлянген, 18 січня 2012 р., очна форма участі)

9. Українсько-німецький докторантський колоквиум “Молода германістика в Україні та закордоном: Актуальні проблеми німецької мови та літератури з погляду молодих германістів” (с. Івано-Франкове, 14–15 вересня 2012 р., очна форма участі)

10. Науковий семінар кафедри іноземних мов ІГСН НУ “Львівська політехніка” (м. Львів, 22 жовтня 2012 р., очна форма участі)

11. VII Міжнародна науково-практична конференція “Мови і світ: дослідження та викладання” (м. Кіровоград, 28–29 березня 2013 р., очна форма участі)

12. VII Міжнародна науково-практична конференція “Міжкультурна комунікація: мова – культура – особистість” (м. Острог, 18–19 квітня 2013 р., очна форма участі)

13. Міжнародна науково-практична конференція “Актуальні проблеми германо-романської філології та освітній соціокультурний процес” (м. Тернопіль, 4–5 жовтня 2013 р., заочна форма участі)

14. Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція “Современные направления теоретических и прикладных исследований '2014” (18–30 березня 2014 р.)

15. Міжнародна науково-практична конференція “Сучасний вимір філологічних наук” (м. Львів, 30–31 травня 2014 р., заочна форма участі)

16. Міжнародна науково-практична конференція “Сучасна філологія: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень” (м. Одеса, 12–13 вересня 2014 р., заочна форма участі)

17. Міжнародна науково-практична конференція “Актуальні проблеми філологічної науки: сучасні наукові дискусії” (м. Одеса, 20–21 березня 2015 р., заочна форма участі)

18. Міжнародна науково-практична конференція “Мова, література і культура: актуальні питання взаємодії” (м. Львів, 9–10 жовтня 2015 р., заочна форма участі)

19. Міжнародна науково-практична конференція “Актуальні проблеми філологічної науки: сучасні наукові дискусії” (м. Одеса, 25–26 березня 2016 р., заочна форма участі)

20. Міжнародна науково-практична конференція “Мова та культура: сучасні аспекти співвідношення” (м. Одеса, 25–26 листопада 2016 р., заочна форма участі)

21. Міжнародна науково-практична конференція “Таврійські філологічні наукові читання” (м. Київ, 27–28 січня 2017 р., заочна форма участі)

22. Міжнародна науково-практична конференція “Сучасні наукові дослідження представників філологічних наук та їхній вплив на розвиток мови та літератури” (м. Львів, 7–8 квітня 2017 р., заочна форма участі)

23. Міжнародна науково-практична конференція “Мова та культура: сучасні аспекти співвідношення” (м. Одеса, 24–25 листопада 2017 р., заочна форма участі)

24. Міжнародна науково-практична конференція “Науковий потенціал та перспективи розвитку філологічних наук” (м. Київ, 8–9 грудня 2017 р., заочна форма участі)

25. Міжнародна науково-практична конференція “Мови професійної комунікації: лінгвокультурний, когнітивно-дискурсивний, перекладознавчий та методичний аспекти” (м. Київ, 28 лютого 2018 р., заочна форма участі)